

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

MATICA SRPSKA
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

MATICA SRPSKA
SOCIAL SCIENCES QUARTERLY

Покренут 1950. године
До 10. свеске (1955) под називом *Научни зборник*, серија друштвених наука,
од 11. свеске (1956) – *Зборник за друштвене науке*, а од 76. свеске (1984)
под данашњим називом

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ

Др Милош Јовановић (1950) • Живојин Бошков (1951–1952) • Рајко Николић (1953–1965) •
Академик Славко Гавриловић (1966–1969) • Др Александар Магарашевић (1970–1973) •
Др Младен Стојанов (1974–1999) • Др Милован Митровић (2000–2004) •
Академик Часлав Оцић (2005–2016) • Др Рајко Буквић (2017–)

САВЕТ

Председник Савета
Академик Часлав Оцић (Београд)
Чланови Савета

Проф. др Рајко Буквић (Београд) • Проф. др Масајуки Ивата (Токио, Јапан) •
Проф. др Александар Јокић (Портланд, САД) • Проф. др Љубомирка Кркљуш (Нови Сад) •
Проф. др Питер Радан (Сиднеј, Аустралија) • Проф. др Богољуб Шијаковић (Београд)

161
(1/2017)

Уредништво

Проф. др Бошко БОЈОВИЋ (Париз, Француска) • Проф. др Милан БРДАР (Београд) •
Проф. др Рајко БУКВИЋ (Београд) • Проф. др Костас ДУЗИНАС (Лондон, Велика Британија;
Атина, Грчка) • Проф. др Бранислав ЂУРЂЕВ (Нови Сад) • Др Миша ЂУРКОВИЋ (Београд) •
Проф. др Владимир Јаковљевич ЗАХАРОВ (Нињи Новгород, Русија) •
Проф. др Ђорђе ИГЊАТОВИЋ (Београд) • Проф. др Милош КОВИЋ (Београд) •
Академик Милица КОСТИЋ (Подгорица, Црна Гора) • Проф. др Митко КОТОВЧЕВСКИ
(Скопље, Македонија) • Проф. др Милош МАРЈАНОВИЋ (Нови Сад) • Проф. др Милован
МИТРОВИЋ (Београд) • Др Драго ЊЕГОВАН (Нови Сад) • Др Александра ПАВИЋЕВИЋ
(Београд) • Проф. др Драган ПРОЛЕ (Нови Сад) • Проф. др Миломир СТЕПИЋ (Београд) •
Проф. др ХУАНГ Пинг (Пекинг, Кина) • Проф. др Срђан ШЉУКИЋ (Нови Сад)

Секретар уредништва
Владимир М. НИКОЛИЋ

Главни и одговорни уредник
Проф. др Рајко БУКВИЋ

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

161
(1/2017)

НОВИ САД
2017

Илустрација на корици
гравира Захарије Орфелина
Човек њише за сѣолом

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

Миша Ђурковић
КУЛТУРНИ ДЕЛАТНИК КАО
АГЕНТ УТИЦАЈА	Miša Đurković
CULTURAL WORKER AS
AN AGENT OF INFLUENCE
1–12	
Владимир Баровић и Љубомир Зубер
ЈОВАН ПАВЛОВИЋ КАО
ПАРАДИГМА ЛИБЕРАЛИЗМА
У ИСТОРИЈИ СРПСКЕ
ЖУРНАЛИСТИКЕ	Vladimir Barović and Ljubomir Zuber
JOVAN PAVLOVIĆ AS
A LIBERALISM PARADIGM
IN THE HISTORY OF SERBIAN
PRESS
13–25	
Стефан Вукојевић
СТРАНАЧКИ СИСТЕМ И
СТРУКТУРА СТРАНАЧКОГ
ТАКМИЧЕЊА У РЕПУБЛИЦИ
СРПСКОЈ	Stefan Vukojević
PARTY SYSTEM AND
STRUCTURE OF PARTY
COMPETITION IN THE REPUBLIC
OF SRPSKA
27–38	
Јована Чикић
РУРАЛНОСОЦИОЛОШКИ ОСВРТ
НА СОЦИЈАЛНУ РЕПРОДУКЦИЈУ
ПОРОДИЧНИХ ГАЗДИНСТАВА	Jovana Čikić
RURAL-SOCIOLOGICAL
PERSPECTIVE ON SOCIAL
REPRODUCTION OF FAMILY FARMS
39–51	
Јелена Карапанџин и Весна Родић
ЕКОЛОШКА СВЕСТ СТУДЕНАТА
ПОЉОПРИВРЕДЕ НОВОСАДСКОГ
УНИВЕРЗИТЕТА: ТЕСТИРАЊЕ
РАЗЛИКА ПРИМЕНОМ
НЕП СКАЛЕ	Jelena Karapandžin and Vesna Rodić
ENVIRONMENTAL AWARENESS OF
THE STUDENTS OF AGRICULTURE
AT THE UNIVERSITY OF NOVI SAD:
TESTING THE DIFFERENCES
USING NEP SCALE
53–65	

ПОЛЕМИКЕ / POLEMICS

Срђан Милошевић
О ЈЕДНОЈ АКАДЕМСКОЈ И ИСТОРИОГРАФСКОЈ СТРАНПУТИЦИ
(Поводом чланка Драгана Алексића и Иване Крстић Мистрицеловић
„Кнез Павле Карађорђевић и нова власт у Југославији”)

Srdan Milošević
ABOUT AN ACADEMIC AND HISTORIOGRAPHIC FAILURE
(With regard to the article “Prince Pavle Karađorđević and New Yugoslav
Authorities in 1945” written by Dragan Aleksić and Ivana Krstić-Mistrizelović)
67–93

ОСВРТИ / REVIEWS

ХЕРЦЕН И НАШЕ ВРЕМЕ
(Aleksandar Hercen: *Prošlost i razmišljanja*. Tom 1. Deo 1–5 (1812–1851);
prevele Vera Nikolić i Marija Mežinski, Signature i J. Šajković, Beograd 2016)
95–101

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

Михаел Антоловић
УВОД У СТУДИЈЕ КАПИТАЛИЗМА
(Јирген Кока: *Историја капитализма*, Слио, Београд 2016;
Превела с немачког Маја Матић)
103–105

Владимир М. Николић
БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА
ОБЈАВЉЕНИХ У ЗБОРНИКУ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ
ОД СВЕСКЕ 131 (2/2010) ДО СВЕСКЕ 159–160 (4/2016)
107–236

Владимир М. Николић
АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / AUTHORS IN THIS ISSUE
237

РЕЦЕНЗЕНТИ РАДОВА У 2016. ГОДИНИ / REVIEWERS OF PAPERS IN 2016
240

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ / INSTRUCTION TO AUTHORS
241

КУЛТУРНИ ДЕЛАТНИК КАО АГЕНТ УТИЦАЈА

МИША БУРКОВИЋ

Институт за европске студије,
Трг Николе Пашића, 11, Београд, Србија
mdjurkov@gmail.com

САЖЕТАК: Аутор полази од питања како се у данашњем, наводно постсувереном свету, успостављају и мењају културни обрасци. Уочава се да је данас култура постала право бојно поље и да процес наметања културних и вредносних образаца поприма облик психолошког рата. Стога се аутор посебно усредсредио на фигуру такозваног агента утицаја, истражујући како агент утицаја делује у области културе и културне политике. Из историје 20. века као посебно занимљива издвајају се искуства културне пропаганде Коминтерне између два рата, и обавештајно-пропагандног деловања ЦИА-е за време Хладног рата. Након ових примера из међународне арене, прелази се на анализу деловања страних агената утицаја у културној и просветној политици Србије. Аутор закључује да за ефикасну одбрану и контраобавештајну заштиту неке државе од оваквих напада мора да постоји јасна свест о националном интересу као полазној позицији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: култура, безбедност, агент утицаја, културни образац, Хладни рат, Коминтерна, ЦИА, дезинформација, Србија, Вили Минценберг

Проблем успостављања и одређивања културних, вредносних и идентитетских образаца и модела, постаје данас једна од најдоминантнијих и најконтроверзнијих области. Она своје рефлексије налази у разним дисциплинама. Узмимо на пример политичку филозофију. Читава класична просветитељска и либерална традиција изграђена је око модела аутономног, независног појединца који само треба да буде довољно храбар и поштен да изађе из „самоскривљене незрелости” како је Кант то описивао. Међутим читав 20. век је показао како је субјект, односно индивидуа на којој се ова филозофија градила, изузетно далеко од идеала аутономног појединца који самостално и информисано одлучује о својој судбини. „Прометејски појединац” дочекао је крај 20. века као празна љуштура, тесто подесно за манипулацију и обликовање од стране великог броја фактора.

Не само озлоглашени тоталитарни режими већ и најразвијеније либералне демократије, а пре свега њихови медији, појединце углавном третирају као објекте манипулације и усмеравања у правцима који су пожељни за власнике медија, односно укупну корпоративно-политичку елиту.

Одавде следе последице по читав низ области као што су образовање, информисање, верски живот итд. Појединац се не рађа с одређеним корпусом знања и не рађа се слободан. Држава пре свега, уз помоћ породице, околине, медија и других институција, дефакто обликује и усмерава појединца у једном или другом правцу. Стога у свакој држави идентитетска политика има кључно место. Данас је више него икад неопходно подсетити се великог и често цитираног Ренановог увида да је припадност нацији нека врста плебисцита коју обављамо сваког дана. Из тога произилази да неки од нас једног дана могу престати да учествују у том плебисциту и одустати од припадности дотадашњој нацији. Или пак да у случају дуготрајнијег притиска ка идентитетском инжењерингу чак и већи део неке етничке групе промени свој идентитетски образац и самоперцепцију.¹

Погледајмо надаље шта је ова промена донела дисциплини међународних односа. Иако вестфалски систем никада није постојао у идеалтипској варијанти, чињеница је да су до пре тридесетак година појединачне државе имале много већи степен самосталности и суверености кад је у питању укупна идентитетска политика која је спровођена преко легислативе, просвете, културе, медија и вере, док је над свима њима стајао безбедносни апарат пратећи укупне трендове за рачун власти. У том погледу међународни односи су још увек с правом полазили од држава као основних субјеката међународне политике.

Данас је за озбиљну теорију међународних односа немогуће да не узме у озбиљно разматрање интересе и последице деловања највећих светских корпорација од којих неке имају већи буџет него половина држава. Државе које су некада третиране као аутономне монаде, данас се претварају у неку врсту отвореног поља на које стране корпорације, страни безбедносни апарат и други вандржавни фактори улазе као на празну ледину, комплетно диктирајући све већи број одлука којима се одређују начини живота, понашања, мишљења, вредновања. Србија је после 2000. нажалост постала готово типски пример такве земље. Треба погледати медијску сцену у којој Немци доминирају у писаним медијима, а Англоамериканци у електронским, па видети колико мало утицаја Срби имају на медијску политику у сопственој држави.²

Ако на све ово додамо огроман утицај глобалне, а пре свега америчке поп-културе (музика, филм, серије, игрице, култура друштвених мрежа са *селфијима* и сл.) на дефинисање и уједначавање културних образаца, наше основно питање је како се у савременом, глобализованом свету, који

¹ Случај Црне Горе, на пример. Погледати у: [Ђурковић 2013].

² Током вишегодишњег грађанског рата у Сирији сви електронски медији били су хармонично на западној линији у оцени Асадовог режима, као тиранског, и побуњеника као бораца за слободу. Једино се на неколико портала могло доћи до другачије слике и до стварних информација о позадини и дешавањима у Сирији.

велике силе покушавају да представе као постсуверен, уз огроман утицај мултинационалних корпорација и осталих страних државних, парламентарних и недржавних фактора успостављају културни модели и обрасци у појединачним државама.

Прилаз који сам за ову прилику одабрао је – безбедносни. Чувена озлоглашена изјава која се по погрешном³ предању приписује Герингу или Гебелсу: „Кад чујем реч култура, машим се револвера”, полако стиче готово банално значење. Да, култура, је током 20. века постала опасно оружје у правом смислу речи. Оружје које се циљано и смишљено користи за разне видове унутрашње борбе између супротстављених актера, али и за подривање, освајање, и овладавање другим земљама. Не само што се данас оправдано говори о бројним *културним рајовима*, већ се говори и о *културним инвазијама*, *информационим рајовима*, *дестабилизацијама идентитета* итд. Преплављени смо кованицама у којима се феномени културе, образовања и медија стављају у контекст правих безбедносних и војних стратешких операција и делатности.⁴

Искуство целог 20. века и почетак овог, дају нам богато утемељење за такав третман културе као бојног поља на којем се воде ратови за успостављање, одбрану, подривање и мењање културних образаца. Владимир Волков наводи увиде Рожеа Микијелија који је у књизи *Субверзија* још 1972. донео следећи закључак: „Док је, на почетку, психолошко оружје било само део ратне опреме, и као такво само се понекад користило, као допуна рата, али се најчешће држало у резерви, у 20. веку на сцену ступа рат који је, у основи психолошки и у којем су војне операције само привезак, односно допуна, којој се прибегава само као помоћном средству главне акције” [Волков 2005: 12]. Коначно, наша стварност у којој Немачка као доминантна сила у Европској унији, која је у 20. веку три пута покушавала да нас војно порази, поставља пред српске власти као експлицитан услов за наставак процеса интеграције у ЕУ „промену свести”, говори о колико актуелној теми се ради⁵.

Други пример који изванредно илуструје дубину захвата и методе које се за наметање културних образаца користе, јесте промовисање ЛГБТ

³ Ова сентенца потиче из драме *Шлагетер* (Schlageter) из 1933. године, немачког националистичког писца тога доба Ханса Јоста (Hanns Johst, 1890–1978).

⁴ Руски стручњак за безбедносна питања Олег Глазунов је у својој скорошњој студији о стратегијама и технологијама државног удара, читав други део посветио културним револуцијама као државним ударима и револуцијама новог поколења. Безбедност државе је највише повезана с питањима војнотехничке, економске и културне сфере. Он, међутим, тврди, полазећи као и многи други руски аутори од начина на који је срушен СССР, да културна питања данас преовлађују над осталима и да се у савременом свету јављају као најслабија тачка безбедности неке државе. Видети у: [Глазунов 2006: 261]. Из те перспективе која се ослања на тактику подривања културног језгра неке нације, средства масовног информисања се показују опаснијим оруђима од конвенционалног и атомског наоружања. О *фејсбук револуцијама*, Арапском пролећу и другим облицима савремених државних преврата код нас недавно је писао Марко Парезановић. Видети у: [Парезановић 2013: 479–524].

⁵ Немачки амбасадор у Србији Волфрам Мас је на конференцији одржаној 26. октобра 2010. експлицитно рекао да Србија мора стићи дотле да научи своју децу како је бомбардовање из 1999. било у српском интересу, као што је бомбардовање Хитлерове Немачке било у немачком интересу.

идеологије. Бриселске бирократе, али и други центри глобалне и регионалне моћи, усмеравају разне врсте притисака на мале државе како би им ЛГБТ агенду наметнуле као приоритетно питање, док у исто време захтевају да се комплетан однос друштва, институција, медија и просвете према том склопу питања радикално промени. Свуда се на силу намећу наводни закони *против дискриминације* који заправо служе као покриће за дискриминисање традиционалне, нехомосексуалне популације, и за увођење вербалног деликта на основу којег слободно изношење политички некоректног мишљења о узроцима и третману хомосексуализма подлеже законској казни⁶. Но, ово су само неки од многобројних примера како се обрасци уносе са стране и копирају у разним, потпуно различитим друштвеним и историјским основама.

* * *

Све већу улогу и у тој области имају такозвани *аџенти утицаја*. Истраживач ове области лако уочава велико обновљено интересовање за ту категорију јавног делатника у склопу тема о јавној дипломатији, мекој моћи и борби за утицај у јавном простору и администрацији, али и о шпијунажи [Montagnese 2013]. Но, најпре се морамо вратити на основно питање одређења агента утицаја и основних форми у којима се он јавља.

Постоје бројне дефиниције овог феномена, али основно значење долази из безбедносног дискурса у којем се као агент утицаја види особа која на неки начин стоји у директној или индиректној вези с агентуром неке спољне државе, док у исто време делује унутар јавног простора или администрације своје државе као агент за промоцију интереса поменуте стране силе. Сматра се да је деловање агента утицаја најтеже за доказивање и спречавање и далеко опасније од рада класичног шпијуна. Док шпијун по правилу прима новац или неку другу надокнаду за своје деловање и бави се прикупљањем докумената, тајни и информација, агент утицаја често делује без материјалних награда, понекад из чистог убеђења или наивности, и његов рад састоји се у јавном и отвореном деловању.

Шулц и Гадсон у класичној студији о совјетским мерама дезинформисања наводе три начина деловања агената утицаја [Shultz and Godson 1984: 193–194]: то могу бити контролисани агенти које директно регрутују тајне стране службе, затим могу бити тзв. поверљиви контакти, који свесно раде да би унапредили интересе стране земље иако нису директно регрутовани или контролисани, и то на крају могу бити *корисни идиоти* (Лењин: *полезный идиот*) који су потпуно несвесни да њихову делатност неко усмерава у правцу промовисања интереса стране силе. Искуство је показало да степен њихове свесности као последица свог рада нема утицај на конкретне резултате делатности. Наиме постоје различити методи како агентуре окружују важног потенцијалног агента утицаја и стварају атмосферу у којој он и не знајући то постаје опасан инструмент за промовисање њихових циљева, на пример, у својим бројним студијама Нина Берберова

⁶ Детаљније о овој проблематици видети у: [Ђурковић 2013].

је детаљно истраживала рад тзв. *кремљанских дама*, жена – класичних агената КГБ којима је ова служба окруживала значајне леволибералне европске интелектуалце попут Малроа, Жида, Барбиса или чак и Горког. Под њиховим утицајем, али и утицајем других класичних агената, ови сапутници су у јавној сфери, посебно у ери народних фронтова несвесно одрађивали огроман посао за СССР.

Термин сапутник (у руском оригиналу *сопутник*; велику славу је стекао у енглеској варијанти *fellow traveller*), приписује се Луначарском. Но навелико се раширио након што га је усвојио Троцки у књизи *Књижевности и револуција* из 1923. У делу књиге који се назива „Књижевни сапутници револуције” [Trocki 1971], Троцки покушава да одреди однос разних авангардних руских песника и приповедача који су током грађанског рата стали на страну большевика, иако нису у потпуности усвојили партијски поглед на свет нити визију будућности. За овог аутора они су управо сапутници, неко ко иде заједно један део пута, односно дели неке циљеве и идеје с револуцијом и большевизмом, али за кога није сигурно да ли ће и у будућности наставити у истом правцу. Штавише, за већину анализираних (Кљујев, Јесењин, Пиљнак, Блок) Троцки тврди да се све више удаљавају од правца којим би уметност револуције требала да иде.

Каснија употреба овог термина добила је нешто другачију димензију. Односила се на разне врсте наивних уметника, писаца и других јавних делатника, симпатизера Народног фронта и СССР који су углавном били предмет манипулације од стране Совјета. Подстакнути антифашизмом, непријатељством према капитализму или склоношћу левим идејама, ови делатници су служили за пропагирање позитивне слике о СССР-у, комунизму, или пак пацифизму и разоружању када је то било у интересу „прве земље социјализма”. Као агенти утицаја они су својим делима и јавним наступима помагали разне геополитичке циљеве СССР-а [Koch 2004].

У том погледу треба поменути да агенти утицаја могу бити не само појединци него и институције. Искуство 20. века показало је да су велике силе и њихове обавештајне службе формирале или преузимале у другим земљама читав низ институција (од квази научних института, медија, преко струковних удружења и удружења било које врсте, до културних институција, факултета и посебно у последњих неколико деценија невладиних организација и приватних безбедносних агенција) преко којих су промовисале вредности, циљеве, идеје и шириле утицај у земљама према којима се деловало. Коминтерна је под координацијом Вилија Минценберга (Wilhelm Münzenberg) и његове мреже агената фомирала на стотине таквих институција и организација, како у Европи тако и у Сједињеним Америчким Државама. Јавни тужилац САД још од 1939. почео је да прави листу фашистичких и комунистичких фронтовских организација које су деловале на територији САД. Ова листа се увећавала да би је домаће безбедносне структуре искористиле за праћење, надзор и истраге. У марту 1948. Канцеларија јавног тужиоца објавила је листу организација које су класификоване као комунистичке организације. На њој се налазило на десетине организација које су имале изразиту претензију

деловања према јавности као и у области културне политике. Четири године касније објављена је листа са 82 такве организације.

У исто време, сâми Американци уз помоћ Британаца почели су да стварају мрежу својих организација те врсте којима су премрежили посебно континентални део Европе. Тада је дакле формиран модел који је и даље актуелан према којем се САД код куће свим мерама бране од метода које брутално примењују у осталим земљама, односно где год могу на тај начин да промовишу свој интерес и подривају постојећи традиционални систем организације и вредносни модел.

Американци су пионири у законској заштити и контраобавештајним мерама одбране од агената утицаја. Искуство Првог светског рата у којем је Америка до 1917. била неутрална, наложило је много озбиљнији приступ проблему утицаја других земаља на културу, медије и генерални јавни простор у САД. Од 1914. до 1917. јавна и интелектуална сцена у Америци била је поприште обрачуна германске и британске пропаганде које су пред јавним мњењем настојале да наруже противника и да допринесу свом циљу – америчкој неутралности или америчком уласку у рат на страни Антанте. Америчке безбедносне структуре су све то врло детаљно пратиле и након званичног уласка у рат потпуно су пресекле германску пропаганду, похапсиле или протерале главне актере и зауставиле дистрибуцију германске пропагандне машине, што је укључивало и значајне радове о историји, геополитици, културној историји итд.⁷

Да би се пред избијање Другог светског рата спречило понављање неприлика из Првог (а пре свега да би се спречило несметано деловање нацистичке пропаганде), америчка администрација је донела чувени FARA закон (Foreign Agents Registration Act) односно Закон о (неужој) регистрацији страних агената. Овај закон је прописао да сваки јавни делатник, становник САД-а који прими новац или било какву врсту помоћи од неке друге земље мора то да пријави органима, односно да се региструје као агент који делује у интересу друге државе. Он након тога може наступати у јавности, али с јасно и прецизно постављеном улогом јавног лобисте друге земље, а не као неко ко глуми независног аналитичара, интелектуалца и сл.

У јулу 2012. Руска Федерација усвојила је врло сличан закон који захтева такво регистровање страних лобиста и агената. Слични захтеви чују се из низа других земаља. Погледајмо шта се дешава у земљи која нема прецизну законску регулацију о овим питањима. То је познати „Случај Пате” у Француској из 1980. о којем нас у књизи *Дезинформација* извештава Владимир Волков [Волков 2005: 107].

Пјер Шарл Пате био је француски новинар и публициста који је доказано радио за КГБ. Уз помоћ КГБ покренуо је билтен *ЦИСЕП*, а затим *Синџезис* који је имао око 500 претплатника, од чега су већина били посланици, сенатори и новинари. Осим тога под псеудонимом је писао чланке

⁷ *Њујорк тајмс* од 26. јула 1918. доноси детаљан извештај о процесу Џорџу Виреку, главном германском пропагандисти у САД, с пописом двадесетак књига чије је превожње и дистрибуцију организовао. Ту спадају и *Средња Европа* Фридриха Наумана и *Вампир континентала* грофа Ревентлова.

за десетак утицајних новина. У њима није хвалио СССР, али је све време систематски критиковао америчка и кинеска роварења усмеравајући индиректно јавно мњење и политичаре у просовјетском правцу, дакле настојећи да промени образац француске спољне политике. За тај рад примио је више стотина хиљада франака. Француска унутрашња служба ДСТ ухватила га је 1979. на састанку с официром КГБ коме је донео чланке на одобрење.

Наредне године у врло пажљиво припремљеном процесу осуђен је на пет година затвора као „новинар КГБ”. Међутим сва сила левичарског јавног мњења се након тога мобилисала да га упркос конкретним доказима брани као наводну идеолошку жртву. Чак је објављена и петиција 69 новинара и других јавних личности које су тражиле његово ослобађање. Нападало се на саму идеју да неко може да буде агент утицаја иако је то непобитно доказано у судском поступку. У јулу наредне године Пате је помилован и пуштен на слободу упркос штети коју је нанео држави.

Међутим као једна од последица целе ове приче настао је чувени роман Владимира Волкова *Монџажа*, који је, не случајно, типски модел за разумевање функционисања агената утицаја. У књизи *Дезинформација* Волков објашњава како га је управо у то доба контактирао Александар де Маранш, директор француске службе за спољну документацију и контрашпијунажу (SDECE) с идејом да на основу веродостојне тајне документације и објашњења напише роман с јасним циљем. Он је пошао од свог доказаног убеђења да СССР води (веома успешно) психолошки рат у Француској и да би добар метод одбране било да се преко литерарне фикције јавно разобличи модел њиховог деловања. Дакле и сâм Волков добио је понуду да постане у исто време агент утицаја домаће службе⁸ и делатник у контраобавештајној делатности своје државе. И после „Случаја Пате” и уласка комунистичких министара у Владу Француске, он је прихватио понуду и уз помоћ француске службе написао заиста антологијски роман који је изазвао велике друштвене потресе и освојио престижне награде.

Монџажа потпуно разобличава систем деловања совјетске службе у Француској преко агената утицаја. Основни ток радње развија се преко lika сина белог емигранта Александра Псара. Аутор наглашава да се агенти утицаја припремају деценијама и помиње ликове посланика, епископа, технократе, некомунистичког синдикалисте, синеасте, новинара. Псара образују тако што му се „тка плашт” десничара, а као место делања одабира се професија књижевног агента, власника и уредника у једној десно профилисаног издавачкој кући. Преко низа случајева спознајемо како Псар организује праве књижевне операције и манипулише француским јавним мњењем, књижевном критиком, естетским и културним мерилима итд. У *Дезинформацији* Волков објашњава да је покушао да прати систем рада

⁸ Овде се отвара посебно поглавље о домаћим агентима утицаја, интелектуалцима и новинарима које ангажује домицилна влада за пропагандни рад у јавном простору. Често се помиње улога Иље Еренбурга као водећег Стаљиновог пропагандисте током Другог светског рата. Данас су често политички аналитичари који се представљају као независни и објективни, заправо плаћени агенти утицаја одређених политичких групација.

познатог Одељења А из прве управе КГБ које је било задужено за операције дезинформације и смештено у Плавом дому. Први шеф Одељења А, Јерменин Иван Агајанц искоришћен је као модел за лик Мухамеда Мухамедовича Абдулрахманова из *Монџаже*. Аутор тврди: „Персонал запослен у одељењу А бројао је од десет до петнаест хиљада лица. Фонд намењен за њихово финансирање достигао је суму од 25 милиона долара годишње. Корисници ових средстава били су чланови 98 организација распоређених у 80 земаља” [Волков 2005: 93].

Читаоцима романа је познато како након свих перипетија (у којима сазнајемо да је Псарова дугогодишња секретарица такође њему непознат агент) главни јунак тужно окончава своју судбину тако што га агенти КГБ убијају и мртво тело транспортују у домовину коју никада није видео и о којој је маштао целог живота. Суштину подухвата сажима лик француског полицајца Диверјеа кад начелнику службе излаже следећу тезу: „Деликт утицаја је много опаснији од класичне шпијунаже, али се законодавство њиме не бави” [Volkov 1989: 433].

* * *

До сада смо већ поменули неколико важних примера и етапа развоја употребе агената утицаја током 20. века усмерених ка промени идеолошке и вредносне атмосфере у неком друштву, али и ка измени елемената који чине наслеђени културни образац. До краја текста можемо да дамо још неколико упечатљивих илустрација овог модела и да се кратко осврнемо на искуства Србије.

Најважније етапе у истраживању ове тематике обухватају пропагандни рат у Америци до 1917, затим деловање мреже Коминтерне током 20-их и посебно 30-их година 20. века у Западној Европи и Америци – мреже која је у великој мери успела да промени однос према идеологији левице. Једнако је важан и занимљив систем рада совјетске мреже делатност америчке обавештајне агенције ЦИА-е после Другог светског рата, током Хладног рата...

По неким оценама ЦИА је обављала све послове из области јавне дипломатије и културне пропаганде САД према другим земљама. Наиме, још седамдесетих година 20. века у штампи су се појавиле информације о томе како је ЦИА спонзорисала разне организације и часописе као што су *Конгрес за слободу у култури* (Congress for Cultural Freedom) или *Енкаунтер* (Encounter). Међутим у последњих петнаестак година појавио се низ изванредних студија које су полазећи од доступног архивског материјала реконструисале стварну меру у којој је америчка обавештајна заједница раширила своју делатност кроз деловање у уметностима и култури. Ту треба издвојити књиге Ејпија о политичкој култури америчког империјализма, затим Хјуа Вилфорда *Моћни Вурлицер* [Wilford 2009] и пионирску монографију Стонора Саундерсове *Who paid the piper?* (на српски преведено као: *Хладни рај у култури*) [Stonor Saunders 1999; Стонор Саундерс 2013].

Прво што пада у очи је чињеница да је ЦИА знатним делом преузела не само претходно развијени модел Коминтерне, већ и основну таргет-групу

преко које се утицај врши, па чак и конкретне актере. Наиме писац Артур Кестлер је крајем тридесетих директно и свесно радио у Паризу као део тима Минценберга и Ота Каца да би након разочарања у стаљинизам и објављивања (1940) свог познатог романа о чисткама *Darkness at Noon* (*Помрачење о јодне*, Београд 1972), полако и врло свесно прешао у супротни табор. Он је један од шест аутора који су 1949. објавили манифестну збирку есеја *The God that failed* („Бог који је изневерио”). У питању су сведочанства бивших сапутника који су се разочарали у комунистичку праксу. Тако је почео процес у којем су припадници такозване некомунистичке левице променили страну у Хладном рату и постали основа за америчку хладноратовску пропаганду али и културну политику према трећим земљама.

Путовање кроз волуминозну монографију Саундерсове, на пример, открива не само методе рада већ и шокантну чињеницу да је по схватању стратега агенције свака област културног, духовног и научног стваралаштва морала да буде предмет обраде и интервенција. Попис области на које су агенти утицали обухвата филозофију, социологију, политичке науке, књижевност, театар, филмове, цртане филмове, уметничку музику, популарну музику (џез), модерну ликовну уметност, дисидентску литературу, преводилаштво, верска питања и чак и научну методологију, на пример, ЦИА је пажљиво селектовала подобне и неподобне писце, филмове, драмске комаде, и одређивала који су производи адекватни за промовисање у иностранству и изградњу пожељне слике о Америци.

Пошто сам на другим местима детаљно писао о начину на који је ово рађено [Ђурковић 2002], овде бих подсетио да је још за време Другог светског рата америчка армија остварила велики утицај на Холивуд, а Дизнијеве студије комплетно ставила под своју контролу. Одмах након Перл Харбура војска је буквално умарширала и преузела Дизнијеве студије који су током рата стварали цртане филмове пропагандног, затим контраобавештајног типа, као и оне који су служили за обуку војника. После рата ова сарадња наставила се с другим деловима америчке администрације [Ђурковић 2009].

Након што је ЦИА током седамдесетих година 20. века прошла кроз врло тешка времена услед бројних скандала и истраге Черчовог комитета, било је неопходно да се нађе нови модел за обављање истих послова, посебно јер се улазило у финалну фазу Хладног рата. Док је раније ЦИА организовала низ наводно независних фондација преко којих је подржавала рад својих пулена, 1983. је створен много једноставнији модел рада. Основана је *Национална задужбина за демократију* (NED – National Endowment for Democracy) која функционише као посебно тело, индиректно повезано са Стејт департментом. Оно добија велике своте новца од Конгреса, а затим их распоређује партијским фондацијама али и директно разним невладиним актерима у државама које су предмет обраде. Спонзоришу се разне невладине организације, портали и други пројекти намењени за изборе, демократију, људска права, промовисање ЛГБТ модела живљења, подривање породице, сепаратизам итд. Данас НЕД делује у преко 90 земаља света с веома сличном агендом и идентичним моделом

вредности и пожељних друштвених приоритета. У Србији је НЕД током 2012. инвестирао милион долара у рад двадесетак организација.⁹

Србија је иначе веома интересантна за тему делатности агената утицаја на креирање и измену њеног културног обрасца. Ову тему је још тридесетих година прошлог века отворио Милош Црњански с чувеним есејом „Ми постајемо колонија стране књиге” објављеним у марту 1932. у листу *Време*. Аутор је напао Милана Богдановића и Уредништво Нолита да без граница промовише лошу и опасну комунистичку литературу. Но, услед страшног притиска политички коректне јавности и недостатака било чијег разумевања и подршке (што подсећа и на данашње стање) морао је да се повуче. Познајући значај Југославије у тадашњим међународним дешавањима и начине на које је Коминтерна деловала чини се да је Црњански итекако имао повода за овај текст.

Новија историја деловања агената утицаја у Србији исписана је у последње две и по деценије. С избијањем југословенске кризе и почетком распада и ратова у Србији исте оне државе које су цепале Југославију финансијски и на друге начине подржале су формирање разних организација које су се најпре бавиле промовисањем пацифизма и антиратне тематике, а затим су своју делатност разгранале на велики број сектора.¹⁰ С пуно основа можемо говорити о парадржавној мрежи која је пре свега уз помоћ Сорос фонда, али и других великих донатора из САД и Западне Европе направила паралелан свет културне, уметничке, друштвене праксе базиран на антитрадиционалистичким вредностима. Ова мрежа је састављена од класичних агената утицаја који су после делања у јавној сфери постали и државни службеници.

Читалац може да погледа како сам на једном другом месту реконструисао начин прављења и развоја ове мреже и посебно модел према којем су ови формирано кадрови након 2000. улазили у државне институције (укључујући и министарства) и с тих позиција уз помоћ стране доминације у медијима готово су у потпуности изменили доминантан културни образац у Србији. Данас, на пример, Министарство иностраних послова забрањује нашим амбасадорима да рат из 1999. дефинишу као агресију. Управо у складу с поменутих препорукама амбасадора Маса.

Делатност овог круга је посебно видљива у просветној и културној политици, јер су ове две области у Србији у кратко време вредносно разорене и остављене без реалних и одрживих критеријума, али је разорна и у неким фундаменталним али слабо видљивим стварима као што је породично законодавство и (анти)породична политика.¹¹

⁹ Комплетан списак прималаца и висине донација [Serbian Point 2012].

¹⁰ Есенција њиховог раног рада налази се у зборнику радова објављиваних у часопису *Рейублика* које је Небојша Попов сакупио у књигу под називом *Српска стирана рајна*. Видети: [Роров 1996]. Готово сваки од аутора у том зборнику направио је неку своју посебну невладину организацију. Такође погледати и зборник говора с јавних трибина Београдског круга, *Друга Србија*. Видети: [Colović i Mimica 1992].

¹¹ Немамо простора да образложимо погубно деловање агената утицаја у економској сфери које је разорило српску привреду и окупирао јавни простор. У том склопу врло је занимљив модел промовисања либертаријанске идеологије која америчкој администрацији

* * *

Да закључимо: америчко и руско искуство показују неопходност јасног полагања од националног интереса и државног разлога који се законски морају одредити. Из те перспективе гледано свако спољашње финансирање културних активности у некој земљи мора бити пријављено, надгледано и праћено као потенцијална безбедносна претња држави. Ако ова претпоставка у некој земљи не постоји и није уставно и законски институционализована, јавни и културни простор у тој земљи постаће предмет стратешке инвазије културних и информативних агената страних сила и предаторских корпорација. Без адекватне одбране они ће, као у случају Србије, у потпуности загосподарити јавним простором, а затим и државним институцијама, што ће користити за наметање и укоренивање образаца, модела, вредности и законских решења које помажу њихове интересе, али разарају интересе земље објекта и њене популације.

ЗАХВАЛНИЦА

Чланак је резултат рада на пројекту ИИИ 179014 под називом „Србија у процесима европских интеграција: глобални контекст, институције, идентитет” који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Волков, Владимир (2005). *Дезинформација*, Београд: Наш дом.
 Глазунов, Олег (2006). *Государственный переворот*, Москва: Олма-пресс образование.
 Ђурковић, Миша (2002). *Диктатура, нација, глобализација*, Београд: ИЕС.
 Ђурковић, Миша (2009). *Слика, звук и моћ*, Београд: МСТ Гајић.
 Ђурковић, Миша (2013). *Тамни коридори моћи*, Београд: Укронија.
 Парезановић, Марко (2013). *Политички преврати*, Београд: Нова српска политичка мисао.
- Čolović, Ivan i Aljoša Mimica /ur./ (1992). *Druga Srbija*, Beograd: Beogradski krug, Knjižara Plato i Borba.
- Koch, Stephen (2004). *Double lives: Stalin, Willi Munzenberg and the Seduction of the Intellectuals*, New York: Enigma books.
- Montagnese, Alfonso (2013). *L'agente di influenza, Gnosis, Rivista Italiana di Intelligence*, 1: 47–61.
- Popov, Nebojša /ur./ (1996). *Srpska strana rata*, Beograd: Republika.
- Shultz, Richard H. and Roy Godson (1984). *Dezinformatsia: Active Measures in Soviet Strategy*, New York: Pergamon-Brassey's.
- Stonor Saunders, Frances (1999). *Who paid the piper?* London: Granta books; на српском: Франсис Стонор Саундерс (2013). *Хладни рат у култури: ЦИА у свету уметности и књижевности*, Београд: Досије (прев. с енг. Невена Мрђеновић).
- Trocki, Lav (1971). Književni suputnici revolucije, u: *Književnost i revolucija*, Rijeka: Otokar Keršovani (prevod s ruskog Tatjana Korać), 39–81.

- Volkov, Vladimir (1989). *Montaža*, Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Wilford, Hugh (2009). *The Mighty Wurlitzer: How the CIA Played America*, Cambridge: Harvard University Press.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Леонов, Николай (2011). Агенты влияния, портал *Столетья*. Доступно на: http://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/agency_vlijanija_2011-11-25.htm. Приступљено: 28. 2. 2017.
- Poch, Rafael (2012). El poder de los agentes de influencia aumenta en la política alemana y europea, *Lavanguardia*, Доступно на: <http://www.lavanguardia.com/politica/20121112/54354405217/lobbys-politica-alemania-europa.html#ixzz2xexsH5M3>. Приступљено: 1. 3. 2017.
- Serbian Point (2012). НЕД 20 невладиних организација у Србији финансирао са милион долара. Доступно на: <http://www.fakti.org/serbian-point/ned-20-nevladinih-organizacija-u-srbiji-finansirao-sa-milion-dolara>. Приступљено: 28. 2. 2017.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

CULTURAL WORKER AS AN AGENT OF INFLUENCE

by

MIŠA ĐURKOVIĆ
Institute of European Studies,
Trg Nikole Pašića 11, Belgrade, Serbia
mdjurkov@gmail.com

SUMMARY: The author starts with the question of how in today's supposedly post-sovereign world, cultural patterns are being established and changed. It is observed that the culture today has become a real battlefield and that the process of inculcating cultural and value patterns takes the form of psychological warfare. Therefore, the author specifically focuses on the figure of the so-called agent of influence, exploring how this agent influences the fields of culture and cultural policy. Particularly interesting for investigation from the history of the twentieth century is the cultural propaganda of the Comintern between the two world wars, and the intelligence and propaganda activities of the CIA during the Cold War. After these examples from an international arena, the author analyzes the activities of foreign agents of influence in the cultural and educational policy of Serbia. The author concludes that for effective defense and counter-intelligence protection of a state from such attacks, it has to have a clear awareness of the national interest as a starting point.

KEYWORDS: culture, security, agent of influence, cultural patterns, the Cold War, the Comintern, CIA, disinformation, Serbia, Willi Münzenberg

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ КАО ПАРАДИГМА ЛИБЕРАЛИЗМА У ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЖУРНАЛИСТИКЕ

ВЛАДИМИР БАРОВИЋ

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2, Нови Сад, Србија
barovic@ff.uns.ac.rs

ЉУБОМИР ЗУБЕР

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет
Алексе Шантића 1, Пале, Република Српска
ljubomirzuber@yahoo.com

САЖЕТАК: У овом чланку фокус је на раду чувеног српског новинара и либерала, Јована Павловића, који је у другој половини 19. века покренуо и уређивао листове: *Панчевац*, *Граничар* и *Нови Граничар*. Своје листове преточио је у најборбеније и најлибералније медије који су у Аустроугарској у другој половини 19. века излазили на српском језику. У раду се анализирају почеци српске либералне мисли, као и личности које су биле значајне за развој либералне идеје 19. века. Посматра се рад Владимира Јовановића и либерала у Србији, као и деловање Светозара Милетића и српских либерала у Аустроугарској. Аутори су у чланку анализирали Павловићеве текстове у *Засјави*, *Панчевцу*, *Граничару* и *Новом Граничару*. Павловићеви медији заступали су веома либералне и борбене ставове као мало који листови у историји српског новинарства. Павловић је веома оштар пишући у антиклерикалном духу и у многим текстовима напада црквену јерархију. У својим листовима опширно се бавио и Источним питањем. У историји српске журналистике Јован Павловић је остао упамћен као велики присталица борбе за народна права, национално ослобођење и еманципацију, али и као значајан представник либералне идеје.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јован Павловић, либерализам, листови, *Панчевац*, *Граничар*, *Нови Граничар*, журналистика

УВОДНИ ДЕО

Мали је број еминентних историјских личности у прошлости наше журналистике који су попут новинара и уредника Јована Павловића имали толико широко образовање, личну храброст и професионалну способност да слободоумно, оштро и аргументовано пишу на основама грађанског либерализма и залагања за демократска права и слободу. Својим радом и залагањем Павловић је каснијим истраживачима оставио доста материјала да истраже и реконструишу његово деловање које се може окарактерисати као једно од најлибералнијих, ако не и најлибералније у српској штампи друге половине 19. века. Тим пре треба да нас брине податак да је о њему у научној литератури мало писано, да је његова изузетна историјска појава и маркантна журналистичка личност недовољно истражена. Најистакнутији рад о Јовану Павловићу је дело Душана Мартиновића и Радивоја Шуковића *Јован Павловић: животи и дјело* (Нови Сад – Цетиње 1988), као и чланак Косте Милутиновића у *Раду војвођанских музеја*: „Јован Павловић, уредник *Панчевца*” (3, 1954: 119–137).

Овај рад представља даљи допринос истраживању деловања и личности Јована Павловића – либералног мислиоца, истакнутог уредника и борца за грађанске тековине и национално ослобођење, које је осведочио не само пером већ и својим деловањем. У више наврата је затваран и прогањан од стране поборника конзервативизма и централизма. По сећањима Стефановића-Виловског, Јована Павловића су због изразитог либерализма, велике елоквенције и бескомпромисног новинарског дискурса у ондашњој српској јавности изузетно ценили и поштовали. „Панчевачки и Новосадски ђаци са поносом и усхићењем називали су га српским Маратом и Робес-Пјером” [Стефановић-Виловски 1907: 606]. Павловић је својим деловањем и радом допринео развоју новинарства на територији широм српског говорног подручја.

У новинарском раду Павловић је настављач „златног низа” наших истакнутих новинара, коју је свакако започео „отац” наше журналистике – Димитрије Давидовић. Давидовићеве заслуге за слободоумне (није претерано рећи и фундаментално либералне) идеје много су веће од рада на пољу журналистике, јер је био аутор познатог Сретењског устава: „Као уставописац Димитрије Давидовић предузима храбар корак, којим би да националну револуцију преусмери у грађанску, што је потез који му аутократски кнез неће опростити, а конзервативна аустријска, руска и турска влада, спремно су иницирале, аминовале и подржале политички суноврат слободоумног уставописца. Није се никако могао толерисати *француски расад у српској шуми*, али је чињеница да се захваљујући Давидовићу цвет демократске мисли у српској земљи примио и полако али сигурно кренуо да пушта миомирисе слободе и једнакости” [Баровић 2009: 28–29].

Либералне идеје које су почеле да се роје у српским интелектуалним круговима од четрдесетих до шездесетих година 19. века, а посебно након пада Баховог апсолутизма значајно су добијале на снази у европским универзитетским центрима где су наши омладинци студирали али и посма-

трали средине у којима су се шириле идеје слободе, уставности, владавине закона и демократије. Павловић је рођен 1843. у центру српске културе и духовности – Сремским Карловцима – који су тада називани „Српски Сион”. Одрастао је у грађанској породици и након завршене основне школе у родном месту је похађао Велику гимназију карловачку. Студије је започео на Филозофском факултету Велике школе, претече Универзитета у Београду. „Наиме крајем 1864. године Јован Павловић, већ тада студент треће године Правног факултета, удаљен је са Велике школе *за сва времена...* Када је почетком децембра 1864. године министар просвете и црквених дела Књажевине Србије наименовао Лазара Николића за *надзирајтеља* (васпитача, надзорника) ученика у Великој школи и с тим у вези, доставио Ректору *настављења* (упутства) о његовом раду, са којима су се слушаоци упознали, Павловић је жестоко и недопустиво реаговао, тј. *нереди у школи чинио*, на тај начин што је *надзирајтеља* Николића грдио рјечима: *Сјјанијѣ ђосјодине да вам чesјијѣм Ваце ново звание, мени се чини, да сјѣ Ви из ѣрека, срам Вас било, доцли сјѣ овамо да цјиониратиѣ, Ви сјѣ цјион*” [Мартиновић и Шуковић 1988: 23]. Након тога одлази у Женеу и Минхен где студира политичке и економске науке, а затим се као образовани европски интелектуалац враћа у родни крај. У Панчеву је радио као наставник Трговачке школе. У овом граду уређивао је и издавао свој чувени либерални лист *Панчевац* који је био на линији Милетићеве Српске народне слободоумне странке. Као истакнута и угледна личност биран је за посланика на Српским народним саборима који су одржани 1870, 1872. и 1874. у Сремским Карловцима где се водила огорчена борба између конзервативаца, предвођених црквеном јерархијом, и либералних првака предвођених Светозаром Милетићем [Кириловић 1937].

Из Панчева је прешао у Земун и у овом пограничном месту уређивао је лист *Граничар* где је због противљења апсолутизму и централизму прогањан и затваран. Затим је прешао у Београд где је 1877. уређивао *Нову Србију*. Исте године одлучио је да пређе у Црну Гору која га је због слободарских традиција и епитета „српске Спарте” и раније привлачила. На Цетињу се Павловић предано и вредно бавио новинарством и као врстан и способан публициста уређивао је листове *Глас Црногорца*, *Црногорку*, *Зетју* и *Просвјетју*. Увиђајући шта за малу балканску државу значи култура, 1879. је обновио Цетињску читаоницу која је била пред затварањем и енергичним радом утицао је да се развијају просветне и културне установе, што је најбоље реализовао изградњом и оснивањем Зетског дома. „Знајући шта књига значи, да би одржао Читаоницу, Павловић је књиге пренео у своју приватну кућу и ту наставио библиотечарски посао и тако спасио Читаоницу од затварања” [Два века српског новинарства 1992: 328]. Због своје изузетне образованости коју је стекао на европским универзитетима, Павловић је 1885. постављен за директора Цетињске гимназије која је била „расадник” образованих људи у малој и сиромашној Црној Гори 19. века у којој је било и мало образованих људи. Јован Павловић је као истакнути мислилац, публициста и интелектуалац 1886. постављен за првог министра просвете и црквених дела Књажевине Црне Горе. Ту је

добрио изузетnu прилику да покаже свој стваралачки дух што је најбоље исказао кроз доношење низа закона који су ударили темеље за развој народне просвете, школства и културе на савременим и напредним основама за доба у којем је радио. Умро је 1892, у 49. години живота, а сахрањен је на Цетињу, у којем је провео значајан период свог плодног стваралачког рада.

ЗАЧЕТАК ЛИБЕРАЛИЗМА У СРБИЈИ

Као што је наглашено у уводном делу, либерализам се у Срба појављује доста рано, јер како примећује Бешлин: „Либералне идеје почеле су да продиру међу Србе у Аустрији у другој половини XVIII и почетком XIX века преко просветитељских писаца... Непосредно пре и током револуције 1848. године ступило је у јавни живот поколење Светозара Милетића, Владимира Јовановића, Јеврема Грујића, који ће почети организовану борбу за националне и грађанске слободе и теоријски уобличити српски либерализам” [Бешлин 2005: 14–15].

Либералне идеје доносили су млади људи који су се школовали у иностранству. Као либерали у Србији истичу се Коста Цукић и Димитрије Матић, Чедомиљ Мијатовић, Владимир Јовановић, Јеврем Грујић, Милан Пироћанац, Љуба Каљевић и други. Као „апостол” српског либерализма неретко се помиње Владимир Јовановић као човек који је у идејном али и у суштинском смислу био најзначајнији експонент либералних струјања не само у Србији, већ и на читавом српском говорном и националном подручју. Владимир Јовановић је први српски теоретичар либерализма који је ударио идејне темеље тог правца у српском друштву.

„Владимир Јовановић је и први од наших новинара и политичара био у контакту са познатим европским политичарима и либералима, од енглеских политичара Пирсона, Станфелда, Кобдена, па и Гледстона, преко грчких опозиционара Ксеноса, Николаидиса, Маврокордата и другова, затим руских народњака Херцена и Огарјова, те напoкон, светски познатих револуционара Бакуњина, Кошута и Мацинија. Чињеница да је писао и уређивао новине и у Београду, и у Женеви, и у Новом Саду, и објављивао публицистичке радове и у Лондону, а говорио све главне европске језике, давала је његовом журнализму али и либерализму европску ширину” [Боаров и Баровић 2011: 66].

Јовановић, у суштини, сâм дефинише либерализам као систем начела слободе који је у политичкој пракси показао тежњу ка поштовању и одбрани слободе мисли, речи и дела; он је на крају изједначавао слободу у политици с демократијом [Ђуретић 2004]. На Јовановића и српске либерале утицало је низ различитих мислилаца и теоретичара, од Бакуњина и Херцена преко Мила и Конта до Томазеа и Мацинија. Најзначајније Јовановићево дело које се теоријски бави либерализмом и политиком је *Политички речник* (1872), а он је као веома вредан аутор објавио низ радова и књига које су незаобилазно штиво за разумевање либерализма 19. века: *Основи снаге и величине српске* (1868), *Србeнда и гоштован* (1864) и др. Посебно је важно дело *Српски народ и источно питање* (1863) где је Јова-

новић написао својеврсан програм Либералне партије, где се истичу основни постулати те идеје, садржани у независности, суверености народа, уставности, слободи штампе, владавини закона, економским и личним слободама и др.

Битно је истаћи да је на Јована Павловића у огромној мери утицао Владимир Јовановић и то још у периоду школовања када се Павловић формирао у идеолошком али и научном смислу: „Млади Павловић ће, међутим, између бројних наставних области, посебно завољети и живо се заинтересовати за народну економију (политичку економију) коју је предавао Владимир Јовановић, као привремени професор свега пет мјесеци у зимском семестру 1863/64. школске године и то ће бити пресудно за његову професионалну и политичку оријентацију. Тада је зачето дугогодишње пријатељство које је додуше, у почетку имало дистанцу, димензије односа професор-студент, али је убрзо прерасло у духовну сарадњу: идеолошку и журналистичку. Под утицајем свог професора, Павловић ће касније студирати економске науке, бавећи се публицистиком и бити агилни, веома запажени учесник у раду Уједињене омладине српске” [Мартиновић и Шуковић 1988: 22].

Најистакнутији представници либерализма у српском народу северно од Саве и Дунава били су чувени народни прваци али и новинари Светозар Милетић вођа Српске народне слободоумне странке и Михајло Полит Десанчић који се истакао као велики интелектуалац-либерал и најближи Милетићев сарадник [Боаров и Баровић 2011: 65]. Основне политичке идеје Милетић је посебно афирмисао међу Србима у Аустроугарској, када је основао странку и донео са сарадницима чувени *Бечкеречки програм* 1869. године, у којем се износи читав низ либералних идеја, од слободе штампе, преко слободе збора и договора, те личне слободе (тајност преписке) све до националне еманципације и борбе за грађанска права Срба.

Милетић се залагао за либерализам као основу националног ослобођења и грађанске еманципације не само Срба већ и осталих мањинских народа тадашње Угарске. „У својим залагањима за српску националност Милетић не заборавља либералну идеју јер истиче: *Истина је, да ми имамо задаћак пронаћи јемства за обезбеђење наше народности. Али ми се имамо бринути и за уставну слободу, и она је онаква истиа звезда наша као и народности. Ми нећемо хитићи обезбедити нашу народност на шийицу уставне слободе ... Ми смо и Срби и грађани ...*” [Боаров и Баровић 2011: 59]. Значајна личност либерализма пречанских Срба био је и Михајло Полит Десанчић. Веома образован човек, широких културолошких погледа и великог политичког знања био је искрени и уверени либерал, што је демонстрирао у свом дугом радном веку (посланичком, новинарском и политичком). На тим изворима млади Јован Павловић напајао се либералним идејама а у либералним личностима које смо набројали имао је узор и саборце. Цео радни век Павловић је био одани присталица либералних начела али и истакнути поштовалац Светозара Милетића и његове Српске народне слободоумне странке, чије ставове је стоички заступао, како у својим новинама, тако и у јавним иступима, а то није било по вољи

мађарским властима и конзервативцима наколоњеним клерикалним круговима.

ПОЧЕТАК ПАВЛОВИЋЕВОГ НОВИНАРСКОГ РАДА

Прве новинарске почетке Јован Павловић имао је у Женеви где је либерал и његов бивши професор Владимир Јовановић уређивао свој лист *Слобода*, у којем је веома оштро као апсолутистички и неспреман на искрено прихватање демократије и уставности критиковао режим у Србији. „У овом опозиционом листу отпочео је 1865. свој новинарски рад Јован Павловић, 'један од најспремнијих публициста у јужном Словенству', како га је с правом оценио Симо Матавуљ у *Биљешкама једног њисца*' [Милутиновић 1954: 119]. Како је Јовановићева *Слобода* престала да излази, Павловић је прешао на студије у Минхен, и из овог града почео да шаље текстове новопокренутој Милетићевој *Засијави*. Првак Српске народне слободоумне странке и уредник *Засијаве* Светозар Милетић, идејно и политички је био близак ставовима Јована Павловића, тако да се сарадња двојице поборника либерализма успешно одвијала. Текстови младог Павловића који се могу анализирати у *Засијави* одају вештог новинара чијем бистром оку не могу промаћи важни аспекти онога о чему пише, а уз то је неговао чистоту језика, јасноћу и лепоту изражавања. Павловић је у време избијања Аустро-пруског рата 1866. године у једном тексту из баварске престонице написао: „Минхен ми сад изгледа сасвим другачије: изгубио је Бахусову физиономију, по којој га је досад цео свет познавао, па се обукао у марцијално одело. Од силних пушака, топова, муниције, коња, војника, заборависмо оне пинакотеке (чувени уметнички музеј у Минхену – прим. аут.) и глиптотеку (чувена збирка вајарских дела у Минхену – прим. аут.), па најпосле и славну дворску пивару – то омиљено пребивалиште минхенске буржоазије. Овде је расположење према рату мешовито, и управља се по политичком развитуку и по разним интересима разних партија. Цела дворска партаја с дугачким својим репом од гладница и удворица, којима је егзистенција битно скопчана с опстанком династије Вителсбаховаца, заузима се најжешће за рат” [*Засијава*, 30. јун 1866].

Занимљиво је да Павловић има запажену улогу у организовању омладинске студентске дружине која по угледу на карбонарски покрет у Италији има интригантно име Завера. Та организација имала је демократске идеје и жељу да се спроведе национално ослобођење на идејама либерализма, а о том друштву које је имало специфично име, али и легалне методе рада, Павловић у *Засијави* отворено пише: „У првим својим састанцима саставила је *Завера* свој политички програм. Поштујући слободу свима народима *Завера* држи да је право да сваки народ без ичијег туторства сâм собом управља. Сматрајући државни облик као нешто прелазно, а народ као вечито друштво *Завера* не признаје никакав државни интегритет, под којим се често подржава господство једнога народа над другим... Ни култура не даје право ниједном народу да господари над другим. Сваки је народ сâм свој „културтрегер”, сваки народ има своју културу, и што је једном

народу култура може другоме да буде пропаст” [„Друштво Завера у Минхену”, *Засѣава*, 16. децембар 1866]. О том периоду у животу Јована Павловића Милутиновић пише: „Било би погрешно мислити да се Павловић ограничио само на унутрашњи друштвени рад у *Завери* и на састављању дописа *Засѣави*. Нема сумње, од свих чланова *Завере*, Павловић је најактивнији; на дружинским састанцима његова предавања су најчешћа, његове критике најоштрије, његов углед највећи” [Милутиновић 1954: 120].

ЛИБЕРАЛНИ УРЕДНИК СРПСКИХ ЛИСТОВА

Јован Павловић покренуо је *Панчевац* 25. априла 1869. године, и то је био лист намењен српским земљорадницима, занатлијама, трговцима, широким народним слојевима, са жељом да их просвети и образује. И ако на почетку излагања, лист није био оријентисан на политичке теме, редовно и исцрпно је писао о збивањима на политичкој сцени онога времена. „У већини случајева чланци објављени у *Панчевцу* били су кратки и језгровити, па су с тога Павловићев лист читаоци сматрали за популарно издање *Засѣаве*, за тумачење свега што је Милетић писао у главном страначком органу и доживљавали га као неку врсту *ајосѣола*, који је *полиѣику Народног слободоумне сѣранке* *пројовео* дао и *шумачио* на *нарочити* начин, онако, како би народ све *по лакше могао разумети* и *примиети*” [Крстић 2003: 232].

Павловић је у *Панчевцу* показао сав свој богати новинарски таленат али је умео и да осети шта читаоци желе. О низу питања која су мучила српски народ у Угарској тога времена, Павловић је писао на отресит, лудан и храбар начин, а у том послу наруку су му ишле политичке околности. Тада је Војна граница била пред развојачењем. Требало је да се припоји остатку Угарске, где се осећао јак притисак централне владе у Пешти, која је тежила политици мађаризације и централизације. Војни кругови који су још увек држали власт у Граници пустили су Павловића да слободно пише из разлога што им се није допала подела земље и по њиховом мишљењу разбијање Царства, које су по оцени милитаристичких кругова спровели Мађари након Аустро-угарске нагодбе 1867. Та погодност у почетку је добродошла *Панчевцу* који, како је писао његов уредник, „као да излази на слободној земљи Швајцарске или Северне Америке”.

Иако оштар према угарском централизму и кршењу права Срба и других народа, Павловић није био благ ни према Српској влади која је уништила демократске институције те је опозиционарима тог режима попут Светозара Марковића и Владимира Љотића дала доста простора у свом листу. То је изазвало Српску владу да реагује па је *Панчевцу* улазак у Србију био забрањен од 1869. до 1872. године. Павловић је у Србији видео пијемонт око којег ће се ујединити сви поробљени сународници у Османском царству а пре свега у Босни и Херцеговини. Он је био убеђен да је погрешан концепт федерализације Аустроугарске, те је заступао тезу да та држава не може никако бити ослонац у ослобађању Босне и Херцеговине од турске власти. У писању око Источног питања које је у том периоду

било веома актуелно, Павловић се противио и уплитању Русије, јер је сматрао да је и то империјална сила која нема превише слуха за мале народе у Подунављу. „Нама остаје или да будемо Срби или да будемо Руси. Срби можемо бити само у Дунавском савезу, Руси бисмо морали постати у руско-славенском савезу... У Дунавском савезу имали бисмо слободу и самосталност, у руско-славенском ропство” [„Срби у Дунавском савезу”, *Панчевац*, 11. октобар 1870].

Као велики либерал и поборник народног просвећивања и напретка Јован Павловић се противио некритичком величању националне прошлости у романтичарском духу: „Сјајна прошлост, или бар сањање о њезиној сјајности може садашњој генерацији тако да заслепи очи, да она није у стању видети и познати садашњост народа у правом облику и истинитој садржини. Уображени занос опасан је и свети се љуто како код појединога човека тако и код целог народа. Поред њега никад није човек у стању да ухвати поуздан рачун о својој снази и својој моћности, него увек граби планове на уображеним цифрама и рачунима с уображеним факторима. То нас је јако размазило. То нас је навело на ласкање себи самоме и на прикривање својих мана, то нам је навукло маглу на очи, кроз коју не можемо да видимо и да познамо себе саме. Мислимо обично да смо народ, који је позван да чуда ствара и да врши неку „мисију” међу другим народима, па у том заносу не видимо себе ни из далека како изгледамо, у том заносу заборављамо да што више запнемо за одржање темеља, који нам се испод ногу извлачи. Бадава је маштати се небу за висине, кад немаш на шта ногом стати, бадава је отварати у грудима својим рој жеља и тежњи, кад нема снаге да се то и оствари... Ми бар држимо, да је по сто пута боље, кад народ није развучен на прошлост и будућност, него кад је што више везан за садашњост... Народ који у прошлости живи а о будућности снови, тај ништа више не ради у садашњости и, по томе, мора пропасти” [„Будимо при себи!”, *Панчевац*, 23. август 1870].

И у *Граничару*, листу који је у Земуну покренуо 13. децембра 1874. године, након гашења *Панчевца*, Јован Павловић је износио своје виђење односа између народа, али и начела која га сврставају у ред наших најлибералнијих уредника: „Народи не морају и не требају да су непријатељи међу собом за то, што исповедају разне вере и говоре разним језицима. Интереси њихови слажу се потпуно у заједничкој тежњи, свију за слободом општом и у тежњи да свима буде добро. У тој тежњи ником неће сметати туђа вера, туђ језик. Ми волимо своју народност, али не носимо у срцу мржње ни против које друге народности, него љубав према свима међу којима живимо. Мрска нам је свака нискост, подлост, ропско пужење, непоштење, чинио то Србин или Немац или ко му драго, и неће нас никакви обзири зауставити, да снагом којом јавна штампа располаже, на пут станемо свим елементима, који би покушали, да потајно и кријумчарским путовима, замрсе и помету намере и дела добрих радих и поштених људи” [„Читаоцима”, *Граничар*, 1. децембар 1874].

Павловић је био изразити либерал и представник левог крила Уједињене омладине српске те је као такав заузимао антиклерикалне ставове,

јер је сматрао да је верски мистицизам препрека народном просвећивању и напретку. Посебно је био огорчен на сарадњу високих црквених кругова с пештанском владом, јер су у тим мутним договорима и преговорима на губитку били обични људи, односно народ. У *Панчевцу* али и у *Граничару* Павловић је критиковао калуђере. Тражио је укидање њиховог реда и увођење црквеног уређења по угледу на протестанте. „Ту је захтевао да се укину калуђерство и јерархија до најнижег монаха, а да остану само мирски свештеници. Чланови црквене општине ће бирати пароха и отпуштати га ако им није по вољи. Да се у манастирима отворе школе и фабрике, Павловић, за разлику од Полита није разматрао као могућност него је позивао да се то неизоставно уради, а калуђери разјуре. У критици монашког живота био је више пута вулгаран пишући о блудничењу калуђера са манастирским праљама и куварицама. Није пропустио да помене и *нејприродну љубав међу братијом*. За њега је *јовесница целибајта једна хроника скандала*. Мада су неожењени, калуђери *развратним начином јролејаријат народни множе*. У *Панчевцу* се претило да ће бити образована комисија са задатком да надгледа понашање калуђера” [Бешлин 2005: 631–632].

Јован Павловић био је доста критичан, не само према калуђерима него и према мирском свештенству: „Свештеник је у најбољем положају да народу користи. Предањ излази сав народ са пуно поштовања и уважава сваку његову реч, осим тога он је најнезависнији у друштву. Па при свему том свештеници су мало на томе радили. Врло је мало из њихове средине, који су свој положај употребили на унапређење свог народа, шта више, из њихове се средине баш легао највећи контингент противан свему, што је смерало на напредак народни. Једни се опет ту же на непросвећеност и недораслост народа: али то је само изговор да оправдају свој нерад, јер човек који је народним духом одгојен и правом науком напојен у читавом свету неће бити стран” [„Скупштински изгледи”, *Граничар*, 16. јануар 1875].

ПАВЛОВИЋ О ИСТОЧНОМ ПИТАЊУ

Јован Павловић је доста писао у *Панчевцу* о Источном питању односно о ослобађању поробљеног народа који је „чамии” у турском ропству како у Босни и Херцеговини тако и у јужним крајевима. Павловић је доста полемисао с хрватским листовима који су видели могућност уласка Босне и Херцеговине у састав Аустроугарске монархије, чему се отворено противио; о том политичком моменту Милутиновић пише: „На хрватској страни Павловић осуђује шовинистичко писање Кватерникове *Хрвајске*, органа Хрватске странке права, и загребачке *Слоге*, органа Унионистичке странке (мађарона), у погледу будуће припадности Босне и Херцеговине: Павловић вели: Догод је Троједна краљевина подлога народу мађарском, дотле само непријатељи народни могу желети да Босна и Херцеговина припадне Троједној краљевини, јер то би значило мењати турско господарство с новим опет турским” [Милутиновић 1954: 130].

На прослави пунолетства кнеза Милана Обреновића које је организовано у Београду, августа 1872. поред Јована Павловића, био је и Лаза Костић и низ најугледнијих српских интелектуалаца, политичара и уметника. То је Мађарској влади послужило да оптужи Павловића да је у здравици рекао да Срби с обе стране Саве треба да се уједине и ослободе аустријског јарма. Крајем августа 1872. Павловић и Костић су ухапшени под оптужбом за велеиздајнички чин и без подигнуте оптужнице незаконито су држани у затвору пет месеци. „Хапшењем и вишемесечним задржавањем Павловића у затвору власт је хтела да угуши и сâм лист. Међутим, у том рачуну она се преварила. Павловићеви пријатељи, првенствено др Љубомир Ненадовић и Каменко Јовановић, нису дозволили да *Панчевац* пропадне. У одсуству Павловића, Ненадовић се прихватио уредничког посла а Јовановић је бесплатно водио читаву администрацију листа” [Крестић 2003: 243].

Када је властима ипак успело да угуше *Панчевац* неуморни Павловић наставио је исти либерални курс писања и у *Граничару*, који је излазио баш у време почетка Херцеговачког устанка. Иако је до тада излазио два пута недељно, због избијања устанка, Павловић је *Граничар* од 13. септембра до 7. новембра 1875. издавао три пута недељно, како због учесталих догађаја тако и због ванредног интересовања читалаца. Као велики поборник националног ослобођења и уједињења Јован Павловић је у народном устанку видео почетак ослободилачке акције те је у складу с расположењем српске јавности у Аустроугарској вршио медијски притисак да Србија и Црна Гора објаве рат Турској и тим путем реше питање коме ће припасти Босна и Херцеговина. „Што су кнез Милан и српска влада показивали мање воље за акцију, што су више оклевали, отезали и тактизирали, то је *Граничар* био све упорнији, докази које је износио у прилог рата били су све бројнији и убедљивији, а захтеви да рат започне све енергичнији. Павловић је сматрао да је устанком у Босни и Херцеговини куцнуо прави час од којег *ојсѣианак Србије и срѣскоѣ народа захѣева, да се Србија рацири, да се Срѣсѣиво на Балканском ѿполусѣрву у једној држави уједини*” [Крестић 2003: 252].

Павловић је нарочито био огорчен чињеницом, да у тренутку када треба да спрема ослобођење поробљеног босанско-херцеговачког народа кнез Милан путује у Беч да би организовао своје венчање, што се сматрало националном срамотом и прворазредним скандалом. Пошто се Кнез одлучио на женидбу усред заостравања кризе у којој се одређивала будућност Босне и Херцеговине и ослобођења њеног народа, Павловић се у *Граничару* одлучио на тешку стигматизацију Милана Обреновића када му се преко страница свог листа директно обратио: „На твоју брачну постељу прска крв српске раје! Хоћеш ли моћи лећи на њу! Кнеже! Твој сватовац испрекидан је и загушен вриском и лелеком сиротиње босанско-херцеговачке!” [Крестић 2003: 253].

Српска влада одлучила је да стане на пут Павловићу те је донела забрану уласка његовом листу на територију кнежевине што је *Граничар* лаконски забележио: „Влада помирљивости и добре воље у Србији, за-

бранила је наредбом министра унутрашњих послова *Застјави* и *Граничару* листовима 'што на страни излазе' прелазак у Србију" [„Забрана Граничара”, *Граничар*, бр. 15, 20. фебруар 1875]. Павловић је од избијања устанка у Херцеговини имао доста новинарских полемика с хрватским листовима посебно са *Обзором*, листом хрватске Народне странке који је писао да „црно-жута монархија” треба да прискочи у помоћ устаницима и да Босну и Херцеговину инкорпорира у свој састав, што је наилазило на оштру осуду *Граничара*. Ту Павловић као аргумент наводи за оно доба авангардно демократско решење које сугерише саму суштину његовог либералног и истински демократског духа. „Не слажући се са *Обзором* и тежњама Народне странке, Павловић се у време док је издавао *Граничар* залагао да се раја прво сасвим ослободи, да ни од кога не зависи, да постане свој потпуни господар. Убеђен да је већина становништва Босне и Херцеговине спремна на уједињење са двама кнежевинама, Србијом и Црном Гором, он се заузимао за демократско решење, за то да народ Босне и Херцеговине по ослобођењу сâм одлучи *хоће ли се њидружии Србији и Црној Гори или обема, или може бији Аустрији, или никоме*” [Крестић 2003: 255].

ЗАКЉУЧАК

Структуралније сагледавање историје нашег либерализма али и журналистике није могуће или је непотпуно, ако се не укључи личност и новинарски рад публицисте, уредника, културног и просветног радника Јована Павловића. Он је својим радом и за своје време авангардно либералним писањем задужио наше новинарство и показао да је српска журналистика у другој половини 19. века уз два Светозара (Марковића и Милетића), те Владимира Јовановића и Полит Десанчића, имала либералних мислилаца и уредника који се нису либили да износе идеје и ставове који су згражавали конзервативце и поборнике централизма у ондашњој Аустроугарској монархији. За шта се све Павловић борио јасно и недвосмислено је износио у својим листовима када пише: „У начелним питањима, која се не тичу посебно ове или оне државе, овог или оног народа, него се тичу целог света *Граничар* ће бити лист слободе против угњетивача њених, лист љубави и слагања међународног на темељу поштовања свачије слободе и свачијег права на развитак народни и човечански, лист просвете противу мрака и заблуда, лист рада и вредноће против економских зулумћара и контора (ситни трговци, шићарџије – прим. аут.)” [„Читаоцима”, *Граничар*, 1. децембар 1874].

На основу анализе медија које је Павловић покретао и уређивао може се закључити да се ради о врсном журналисти, добром познаваоцу уређивања листова, који је имао узор у ондашњој немачкој штампи која је на европском нивоу била међу најнапреднијим у професионалном и техничком смислу. За своје време Павловић је био међу нашим најбољим новинарима због тога што је поред одличног познавања новинарског посла имао и широко образовање које се може сагледати у његовим текстовима.

Значачки је писао о низу тема, од политике и међународних односа и унутрашњих проблема, преко правних питања, економије па све до културе, образовања и просвете. Тако широк опус могао је покрити и умешно обрадити само врстан и образован интелектуалац какав је Павловић свакако био. Уз то треба нагласити и његов либерални став према низу питања, а томе у прилог без икакве накнадне идеолошке компоненте треба додати чињеницу да је Јован Павловић био издавач првог српског превода *Комунистичког манифеста*. „Као што је познато Јован Павловић је у току 1871. објавио у *Панчевцу* у наставцима, из броја у број, први српски превод Комунистичког манифеста... У сваком случају Јовану Павловићу припада главна заслуга што се Манифест већ 1871. појавио у српском преводу. Јер ма ко био преводилац Павловић је био тај који је превод објавио прво у своме *Панчевцу* а затим га је дао прештампати и у засебну књижицу” [Милутиновић 1954: 124]. Иако по опредељењу није био социјалиста, Павловић је осећао да треба дати простора новим идејама, јер је баш у то време избила Париска комуна коју је у својим листовима отворено подржавао, а уз њега тај историјски догађај с јавном подршком прати Марковићев *Радник* и нешто дискретније Милетићева *Засијава*. То је још један доказ, у прилог тези да је Јован Павловић био међу најлибералнијим ако не и најлибералнији новинар и уредник који је писао у српским медијима ондашње Аустроугарске монархије. Иако је више пута робијао и због својих идеја и текстова испаштао, Јован Павловић је идеалима из младости остао одан до краја живота а историји журналистике на овим просторима остаје задатак да његов рад додатно истражимо, јер се чини да по избору тема, актуелности, те борби за слободу штампе он јесте наш вечити савременик.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

- Баровић, Владимир (2009). *Димитрије Давидовић, вечити савременик: 1789–2009.: допринос српског новинарства развоју демократије од Новина сербских 1813. до савремених времена: зборник радова*. Главни и одговорни уредник Слободан Гавриловић. Београд: Службени гласник, 27–40.
- Бешлин, Бранко (2005). *Европски утицаји на српски либерализам XIX века*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Боаров, Димитрије и Владимир Баровић (2011). *Великани српске штампе*. Београд: Службени гласник.
- Два века српског новинарства* /група аут./ (1992). Београд: Институт за новинарство.
- Ђуретић, Никола (2004). *Полиитички либерализам Владимира Јовановића*. Нови Сад: Удружење за политичке науке СЦГ.
- Кириловић, Димитрије (1937). *Српски народни сабори*. Списи бечке Државне архиве Књига прва. Нови Сад: Историско друштво.
- Крестић, Василије Ђ. (2003). *Историја српске штампе у Угарској (1791–1914)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Историјски институт.
- Мартиновић, Душан и Радивоје Шуковић (1988). *Јован Павловић: животи и дело*. Нови Сад – Цетиње: Матица српска и Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурађ Црнојевић”.
- Милутиновић, Коста (1954). Јован Павловић, уредник „Панчевца”. *Рад војвођанских музеја*, 3: 119–137.

- Павловић, Јован (1870). Срби у Дунавском савезу, *Панчевац*, 11. октобар 1870.
 Павловић, Јован (1870). Будимо при себи!, *Панчевац*, 23. август 1870.
 Павловић, Јован (1874). Читаоцима, *Граничар*, 1. децембар 1874.
 Павловић, Јован (1875). Скупштински изгледи, *Граничар*, 16. јануар 1875.
 [Павловић, Јован] (1875). Забрана Граничара, *Граничар*, 20. фебруар 1875.
 Стефановић-Виловски, Тодор (1907). *Моје усјомене (1867–1881)*. Сремски Карловци:
 Српска манастирска штампарија.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

JOVAN PAVLOVIĆ AS A LIBERALISM PARADIGM IN THE HISTORY OF SERBIAN PRESS

by

VLADIMIR BAROVIĆ
 University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
 Dr. Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Serbia
 barovic@ff.uns.ac.rs

LJUBOMIR ZUBER
 University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy
 Alekse Šantića 1, Pale, Republic of Srpska
 ljubomirzuber@yahoo.com

SUMMARY: This paper is focused on a celebrated Serbian journalist and liberal, Jovan Pavlović, who founded and edited, in the second half of the 19th century, the following newspapers: *Pančevac*, *Graničar* and *Novi Graničar*. Pavlović turned his newspapers into the most militant and the most liberal media printed in Serbian language in Austria-Hungary in the second half of the 19th century. This paper analyzes the beginnings of Serbian liberal thought and individuals who were significant for the development of liberal ideas in the 19th century. The work of Vladimir Jovanović and other liberals in Serbia has been considered, including the influence of Svetozar Marković and Serbian liberals in Austria-Hungary. The authors analyzed Pavlović's articles in *Zastava*, *Pančevac*, *Graničar*, and *Novi Graničar*. Pavlović's newspapers supported very liberal and militant attitudes unlike other printed media throughout the history of Serbian journalism. Pavlović was very incisive when writing in anticlerical spirit, and in many of his articles he criticized church hierarchy. The Eastern question was also extensively dealt with in his articles. In the history of Serbian journalism, Jovan Pavlović has been remembered as a great supporter of human rights, national liberation and emancipation, as well as a significant representative of liberal ideas.

KEYWORDS: Jovan Pavlović, liberalism, newspapers, *Pančevac*, *Graničar*, *Novi Graničar*, journalism

СТРАНАЧКИ СИСТЕМ И СТРУКТУРА СТРАНАЧКОГ ТАКМИЧЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

СТЕФАН ВУКОЈЕВИЋ
Бањалука, Република Српска
vukojevics@yahoo.com

САЖЕТАК: У овом раду аутор анализира страначки систем и структуру страначког такмичења у Републици Српској, од одржавања првих општих послеријатних избора за Народну скупштину Републике Српске 1996. до последњих одржаних 2014. На основу типологије страначких система Ђованија Сарторија типологизује се страначки систем Републике Српске, након чега се, теоријским оквиром Питера Меира, анализира структура страначког такмичења. Одређење страначког система Републике Српске на основу његове бројчано/идеолошке типологије не говори много о суштини страначког система. Аутор уз помоћ три критеријума Питера Меира анализира структуру страначког такмичења која нуди ширу перспективу разумијевања страначког система и прецизније дефинише његову суштину. Упркос различитим промјенама којима су изложене политичке странке, суштина страначког система се манифестује кроз тенденцију гравитирања према стабилним обрасцима страначког такмичења.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: страначки систем, структуре страначког такмичења, умјерени плурализам, политичке странке, Република Српска

Када се говори о политичким странкама у Републици Српској (РС) и структури њиховог такмичења, намеће се логичан закључак да је у питању страначки систем Републике Српске. Међутим, чињеница да је РС као ентитет интегрални дио политичког система Босне и Херцеговине (БиХ), може да изазове појмовну збрку око питања да ли политички систем БиХ има јединствен страначки систем, или су у питању ентитетски страначки системи као субсистеми страначког система БиХ. Из тога логично слиједе следећа питања: да ли БиХ има један или два страначка система ако се узму у обзир ентитетски нивои власти, или чак три ако их анализирамо из угла БиХ као подијељеног друштва у којем три етно/национална сег-

мента представљају раздвојене и засебне друштвене сегменте с властитим друштвено-политичким институцијама?

Анализирање политичких странака и страначког система БиХ нераскидиво је повезано с разумијевањем ширег политичког контекста и институционалног оквира унутар којег дјелују политичке странке. Страначки систем представља интегрални дио политичког система, и у зависности од природе политичког система зависиће и карактер страначког система. На карактер страначког система као подсистема политичког система БиХ утичу институционални и структурални фактори. Облик државне власти и државног уређења, степен децентрализације власти, врста изборног система, као и карактер социјалних расцјепа, детерминшу интересе и стратегије политичких странака у њиховом међусобном такмичењу. Сложена природа политичког система БиХ у великој мјери се одражава на њен страначки систем. Асиметрично федерално уређење, двојни федерализам, лабави политички центар, и суштинско функционисање БиХ као етнофедерације, стварају потешкоће при концептуализацији њеног страначког система. Дебата о карактеру страначког система БиХ отвара „Пандорину кутију” и захтијева посебну расправу на ту тему. У овом раду ту расправу остављамо по страни јер нас она методолошки не ограничава да се бавимо страначким системом у РС. У наставку текста фокус стављамо на типологију страначког система и вишеструка временска опажања (структура страначког такмичења на општим изборима у РС у периоду 1996–2014) унутар једне јединице анализе (страначки систем РС).

ТЕОРИЈСКО-АНАЛИТИЧКИ ОКВИР

Прије него што дефинишемо теоријски оквир за типологију страначког система и његову структуру такмичења, важно је указати на значење страначког система из којег се даље изводе типологија и структура. Да би странке чиниле систем потребно је постојање најмање двије странке. При томе, од броја странака много је важнија њихова међусобна интеракција у борби за гласове и освајање власти, тако да се страначки систем не може поистовјетити са збиром странака и политичких субјеката умјешаних у изборну утакмицу. Најјаснију дефиницију страначког система дао је Ђовани Сартори (Giovanni Sartori) који каже да „Странке стварају систем само када су оне дијелови (у множини), а страначки систем је управо систем интеракција које произилазе из међусобног такмичења. Систем почива на односу између странака, на томе што је свака странка функција (у математичком смислу) других странака и што реагује компетитивно или на други начин на друге странке (...). Концепт система је безначајан за циљеве научног истраживања осим ако: 1) систем показује особине које се не односе на посебно разматрање његових саставних дијелова, и 2) систем произилази из интеракција саставних дијелова које показују одређене обрасце и састоји се од њих, што имплицира да те интеракције осигуравају границе, или барем ограничење система” [Sartori 1976: 43–44].

Постојање различитих страначких система захтијева њихову класификацију која се базира на одређеном критеријуму. За Мориса Дивержеа (Maurice Duverger) тај критеријум био је број странака па су се страначки системи дијелили на двостраначке и вишестраначке [Duverger 1954]. Касније је Жан Блондел (Jean Blondel) такво круто одређење страначког система ублажио увођењем додатног критеријума – релативне величине странке – па су се страначки системи дијелили на двостраначки, систем с две и по странке, вишестраначки систем с доминантном странком, и вишестраначки систем без доминантне странке [Blondel 1968].

Међутим, поред наведених и низа осталих класификација, у политикологији је Сарторијева типологија страначких система до данашњих дана остала најобухватнија и најрелевантнија. Термин „релевантна странка” Сартори уводи у политикологију како би указао да се класификација/типологија страначких система не одређује само према броју странака које су заступљене у парламенту, већ према њиховој релевантности која се процијењује на основу: 1) коалиционог потенцијала – странка је релевантна уколико врши власт, улази у коалициону владу или даје подршку влади како влада не би изгубила парламентарну већину, 2) уцјењивачког потенцијала – уколико странка има „вето-потенцијал” у доношењу закона. На темељу броја релевантних странака и идеолошке дистанце као два главна критеријума, страначки системи се дијеле на: 1) систем с предоминантном странком, 2) двостраначки систем, 3) умјерени плурализам, и 4) поларизовани плурализам [Sartori 1976]. Страначки систем РС ћемо одредити према Сарторијевој типологији на коју ћемо примјенити теоријски оквир за анализу структуре страначког такмичења. Као што ћемо видјети, потпунији увид у функционисање страначког система може се стећи на основу увида у његову структуру а не бројчано/идеолошку типологију.

На трагу Сарторијевог одређења страначког система као система међустраничке интеракције, Питер Меир (Peter Mair) додатно продубљује разумијевање структуре или устаљених образаца међустраничког такмичења. У сржи структуре страначког такмичења налази се такмичење за *освајање власти*, односно за њено *формирање*. Меир нуди три критеријума за разумијевање страначког такмичења. Прво, структура страначког такмичења се идентификује кроз образац страначких алтернација у влади које могу бити потпуне алтернације (wholesale alternation), дјелимичне алтернације (partial alternation), или чак непостојеће алтернације (non-alternation). У потпуним алтернацијама владајућа странка или странке у цјелини су замењене опозиционом странком или странкама. При дјелимичним алтернацијама нова владајућа већина укључује најмање једну странку из претходне владајуће већине. Непостојање алтернације у влади указује на потпуну контролу власти од стране једне или неколицине странака дужи период, без могућности дјелимичне или потпуне алтернације. Друго, идентификује се степен до којег су владајуће странке увијек исте или је дошло до иновације (иновативне формуле) у погледу коалиционих партнера. Иновативна формула настаје када власт чини странка или странке које раније никада нису биле у власти, или које су у ранијим периодима

биле у власти али никада заједно у коалицији. Треће, поставља се питање ко влада, и до којег је степена приступ влади отворен за широки распон различитих странака или ограничен на мањи број странака. С једне стране јавља се могућност свих релевантних странака да владају заједно, док је с друге стране та могућност ограничена на привилегован и лимитиран број странака, при чему су одређене странке перципирание као неприхваћливи партнери у влади. Комбинација три наведена критеријума – алтернатије у влади, познатост/иновативност владине композиције, распон странака које улазе у владу – производи два обрасца у структури страначког такмичења. Један образац је релативно затворена структура страначког такмичења. Страначко такмичење веома је предвидљиво, алтернатије у влади су потпуне или непостојеће, владајућа формула искључује иновативност и у потпуности је позната, и приступ влади је лимитиран на мали број странака (примјери: Уједињено Краљевство, Нови Зеланд до средине 1990-их, Јапан 1955–1993, Швајцарска и Ирска 1948–1989). Други образац чини отворену структуру страначког такмичења с веома непредвидљивим страначким такмичењем. Алтернатије у влади су дјелимичне, владајућа формула је иновативна, и приступ влади је отворен за готово све релевантне странке (примјери: Данска, Холандија, постауторитарни страначки системи) [Maig 1997: 206–214; 2002; 2006].

На основу затворене или отворене структуре страначког система јасније се ствара увид у његову системност или стабилност. Први тип указује на постојање снажног и компетитивног страначког система са снажном структуром која производи предвидљиве обрасце страначке интеракције. Други тип не успијева да изгради стабилну структуру и предвидљивост међустраничке интеракције, те је стога веома флуидан, и у крајњем случају доводи до сумње да се уопште и назове страначким системом с обзиром да систем подразумијева стандардизоване обрасце интеракције. Стабилност страначког система не мора нужно да подразумијева његову „институционализацију” онако како је дефинише Скот Мејнворинг [Scott Mainwaring 1999: 21–39]¹. Такође, стабилност не детерминише нужно степен демократске консолидације, с обзиром да та два појма нису истозначна; демократска консолидација подразумијева стабилан страначки систем, али стабилан страначки систем не мора да имплицира демократску консолидацију. Повезаност затворености или отворености страначког система с његовом институционализацијом и процесом демократске консолидације суштински задире у расправу која је као и питање карактера страначког система БиХ изван оквира нашег рада. У наставку рада извршићемо типологизацију страначког система РС након чега ћемо на њега примјенити Меиров теоријски оквир како бисмо донијели закључак о степену затворености или отворености страначког система.

¹ Страначки систем је институционализован када: 1) обрасци страначког такмичења манифестују регуларност, 2) политичке странке имају јаке коријене у друштву, 3) се главни политички актери понашају у складу с легитимношћу странака, а грађани вјерују да странке представљају темељне институције демократије, 4) странке нису подређене интересима лидера или малих котирија, и не представљају њихове персоналне инструменте.

ТИПОЛОГИЈА СТРАНАЧКОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Страначки систем РС детерминисан је изборним системом који подстиче страначку пролиферацију и доприноси представљености бројних политичких субјеката у Народној скупштини РС. Изборни систем има слаб редуцирајући ефекат на странке, тј. пропустан је за странке које с малим процентом гласова улазе у Скупштину. Изборни систем пропорционалне репрезентације обезбјеђује пропорционалност између гласова и освојених мандата. Расподјела мандата од избора 1998. врши се према Сент-Лагијевом методу умјесто комбинације изборног количника и Донтове методе која је била заступљена на изборима 1996. и 1997. На изборима 2002. уведен је изборни праг од 3% унутар изборних јединица. До избора 2000. РС је била једна изборна јединица, да би од 2000. била подијељена на шест, а од 2014. на девет изборних јединица. Такође, изборни систем додјељује компензационе мандате, који, уз изборну формулу и низак изборни праг, дају шансу мањим странкама да освоје мандате. Када погледамо Табелу 1 закључујемо да Народна скупштина РС, која броји 83 посланичка мјеста, у изборним периодима 1996–2014. показује знаке атомизације. Примјера ради, на изборима 1998. у Скупштини је мандате освојило 12 политичких субјеката од чега су двије коалиције, 2000. године 13 субјеката, а 2002. године 15 политичких субјеката.

Табела 1. Избори за Народну скупштину Републике Српске

	1996.	1997.	1998.	2000.	2002.	2006.	2010.	2014.
<i>Политички субјекти</i>	<i>Број мандата</i>							
Српска демократска странка	45	24	19	31	26	17	18	24*
Савез независних социјалдемократа	–	2	6	11	19	41	37	29
Партија демократског прогреса	–	–	–	11	9	8	7	7
Српска радикална странка РС	6	15	11	–	4	2	1	*
Социјалистичка партија	–	9	10	4	3	3	4	5
Странка демократске акције	14	*	*	6	6	3	2	*
Коалиција за цјеловиту и демократску БиХ	–	16	15	–	–	–	–	–
Српски народни савез РС	–	15	12	2	1	–	–	–
Демократски народни савез	–	–	–	3	3	4	6	8*
Социјалдемократска партија БиХ	2	2	2	4	3	1	3	–
Странка за Босну и Херцеговину	2	–	–	4	4	4	–	–
Народни савез за слободан мир	10	–	–	–	–	–	–	–
Коалиција домовина	–	–	–	–	–	–	–	5
Народни демократски покрет	–	–	–	–	–	–	–	5
Демократска социјалистичка партија	–	–	–	4	–	–	–	–
Демократски патриотски блок	2	–	–	–	1	–	–	–
Радикална странка РС	–	–	3	–	–	–	–	–
Нова хрватска иницијатива	–	–	1	1	1	–	–	–

Демократска партија	–	–	–	–	–	–	3	–
Српска коалиција за РС	–	–	2	–	–	–	–	–
Партија уједињених пензионера РС	–	–	–	1	1	–	–	–
Демократска странка РС	–	–	–	1	1	–	–	–
Народна демократска странка	–	–	–	–	–	–	2	–
Српска странка Крајине	1	–	–	–	–	–	–	–
Српска патриотска странка	1	–	–	–	–	–	–	–
Хрватска демократска заједница БиХ	–	–	1	–	–	–	–	–
Коалиција за краља и отаџбину	–	–	1	–	–	–	–	–
Савез народног препорода	–	–	–	–	1	–	–	–

* Напомене:

- Године 1997. и 1998. СДА је наступала у Коалицији за цјеловиту и демократску БиХ заједно са СзБиХ, Либералима БиХ и ГДС,
- Године 2010. СП је наступала у коалицији са ПУП,
- Године 2014. СДС је наступала у коалицији са СРСРС и ПУП,
- Године 2014. ДНС је наступао у коалицији са Напредном српском и Српском радикалном странком,
- Године 2014. СДА је наступала у бошњачко-хрватској коалицији Домовина заједно са СзБиХ, ХСП БиХ, СББ БиХ и ДФ.

Извори: 1) [Статистички годишњак РС 2015: 38–58].

2) [Народна скупштина РС].

У Скупштини је увијек био заступљен велики број политичких субјеката, али бројчано стање нам мало говори о типологији страначког система и структури страначког такмичења. Чињеница је да политички субјекти представљени у Скупштини немају исту снагу. Када примјенимо Сарторијеве критеријуме за страначку типологизацију, слика стања ствари добија јаснији облик. Са становишта страначке релевантности многи политички субјекти у Скупштини су ирелевантни, прво због броја освојених мандата, а друго због непосједовања коалиционог и уцјењивачког потенцијала. Када броју релевантних странака додамо и критеријум идеолошке дистанце, можемо констатовати да страначки систем РС припада умјереном плурализму². Постојање три до пет релевантних странака, коалиционе владе, и центрипетално такмичење релевантних политичких странака иду у прилог умјереном плурализму. Мала идеолошка дистанца између релевантних странака које су доминантно српске (СНСД, СДС, ДНС, СП, а у ранијим периодима СНС РС и СРС РС) произилази из идентитетске везаности и лојалности грађана и политичких странака према РС

² Према Сарторију, умјерени плурализам налази се између двостраначја и поларизованог плурализма. Карактерише га постојање три до пет релевантних странака од којих ни једна не може да влада сама, те су због тога коалиционе владе неминовне, па структура умјереног плурализма има конфигурацију биполарних коалиција. Међу релевантним странкама постоји мала идеолошка дистанца која указује на центрипетално такмичење које конвергира према политичком центру. Одсуство релевантних антисистемских странака елиминише постојање идеолошке поларизације као у поларизованом плурализму. Све релевантне странке су усмјерене на власт и отворене за коалирање. Видјети: [Sartori 1976: 154–164].

и очувању њеног политичког и територијалног интегритета. Ниједна од релевантних странака није показивала антисистемски карактер, и у случајевима опозиционог дјеловања представљале су лојалну опозицију, тако да је искључено постојање идеолошке поларизације унутар страначког система РС, а самим тим и промјене страначког система у правцу поларизованог плурализма.³

Доминантна снага СДС-а на изборима 1996. и 2000⁴, као и СНСД-а 2006. и 2010. не може нас навести на закључак да страначки систем РС представља систем с предоминантном странком због немогућности одржавања континуиране апсолутне већине мандата у Скупштини и постојања стабилног бирачког тијела. Иако су на тим изборима СДС и СНСД освојиле убједљиву већину мандата у односу на друге странке (што се види из Табеле 1), такво стање ствари је више било одраз тренутне изборне снаге наведених странака, а не њихова системска и континуирана снага која се потврђивала на сваким наредним изборима.

Такође, страначки систем РС не може се квалификовати ни као дво-страначки, иако од избора 2000. па до последњих одржаних 2014, СДС и СНСД представљају двије највеће конкурентске странке у РС. За двостраначје је потребно постојање двије странке које се такмиче за апсолутну већину мјеста у Парламенту при чему једна од њих влада сама, тј. владе су увијек једностраначке, а не коалиционе. У умјереном плурализму то није случај јер СДС и СНСД, иако су имале највећи број мјеста у Скупштини, нису били једини претенденти на власт и не би могли формирати владу без прављења постизборних коалиција.

Након што смо извршили типологизацију страначког система РС и утврдили да се ради о умјереном плурализму, преостаје нам да утврдимо каква је структура страначког такмичења на основу Меирова три аналитичка критеријума, јер нам умјерени плурализам не даје јаснију слику о правилностима које произилазе из међустраначког такмичења за формирање власти. Из центрипеталног такмичења релевантних политичких странака не може се извести закључак о предвидљивости или непредвидљивости страначког такмичења, па самим тим и о његовој стабилности. Тек ћемо уз помоћ Меирових теоријско-аналитичких критеријума имати потпунији увид у релацију између умјереног плурализма и стабилности или нестабилности страначког система.

³ Од бошњачких политичких странака, Странка демократске акције је у ранијим периодима (скупштински сазиви 1996–2006) била релевантна странка, а њен антисистемски карактер може се довести у питање будући да је заједно с коалиционим партнерима из Коалиције за цјеловиту и демократску БиХ давала скупштинску подршку Влади РС у периоду 1998–2001. и 2003–2005. СДА је била дио коалиционе владе заједно са СДС и ПДП, а у наредним владама јој је увијек припадао барем један министарски ресор на основу етничке квоте за Бошњаке у извршној власти. Уколико се о СДА може говорити као о антисистемској странци у Скупштини, њени коалициони и уцјењивачки потенцијали су занемариви, тако да СДА не представља релевантну антисистемску странку која би довела до поларизације страначког система.

⁴ СДС је 1996. с натполовичном већином гласова и освојених скупштинских мандата самостално формирао владу без иједног коалиционог партнера. Касније, све су владе биле коалиционе.

СТРУКТУРА СТРАНАЧКОГ ТАКМИЧЕЊА

Као што смо раније помињали, структура страначког такмичења огледа се у обрасцима формирања власти. У РС, формирање Владе вршено је на бази потпуних алтернација, осим 2006. када је Влада формирана на бази дјелимичне алтернације. Наиме, први послеријатни избори у РС на власт су довели Српску демократску странку која је освојила натполовичан број мандата у Скупштини и сама формирала Владу. Убрзо након раскола у СДС-у и издвајања умјереног крила које је формирало странку Српски народни савез, у РС су 1997. расписани ванредни избори након којих је дошло до потпуне алтернације у Влади, коју је формирала коалиција Слога, сачињена од Српског народног савеза, Социјалистичке партије и Странке независних социјалдемократа⁵, потпомогнута бошњачким странкама у Скупштини. Иста коалиција је држала власт и након избора 1998. Сљедећа потпуна алтернација настаје након избора 2000. када на власт долази коалиција Српске демократске странке и Партије демократског прогреса, која се задржала на власти и након наредних избора 2002. Доласком до раскола унутар коалиције 2006, ПДП је заједно с осталим опозиционим странкама изгласао неповјерење Влади РС чиме је на бази дјелимичне алтернације формирана прелазна Влада до расписивања избора у јесен 2006. У прелазној Влади ПДП је постао коалициони партнер највеће опозиционе странке, СНСД-а. Након избора 2006, Владу је формирала коалиција коју су чиниле Савез независних социјалдемократа, Демократски народни савез, Социјалистичка партија и Партија демократског прогреса, тј. све оне странке које су контролисале прелазну Владу. ПДП као коалициони партнер је иступио из коалиције 2009, а на изборима 2010. и 2014. коалиција СНСД-ДНС-СП је задржала континуитет власти од 2006.

Композиције владајућих већина у РС током дужег временског периода показивале су одсуство иновативности. На бази потпуне алтернације, на власти су се смјењивали страначки блокови с јасно издиференцираним странкама које су чиниле те блокове. Један су чиниле и чине Српска демократска странка, Партија демократског прогреса, Српска радикална странка РС, а од 2013. и Народни демократски покрет. Други блок је састављен од Савеза независних социјалдемократа, Социјалистичке партије, Српског народног савеза, при чему је 2000. цијепањем СНС-а настала нова странка, Демократски народни савез, која је заједно са СНСД и СП чинила владајуће коалиције од 2006. СНС након свог цијепања постаје ирелевантна странка. Коалиција СДС-ПДП је држала власт у периоду 2001–2006, док је други блок држао власт у периоду 1998–2001, и од 2006. Иновативна композиција власти се десила формирањем Владе 2003. када су СДС и ПДП због недостатка већине у Скупштини коалирали с бошњачком Странком демократске акције. Улазак СДА у Владу представљао је иновацију с обзиром да у ранијим владама није било бошњачких странака и да СДА никада раније није била у власти. Сљедећа иновација је настала

⁵ Странка независних социјалдемократа се спојила с Демократском социјалистичком партијом 2002. и формирала Савез независних социјалдемократа (СНСД).

2006. када ПДП излази из коалиције са СДС-ом и прелази у конкурентски политички блок гдје заједно са СНСД, СП и ДНС чини владајућу већину. ПДП је и раније владала, али никада у таквој владиној композицији. Након увођења квота за конститутивне народе у Влади РС⁶ 2002, Странка демократске акције и Хрватска демократска заједница су готово у свакој наредној влади на основу предвиђених квота добијале од једног до два министарска ресора. Ипак, присуство ових странака у Влади није ни у којем случају утицало на иновативност владине формуле јер су те странке добијале мјеста на основу квоте а не на основу политичке релевантности везане за формирање владе. Од њихове подршке није зависила стабилност Владе јер је она увијек у Скупштини имала стабилну већинску подршку.

Двоблоковска или биполарна природа умјереног плурализма у РС, с доминантним странкама унутар коалиционих блокова (СДС и СНСД), утиче на степен отворености или затворености Владе за различите странке. Различите композиције влада од 1996. наовамо говоре о ограниченим могућностима свих релевантних странака да буду дио владајуће већине. Владе су биле лимитиране на мањи број релевантних странака при чему су одређене партије перципиране као неприхватљиви партнери у Влади. Неприхватљиви партнери се односе на странке из супротног политичког блока због непостојања релевантне антисистемске странке у РС која би била перципирана као неприхватљив партнер од стране оба блока. СДС и странке окупљене око њега никада нису правиле Владу са СНСД-ом или његовим коалиционим партнерима ДНС и СП, као што важи и у супротном смјеру, нити су мање странке из два ривалска блока настојале да формирају владајуће већине. Једини случај био је улазак ПДП-а заједно с опозиционим странкама у прелазну Владу 2006. Његов стварни утицај на формирање и функционисање Владе након избора исте године био је занемарљив због чињенице да су СНСД-ДНС-СП имале апсолутну контролу над скупштинском већином и радом Владе.

Након што смо примјенили Меиров теоријско-аналитички оквир на страначки систем РС, преостаје нам да процијенимо да ли је структура страначког такмичења у коначници затворена или отворена. Постојање периода потпуних алтернација, дугорочног одсуства иновативности у владиној композицији (осим уласка СДА у Владу 2003. и ПДП-а 2006), и лимитираности Владе на мањи број релевантних странака наводи нас на закључак о затворености структуре. С друге стране, случајеви дјелимичне алтернације у Влади и иновативности у њеној композицији могу нас навести да закључимо како је структура такмичења отворена. Идеал-типска апликабилност два структурна обрасца на страначки систем РС наилази на препреку, будући да је структура страначког такмичења промјенљива и да се треба позиционирати на континууму у којем су отвореност и затвореност само крајње тачке. Због присуства отворених и затворених структурних образаца такмичења потребно је указати на тенденцију кретања структуре такмичења.

⁶ Влада РС има 16 министарстава, од чега осам министара треба бити из реда српског народа, пет из бошњачког и три из хрватског [Влада Републике Српске. Интернет презентација].

У погледу алтернатија у Влади, потпуне алтернације су заступљеније од дјелимичних. Од првих избора 1996. у власти су се потпуно смјењивала два политичка блока од којих је сваки контролисао власт у најмање два мандата. Сваки блок је укључивао ПДП као свог мањег партнера у Влади, при чему је у ситуацији дјелимичне алтернације 2006. ПДП промјенио свог већег партнера (СДС) и придружио се конкурентском великом партнеру (СНСД) без дугорочног континуитета коалирања (2009. ПДП је напустио владајућу коалицију и прешао у опозицију). Недостатак дугорочног континуитета одржавања партнера у дјелимично алтернирајућим владама указује на примат потпуних алтернатија и на тенденцију затворености структуре такмичења. Уколико би дјелимичне алтернације на власти позиционирале једну странку која дугорочно чини дио власти и мијења своје коалиционе partnere, тада би дјелимичне алтернације имале примат над потпуним. У РС то није случај. Иста ситуација је и с иновацијама у композицијама влада. Одсуство континуираних смјена на власти с неочекиваним или непредвидљивим саставима коалиција иде у прилог мању иновативних формула.

Због недостатка континуитета дјелимичних алтернатија, иновативних формула, и отворених могућности за све релевантне странке да буду дио владајуће коалиције, страначки систем РС инклинира ка предвидљивим обрасцима коалирања и показује изразиту тенденцију у правцу затворености структуре страначког такмичења. Страначки систем није у потпуности отворен или затворен, он за сада на континууму само гравитира према потпуној затворености, односно дугорочној предвидљивости и стабилности.

Анализирање структуре страначког такмичења прави јасну дистинкцију у односу на анализу изборних резултата странака. Изборне флукуације гласова, нестабилно бирачко тијело, нестајање, трансформација или настајање релевантних странака не детерминише структуру страначког система која може остати непромјењена упркос свим могућим промјенама које могу захватити поједине странке. Као што се може видјети из Табеле 1, СДС је 1997. имао дупло мање посланика него 1996, да би 2000. поново порастао број мандата па након тога опадао итд. Слична ситуација је и са СНСД-ом који је 1997. имао само два посланика у Скупштини након чега је њихов број прогресивно растао до избора 2006. на којима су освојили 41 мандат, након чега се њихов број почео смањивати. Међутим, све ове изборне флукуације не утичу битно на биполарни или двоблоковски карактер умјереног плурализма у РС које је остало релативно стабилно и предвидљиво упркос наглашеним изборним флукуацијама. Након избора 1997. и 1998. Српски народни савез и Српска радикална странка РС постале су релевантне политичке странке, послје чега су у наредним изборним циклусима изгубиле своју релевантност. Без обзира на доминантну позицију СНС-а унутар коалиције Слога и каснији губитак њене релевантности, двоблоковско умјерено вишестраначје наставило је да гравитира према затвореној структури страначког такмичења. Обриси двоблоковског такмичења почели су да се показују од 1997, након чега су наставили да

се одржавају упркос промјенама које су појединачне странке доживјеле, а од 2006. се двоблоковско такмичење још више стабилизовало и помјерило према затвореној структури такмичења.

ЗАКЉУЧАК

Анализа структуре страначког такмичења отвара ширу перспективу разумијевања образаца интеракције између странака. За разумијевање страначког система није довољна његова типологизација на основу броја релевантних странака и њихове идеолошке дистанце. Ослањајући се на Сарторијеву типологију страначких система закључили смо да страначки систем РС представља систем умјереног плурализма. О умјереном плурализму у РС више се сазнаје на основу увида у структуру страначког такмичења, јер на основу ње процјењујемо системност или стабилност страначког система. Умјерени плурализам може показивати знаке стабилности и предвидљивости у страначкој интеракцији, као што исто тако може производити нестабилност, непредвидљивост и ниску компетитивност. На основу три Меирова критеријума за разумијевање структуре страначког такмичења анализирали смо страначки систем РС и закључили да у РС умјерени плурализам производи стабилне обрасце страначког такмичења које гравитира према потпуној затворености, односно дугорочној предвидљивости и стабилности.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Blondel, Jean (1968). Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies, *Canadian Journal of Political Science*, 1/2: 180–203.
- Duverger, Maurice (1954). *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State* (trans. Barbara and Robert North), London: Methuen; New York: Wiley.
- Mainwaring, Scott P. (1999). *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization: The Case of Brazil*, Stanford/California: Stanford University Press.
- Mair, Peter (1997). *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford: Oxford University Press.
- Mair, Peter (2002). Comparing party systems, in Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi and Pippa Norris (eds), *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, London: SAGE Publications, 88–107.
- Mair, Peter (2006). Party system change, in: Richard S. Katz and William Crotty (eds), *Handbook of Party Politics*, London: SAGE Publications, 63–75.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Влада Републике Српске. Интернет презентација.
Доступно на: <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx>.
Пристапљено: 21. 11. 2016.

Народна скупштина Републике Српске.

Доступно на: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci>.

Приступљено: 18. 11. 2016.

Статистички годишњак Републике Српске 2015. Поглавље 3: Избори.

Доступно на: http://www.rzs.rs.ba/front/article/1778/?left_mi=None&add=None.

Приступљено: 18. 11. 2016.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

PARTY SYSTEM AND STRUCTURE OF PARTY COMPETITION IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

by

STEFAN VUKOJEVIĆ
Banjaluka, Republic of Srpska
vukojevics@yahoo.com

SUMMARY: In this paper the author analyzes the party system and structure of party competition in the Republic of Srpska, from the first postwar general elections for the National Assembly held in 1996, until the latest elections held in 2014. Based on Giovanni Sartori's typology of party systems, the author classifies the party system in the Republic of Srpska and analyzes the structure of party competition by using Peter Mair's theoretical framework. Determination of party system in the Republic of Srpska based on its numerical/ideological typology does not tell us much about the very essence of the party system. By means of Peter Meir's three criteria, the author analyzes the structure of party competition which fosters a wider perspective of understanding the party system and defines its essence more precisely. Regardless of the various changes to which political parties are exposed, the very essence of the party system is manifested through tendency to gravitate towards stable patterns of party competition.

KEYWORDS: party system, structure of party competition, moderate pluralism, political parties, Republic of Srpska

РУРАЛНОСОЦИОЛОШКИ ОСВРТ НА СОЦИЈАЛНУ РЕПРОДУКЦИЈУ ПОРОДИЧНИХ ГАЗДИНСТАВА

ЈОВАНА ЧИКИЋ

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет, Одсек за социологију
Др Зорана Ђинђића 2, Нови Сад, Србија
jovana.cikic@ff.uns.ac.rs

САЖЕТАК: Социјална репродукција породичних газдинстава обухвата пренос власништва над имовином, али и трансфер моћи у одлучивању. Њен ток, време, трошкови и исходи условљени су карактеристикама газдинства и његовог окружења. Исходи социјалне репродукције имају последице не само по остале облике репродукције газдинства, већ и сеоску породицу, сеоску заједницу и сељаштво у целини. У раду се, из руралносоциолошке перспективе, анализирају обележја аграрне и руралне структуре као фактори социјалне репродукције. Поставља се питање о исходима социјалне репродукције у постпродуктивизму и постсоцијалистичкој трансформацији. Уједно, дефинишу се четири могућа сценарија ефеката социјалне репродукције по производњу на породичним газдинствима у савременом српском друштву.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: социјална репродукција, породична газдинства, фактори социјалне репродукције, аграрна структура, рурална структура

Иако се о развоју и развојним потенцијалима породичних газдинстава најчешће размишља у контексту њихове економске и демографске репродукције, не треба заборавити да се газдинства репродукују и у социјалном погледу. Под социјалном репродукцијом подразумева се обезбеђивање континуитета у управљању газдинством. О социјалној репродукцији слично говори и Пуљиз [1974; наведено према: Илак Перђурић 2003: 51] када је дефинише као „облик настајања господарства као социјално-економских јединица након повлачења садашњег домаћина”. Радомировић [1976: 49–52] говори о демографско-социјалној репродукцији газдинстава, апострофирајући да „сељачко газдинство се не може репродуковати попут предузећа које узима радну снагу са стране... оно везује судбину за сељачку

породицу”. Социјална репродукција је више од преноса власништва над покретном и непокретном имовином – њена суштина је у преносу управљачких функција, односно, права у одлучивању на газдинству.

Питање социјалне репродукције породичних газдинстава у савременој српској пољопривреди од изузетне је важности из неколико разлога. Прво, за нашу пољопривреду карактеристична је сенилизација пољопривредног становништва, посебно кућедомаћина. Поред тога, један део породичних газдинстава почива на вертикално проширеним породицама у којима ће се догодити или би требало да се догоди трансфер моћи на наследника. Структурне промене пољопривреде и села односе се на модернизацију рада на породичним газдинствима. Рад се модернизује усвајањем и применом знања и иновација. Обим, интензитет и фреквенција тражње за иновацијама битно зависе од социјалне виталности породичних газдинстава, посебно од социокултурних обележја оних који одлучују на газдинству, али и оних који би газдинство требало да наследе. При томе, у постсоцијалистичкој трансформацији, карактеристике и исходи социјалне репродукције породичних газдинстава важна су варијабла у дефинисању мреже актера у аграрном и руралном развоју што је од великог значаја за превазилажење потешкоћа у трансформацији руралних области. На овом трагу у раду се анализирају схватања аутора о факторима и обележјима процеса социјалне репродукције породичних газдинстава. Циљ рада је да се кроз приказ и промишљање различитих схватања укаже на најзначајније елементе и могуће исходе овог дуготрајног процеса с дугорочним последицама. Социјалној репродукцији прилази се из рурално-социолошке перспективе која би требала да омогући потпунији увид у ток и детерминистички оквир овог процеса, али и његове (посебно шире друштвене) последице.

ПОЈАМ И АКТЕРИ СОЦИЈАЛНЕ РЕПРОДУКЦИЈЕ ПОРОДИЧНИХ ГАЗДИНСТАВА

Према Фенелу [Fennel 1981: 19–21; наведено према: Bohak and Borec 2009: 130] социјална репродукција газдинстава подразумева не само пренос власништва и управљачких функција, већ се овај (краћи или дужи) процес односи и на трансфер знања, рада, вештина и контроле. Веома исцрпно одређење социјалне репродукције у социолошком кључу даје Фогел [Vogel 2006] наводећи шест њених потпроцеса: план пензионисања фармера, коначну идентификацију наследника, постепени пренос управљачких функција и тзв. ефекат сукцесора, законски пренос власништва над имовином, ефекат сукцесије, утицај ставова наследника и кућедомаћина на живот на газдинству/у породици. На основу овога, следи да социјална репродукција подразумева обезбеђивање континуитета у хуманом капиталу.

Појам социјалне репродукције умногоме зависи од одређења кључних актера у овом процесу – кућедомаћина и наследника. Кућедомаћин је главни доносилац одлука, она/онај који управља породичним газдинством у датом тренутку. Формално и фактички је одговоран/а за успех газдинства

као производног система, а тиме и опстанак домаћинства као потрошачке целине. С друге стране, Ливада и Перовић [1974: 157] под наследником на поседу сматрају „сва мушка лица који живе на господарству или су привремено одсутна (нпр. ради школовања, сезонског рада и сл.), а од кућедомаћина су млађа најмање 10 година”. Међутим, оваквом одређењу могле би се упутити одређене критике. Из одређења никако не би требало искључити жене, с обзиром на њихово формално, али и фактичко право да посед наследе. Исто тако, у вероватне наследнике¹ поседа требало би укључити она пунолетна лица која су завршила школовање и која су радно активна на породичном газдинству. Искључивањем оних чланова чије је образовање још у току, као и оних који, иако живе у домаћинству, раде ван газдинства јасно би се указало на то да би наследник требало да буде онај који је сопственим избором или на основу сопствених социјалних шанси „везан” за породично имање. Тако се смањује могућност каснијег „гашења” породичног имања.

Има ли или нема наследника на поседу је једно од суштинских питања за репродукцију породичног газдинства уопште. Тзв. ефекат сукцесора одређује квантитет и квалитет расположивих развојних потенцијала и обрнуто. У зависности од тога има ли или нема наследника на поседу, кућедомаћин доноси стратешке одлуке о куповини и/или дугорочном најму земље, структури производње (подизању вишегодишњих засада, куповини већег броја крупне стоке и сл.), набавци крупне механизације, улагању у привредне објекте, узимању дугорочних кредита и сл. То значи да је ефекат сукцесора од суштинске важности за економску виталност породичног газдинства, актуелну и будућу [Taylor et al. 1998: 553]. Важност социјалне репродукције породичног газдинства састоји се у томе што континуитет приватно-породичног сектора пољопривреде изузетно зависи од смене генерација – саморепродукција је у овом привредном сектору, али и у сељаштву као друштвеном слоју најизраженија [Laband and Lantz 1983; Милић 1996: 137, 144; Petrović i Basković 2015: 236].

У истраживању социјалне репродукције породичних газдинстава нужно треба узети у обзир временски контекст. То значи да пружање одговора на питање о њеним обележјима и исходима има другачију конотацију у традиционалним или савременим руралним структурама. Ово можемо да покажемо и на примеру српског друштва. У традиционалном српском друштву, газдинство је најчешће почивало на широј породичној групи повезаној вертикалним и бочним сродничким везама.² У таквим условима, социјална репродукција се базирала на могућности вишеструког избора, с обзиром на то да је на газдинству било више вероватних наследника. С променама које обележавају савремену аграрну и руралну структуру, процеси сенилизације, руралне депопулације и деаграризације ставили

¹ Према Чизвел [Chiswell 2014: 308] треба разликовати потенцијалне од вероватних наследника. У првом случају, реч је о онима које за место наследника квалификује сроднички однос с кућедомаћином. У другом случају, наследником се сматра онај који узима учешћа у управљању газдинством.

² Ово не одриче постојање малих породица, али указује на чешће повезивање унутар шире сродничке групе.

су пред социјалну репродукцију газдинстава предзнак „борбе за наследника”. Стога би се могло рећи да је данас питање избора наследника породичног газдинства још непосредније повезано с његовим опстанком.

АГРАРНА И РУРАЛНА ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА КАО ФАКТОРИ СОЦИЈАЛНЕ РЕПРОДУКЦИЈЕ

Фактори од којих зависи социјална репродукција породичних газдинстава су бројни и разноврсни. Они одређују не само исход социјалне репродукције, већ и њено време (моменат, али и дужину трајања), облик (потпуна или делимична сукцесија) и трошкове (материјалне и нематеријалне). Деловање фактора одређено је самим обележјима породичног газдинства: власништво над средствима за производњу и контрола управљања, породичне везе из којих произилазе расположиви капитали за рад, интергенерацијски трансфер управљања и живот на породичном имању [Gasson and Errington 1993: 18, наведено према: Lobley and Baker 2012: 8], као и карактеристикама њиховог окружења. Тако, можемо говорити о економским и неекономским, ендогеним и егзогеним факторима. Међутим, у раду се релевантни фактори категоришу према томе којој од две „обале” руралносоциолошког промишљања социјалне репродукције газдинстава припадају – то значи да се у раду говори о утицају обележја аграрне и руралне друштвене структуре.

Прва група обухвата факторе попут карактеристика земљишта/величина поседа, доминантних својинских односа, обима и структуре радне снаге у пољопривреди, типа производње, тржишне оријентације, укупног капитала, техничко-технолошке опремљености газдинстава за рад, мера аграрне политике, поделе рада у пољопривреди на газдинству, стила руковођења и сл. То су фактори од којих уједно зависи и положај пољопривреде као привредне гране и сељаштва као друштвеног слоја. Обележја ових положаја чине живот и рад на породичном газдинству мање или више социјално атрактивним. У односу на рад у другим делатностима и живот у другим социјалним срединама, обележја положаја пољопривреде и сељаштва, као и особине руралног социјалног простора делују као подстицајни или ограничавајући фактори социјалне репродукције породичних газдинстава. Тако, већина истраживача наводи да величина земљишног поседа позитивно корелира с вероватноћом позитивног исхода социјалне репродукције [Aldadondo Ochoa et al. 2007: 223; Stiglbauer and Weiss 2000; Glauben et al. 2002]. Значај овог фактора повезује се с радном снагом – на име, пољопривреда на мањем поседу често није у могућности да апсорбује укупну породичну радну снагу која због тога своје „ухлебљење” тражи ван газдинства и тиме потенцијално губи интерес за наслеђивање. Поред величине поседа, анализира се и утицај локације газдинства као фактора који олакшава/отежава наслеђивање³. Притом, локација може да се посматра

³ Под локацијом се подразумева позиција газдинства у специфичном физичко-еколошком окружењу, као и релативна позиција газдинства у односу на близину насеља централног типа (најчешће града).

у смислу физичког, али и социјалног простора. Према Алдадондо Очои и др. [Aldadondo Ochoa et al. 2007] просторна удаљеност од насеља централног типа има негативан ефекат на наслеђивање. Керблерово истраживање [Kerbler 2012: 293] указује да на социјалну репродукцију посебан утицај има перцепција позиције газдинства. Резултати истраживања [Kerbler 2012: 293] показују да ће сукцесија изостати код чак 60% газдинстава код којих кућедомаћини сматрају да је газдинство изоловано и удаљено од важних инфраструктурних и супраструктурних објеката.

Посебна пажња посвећена је и истраживању укупног капитала којим располаже газдинство. Калус, ван Хујленбрук и Ван Лирд [Calus et al. 2008: 52] користе концепт укупне имовине газдинства (TFA – *total farm assets*) као индикатор намере наслеђивања. TFA обухвата финансијску вредност имовине, као и укупни производни капацитет [Calus, van Huylenbroeck and van Lierde 2008: 41–42]. Што је TFA већа, то је већа вероватноћа да ће се газдинство социјално репродуковати. На основу емпиријских резултата, аутори закључују да питање наслеђивања почиње да утиче на инвестиције на газдинству 10 година пре него што ће доћи до стварног трансфера власничких и управљачких функција [Calus et al. 2008: 52–53]. Такође, оријентација ка радноинтензивним и вишегодишњим производњама које, при томе, захтевају више улагања чини социјалну репродукцију вероватнијом. Неки аутори [Bohak et al. 2011] упоређују обележја социјалне репродукције газдинстава с органском и конвенционалном производњама, истичући позитивнији утицај специфичне/органске производње на социјалну репродукцију.

Утицај радне снаге на социјалну репродукцију анализира се преко обележја главних актера у овом процесу. Карактеристике кућедомаћина су једна од најчешћих комплексних варијабли у истраживању социјалне репродукције. Најчешће се полази од утицаја старости кућедомаћина [Pietola et al. 2003], али се анализира и утицај његовог/њеног образовања (посебно образовања у пољопривреди) [Cavicchioli et al. 2015; Чикић 2012], искуства у пољопривреди и управљању газдинством [Kimhi 1994], запослености ван газдинства [Чикић 2012], пола [Cavicchioli et al. 2015; Чикић 2012]. Друга комплексна варијабла јесу карактеристике потенцијалног наследника. Варијабла обухвата број деце у породици, њихов узраст и пол (с обзиром на чест патрилинеарни образац наслеђивања), социјалне шансе и животне аспирације (образовање, професионална оријентација, заинтересованост за останак на породичном имању, социјални капитал), искуство у раду у пољопривреди, партиципацију у доношењу одлука и сл. Интересантно је схватање Лурсове [Luhrs 2015] која наводи да се у досадашњим истраживањима учоава систематско занемаривање ћерки кућедомаћина као актера у сукцесији.

Истраживачима агроекономске оријентације посебно је интересантна анализа утицаја мера аграрне политике на социјалну репродукцију. На основу истраживања породичних газдинстава у САД, Мишра и Ел-Оста [Mishra and El-Osta 2008] закључују да финансијске мере аграрне политике позитивно утичу на постојање плана наслеђивања. У европском

контексту, утицај Заједничке аграрне политике (ЗАП) на социјалну репродукцију најчешће се анализира на примеру мере раног пензионисања. Према Пијетולי, Варе и Лансинк [Pietoli et al. 2003: 110], висина добити од повлачења с позиције кућедомаћина има позитиван утицај на трансфер власништва и моћи у одлучивању. Бика [Bika 2007: 267] истиче регионалне разлике у ЕУ у односу на програм раног пензионисања фармера. Примена ове мере најизраженија је у подручјима с развијенијом пољопривредом, највећим бројем младих фармера, интензивном пољопривредном производњом.

Другу групу фактора социјалне репродукције чине обележја руралне друштвене структуре, односно сеоске породице, локалне сеоске заједнице, институција и организација и сеоске културе. Грбић [1997: 115–126] сматра да је социјална репродукција директно повезана са циклусима у животу породичног газдинства који су одређени не само карактеристикама кућедомаћина и наследника, већ и фазом у развоју брака и породице (склапање брака, рађање деце, одрастање деце). Слично наводе и Гасон и Ерингтон [Gasson and Errington 1993: 266; наведено према: Mishra et al. 2010: 134] када кажу да „синхронизација та два циклуса (породичног и пословног – прим. аут.) може бити круцијална за континуитет породичног газдинства”. Осим тога, на социјалну репродукцију утичу и породични састав и структура породице. Величина сеоске породице, тачније, број потенцијалних наследника одређује не само могућност избора будућег кућедомаћина, него и потребу и механизме за компензацију оних који ће из наслеђивања бити искључени. С друге стране, суживот три и више генерација у сеоској породици, иако представља значајан извор (финансијског, социјалног, културног) капитала, може да буде и узрок неадекватној комуникацији, па чак и интергенерацијским конфликтима [Miletić-Stepanović 2010: 215–230] што се негативно одражава на трансфер моћи у одлучивању, као и на мотивацију наследника да остане на поседу. Стил родитељства такође одређује моменат, трајање и исход социјалне репродукције. Родитељска очекивања, степен родитељске контроле и подршке делују као (де)мотивишући чиниоци на потенцијалног наследника. Наслеђена и/или установљена пракса родитељства обликује правце социјализације у пољопривреди која се показује као важан фактор социјалне атрактивности живота и рада на породичном имању. Степен интер/интрагенерацијске егалитарности одлучује не само о пожељним карактеристикама наследника на поседу (мушко/женско, најстарије/најмлађе, образовано у пољопривреди и сл.), већ и о партиципацији актера у доношењу одлуке о социјалној репродукцији. Зато, не чуди што Шум и Болман [Schumm and Bollman 1981, наведено према: Weigel and Weigel 1990] основу за успешну социјалну репродукцију виде у адекватној комуникацији. Слично говоре и Каплан и сарадници [Kaplan et al. 2009] – према њима, пасивна и/или недовршена комуникација одлажу доношење коначне одлуке о наследнику, појачавајући стрес и неизвесност процеса. С друге стране, размена информација омогућава постизање консензуса о породичним циљевима, њиховој хијерархији и средствима за остварење. Комуникација олакшава решавање

потенцијалних конфликта и јача породичну солидарност што доприноси позитивном исходу социјалне репродукције [Weigel and Weigel 1990: 450]. Такође, на трагу перспективе животних токова можемо да говоримо и о утицају односа личног и породичног времена на исход, време, трошкове сукцесије.

Трошкови и исходи социјалне репродукције одређени су и руралном културом. Израженије присуство традиционалних руралних вредности (земља, рад, породица) упућује на традиционалније обрасце понашања (посебно, у интергенерацијским односима) што се рефлектује и на очекивања у домену социјалне репродукције. У таквим условима, колективизам надвлађава личне аспирације – преузимање газдинства тумачи се као израз породичне одговорности, али и личног сазревања. У условима традиционалнијих руралнокултурних вредности и образаца, социјална репродукција се мање доводи у питање, а више подразумева. С трансформацијом патријархалних руралних вредности, осећање припадања колективу делимично губи на снази. Појављују се нове вредности – лична срећа, образовање, виши животни стандард, потрошња. Слаби ауторитет старијих/родитеља и њихов монопол над контролом понашања млађих генерација. Ствара се простор за индивидуализацију потреба, жеља и могућности младих што може да доведе у питање исходе социјалне репродукције. Прихватајући нове вредности и не желећи да се њихова деца „муче” као што они морају, и старије генерације могу да допринесу појачаној неизвесности социјалне репродукције. Рурална култура обликује социјалну репродукцију и преко културног капитала [Morell 2014] кућедомаћина и вероватних наследника. Док су кућедомаћини и наследници са сељачким културним капиталом оријентисани на самодовољност, очување *status quo* у производњи, они с предузетничким културним капиталом рационално планирају развој послова на газдинству, па тако и социјалну репродукцију [Kovács 2006; наведено према: Morell 2014: 90]. Рурална култура обликује и односе међу родовима. Иако су жене као радна снага значајно заступљене у пољопривреди на газдинствима, оне су релативно ретко кућедомаћини. У ЕУ, жене су у 2007. чиниле 42% од укупне радне снаге у пољопривреди, али свега 29% кућедомаћина [European Commission, 2007: 9]. Удео жена кућедомаћина расте с годинама старости, што је последица дужег животног века. Код нас, сваки шести кућедомаћин је жена [Попис пољопривреде 2012]. Жене као наследници појављују се најчешће у случају непостојања мушког наследника. Степен трансформације традиционалних руралних родних режима формира друштвене улоге, обим и механизме социјалне контроле (пожељног) родног понашања, али и родне социјалне шансе у наслеђивању. Рурални родни режими одређују и (само)перцепцију економске улоге мушкараца/жена у раду на породичном газдинству.

Постпродуктивизам чини актуелну сценографију за промишљање утицаја аграрне и руралне структуре на социјалну репродукцију. У постпродуктивизму долази до отклона од производње високих инпута и аутопута и пољоцентричне производне оријентације газдинстава [Potter and Tilzey 2005: 596]. Савремена породична газдинства данас функционишу

у условима смањене државне финансијске помоћи, нових циљева аграрне политике, раздвајања руралног од аграрног, реструктурирања руралног простора, амбивалентног јавног мњења о пољопривреди, либерализације тржишта пољопривредних инпута и аутопута, диференцијације и сегментације потражње, слабијег инсистирања на националној прехранбеној самодовољности, диверзификације и мултифункционалности, замене физичких инпута знањем и вештинама [Wilson 2007: 99–100]. За постпродуктивизам карактеристична је нова рурална економија заснована на трансформисаним облицима (не)пољопривредне производње и рада на газдинству, уз евидентан пораст неизвесности и ризика. На овом трагу, поставља се питање: да ли постпродуктивизам изазива кризу наслеђивања? Два су могућа одговора на ово питање: а) да, криза наслеђивања постоји, и б) не, ново економско, социјално и политичко-идеолошко окружење није угрозило социјалну репродукцију. Заговорници првог одговора на примеру пољопривреде ЕУ показују да се криза наслеђивања манифестује у две равни – као пад извесности социјалне репродукције и као криза регрутовања наследника [Burton and Fisher 2015: 156–158]. Притом, криза наслеђивања је регионално диференцирана. С друге стране су аутори који сматрају да су стопе сукцесије довољне те да је са социјалном репродукцијом европских породичних газдинстава све у реду [Chiswell 2014; Lobley 2010: 849–850]. Насупрот постпродуктивистичком ставу о паду друштвеног положаја сељаштва, ови аутори говоре о обнављању интересовања за производњу на породичном имању и поправљању положаја фармера. Тиме се приближавају Ван дер Плуговој [Van der Ploeg 2008: 6–8] идеји о повратку сељаштва (енгл. *repeasantisation*). Останак на газдинству и/или враћање „блудних синова” на породично имање овде се посматра као узрок, али и последица плуриактивности газдинства. Она не води одрицању од пољопривреде, већ, према аутору, доприноси јачању ресурсне базе за развој пољопривреде на газдинству.

Напоследку, можемо да поставимо питање шта се догађа са социјалном репродукцијом у европским друштвима постсоцијалистичке трансформације? Иако је реч о хетерогеној групи друштава у којима су пољопривреда и село ушли у постсоцијалистичку трансформацију из различитих стартних позиција, већина њих се сусрела/сусреће са сличним проблемима: пад продуктивности пољопривреде и низак, али релативно стабилан удео радне снаге у пољопривреди [Trzeciak-Duval 1999: 289], почетна неповољна поседовно-парцелна структура уз постепено укрупњавање поседа, али и стварање монопола над земљом, производњом и тржиштем, недостатак финансијских средстава за инвестирање код већине ситнијих поседника, локализација тржишта, релативна неспремност за нове захтеве потрошача и сл. Један од значајних проблема је и сенилизација активног пољопривредног становништва, посебно кућедомаћина. У ЕУ, кућедомаћини старији од 65 година су карактеристични за газдинства у јужним земљама чланицама⁴, као и у већини земаља које су се придружиле ЕУ

⁴ То су Португал (47,6%), Италија (37,8%), Грчка (33,7%), Кипар (33,5%), Шпанија (31,8%), Малта (26,4%) [Eurostat 2015: 27].

у и након 2004⁵, уз одређене изузетке⁶ [Eurostat 2015: 27]. У Србији, сваки трећи кућедомаћин има више од 65 година [Попис пољопривреде 2012]. С друге стране, свега 10% економски активних младих у Републици ангажовано је у сектору пољопривреде [Бубало-Живковић и Лукић 2015: 172]. Према Петровић [2015: 416, 418–419] већина младих са села нема интерес (42%) и не планира да се бави пољопривредом ($\frac{3}{4}$). Као разлоге за своје опредељење, они наводе да живот и рад на породичном газдинству нису у складу с њиховим професионалним аспирацијама, мали посед којим располаже породица, низак профит, као и напоран посао [Petrović 2015: 418–419]. Такође, унутрашње раслојавање сељаштва у савременом српском друштву [Шљукић и Шљукић 2012: 299–300] представља важан оквир за социолошко разумевање могућности и исхода социјалне репродукције породичних газдинстава. Ко ће имати веће изгледе да се социјално репродукује – „прави сељаци” или фармери – као и да ли ће интергенерацијско наслеђивање постати образац социјалне репродукције „нових латифундиста” битно зависи и од мера државне подршке пољопривреди и спречавања даље поларизације сељаштва [Шљукић и Шљукић 2012: 307].

Под претпоставком да се наставе актуелни трендови (не)запослености младих и трансформације пољопривреде и руралних заједница у савременом српском друштву, могуће је очекивати четири (паралелно одвијајућа) сценарија у социјалној репродукцији газдинства и њеном ефекту на производњу (Сх. 1).

Схема 1. Могући сценарији ефеката социјалне репродукције по производњу на газдинству

Позитивна социјална репродукција подразумева да ће након наслеђивања доћи до прекорачења постојеће производње (по обиму, профиту). То значи да управљање газдинством преузима наследник/ца који је соци-

⁵ То су Румунија (38,2%), Бугарска (38,0%), Литванија (35,1%), Хрватска (31,9%), Словенија (30,5%), Мађарска (29,8%), Летонија (30,4%) [Eurostat 2015: 27].

⁶ То је Пољска (8,4%) [Eurostat 2015: 27].

јализован/а за пољопривреду (познаје и учествује у раду, има пољопривредно образовање, партиципира у доношењу одлука и сл.) и заинтересован/а за живот и рад на имању. Вероватна је и плуриактивност ових газдинстава. Нулта социјална репродукција ће се одвијати тамо где након преузимања газдинства неће бити суштинских промена у карактеристикама производње. Претпоставља се да ће се ово догодити у случајевима када наследнике шансе нису довољне за потпуни излазак из пољопривреде. Овакав сценарио могућ је код газдинстава која немају довољно (финансијског, образовног, социјалног) капитала за инвестиције (тзв. стагнантна газдинства) нити мотива да проширују, продубљују или диверзификују производњу (тзв. полутани/мешовита газдинства). Негативна социјална репродукција подразумева да након преузимања породичног газдинства, постепено долази до смањивања обима производње. У овом случају, наследник није заинтересован за пољопривреду, а породично имање преузима како би (привремено) одговорио на захтеве родитеља (ауторитет и/или породична солидарност). Претпоставља се да ће временом доћи до потпуног гашења газдинства. Четврти сценарио односи се на изостанак социјалне репродукције услед непостојања (адекватног) наследника/це.

Такође, претпоставка је да ће изврстан број породичних газдинстава послужити за апсорбовање наследника који у пољопривреди виде тек свој привремени интерес. Такође, иако је вероватно да ће један број породичних газдинстава (оних с већим поседом, обимом производње, профитом и/или специфичном производњом) искусити позитивну социјалну репродукцију, претпоставља се да ће се значајан део њих суочити с негативном или изостанком социјалне репродукције.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Обележја процеса и исходи социјалне репродукције породичног газдинства имају важне последице по његову укупну репродукцију. Избегавање и/или одлагање доношења одлуке о наследнику и времену наслеђивања неповољно се одражава на газдинство, али и на породицу. Из позиције газдинства, избегавање/одлагање доношења одлуке о наслеђивању сматра се неповољним по економску вредност породичног посла. Из позиције породице, избегавање/одлагање овог, иначе стресног процеса, негативно утиче на породични капитал у целини. Његовом детериорацијом у питање се доводи породична функционалност, квалитет породичних односа, као и породична резилијентност. С друге стране, позитивна социјална репродукција обезбеђује претпоставке за демографску репродукцију газдинстава. Поред тога, она има позитивне ефекте по модернизацију рада, а тиме и економску репродукцију јер, како истичу Гасон и Ерингтон [Gasson and Errington 1993; наведено према: Sottomayor et al. 2011: 122] „фармер са наследником на поседу располаже са тзв. генерацијским улогом који се очистије у наследнику и који представља константан подстицај за планирање и раст”.

Специфичност социјалне репродукције огледа се у њеним ширим друштвеним импликацијама. Изостанак социјалне репродукције доводи у питање репродукцију читавог слоја сељаштва. Уједно, изостанак социјалне репродукције заправо значи једно сеоско домаћинство и једну породицу мање. С друге стране, успешна социјална репродукција везује породицу на дужи рок за сеоску заједницу чиме се доприноси и репродукцији руралности као начина живота.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бубало-Живковић, Милка и Тамара Лукић (2015). *Млади у Србији почетком 21. века*. Београд: Републички завод за статистику.
- Чикић, Јована (2012). „Породична газдинства и развој локалних сеоских заједница” (докторска дисертација). Нови Сад: Библиотека Филозофског факултета.
- Шљукић, Срђан и Марица Шљукић (2012). *Земља и људи. Сељаштво и друштво*. Нови Сад: Mediterran Publishing.
- Aldanondo Ochoa, Ana Maria; Valero Casanovas Oliva and Carmen Almansa Sáez (2007). Explaining farm succession: the impact of farm location and off-farm employment opportunities. *Spanish Journal of Agricultural Research*, 5, 2: 214–225.
- Bika, Zografia (2007). The Territorial Impact of the Farmers’ Early Retirement Scheme. *Sociologia Ruralis*, 47, 3: 246–272.
- Bohak, Zarja and Andreja Borec (2009). The use of econometric methods in family farm succession studies. *Revija za geografijo*, 4, 1: 129–136.
- Bohak, Zarja; Andreja Borec and Jernej Turk (2011). Succession Status of Organic and Conventional Family Farms in Southwestern Slovenia. *Društvena istraživanja*, 20, 4: 1183–1199.
- Burton, Rob and Heike Fisher (2015). The Succession Crisis in European Agriculture. *Sociologia Ruralis*, 55, 2: 155–166.
- Calus, Mieke; Guido van Huylenbroeck and Dirk van Lierde (2008). The relationship Between Farm Succession and Farm Assets on Belgian Farms. *Sociologia Ruralis*, 48, 1: 38–56.
- Cavicchioli, Danielle; Danilo Bertoni, Federico Tesser and Dario Gianfranco Frisio (2015). What Factors Encourage Intrafamily Farm Succession in Mountain Areas? Evidence from an Alpine Valley in Italy. *Mountain Research and Development*, 35, 2: 152–160.
- Chiswell, Hannah Marie (2014). The Importance of Next Generation Farmers: A Conceptual Framework to Bring the Potential Successor into Focus. *Geography Compass*, 8, 5: 300–312.
- Eurostat (2015). *Agriculture, forestry and fishery statistics – 2014 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Grbić, Vladimir (1997). *Teorije seljačke ekonomije i nova agrarna politika*. Beograd: Ekonomski institut.
- Ilak Peršurić i Anita Silvana (2003). Sociodemografska reprodukcija obiteljskih gospodarstava Istarske županije. *Sociologija sela*, 41, 159/160: 47–66.
- Kaplan, Matthew; Jon Nussbaum, John Becker, Craig Fowler and Margaret Pitts (2009). Communication Barriers to Family Farm Succession Planning. *Journal of Extension*, 47, 5: 1–9.
- Kerbler, Boštjan (2012). Factors affecting farm succession: the case of Slovenia. *Zemеделска Економика*, 58, 6: 285–298.
- Kimhi, Ayal (1994). Optimal timing of farm transferal from parent to child. *American Journal of Agricultural Economics*, 76, 2: 228–236.
- Laband, David and Bernard Lantz (1983). Occupational inheritance in agriculture. *American Journal of Agricultural Economics*, 65, 2: 311–314.

- Livada, Svetozar i Blažo Perović (1974). *Društvene promjene u selu*. Zagreb: Centar za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu; Beograd: Jugoslovenski centar za poljoprivredu i šumarstvo Radnički univerzitet „Đuro Salaj”.
- Lobley, Matt (2010). Succession in the family farm business. *Journal of Farm Management*, 13, 12: 839–851.
- Lobley, Matt and John Baker (2012). Succession and Retirement in farm Family Business. In: Matt Lobley, John Baker and Ian Whitehead (eds.): *Keeping it in the Family: International Perspectives on Succession and Retirement on Family Farms*. Farnham – Burlington: Routledge, 1–21.
- Luhrs, Diane Elizabeth (2015). Consider the daughters, they are important to family farms and rural communities too: family-farm succession. *Gender, Place & Culture*, 23, 8: 1078–1092.
- Miletić-Stepanović, Vesna (2010). Traumatizacija odnosa u proširenoj porodici. U: Anđelka Milić, Smiljka Tomanović, Milana Ljubičić, Nada Sekulić, Mirjana Bobić, Vesna Miletić-Stepanović i Dragan Stanojević. *Vreme porodica*. Beograd: Čigoja, 195–234.
- Milić, Vojin (1996). *Društvena struktura i pokretljivost Jugoslavije*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mishra, Ashok and Hisham El-Osta (2008). Effect of agricultural policy on succession decisions of farm households. *Review of Economics of the Household*, 6, 3: 285–307.
- Mishra, Ashok; Hisham El-Osta and Saleem Shaik (2010). Succession Decisions in U.S. Family Farm Businesses. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 35, 1: 133–152.
- Morell, Ildikó Asztalos (2014). I do not understand how I became a farmer: The small-peasant path to family farm enterprise in post-socialist rural Hungary. *Development Studies Research*, 1, 1: 88–99.
- Petrović, Irena i Vera Backović (2015). Poljoprivrednici u društvenim promenama u Srbiji. U: Pavle Milenković, Snežana Stojšin i Ana Pajvančić-Cizelj (prir.): *Društvo i prostor – urbani i ruralni prostor, ekonomski, pravni i organizacioni prostor*. Novi Sad: Filozofski fakultet; Beograd: Srpsko sociološko društvo, 228–242.
- Petrović, Marica (2015). To Be A Farmer Or Unemployed – Dilemma Of The Rural Youth. In: Jonel Subić, Boris Kuzman and Andrei Jean Vasile (eds.): *Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of The Republic of Serbia Strategic Goals Realization Within the Danube Region – Regional Specificities*. Belgrade: Institute of agricultural economics, 413–428.
- Pietola, Kyösti; Väre Minna and Alfons Lansink (2003). Timing and type of exit from farming: farmers’ early retirement programmes in Finland. *European Review of Agricultural Economics*, 30, 1: 99–116.
- Potter, Clive and Mark Tilzey (2005). Agricultural policy discourses in the European post-Fordist transition: neoliberalism, neomercantilism and multifunctionality. *Progress in Human Geography*, 29, 5: 581–600.
- Radomirović, Vojin (1976). *Reprodukcija seljačkih gazdinstava*. Novi Sad: Radnički univerzitet „Radivoj Čirpanov”.
- Sottomayor, Miguel; Richard Tranter and Leonardo Costa (2011). Likelihood of Succession and Farmers. Attitudes towards their Future Behaviour: Evidence from a Survey in Germany, the United Kingdom and Portugal”. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*. 18, 2: 121–133.
- Stiglbauer, Alfred and Christoph Weiss (2000). “Family and non-family succession in the Upper Austria farm sector”. *Cahiers d’économie et sociologie rurales*, 54: 5–26.
- Taylor, Janet; Norris, Joan and Wayne Howard (1998). Succession patterns of farmer and successor in Canadian farm families. *Rural Sociology*, 63, 4: 553–573.
- Trzeciak-Duval, Alexandra (1999). A Decade of Transition in Central and Eastern European Agriculture. *European Review of Agricultural Economics*, 26, 3: 283–304.
- Van der Ploeg and Jan Douwe (2008). *The New Peasantries: Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*. London, UK: Earthscan.
- Vogel, Stefan (2006). Farm Succession Patterns in Austria. *Eastern European Countryside*. 12: 67–78.

- Weigel, Daniel and Randy Weigel (1990). Family Satisfaction in Two-Generation Farm Families: The Role of Stress and Resources. *Family Relations*, 39, 4: 449–455.
- Wilson, Geoff (2007). *Multifunctional Agriculture: A Transition Theory Perspective*. Wallingford & Cambridge: CABI.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Република Србија. Републички завод за статистику (2012). *Попис пољопривреде 2012*. Београд: РЗС. Доступно на:
<<http://popispoljoprivrede.stat.rs/popis/wp-content/themes/popis2012/sadrzajcir.htm>>. Приступљено: 6. 2. 2017.
- Glauben, Thomas; Tietje, Hendrik and Christoph Weiss (2002). Intergenerational Succession on Family Farms: Evidence from Survey Data. In: *Exploring Diversity in the European Agri-Food System*. 10th EAAE Congress, Zaragoza (Spain), 28–31 August 2002. Доступно на: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24918/1/cp02ti74.pdf>. Приступљено: 5. 2. 2017.
- European Commission (2007). *EU Agricultural Economic Briefs – Women In Eu Agriculture And Rural Areas: Hard Work, Low Profile*. Доступно на: http://ec.europa.eu/agriculture/rural-area-economics/briefs/pdf/07_en.pdf. Приступљено: 5. 2. 2017.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

RURAL-SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON SOCIAL REPRODUCTION OF FAMILY FARMS

by

JOVANA ČIKIĆ

University of Novi Sad

Faculty of Philosophy, Department of Sociology

Dr. Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Serbia

jovana.cikic@ff.uns.ac.rs

SUMMARY: Social reproduction of family farms entails both transfer of ownership over property and transfer of power in decision making. Its process, timing, costs and outcomes are conditioned by characteristics of farm and farm environment. Outcomes of social reproduction influence not only other types of family farm reproduction, but also rural family, rural community and peasantry in general. Thus, characteristics of agrarian and rural structure have been analyzed. From the rural sociological perspective, they are considered as factors of social reproduction. The outcomes of social reproduction within post-productivism and post-socialist transition have been examined. Also, four possible scenarios of the effects of social reproduction on production in family farms in contemporary Serbian society have been defined.

KEY WORDS: social reproduction, family farm, factors of social reproduction, agrarian structure, rural structure

ЕКОЛОШКА СВЕСТ СТУДЕНАТА ПОЉОПРИВРЕДЕ НОВОСАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА: ТЕСТИРАЊЕ РАЗЛИКА ПРИМЕНОМ НЕП СКАЛЕ

ЈЕЛЕНА КАРАПАНЦИН

jelenak@polj.uns.ac.rs

ВЕСНА РОДИЋ

rodicv@polj.uns.ac.rs

Универзитет у Новом Саду,
Пољопривредни факултет
Трг Доситеја Обрадовића 8, Нови Сад, Србија

САЖЕТАК: У раду је применом НЕП скале извршено мерење достигнутог нивоа еколошке свести студената Пољопривредног факултета Универзитета у Новом Саду, као будућих доносилаца одлука у сфери агробизниса. За њих је врло важно да прихватају нову еколошку парадигму, како би у будућности доносили одлуке које су у складу са одрживим развојем и заштитом животне средине. Мерење је извршено на узорку од 800 студената. Просечна вредност еколошке свести студената мерена НЕП скалом износи 3,47, што показује да студенти заступају ставове нове еколошке парадигме, мада и даље чврсто верују у развој технике и технологије која ће омогућити комфоран и сигуран живот за будуће генерације, без битнијих измена у обрасцима понашања. Посебан акценат је стављен на сагледавање утицаја одређених демографских варијабли на еколошку оријентисаност студената. У погледу прихватања нове еколошке парадигме у целини нису уочене статистички значајне разлике зависно од посматраних варијабли, али јесте утврђена статистички значајна разлика код појединих тврдњи НЕП скале.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: еколошка свест, мерење, НЕП скала, студенти пољопривреде, анкета

Иако су последице економског раста и развоја по животну средину почеле да се испољавају и знатно раније, до значајнијег помињања ове теме у научним круговима дошло је тек седамдесетих година 20. века,

када је дошло до ширења проеколошких идеја и масовнијег развоја покрета за заштиту животне средине. У том периоду почеле су, на глобалном нивоу, да се стварају бројне организације у овој области и сазивају конференције посвећене проблемима у животној средини. Од тада су питања животне средине, у већој или мањој мери, била постављана у свим земљама. Иако је заинтересованост за еколошке проблеме у последњих 20 година знатно порасла [Tayci and Uysal 2012], ову област и даље прате бројне недоумице и ограничења по многим питањима, као што су нпр. мерење нивоа загађења, индикатора одрживости, процена будућих кретања, опасности, решења, а као једно од стално актуелних питања јавља се мерење информисаности, знања, ставова и забринутости појединаца за животну средину, као и њиховог (проеколошког) понашања.

За мерење проеколошких ставова примењиване су различите скале. Ипак, у литератури постоји сагласност о томе да се НЕП (New Environmental/Ecological Paradigm) скала издвојила из мноштва других и постала најчешће примењивани и најшире прихваћен инструмент мерења проеколошких ставова. Првобитна 'New Environmental Paradigm' скала, коју су развили Данлеп и Ван Лир [Dunlap and Van Liere 1978] и која је садржала 12 тврдњи, ревидирана је у "New Ecological Paradigm" скалу [Dunlap et al. 2000] с 15 тврдњи, али је остала иста и њена скраћеница – НЕП, и њена намена – да измери достигнути степен транзиције с до тада широко примењиване и опште прихваћене доминантне друштвене парадигме – ДДП (Dominant Social Paradigm – DSP) ка новој еколошкој парадигми (отуда и њено име).

Доминантна друштвена парадигма представља сет уверења и вредности које се заснивају на антропоцентричном схватању, које подразумева: људску супериорност у односу на природу, постојање обиља природних ресурса и непостојање потребе за њиховом заштитом, способност људи да, уз помоћ технологије и културе, прилагоде природу својим потребама, пре него што ће себе прилагодити животној средини, ослобођеност људских бића еколошких ограничења [Dunlap, 1980 према Erdoğan 2009]. Оваква друштвена парадигма довела је до еколошких проблема, тј. неизвесне одрживости и угроженог опстанка човека и планете Земље. Зато је уочена хитност промене оваквог друштвеног схватања, система вредности и уверења, ка некој новој „еколошкој“ парадигми и уведен је појам *нова еколошка парадигма*, који у суштини представља нови поглед на свет, усмерен у правцу супротном од оног који је до тада био доминантан [Anderson 2012]. Та нова еколошка парадигма (НЕП), према Ердогановој [2009] заснована је на високом вредновању природе, саосећању према другим врстама, народима и генерацијама, пажљивом планирању и признању да постоји граница раста којој људи морају да се прилагоде.

Проблематика еколошке свести и могућности њеног мерења све више заокупљају пажњу аутора и у Србији. За утврђивање нивоа еколошке свести различитих група грађана примењивана је, између осталог, НЕП скала [Петровић 2012; Вукелић 2014], али она до сада није (колико је ауторима познато) коришћена за мерење нивоа еколошке свести студената пољо-

привреде, као будућих доносилаца одлука у сфери агробизниса. Основни циљ овог рада је да се применом НЕП скале утврди достигнути степен еколошке свести студената Пољопривредног факултета у Новом Саду јер од њихове проеколошке оријентисаности у великој мери зависи колико ће пољопривредна производња у наредном периоду бити одржива.

МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

НЕП скала је конструисана тако да покрива пет аспеката еколошког погледа на свет [Dunlap et al. 2000]:

- 1) реалност граница раста (тврдње 1, 6 и 11),
- 2) антиантропоцентризам (тврдње 2, 7 и 12),
- 3) осетљивост природне равнотеже (тврдње 3, 8 и 13),
- 4) изузетност људи, односно став да су људи супериорнији од свих других бића на Земљи (тврдње 4, 9 и 14), и
- 5) могућност настанка екокриза (тврдње 5, 10 и 15).

Осам непарно нумерисаних ставки упућују на проеколошки поглед на свет, а седам парно нумерисаних на неслагање са истим [Dunlap et al. 2000]. За фокус групу у овом раду одабрани су студенти Пољопривредног факултета у Новом Саду јер се ради о популацији која се развија, увећава своје знање и формира ставове и од чијег ће односа према животној средини у великој мери зависити стање исте у будућности.

Примарни подаци прикупљени су анкетирањем у априлу 2013. године. Као средство анкетирања коришћен је анкетни упитник који је попуњаван на добровољној основи. Узорком је обухваћено 800 студената свих студијских програма и свих година студија (37% укупно уписаних). Формиран је пригодни узорак, односно њиме су обухваћени они студенти који су у време анкетирања били на настави, а који су пристали да попуне анкетни упитник. Први део упитника односи се на опште информације о студентима (пол, студијски програм, година студија, пребивалиште, оцена материјалног статуса, образовање родитеља). Други део упитника представља ревидирану НЕП скалу, која се састоји из 15 тврдњи. На основу избора који интервјуисани појединац направи суди се о његовом/њеном проеколошком погледу на свет.

Степен слагања с тврдњама НЕП-а исказан је петостепеном Ликер-товом скалом (1=уопште се не слажем, 2=углавном се не слажем, 3=нити се слажем, нити се не слажем, 4=углавном се слажем, и 5=потпуно се слажем). Због негативне формулације парних тврдњи НЕП скале, неопходно је било извршити њихово трансформисање како би се омогућила даља статистичка обрада података.

Примењени упитник је знатно шири и поред две описане целине чине га и друге скале и инструменти за мерење осталих аспеката еколошке свести, али ће, с обзиром на одабрани предмет и циљ истраживања, у овом раду бити описани само резултати који се односе на НЕП скалу.

Поред утврђивања степена усвојености проеколошког погледа на свет, у раду су испитиване и варијабле од утицаја на испољене разлике у нивоу

проеколошке оријентисаности (пол, пребивалиште, година студија, студијски програм, образовање родитеља и материјални положај породице). Тестирање је изведено применом одговарајућих статистичких непараметарских техника тестирања разлика између група (Ман-Витнијев U тест и Крускал-Волисов χ^2 -квадрат тест).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Степен усвојености проеколошког погледа на свет

Добијени резултати (Табела 1) показују да се већина анкетираних студената углавном до у потпуности слаже с непарно нумерисаним тврдњама НЕП скале, које указују на проеколошки поглед на свет. Међутим, њихово неслагање с парно нумерисаним тврдњама није изражено, што значи да још увек нису у потпуности напустили ставове карактеристичне за доминантну друштвену парадигму.

Табела 1. Дистрибуција одговора испитаника на тврдње из НЕП скале

	У којој мери се слажете или не са следећим тврдњама?	Одговори испитаника (%)					N	Средња вредност**
		ПС*	УС	НМ	УН	ПН		
1.	Приближавамо се граници броја људи на Земљи који она може да подржи.	25,4	32,2	21,8	11,5	9,1	792	3,53
2.	Људи имају право да мењају природно окружење да би га прилагодили својим потребама.	26,8	27,9	12,1	20,8	12,4	799	2,64
3.	Људско мешање у природне токове може да проузрокује катастрофалне последице.	57,8	27,8	8,5	3,9	2,0	796	4,35
4.	Људска креативна решења ће омогућити да Земљу не учинимо неподобном за живот.	22,7	34,3	27,6	8,8	6,6	793	2,42
5.	Људи значајно злоупотребљавају животну средину.	62,2	29,2	5,7	1,9	1,0	790	4,50
6.	Земља има обиље природних ресурса, само је потребно научити правилно их користити.	69,1	23,0	5,6	1,6	0,6	797	1,42
7.	Билке и животиње имају једнако право да постоје, као и људи.	79,3	10,3	6,0	2,8	1,6	796	4,63
8.	Природа је довољно јака да се избори са утицајима модерне индустрије.	7,2	17,9	19,0	31,4	24,5	792	3,48
9.	Упркос нашим посебним способностима, људи и даље подлежу законима природе.	23,8	35,8	29,5	8,4	2,5	794	3,70
10.	Такозване „еколошке кризе” са којима се човечанство суочава су преувеличане.	11,1	17,5	23,0	27,8	20,7	796	3,30
11.	Планета Земља је као свемирски брод са веома ограниченим простором и средствима.	23,3	30,0	25,4	12,3	8,9	794	3,46

12.	Људи су предодређени да владају остатком природе.	10,0	18,7	26,9	19,6	24,9	791	3,31
13.	Природна равнотежа је веома осетљива и лако се нарушава.	43,1	36,6	13,0	5,7	1,6	795	4,14
14.	Људи ће временом научити довољно о томе како природа функционише да би могли да је контролишу.	15,1	27,3	26,4	19,5	11,8	796	2,86
15.	Ако се настави садашњи тренд, ускоро ћемо доживети велике еколошке катастрофе.	55,0	30,1	10,3	3,3	1,4	798	4,34
* ПС=потпуно се слажем, УС=углавном се слажем, НМ=нити се слажем, нити се не слажем, УН=углавном се не слажем, ПН=у потпуности се не слажем; N=Број валидних одговора ** Средња вредност представља аритметичку средину одговора свих испитаника, при вредновању одговора ПС=5; УС=4; НСНН=3; УН=2; ПН=1								

Детаљније сагледавање добијених резултата показује да су највећи степен еколошке свести испитаници показали према тврдњи број 7, односно скоро 90% испитаника се сложило (делимично или у потпуности) са ставом да „Билке и животиње имају једнако право да постоје као и људи”. Изузетно висок степен слагања заступљен је и код тврдњи број 3, 5 и 15 из чега се може закључити да су студенти свесни утицаја које човек има на животну средину и на могуће негативне (катастрофалне) последице које такво деловање може изазвати.

С друге стране, студенти су најудаљенији од проеколошких ставова када су у питању тврдње број 6, 4 и 2. Тако се чак 92% испитаних студената слаже с тврдњом из НЕП скале да „Земља има обиље природних ресурса, само је потребно научити правилно их користити”. Иако овакав став представља супротност новој еколошкој парадигми, не треба га сматрати разочаравајућим јер може да буде знак присутности оптимизма и вере у науку и технологију која ће бити у служби одрживог развоја.

Слагање анкетираних студената с тврдњама које упућују на проеколошки поглед на свет (непарно нумерисаним изјавама) охрабрује, али њихово одбацивање парно нумерисаних тврдњи није на нивоу који захтева проеколошки поглед на свет, што указује да је пред студентима и даље дуг пут до његовог пуног достизања.

Утицај демографских варијабли на еколошку оријентисаност студената

Утицај појединих фактора на испољене проеколошке ставове емпијски је истраживан још од 1970, дакле пре развоја НЕП скале [Tuna 2004]. Најчешће је испитивана корелација између пола испитаника, старости, степена образовања, места живљења (рурално насупрот урбаном), нивоа дохотка и политичког опредељења, с једне и испољених еколошких ставова с друге стране.

Утицај пола на ставове према животној средини анализирали су многи аутори, а добијени резултати су неретко били контрадикторни. Тако су

једни установили да особе женског пола показују мањи ниво забринутости за животну средину [Arcury and Timothy 1987; Arcury et al. 1987], док су други установили супротно [Filson 1993; Ewert and Baker 2001; Taskin 2009; Tauci and Uysal 2012].

Разлика у испољеним ставовима међу анкетираним студентима и студенткињама тестирана је применом Ман-Витнијевог U теста (Табела 2).

Табела 2. Резултати Ман-Витнијевог U теста у тестирању родних разлика у испољеним ставовима

Тврдња	Пол испитаника*	Број валидних одговора (N)	Md	Mr	U	p	z	r
Људи значајно злоупотребљавају животну средину	м	378	5	375,13	70168	0,005	-2,804	0,10
	ж	412	5	414,19				
Земља има обиље природних ресурса, само је потребно научити правилно их користити	м	384	1	420,33	71106	0,002	-3,107	0,11
	ж	413	1	379,17				
Биљке и животиње имају једнако право да постоје, као и људи	м	382	5	366,00	66658	0,000	-5,415	0,19
	ж	414	5	428,49				
Упркос нашим посебним способностима, људи и даље подлежу законима природе	м	383	4	418,32	70732	0,010	2,582	0,09
	ж	411	4	378,10				
Такозване „еколошке кризе” са којима се човечанство суочава су преувеличане	м	383	3	379,20	71697	0,019	-2,339	0,08
	ж	413	4	416,40				
Природна равнотежа је веома осетљива и лако се нарушава	м	382	4	382,51	72967	0,050	-1,962	0,07
	ж	413	4	412,32				
Ако се настави садашњи тренд, ускоро ћемо доживети велике еколошке катастрофе	м	384	5	375,90	70424,5	0,002	-3,103	0,11
	ж	415	5	421,39				

* м = особе мушког пола; ж = особе женског пола
Md = медијана; Mr = средња вредност ранга; U = вредност Ман-Витнијевог У теста;
p = ниво значајности; z = количник; r = величина утицаја

Добијени коефицијенти показују да постоје статистички значајне разлике у испољеном степену слагања с НЕП тврдњама број 5, 6, 7, 9, 10, 13 и 15 (Табела 2), што указује на нешто „еколошкији” поглед на свет анкетираних студенткиња. Ипак, пошто је вредност величине утицаја мала ($r < 0,3$) не може се говорити о великим, суштинским родним разликама.

Када је у питању утицај места живљења на еколошке ставове, резултати ранијих истраживања указују на већу забринутост за животну средину становника урбаних него становника руралних подручја [Buttel and Flinn 1978]. Разлози за то леже у чињеници да су урбани становници чешће погођени еколошким проблемима (загађен ваздух, вода, и др.). Фројденбург [Freudenburg 1991] истиче да исказани еколошки ставови чланова сеоске

заједнице у великој мери зависе од економске активности појединца. Конкретно, ово значи да особе које се баве пољопривредом исказују већу забринутост за животну средину од других чланова једне сеоске заједнице. Овај аутор, такође, сматра да су становници руралних подручја много више зависни од експлоатације и коришћења природних ресурса, а истовремено и осетљивији на економска кретања, те да их то може водити ка фаворизовању економског развоја, чак и по цену нарушавања животне средине.

У овом раду нису откривене статистички значајне разлике у погледу слагања с тврдњама НЕП скале између студената из села и из града. Једина статистички значајна разлика уочена је по питању тврдње да „Билке и животиње имају једнако право да постоје као и људи”, с којом су испитаници из града показали већи степен слагања ($N=426$, $Md=5$, $Mg=412,43$) него испитаници са села ($N=370$, $Md=5$, $Mg=382,46$, $U=72876$, $z=0,010$, $p=-2,579$), али је и овде разлика изузетно мала ($r=0,09$).

Бројна су и истраживања у којима је сагледаван утицај образовања и/или година старости на степен еколошке свести. Литература сугерише да су ниво образовања и старост појединца варијабле које у највећем броју случајева позитивно корелирају с проеколошким ставовима. Еколошко знање и образовање су, наиме, тесно повезани једно с другим јер разумевање савремених еколошких проблема захтева висок степен знања о животној средини [Tuna 2004], а за стицање знања су, опет, потребне године. Тако су, на пример, Јуверт и Бејкер [Ewert and Baker 2001] у свом истраживању којим је обухваћено 285 студената у Великој Британији, закључили да старији студенти имају „еколошкије” ставове него студенти нижих година. Они нису искључили могућност да су такви ставови делом резултат зрелости, али оправдано се може сматрати да је утицај образовања на формирање проеколошких ставова ипак јачи. Међутим, постоје и тврдње да треба бити јако опрезан код тумачења резултата јер млади и високо образовани имају (управо услед утицаја образовања) тенденцију да више од других прикрију своје стварне и исказу оне ставове за које верују да су пожељни [Buttel and Flinn 1978].

Истражујући утицај година старости на ниво еколошке свести бројни аутори дошли су до закључка да млађи људи имају развијенију еколошку свест, него старије особе [Dunlap et al. 2000; Filson 1993; Johnson et al. 2004; Marquart-Pyatt 2012]. Када је пољопривреда у питању Филсон [1993] је, анализирајући ниво еколошке свести фармера, закључио да високо образовани фармери имају развијенију еколошку свест, као и млађи фармери који имају намеру да стекну академски ниво образовања. Његова истраживања су показала да такви фармери исказују виши степен забринутости за животну средину и јачу намеру да је штите.

У овом раду ове две варијабле (степен образовања и године старости) су тестиране кроз једну заједничку варијаблу, а то је година студија. Пошло се, наиме, од реалне претпоставке да су на вишим годинама студија старији студенти, а да су они стекли и више знања од студената нижих година студија. Извршено тестирање разлике међу студентима различитих

година студија показало је да не постоје статистички значајне разлике у испољеним ставовима према свим НЕП тврдњама, осим према тврдњи да „Људи имају право да мењају природно окружење да би га прилагодили својим потребама” (Табела 3).

Табела 3. Резултати Крускал-Волисовог теста у сагледавању разлика у ставовима у односу на године студија

Тврдња	Година студија	Број валидних одговора (N)	Md	Mг	χ^2	p
Људи имају право да мењају природно окружење да би га прилагодили својим потребама	1	316	2	363,58	21149	0,000
	2	142	2	409,95		
	3	172	2	402,81		
	4	142	3	447,13		
	5	27	4	508,22		
Md = медијана; Mг = средња вредност ранга; χ^2 = хи-квадрат вредност; p = ниво значајности						

Даља анализа добијених одговора показала је да постоји статистички значајна разлика у степену слагања с овом тврдњом између студената прве и четврте и студената прве и пете године студија, при чему су студенти виших година студија показали више еколошке ставове него студенти прве године. Међутим, како су разлике уочене само у једној од укупно 15 НЕП тврдњи, може се закључити да старост и степен образовања анкетираних студената нису варијабла од утицаја на ниво еколошке оријентисаности.

Ниво образовања на формирање еколошке свести може деловати не само непосредно, већ и посредно, преко нивоа образовања родитеља, на пример. Тајџи и Ујсал [Tayci and Uysal 2012] спровели су истраживање у којем су анализирали утицај образовања родитеља на испољено еколошко знање и ставове деце осмог разреда основне школе. Њихова истраживања показала су да виши степен образовања родитеља доприноси формирању вишег нивоа еколошке свести деце. Из тог разлога у овом раду тестирана је и разлика у степену слагања с НЕП скалом у односу на ниво образовања родитеља.

Спроведени Крускал-Волисов тест (Табела 4) је показао да образовање оца није варијабла од утицаја на испољене ставове јер код већине НЕП тврдњи не постоји статистички значајна разлика у испољеним ставовима између студената чији очеви имају различит ниво образовања.

Једна од статистички значајних разлика у ставовима уочена је према тврдњи број десет, да су „Такозване еколошке кризе с којима се човечанство суочава преувеличане”. Студенти чији очеви имају само основно образовање показали су већи степен неслагања с овом НЕП тврдњом, него студенти чији очеви имају виши степен образовања, односно показали су већи степен проеколошке оријентисаности, што је у супротности са ставом да са порастом образовања родитеља расте и ниво еколошке свести.

Табела 4. Резултати Крускал-Волисовог теста у анализи разлика у ставовима у односу на образовање родитеља

Тврдња	Образовање родитеља	Број валидних одговора (N)	Md	Mr	χ^2	p
Такозване „еколошке кризе” са којима се човечанство суочава су преувеличане	ОШ*	38	3	338,67	6634	0,036
	СШ*	538	3	389,72		
	ВШ*	217	4	425,25		
Земља је као свемирски брод са веома ограниченим простором и средствима*	ОШ*	37	4	488,04	7949	0,019
	СШ*	538	4	385,74		
	ВШ*	216	4	405,78		
Људи ће временом научити довољно о томе како природа функционише да би могли да је контролишу**	ОШ**	61	3	376,74	9255	0,010
	СШ**	522	3	382,22		
	ВШ**	208	3	436,24		
*Образовање оца, **Образовање мајке (ОШ – основна школа; СШ – средња школа; ВШ – виша или висока школа) Md = медијана; Mr = средња вредност ранга; χ^2 = хи-квадрат вредност; p = ниво значајности						

Образовање мајке се, такође, није показало као варијабла од утицаја на испољене разлике у еколошкој оријентисаности између студената. Једина разлика је уочена према тврдњи да ће „Људи временом научити довољно о томе како природа функционише да би могли да је контролишу” с чим се у већој мери не слажу студенти чије су мајке вишег степена образовања.

Настава на Пољопривредном факултету у Новом Саду изводи се на три научна поља (техничко-технолошком, друштвено-хуманистичком и медицинском) па је било интересантно утврдити да ли постоје разлике у испољеним ставовима НЕП скале у односу на научно поље којем припада студијски програм који похађају студенти. Извршена анализа показала је да између студената чији студијски програм припада различитим пољима не постоје статистички значајне разлике у испољеним ставовима ни према једној од НЕП тврдњи.

Однос између еколошких ставова и припадности одређеној друштвеној класи је такође често био предмет истраживања. Туна [Tuna 2004] тврди да припадност одређеној друштвеној класи може у великој мери да се повеже с нивоом образовања, а тиме и еколошких знања. Батл и Флинн [Buttel and Flinn 1978] су у својим истраживањима закључили да су еколошки највише освешћени припадници средњег и вишег staleжа. Интересантно је да су у њиховим истраживањима испитаници средње класе показали већи степен забринутости за животну средину него испитаници који припадају и нижим и вишим класама. До истих закључака дошли су и Тајџи и Ујсал [Tausi and Uysal 2012]. Маркварт-Пјат [Marquart-Pyatt 2012] је у међунационалној анализи дошла до закључка да веће национално богатство државе не мора да води и ка већој забринутости за животну средину, тј. да већи ГДП неке државе није разлог „роеколошкијих” ставова њених становника.

У овом раду је у циљу оцене друштвеног положаја студента од испитаника захтевано да процене материјални положај своје породице (као

далеко изнадпросечан, изнадпросечан, просечан, исподпросечан, далеко исподпросечан). Крускал-Волисов тест открио је статистички значајну разлику међу студентима различитог материјалног положаја само код две од петнаест тврдњи из НЕП скале (Табела 5).

Табела 5. Резултати Крускал-Волисовог теста у анализи разлика у ставовима у односу на материјални положај породице

Тврдња	Самопроцена материјалног положаја породице	Број валидних одговора (N)	Md	Mг	χ^2	p
Такозване „еколошке кризе” са којима се човечанство суочава су преувеличане	далеко изнад просека	8	1,5	234,88	11319	0,023
	изнад просека	63	3	385,02		
	просечан	642	3	392,53		
	испод просека	69	4	466,92		
	далеко испод просека	12	3,5	384,58		
Људи су предодређени да владају остатком природе	далеко изнад просека	8	3	371,38	10381	0,034
	изнад просека	63	4	403,49		
	просечан	637	3	386,34		
	испод просека	69	4	475,24		
	далеко испод просека	12	3,5	364,33		

Md = медијана; Mг = средња вредност ранга; χ^2 = хи-квадрат вредност; p = ниво значајности

Како се ради о малом броју тврдњи код којих је доказана статистички значајна разлика у испољеним ставовима међу тестираним групама, не може се рећи да испитивана варијабла (материјални положај породице) има утицаја на еколошку оријентацију студената Пољопривредног факултета у Новом Саду.

ЗАКЉУЧАК

Мерење еколошке свести појединаца и друштва је стално актуелно питање и поље у коме су могуће и неопходне нове идеје и развој. Основне скале, међу којима и НЕП скала обрађена у овом раду, само су један од алата који су на располагању за мерење еколошког погледа на свет, ставова, вредности, уверења, повезаности с природом и понашања. Иако су временом ублажена, многа ограничења која прате ову област и даље постоје јер се скале заснивају на самопроцени и самовредновању, прате их недостаци везани за искреност, доследност и повезаност са стварним понашањем. Због тога би у будућности свакако требало развијати друге начине мерења достигнуте еколошке свести, али до тада треба користити постојеће скале јер и оне, у недостатку бољих, могу бити квалитетан инструмент.

Резултати истраживања спроведеног на узорку од 800 студената Пољопривредног факултета Универзитета у Новом Саду показују да постоји висок степен слагања студената с проеколошким тврдњама НЕП скале. То значи да се степен прихватања нове еколошке парадигме студентима

ната може позитивно ocenити. Међутим, због слабог одбацивања тврдњи које се односе на доминантну друштвену парадигму, може се закључити да је пут до потпуног прихватања нове еколошке парадигме и даље дуг. Студенти, напиме, прихватају еколошке ставове, али и даље чврсто верују у развој технике и технологије која ће омогућити комфоран и сигуран живот за будуће генерације, без битнијих измена у обрасцима понашања. Другим речима, студенти прихватају нове вредности, али се још увек не одричу старих, што заправо представља кочницу у подизању еколошке свести.

Може се закључити да, иако постоји свест о ризицима за опстанак планете под садашњим условима, осетљивости природне равнотеже и могућим еколошким катастрофама, студенти не сматрају да су неопходне промене у садашњем понашању, већ се надају и очекују решења која неће изискивати одрицање од садашњих благодети.

Тестирања извршена Ман-Витнијевим У тестом и Крускал-Волисовим тестом су показала да код појединих тврдњи из НЕП скале постоје статистички значајне разлике у испољеним ставовима у односу на одабране демографске варијабле, што је доказ да оне јесу фактор од утицаја на ниво еколошке свести студената пољопривреде. Међутим, како су статистички значајне разлике утврђене само код малог броја тврдњи и притом су величине утицаја релативно мале не може се говорити о суштинским разликама у нивоу еколошке свести између студената мушког и женског пола, оних који живе у селу и у граду, студената различитих година студија, различитог научно-образовног поља, нивоа образовања родитеља или (само)процењеног материјалног положаја породице.

Иако у овом истраживању није доказан утицај ни једне од одабраних демографских варијабли на испољену варијабилност одговора, НЕП скала није мерни инструмент који треба да буде занемарен у будућим истраживањима. Она већ 35 година налази примену у различитим истраживањима на тему ставова према животној средини што је сасвим довољан разлог позитивне оцене скале. Поред тога, она је глобално прихваћена од великог броја истраживача широм света. Ове две карактеристике скале омогућавају просторно и временско поређење резултата истраживања кроз различите међунационалне анализе, сагледавање трендова и процене будућих стања. Резултати добијени применом НЕП скале можда и нису довољан показатељ достигнутог нивоа еколошке свести, али њено укључивање, као додатног или помоћног средства за сагледавање ставова према животној средини, може бити од велике користи.

У даљим истраживањима, требало би наставити с применом НЕП скале у друштвима у којима она још није (или није довољно) примењивана и наставити с утврђивањем утицаја појединих фактора на испољен ниво проеколошког погледа на свет, а све с циљем дефинисања механизма и активности за упливисање на исте. Поред стандардних варијабли, као што су пол, старост, висина дохотка, пребивалиште, ниво образовања, политичка опредељеност и слично, у будућим истраживањима било би пожељно сагледати однос исказаног еколошког знања, вредности и уверења према еколошком погледу на свет.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Петровић, Мина (2012). Заштита животне средине на локалном нивоу: перцепција кључних актера. *Теме*, 36(2): 525–544.
- Вукелић, Јелисавета (2014). „Могућности настанка и развоја еколошког покрета у Србији у контексту постсоцијалистичке трансформације”. Докторска дисертација. Филозофски факултет, Београд.
- Anderson, Mark W. (2012). New ecological paradigm (NEP) scale. *The Berkshire encyclopedia of sustainability: measurements, indicators, and research methods for sustainability*, Orono: University of Maine, 260–262.
- Arcury, Thomas A. and Timothy P. Johnson (1987). Public Environmental Knowledge: A Statewide Survey. *The Journal of Environmental Education*, 18(4): 31–37.
- Arcury, Thomas A.; Susan J. Scollay and Johnson P. Timothy (1987). Sex differences in environmental concern and knowledge: The case of acid rain. *Sex Roles*, 16(9–10): 463–472.
- Buttel, Frederick H. and William L. Flinn (1978). Social Class and Mass Environmental Beliefs A Reconsideration. *Environment and Behavior September*, 10(3): 433–450.
- Dunlap, Riley E. and Kent D. van Liere (1978). The “new environmental paradigm”: A proposed measuring instrument and preliminary results. *Journal of Environmental Education*, 9(1): 10–19.
- Dunlap, Riley E.; Kent D. van Liere, Angela D. Mertig, Robert Emmet Jones (2000). Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale. *Journal of Social Issues*, 56(3): 425–442.
- Erdoğan, Nazmiye (2009). Testing the new ecological paradigm scale: Turkish case. *African Journal of Agricultural Research*, 4(10): 1023–1031.
- Ewert, Alan and Doug Baker (2001). Standing for Where You Sit: An Exploratory Analysis of the Relationship between Academic Major and Environment Beliefs. *Environment and behavior*, 33(5): 687–707.
- Filson, Glen C. (1993). Comparative Differences in Ontario Farmers Environmental Attitudes. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 9(2): 165–184.
- Freudenburg, R. William (1991). Rural-Urban Differences in Environmental Concern: A Closer Look. *Sociological Inquiry*, 61(2): 167–198.
- Johnson, Cassandra Y.; J. M. Bowker and Ken H. Cordell (2004). Ethnic variation in environmental belief and behavior: An examination of the New Ecological Paradigm in a Social Psychological Context. *Environment and Behavior*, 36(2): 157–186.
- Marquart-Pyatt, Sandra T. (2012). Contextual influences on environmental concerns cross-nationally: A multilevel investigation. *Social Science Research*, 41: 1085–1099.
- Taskin, Ozgur (2009). The Environmental Attitudes of Turkish Senior High School Students in the Context of Postmaterialism and the New Environmental Paradigm. *International Journal of Science Education*, 31(4): 481–502.
- Tayci, Fatma and Fusun Uysal (2012). A study for determining the elementary school students environmental knowledge and environmental attitude level. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46: 5718–5722.
- Tuna, Muammer (2004). Public Environmental Attitudes in Turkey. *Paper presented at the 3rd Global Conference Ecological Justice and Global Citizenship*, Darwin: Charles Darwin University, 11–20.

ENVIRONMENTAL AWARENESS OF THE STUDENTS OF AGRICULTURE
AT THE UNIVERSITY OF NOVI SAD: TESTING THE DIFFERENCES
USING *NEP* SCALE

by

JELENA KARAPANDŽIN
jelenak@polj.uns.ac.rs

VESNA RODIĆ
rodicv@polj.uns.ac.rs

University of Novi Sad, Faculty of Agriculture
Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Serbia

SUMMARY: In this paper, the NEP scale has been used for measurement of achieved level of environmental awareness of students of the Faculty of Agriculture at the University of Novi Sad. As they are future decision makers in the field of agribusiness, it is very important for them to accept the new ecological paradigm in order to be able to make decisions in the future that are consistent with sustainable development and environmental protection. The research has been conducted on a sample of 800 students. The average value of the environmental awareness of students measured by NEP scale is 3.47, which indicates that students have a pro-ecological worldviews, but still firmly believe in technological development which will provide comfortable and safe life for future generations, without major changes in behavior patterns. Special emphasis was put on understanding of the effects of certain demographic variables on students' ecological orientation. A statistically significant difference in terms of acceptance of new environmental paradigm has not been observed regarding these variables, but there is a statistically significant difference when it comes to the individual NEP scale statements.

KEYWORDS: environmental awareness, measuring, NEP scale, students, agriculture, survey

О ЈЕДНОЈ АКАДЕМСКОЈ И ИСТОРИОГРАФСКОЈ
СТРАНПУТИЦИ
(Поводом чланка Драгана Алексића и Иване Крстић Мистрицеловић
„Кнез Павле Карађорђевић и нова власт у Југославији”)

СРЂАН МИЛОШЕВИЋ

Институт за новију историју Србије,
Трг Николе Пашића 11, Београд, Србија
srdjan.milosevic@inis.bg.ac.rs

САЖЕТАК: У раду се расправља о критичким освртима које су у свом чланку „Кнез Павле Карађорђевић и нова власт у Југославији” (*ЗМСДН*, 158–159/2016) изнели његови аутори др Драган Алексић и др Ивана Крстић Мистрицеловић о књизи чији је аутор потписник овог рада. Детаљно одговарајући на критичке опсервације, уз истицање да су ови коаутори у свом чланку преузимаи чињенице и закључке из књиге коју критикују, без навођења извора из ког се преузимање вршило, аутор настоји да на таква места укаже паралелним навођењем текста књиге и одговарајућих места из чланка. На крају, аргументују се тврдње да је основна теза чланка чији су аутори Алексић и Крстић Мистрицеловић нетачна, уз наглашавање низа методолошких примедби истраживачком поступку који су применили аутори чланка, како у истраживању проблема, тако и у приређивању историјских извора које објављују као прилог свог рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: кнез Павле Карађорђевић, Државна комисија за утврђивање злочина, рехабилитација, ревизионизам, историографија

О ПРИРОДИ КРИТИЧКОГ ОСВРТА И О ПРОБЛЕМУ
РЕХАБИЛИТАЦИЈА

У научном часопису *Зборник Маџице српске за друшћивене науке* (бр. 158–159/2016), објављен је коауторски чланак др Драгана Алексића и др Иване Крстић Мистрицеловић, посвећен појединим питањима везаним за рехабилитацију кнеза Павла Карађорђевића. Неколико година уназад, бавио сам се и сâм овим питањима. Један од резултата мог рада на овој теми је књига *Istorija pred sudom* [Milošević 2013], која се бави анализом поступка проглашења кнеза Павла Карађорђевића за злочинца 1945. и процеса

његове рехабилитације, 2011. године. Аутори чланка поменутог у наслову, посветили су осврту на ту књигу један и по пасус, четири обимне фусноте и неколико инсинуација, а бар половину тог простора искористили су за једну врсту неодмерене критичерске инвективе.¹

Изражавам наду да ће читаоци, оцењујући ову полемику, уважавати принцип да оцена сваке интерпретације зависи, на првом месту, од исправности примењеног методолошког приступа, као и од теоријских полазишта. Без теорије, наиме, нема научне интерпретације или је она тек здраворазумско домишљање и тумарање од извора до извора, неспособно да сабраним чињеницама удахне смисао. Код мојих критичара, међутим, теоријска парадигма је непостојећа, а беневољентно би се могао назрети какав вулгарни, имплицитни историцизам. Отуда, чињеницу да рехабилитације сагледавам као израз деловања *нове ѝривилежоване идеолошке ѝарадиџме* у „транзиционом друштву“, аутори тривијално оцењују као заступање „теорије завере“, позивајући се на једну претходну критику књиге.

Углавном се обрушивши на опште закључке и (легитимне) емпиријске генерализације које износим у књизи, писци чланка избегавају да се баве мојим аргументима. Тога у њиховој критици нема, иако је свакоме ко има и магловит појам о академској полемици јасно да се општи закључци о нечијем раду могу донети једино на основу врло исцрпне критике ауторове аргументације, методологије, евентуалних теоријских недостатака. Но, моји критичари углавном сматрају да на реч треба да им се верује да су критике које су просуте у њиховом раду основане. У том погледу ништа не мења што писци чланка-инвективе *илустрирују* своје тврдње неколиким *ѝриммерима*, као доказима мог тобожњег стручног посрнућа. *Без криѝишке мојих аргументаѝа и извођења соѝсѝивених*, лежерни коментари на основу

¹ Аутори о књизи кажу следеће: „Већ на први поглед (sic!) може се уочити да је Милошевић тенденциозно обликовао своје истраживање с унапред постављеним претенциозним циљем да – бројним ‘провереним чињеницама’ и вредносним судовима – ‘научно’ објасни и докаже да је поступак послератних комунистичких власти које су осудиле кнеза Павла био исправан, а да ‘Решење’ Вишег суда у Београду о рехабилитацији почива на идеолошким а не на правним разлозима. Стога, иако је студија прожета критичким тоном и, по речима аутора, трага за историјском истином, због бројних мањкавости (површног приступа оскудне хеуристичке основе, великог броја материјалних грешака, сагледавања и тумачења неоспорних чињеница садржаних у прворазредним архивским изворима кроз личну идеолошку призму; селективне и субјективне употребе историјских извора) ограничен је сазнајни домет самог дела, а може да се доведе у питање и његов научни карактер... Милошевић није непосредно имао увид у документу која анализира, већ њихов садржај интерпретира на основу делова које, као доказе, наводи Виши суд у Београду у поступку рехабилитације, те зато често себе доводи у несугласност с непобитним чињеницама садржаним у доступној архивској документацији (sic!)... Цела књига прожета је субјективним гледиштем аутора, у којем он, изnoseћи неуверљиве чињенице по сопственом нахођењу и с личне идеолошке тачке, занемарује реалност... Због покушаја да манипулише историјским изворима и нескривено руковођен идеолошким а не научним мотивима у тумачењима, Милошевић је заказао као историчар. Потпуно неутемељено, без и једног извора или било какве анализе он износи тезу да је рехабилитација кнеза Павла извршена услед ‘преовлађујућег антикомунизма и доминантног антијугословенског опредељења најутицајнијег дела елите српског друштва’” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 433–434]. Оштре речи и иронија у критици могу да допринесу динамици расправе, али важно је да су утемељене. У свом одговору детаљно ћу показати којим критичким поступком су писци чланка до оваквих закључака дошли и колико су ове оцене утемељене.

напабирчених *илустрација* служе ауторима за пукe дисквалификације. Шема њихове критике је, дакле, следећа: *оштриа негaтивна оцена* → *моја тврђа као илустрација за њу оштриу оцeну (без освртиа на аргументацију)* → *њихова тврђа без аргументације*. О свакој појединачној примедби биће опширно речи.

Но, пре него што пређем на примедбе аутора, задржаћу се на веома важном питању које, и несвесни тога, покрећу аутори у свом чланку. Већ у првим редовима они наводе и оцeну савременог суда да су комунистичке власти кнеза Павла прогласиле за злочинца упркос томе што таква квалификација „**не почива на материјалној истини**” (Подв. С. М.) [Решење 2011: 13]. Тако је савремени суд закључио и констатовао у изреци решења. Кратка сентенца – „не почива на материјалној истини” – из *Решења* о рехабилитацији кнеза Павла сублимира полазиште критике коју сам изнео у књизи. Наиме, да ли је неки од навода о делатности кнеза Павла садржаних у *Одлуци* која је донета 1945. (која је у процесу рехабилитације поништена) *материјална истина* или није, принципијелно, никако не би смело да спада у надлежност савременог суда, који је, одлучујући о томе, упловио у суверено поље историографије. Да се макар у тој својој узурпацији суд потрудио да открије стварне чињенице и околности, штета би *донекле* могла бити мања. Поред тога, судским арбитражама о „материјалној истини” о питањима из 1934–1941. престаје да важи (макар у овом случају) истицање заговорника рехабилитација да се судови у тим поступцима баве *искључиво процесним аспектима чињавe проблематике*. Таква је оцена цинична или, пак, наивна јер се белодано показује да судови у процесима рехабилитације дају допринос ревизији историје и *судски верификују* одређене интерпретације прошлости.² С каквим подсмехом би се данас с правом говорило о „комунистичком правосуђу” да су после 1945. *судски рехабилитовани* сви социјалисти и левичари, жртве ауторитарних и диктаторских режима монархијске прошлости?³ Али када се такво насиље над правом и истори(ографи)јом врши у оквирима привилеговане идеолошке парадигме (емпиријска генерализација), то се назива историјском правдом.

Писцима чланка све то, дакле, не смета. И сами закључују да је квалификовање поступака кнеза Павла од стране комунистичке власти било „идеолошки обрачун” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 451]. То је

² Појам ревизија историје (ревизионизам) треба разликовати од теоријско-методолошки утемељених промена у чињеничном склопу, интерпретацији одређених појава и процеса. Ревизионизам је негативна појава која подразумева ненаучне, неисторијске импозиције у истраживачком процесу, које тај процес компромитују, а извршене промене чине научно неприхватљивим. Отуда је тривијална примедба да је ревизија/ревизионизам у основи развоја научног мишљења. Таквом примедбом дебата се своди на тривијалну појмовну расправу, иако је јасно да критика *ревизионизма* (од оних који ту појаву критикују) никако не значи да се подржавају окамењене и „свете истине” било које интерпретације. О томе видети: [Milošević 2013a: 11–25].

³ Што се тиче комуниста, они су такво правно насиље учинили, примера ради, у случају понављања поступка Д. Димитријевићу – Апису. Осим „случаја Апис”, не постоји судска политичко-идеолошка пресуда „комунистичког правосуђа” која би сезала у прошлост дубље од 15-ак година. Шта суд има да каже о било чему после 70 година и то у односу на мртве људе? (Изузетак су живи починиоци ратних злочина и геноцида, чија дела не застаревају).

иошеницијално легитиман историографски закључак, али суд о тим дешавањима од пре седам деценија, с одавно несталим актерима, нити треба нити је компетентан да арбитра. Аутори чланка се тобоже труде да остану изнад идеолошког дискурса, али дискусију непогрешиво воде у идеолошким координатама које је трасирала рехабилитација. Овде вреди поменути да је својевремено у нацрту једног пројекта (којим је започео критику моје књиге) Д. Алексић нагласио да „део јавности који се противи рехабилитацијама, истеривање историјске правде (а то су рехабилитације – прим. С. М.) тумачи као чин неправде” [Алексић 2013: 1].⁴ Чланком у којем је опсежно критикована моја књига његов првопотписани аутор није демантовао овакву одбранашку позицију у односу на рехабилитације. Укратко, дакле, према Алексићу, противљење рехабилитацијама је идеологија, а подршка том процесу – ваљда сушта наука! Са своје стране, сматрам да су различита становишта о рехабилитацијама у науци *начелно* легитимна, ако се ослањају на релевантна историографска и правна знања. Но, осим ових општих напомена, на примедбе о идеолошким импозицијама у мојој књизи нећу одговарати пошто *ничим* нису поткрепљене у овом коауторском чланку: аутори су поделили са читаоцима своје несувисле утиске.

Како Алексић и Крстић Мистрицеловић разумеју судско арбитрање о „материјалној истини” о догађајима од пре седам деценија сведочи и следећи њихов став: „**Премда је правоснажним судским решењем правно поништена одлука послератних власти** (подв. С. М.), у јавности је отворена расправа о исправности овог акта” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 432]. Сугестија овакве оцене је да јавно не треба дискутовати о том високоблагородном „правоснажном судском решењу”.⁵ Али пошто се отворила расправа, онда се и аутори чланка укључују, махом на фону подршке духу рехабилитације, усиљено се трудећи да задрже наводну „неутралност” и „објективност”. Заправо, реч је о пристанку истраживача прошлости да о историјским процесима одлучују судови. Историчари ће то да сервисирају, тврдећи свеудиљ да се баве науком. Пошто читаоце упозоре на ово „правоснажно решење”, аутори га остављају по страни и помињу га углавном у контексту одбране тог акта од моје критике. Наиме, читав свој рад моји уважени критичари су и посветили одбрани значаја, како кажу – „**најважнијих документа на којима почива ‘Решење’ о рехабилитацији**” (Подв. С. М.) од моје наводне релативизације.

Друга појединост на коју желим да укажем тиче се једне опаке тврдње писаца чланка:

⁴ Реч је о нацрту пројекта чији је писац Д. Алексић, „Историјско-правна анализа оптужница подигнутих против Краљевског намесништва и чланова владе због приступања Југославије пакту Сила Осовине” (23. новембар 2013). Као сарадници на пројекту наведени су: др Драган Алексић, др Зоран Јањетовић, др Софија Божић, проф. др Горан Илић и судија Предраг Васић, а најављена је и „могућност ангажовања још три сарадника”. Нацрт је прилог Записнику са седнице Научног већа Института за новију историју Србије у Београду, одржане 26. новембра 2013. Нацрт ће бити цитиран као: [Алексић 2013].

⁵ *Nota bene*: уобичајено је да се не коментаришу првостепене пресуде, а правоснажна акта јавност, нарочито стручна, може да коментарише колико хоће.

„Милошевић није непосредно имао увид у документа која анализира, већ њихов садржај интерпретира на основу делова које, као доказе, наводи Виши суд у Београду у поступку рехабилитације, те зато (sic!) често себе доводи у несагласност с непобитним чињеницама садржаним у доступној архивској документацији” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 432].

Што се тиче коментара да нисам имао увид у документа, то је могуће проверити прегледом евиденције о коришћеним фондовима у Архиву Југославије, која постоји за сваког истраживача који је тамо истраживао. Може свако заинтересован да утврди да сам за своја истраживања користио фондове Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (даље: ДК), Министарства правосуђа, Збирку кнеза Павла и др. и да сам из тих фондова копирао документа. Међу њима и она о којима је овде реч.

Но, ако се изузме овај произвољни напад критичара, постоји једна неочекивана линија сагласности између аутора чланка и мене: сасвим је тачно да, како тврде писци чланка, „као доказе” Виши суд у Београду наводи, у „деловима”, разна документа, при чему тумачења и „сецирања” тих докумената, како показујем у својој књизи, садрже сваковрсне бесмислице, чиме је суд (а не аутор књиге, како кажу писци чланка) довео себе „у несагласност с непобитним чињеницама”. На те недоследности, које и критичари стидљиво уочавају – додуше три године после аутора чији рад разобручено нападају и у уверењу да би боље од судског решења рехабилитовали кнеза Павла – у својој књизи и указујем, наглашавајући да је суд одлучивао на основу таквих нетачних навода. То је један од важних закључака књиге и било би академски једино исправно да су аутори у чланку поменули тај закључак. Такво очекивање, нажалост, показало се сувише лаковерним.

О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Писци чланка показали су да су многоглагољиви када нападају, али веома шкрти када треба да покажу професионално уважавање за туђи рад. Чак толико шкрти, да ускраћују аутору чији рад користе помињање у макар једној напомени, што није питање пристојности, већ професионална обавеза. Поштовање те обавезе се зове *академска честитост*. На неколико места у овом коауторском раду могу се прочитати закључци о појединим аспектима истраживаног проблема о којима је у историографији писао (само или између осталих) писац ових редова. Ипак, позивања на моју књигу нема. Указујући на та места показашу како изгледа академска честитост према схватању уважених критичара.

У својој књизи о поступку рехабилитације кнеза Павла пишем:

„Sud je prema verodostojnosti i relevantnosti materijalnih činjenica zauzeo neprihvatljiv stav: *uvažavao je isključivo materijalne činjenice koje*

je iznosio tim za rehabilitaciju (подв. С.М.), ne trudeći se čak ni da te činjenice proveri, a nije pokazao ni minimum spremnosti da uzme u obzir činjenice koje pobijaju neretko sasvim pogrešne tvrdnje tima za rehabilitaciju” [Milošević 2013: 57].

Алексић и Крстић Мистрицеловић у раду у којем нападају резултате мојих истраживања кажу:

„Решење о рехабилитацији кнеза Павла’ донето је у једностранком поступку у којем је *Суд утврђивао чињенично стање само на основу материјала које му је доставио подносилац захтева* (подв. С.М.)” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 434].

У чему битном се разликују наведене тврдње – моја из 2013. и Алексићева и Крстић Мистрицеловићеве из 2016? При томе, оваква тврдња може бити само резултат истраживања: мора се претходно извршити анализа поступка рехабилитације и утврдити шта је суд уважио, а шта није. Пошто је то учињено у књизи чији сам аутор, пошто се закључак писаца чланка овде углавном поклапа с мојим и пошто им је књига позната, с каквим оправдањем такав закључак аутори представљају као свој?

Затим, у књизи пишем следеће:

„**Ključni zakonski propis** koji bi omogućio da se povede i odgovarajući sudski proces (против кнеза Павла – прим. С.М.) donet je nešto kasnije... **Reč je o dopuni Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države od 16. jula 1946. godine, koja je doneta u decembru 1947. godine unosenjem člana 3a: „Kao učinilac krivičnog dela protiv naroda i države kazniće se i onaj ko je do dana kapitulacije jugoslovenske vlade 1941** (подв. С.М.) godine koristeći svoj rukovodeći položaj u državnom aparatu ili inače svoj uticajni položaj radi održavanja nenarodnog i protivdemokratskog poretka ili širenja fašističkih ideja, izvršio radnju koja je slabila odbrambenu snagu zemlje...”

 итд. [Milošević 2013: 88].

Ову елаборацију Алексић и Крстић Мистрицеловић сажимају на следећи начин:

„За случај кнеза Павла значајна је допуна овог закона донета 4. децембра 1947. године којом је новим чланом 3-а, проширено временско важење ‘Законa о кривичним делима против народа и државе’ и на период пре дана капитулације Југословенске владе 1941. године... о чему ће бити више говора на одговарајућем месту у раду (sic!)” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 437].

Има ли потребе наглашавати да Алексић и Крстић Мистрицеловић ни у овом случају не наводе књигу *Istorija pred sudom* из које очито преузимају податке па и закључке? Једини њихов допринос је прецизирање да је допуна извршена 4. децембра, док у мојој књизи пише само „децембра

1947". Међутим, колико су невешто вршена преузимања сведочи и то што аутори чланка не обраћају пажњу да у књизи пише да **би** допуна реченог закона **била релевантна** (у евентуалном судском поступку против кнеза Павла, до којег, међутим, није дошло). Отуда је ова допуна закона, заправо, ирелевантна за случај кнеза Павла. Зато је неиспуњено остало обећање да ће „*на одговарајућем месџу у раду*” бити објашњено зашто је, како кажу, „за случај кнеза Павла значајна” та допуна значајна. Обећање није испуњено јер у мојој књизи нема наставка (то би био судски процес). Није се имало одакле преузети, па је обећање заборављено, што се лако деси кад се механички преписује.

Даље, у истој књизи на коју су се обрушили не само како би је критиковали (што је, када се критика врши аргументовано, најјачи замајач научног мишљења), него и како би штошта што им се допада преузели без навођења извора, пишем и следеће:

„Londonska deklaracija, koju su 8. avgusta 1945. godine potpisali predstavnici SSSR, SAD, Velike Britanije i Francuske i Statut međunarodnog vojnog tribunala (Statut MVT), kao aneks te deklaracije, predstavljaju temelje procesa izgradnje posleratnog međunarodnog krivičnog prava. U členu 6a Statuta MVT propisano je da se kao krivično delo zločin protiv mira smatra 'planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata, ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garantije, ili učestvovanje u nekom zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje ma kog od gore navedenih dela'. Za temu ovog rada od posebne važnosti je to što je Jugoslavija prihvatila Londonsku deklaraciju odmah po njenom usvajanju, avgusta 1945. godine, kao i Statut Međunarodnog vojnog tribunala” [Milošević 2013: 59].

О истом Алексић и Крстић Мистрицеловић у свом раду пишу:

„Посебно значајне кривичноправне одредбе о ратним злочинима биле су садржане у тзв. Лондонском споразуму о гоњењу и кажњавању главних злочинаца сила Осовине у Европи и оснивању Међународног војног суда који су Велике силе, победнице у рату, закључиле 8. августа 1945. године. У Статуту Међународног војног суда који се сматра саставним делом Лондонског споразума таксативно су наведена дела која се сматрају злочинима и која долазе у надлежност овог Суда. За наше истраживање значајна је одредба под а) у чл. 6 која као међународно кривично дело утврђује злочин против мира 'то јест планирање, припремање, започињање или вођење агресорског рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције, или учествовање у неком заједничком плану или завери за извршење ма ког од горе наведених дела...'” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 437].

Ово су, разуме се, опште чињенице, које нису нарочито оригиналан резултат истраживања, ни мог, а ни писаца чланка-инвективе, премда су све то аутори чланка код мене могли да прочитају и прочитали су. Штавише,

на тај начин посложене, ове податке су могли да пронађу само у књизи коју критикују. Међутим, као извор за ову тврдњу аутори наводе једну збирку публикованих докумената. То је разумљиво, јер је њихов проблем нерешив: објављено је све то што они наводе као резултат свог истраживања на публикованим изворима (Зечевић и Поповић), дакле све што они препричавају у свом раду, али је објављено у књизи коју покушавају да дискредитују.

О томе с колико непажње и брзоплетости су и у овом случају презимали оно што им се допадало сведочи и чињеница да се *више нигде у њиховом раду* не враћају на питања на која се односи члан 6 Статута Међународног војног трибунала (МВТ), иако најављују: „за наше истраживање значајна је одредба под а) у чл. 6”. Толико је значајна да је више нигде нема у том „истраживању”. Једноставно су из моје књиге механички преузели један део фактографије, суштински значајан за анализу коју изводим у књизи коју критикују. Али пошто им се тај део анализе није свидео – изоставили су га, па је овај фактографски део остао да „виси” у њиховом раду, изван сваког контекста. Уколико грешим, питање за критичаре гласи: За који део њиховог „истраживања” је макар имплицитно релевантан 6. члан Статута МВТ? Где се, између којих редова, на начин схватљив обичном смртнику, у раду баве питањем повезаним с тим чланом? Пошто се у раду баве документима која (како тврде) потичу из *јануара 1945*, на који волшебни начин међународни акт из *августа 1945*. може бити „значајан” за њихово тобожње истраживање?

Посебно треба истаћи следећи закључак, који је такође резултат истраживања аутора књиге коју критикују:

„kao što **Državna komisija nije bila sud koji je meritorno presudio**, tako ni njene odluke ni u trenutku donošenja, a ni kasnije, **nisu imale ni formu, ni karakter, pa ni snagu pravosnažne presude**, niti ih je sistem prepoznavao kao takve” [Milošević 2013: 72].

О одлукама које је доносила ДК, њен председник Душан Недељковић писао је у завршном извештају из 1948, који је исцрпно цитиран у књизи коју критикују писци чланка. О томе у књизи пишем:

„Jasno je da ovakav akt nije mogao imati karakter optužnice, a još manje karakter kondemnatorne presude... Delatnost Državne komisije i njene odluke predstavljale su nesumnjivo pojavu sui generis i, upravo zbog velikog značaja koji je u njima pridavan moralno-političkoj dimenziji, one nisu mogle biti prihvaćene kao pravosnažna akta” [Milošević 2013: 72, 80].

На исту тему Алексић и Крстић Мистрицеловић пишу у свом раду, сажимајући оно што су прочитали у мојој књизи:

„може се закључити да је Државна комисија по својој правној природи била орган *sui generis*, а не орган правосуђа” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 439].

Такође, комбинујући закључке из моје књиге и извештај председника ДК Недељковића, пишу:

„Одлука о кнезу Павлу била је акт који редовна правосудна пракса није познавала и која је по својој правној природи била акт *sui generis* (као и сâм орган који је Одлуку донео). Најзад, и Одлука о кнезу Павлу је имала само декларативан карактер, односно она није могла имати ни карактер оптужнице, а још мање карактер кондемпнаторне пресуде” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 450].

Тачно је да се може све то закључити и неко је пре њих то и закључио, они знају ко, а знају и где то све пише. Знају, али *ћредсћављају закључак као свој*.

О ДАТУМУ ДОНОШЕЊА ОДЛУКЕ ДРЖАВНЕ КОМИСИЈЕ О СЛУЧАЈУ КНЕЗА ПАВЛА

Из књиге чију су општу оцену изнели у већ цитираним наводима (в. напомену 1), критичари су се определили да колико-толико фокусираној критичкој оцени изложе тек неколико појединости, као *илустрације* њене неваљалости. А ни те илустрације нису биле неопходне јер, како се тврди, „*већ на њрви њољед*” било је могуће да се увиди да књига заслужује најгоре оцене, какве су писци чланка и изнели. Тај „први поглед”, показаће се, омиљени је метод уважених критичара. Одговарајући на сваку од примедби-илустрација показашу како тај метод „првог погледа” функционише и какви су његови резултати.

Према тврдњи писаца чланка, погрешно наводим да је ДК 17. септембра 1945. донела *Одлуку* којом је кнез Павле проглашен за злочинца и издајника. Цитирајући место из моје књиге које садржи ту тврдњу о творцу и датуму одлуке, писци чланка настављају:

„У оригиналном документу се, међутим, нигде не може пронаћи тај датум, већ је он унет у ‘Решење’ грешком Суда, па га и Милошевић преузима из овог документа и користи као непобитну истину” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 435].

Овој тврдњи, која заправо треба да илуструје контемплирање о томе да „Милошевић није имао непосредан увид у документа која анализира”, писци чланка се враћају неколико пута, уз „добронамерне” методолошке поуке:

„Суд који ову грешку (у вези са датумом – прим. С.М.) прави у Решењу о рехабилитацији кнеза Павла вероватно је преузео из материјала који му је поднео правни тим подносиоца захтева. **Што се историчара који се овим питањем баве на научној основи, пак, (тиче? – прим С.М.) претпоставка је да користе сву доступну архивску грађу уз поштовање правила струке о њеном вредновању**” (Подв. С.М.) [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 447].

Најпре, и тек успутно, датуми на документима не спадају у категорију истинитог или неистинитог, ако појам истине схватамо теоријско-методолошки, филозофски, а не тривијално. Надаље, коментар критичара у вези с датумом доношења *Одлуке* ДК о утврђивању злочина кнеза Павла сугерише, заправо, жалосну чињеницу да сопствену „методолошку и хеуристичку” недораслост писци чланка пројектују на друге: „увид у документа”, како се чини, нису имали управо они, при чему дрско упућују такве примедбе другима. Које су то „правило струке” користили ови стручњаци па су дошли до тврдње да је *Одлука* погрешно датирана остаје непознато, као што непознаница остаје и који су то „материјали” завели суд (а преко суда и мене) да помисли да је датум доношења *Одлуке* ДК за кнеза Павла 17. септембар. Но, познато је која „правила струке” нису користили, а требало је: то су читање архивске грађе и њена пажљива критика (у овом случају – спољашња). Иако аутори чланка не наводе да ли имају било какав чврст разлог да у наведени датум сумњају (осим логицизирања о хронологији), разлог за моју тврдњу да управо они „нису имали увид” у документа сâм проговара из њиховог рада у којем пише:

„Може се основано претпоставити да је и део *Одлуке* (коју је донела ДК – прим. С.М.) који није сачуван садржао уобичајен попис доказа и имена саучесника.” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 448].

Интуиција наших аутора, ако им је за утеху, показала се као тачна. Једини проблем је што за интуицијом није било потребе: део *Одлуке* за који држе да недостаје похрањен је у фонду ДК у Архиву Југославије. И заиста, садржи „уобичајен попис доказа и имена саучесника”. Али и још нешто, уобичајено – датум доношења одлуке: **17. септембар 1945.** (Видети факсимил документа).⁶ Из очигледне чињенице да управо аутори чланка нису имали увид у изворе закључујем да су и податак о делимичној очуваности ове одлуке преузели из моје књиге: пре мене о фрагментарној очуваности *Одлуке* није писао нико.⁷

⁶ Напомињем да овде предочавам само факсимил, а критичко издање документа приредио сам у књизи.

⁷ Када су већ били у непотребној недоумици око датума доношења *Одлуке*, коју нису ни „првопогледнули”, не изненађује ни то што се аутори нису послужили једноставним методом за приближно утврђивање датума доношења одлуке (када овог не би било). Наиме, одлука за кнеза Павла носи ознаку Ф бр. 3572 (за коју је Алексић својевремено комично тврдио да је архивска сигнатура). И све друге одлуке имају ознаку која садржи слово Ф и редни број. Ако је позната та ознака, а евентуално недостаје последња страница неке одлуке (а тиме и податак о датуму доношења), могуће је према датумима које носе „суседне”, у целини сачуване одлуке, приближно или сасвим поуздано утврдити датум доношења одлуке који је евентуално непознат. Рецимо, одлуке за намеснике Станковића и Перовића носе ознаке Ф бр. 3573 и 3574. Одлука за Влатка Мачека – Ф бр. 3577, за Милана Антића – Ф бр. 3579 и тако редом, за све актере везане за приступ Тројном пакту. И све носе исти датум – **17. септембар 1945.** као и одлука која се односи на кнеза Павла, Ф бр. 3572. За тај увид је требало читати оригинална документа, а не некакве „заводљиве” судске материјале.

О РАЗНИМ МАРГИНАЛИЈАМА, А НАЈВИШЕ О ЈЕДНОМ „ПРАВНОМ МИШЉЕЊУ”

Уверени да су пронашли истраживачку „златну жицу”, Алексић и Крстић Мистрицеловић отварају „научну” паљбу из свих оруђа. Вреди ту тираду опсежно цитирати и коментарисати. Према елаборацији коју изводе критичари, у својој књизи тврдим (како аутори сматрају – погрешно) да је ДК 17. септембра 1945. донела ‘Одлуку о утврђивању злочина окупатора и њихових помагача’, која се односила на кнеза Павла. Затим следи трагикомична примедба о датуму, чије је родно место чињеница да аутори чланка нису користили архивску грађу, а потом, одмах даље кажу:

„Друга још озбиљнија грешка у вези с овим важним историјским извором (sic!) је што „Одлуку о проглашењу Павла Карађорђевића ратним злочинцем и народним непријатељем” (sic!) није донела Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, како то у раду тврди аутор (sic!)” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 433].

На страну то што вероватно ни сами творци ових бесмислених тврдњи не знају зашто би „грешка”, па „још озбиљнија”, било то што је неку одлуку 1945. донео или није донео један или други орган. Нисам више сигуран ни да ли аутори тврде да је то, можебити, моја грешка. Но, то је тек њихова језичка невештост. Овде је значајно утврдити следеће: када већ тачно уочавају да тврдим да је ДК 17. септембра 1945. донела *Одлуку о утврђивању злочина окупатора и њихових помагача*, којом је кнез Павле проглашен за злочинца и издајника (што је тачно, ма шта о томе конфабулирали аутори чланка), остаје нејасно зашто ми приписују да тобоже тврдим и да је ДК донела некакву *Одлуку о проглашењу Павла Карађорђевића ратним злочинцем и народним непријатељем*. Реч је о два потпуно различита документа, од којих је један, онај први, званични акт једног државног органа, односно ДК. Нигде у свом раду не тврдим ништа тако бесмислено као што би била тврдња да је ДК донела *Одлуку о проглашењу Павла Карађорђевића ратним злочинцем и народним непријатељем*. То су аутори чланка једноставно измислили, а затим настављају:

„Да би конструисао унапред постављену тезу о исправности судске одлуке (sic!) послератних комунистичких власти и наметнуо сопствену представу о „политичком и идеолошком контексту ‘Решења о Рехабилитацији’”, Милошевић износи нетачне и ничим утемељене тврдње...” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 434].

У вези с овим најпре истичем да аутори чланка измишљају да било где помињем некакву фантомску „судску одлуку послератних комунистичких власти” (нити је помињем нити је судска одлука у вези с кнезом Павлом постојала). Помињем само одлуку ДК, закључујем да овај орган није био суд и да одлуке ДК нису имале снагу судских пресуда. Међутим, аутори чланка ми приписују да браним измишљену судску одлуку, како би моје

закључке о карактеру ДК и њених одлука приписали себи. Заиста, и дрско и комично.

У наставку аутори чланка оптужују да наводно неутемељене тврдње износим како бих „релативизовао значај једног документа који је као кључни доказ утицао да суд донесе одлуку о рехабилитацији” и цитирају следећу моју тезу (никако аргументе), која треба да илуструје те моје наводно неутемељене и нетачне тврдње:

„Међу документима које је тим за рехабилитацију предочио суду и из којих је суд на крају делимично извео доказе налази се и једно **правно мишљење** (подвукли аутори) из јануара 1945. године **чији је аутор службеник повереништва за правосуђе НКОЈ-а** (подвукли аутори). Ово ‘правно мишљење’ је тумачење Повереништва за правосуђе НКОЈ-а нацрта Одлуке о проглашењу кнеза Павла злочинцем и народним непријатељем, а ‘службеник повереништва за правосуђе НКОЈ-а’ је Фране Фрол, повереник правосуђа (који је у привременој комунистичкој влади имао ранг министра правде), коме је, као врховној законодавној инстанци судске власти, био упућен захтев да одобри правну заснованост ‘Одлуке’” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 434].

Писци чланка, моји уважени критичари, посебно су нагласили два детаља: да наводим да је у контексту расправе с почетка 1945. о начину на који би требало квалификовати деловање кнеза Павла и у којој форми то учинити изнето једно правно мишљење, као и да то правно мишљење приписујем службенику повереништва правосуђа уместо поверенику Франу Фролу. Зашто су аутори нагласили синтагму „правно мишљење” није најјасније, осим ако не сугеришу да је у питању некакво обавезујуће тумачење, које ја сматрам тек необавезујућим правним мишљењем. Тврдим и даље да није реч о обавезујућем тумачењу. Нека критичари докажу супротно. За тврдњу аутора чланка да је творац документа Фрол (друг Флор, из *Решења* о рехабилитацији), искрено бих волео да имам разлога да признам ауторима чланка макар то да сам, приписујући ауторство анонимном службенику министарства, погрешно. Али такво би признање било брзоплето. Наиме, један нацрт одлуке о проглашењу кнеза Павла за злочинца и непријатеља народа достављен је Повереништву правосуђа, како би оно дало своје сугестије. Из Повереништва је стигло помињано правно мишљење, али нема доказа да је његов аутор сâм повереник Фрол, како тврде аутори чланка. Но, рецимо да би формулација да је у питању „мишљење Повереништва” била срећнија од оне да је мишљење дао неки службеник. Уколико располажу уверљивим доказом да је аутор ипак сâм повереник, аутори су нам тај доказ ускратили, а имали су шансу да поентирају, показујући да је Фрол аутор документа који објављују као *Прилог 3* и који цитирам у својој књизи. Изгледа као да је „епизода” с Фролом послужила ауторима да испразно иронизирају на рачун једне реченице из моје књиге, што би била успела полемичка фигура, када би имала иоле чвршћи основ. А шта тек рећи о томе да је повереник правосуђа (*ранг министра*,

дакле *извршина власи*) означен у чланку као „врховна законодавна инстанца судске власти (све подв. С. М.)”. Можда је реч о оригиналном „доприносу” схватању (социјалистичком систему својственог) концепта јединства власти, али је тешко наћи несувислију конструкцију у литератури која се бави питањима функционисања политичког и правног система.

У вези с истим правним мишљењем аутори стављају замерку и на следећи закључак, који цитирају:

„Prema tom pravnom mišljenju, za dela kakva se knezu Pavlu stavlja-ju na teret načelno je nadležna Državna komisija. Ovaj deo argumentacije savremeni sud nije uzeo u obzir” [Milošević 2013: 66].

У књизи, међутим, даље пише:

„U dokumentu koji sadrži pomenuto pravno mišljenje takođe je naglašeno i da je ograničenje delokruga Državne komisije na period okupacije ipak prepreka za utvrđivanje njene nadležnosti za konkretan slučaj kneza Pavla. Naime, tvrdi se da ‘dela Pavla Karađorđevića... kao lica koje je pobeglo iz zemlje pre okupacije (istakao S. M.) ne bi mogla da budu predmet izviđanja pred Komisijom za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača’. **Ovu primedbu savremeni sud je uvažio i osporio nadležnost Državne komisije za slučaj kneza Pavla** (Подв. С. М.)” [Milošević 2013: 66].

У вези с овим наводима из књиге, писци чланка кажу:

„Тврдња да је према мишљењу Повереништва правосуђа Државна комисија надлежна за дела која се стављају на терет кнезу Павлу јесте нетачна, јер се у том документу наводи: ‘Дела Павла Карађорђевића према томе, као лица које је побегло из земље пре окупације, не би могла да буду предмет извиђања пред Комисијом за утврђивање злочина окупатора и његових помагача’” [Алексић и Крстић Мистрице-ловић 2016: 434].

Намерно или, пак, не схватајући суштину анализе коју у књизи изводим, писци чланка ми, дакле, приписују нешто што уопште не тврдим, већ анализу усмеравам у сасвим другом правцу. Јасно је да тврдим да је суд селективно поступао, сматрајући да је један аспект правне експертизе из 1945. добар, а други не. Само по себи то је могуће, али се у *Решењу* о рехабилитацији такво становиште не аргументује или се аргументује рђаво. Дакле, нигде у књизи не тврдим да је у *поменутом правном мишљењу Повереништва* било изнето становиште да ДК може одлучивати у случају кнеза Павла (што ми приписују критичари), већ да се у њему тврди да је ДК **начелно** надлежна да доноси одлуке у вези с лицима којима су на терет стављана дела **каква** се приписују и кнезу Павлу, а реч је о издаји и злочинима. И то је неспорна чињеница. Она произилази из историјског извора који чак сами писци чланка покушавају да критички приреде као прилог свом раду: „Одлуком Авној-а од 30. 11. 1943. образована је Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. Циљ ове

комисије је да **утврђује одговорност** (подв. С. М.), проналази и приводи казни сва лица одговорна за злочине које су у Југославији починили и чине окупатори и њихови помагачи.” Дакле, **начелно**, ДК је надлежна за дела издаје, злочина и др., односно за дела **за каква** „конкурише” и кнез Павле. У *Решењу* о рехабилитацији инсистира се на томе да ДК уопште није била надлежна да доноси *било какве* одлуке (не само у случају кнеза Павла) [Решење 2011: 13]. Отуда мој закључак да се савременом суду није свидело правно мишљење о надлежности ДК да *утврђује одговорност* за злочине и издају (јер је прихватио потпуно дезавуисање рада ДК, какво је наметнуо тим који је заступао рехабилитацију), па је то мишљење одбацио. Насупрот томе, прихватио је аргументацију *из исцпог љавног мишљења*, да у односу на кнеза Павла ДК не само да није имала надлежност да доноси одлуке, већ ни да уопште разматра његов случај. Исто такво становиште какво је усвојио суд, заступају и писци чланка:

„Наиме, ни Одлука АВНОЈ-а ни Правилник о раду Државне комисије не остављају места ни најмањој сумњи о временском периоду у оквиру кога је постојала надлежност Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача – у оба акта јасно је означено да се ради о времену рата и окупације” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 450].

Иако суд, као ни писци чланка, није разматрао могућност и другачијег тумачења аката који су дефинисали надлежност ДК, такво тумачење је својевремено ипак било усвојено, о чему не постоји сачувана (или ми није позната) правна аргументација па не знамо како је на крају одлучено да ДК доноси одлуке у вези с деловањем личности које се одвијало пре окупације. Претпоставке с тим у вези износим у својој књизи, ослањајући се на метод *логичког и циљног тумачења* правних аката који су утемељили рад ДК. Осим тога, од највеће важности у овом случају је хронологија, као и члан 6-а Статута МВТ, из августа 1945. Аутори чланка тај део, као што је већ речено, преписују из моје књиге, али не осврћу се на аргументацију и заборављају обећање да ће се позабавити значајем члана 6 МВТ, што у раду не чине, јер им заправо тај члан руши читаву трошну конструкцију. Суштина је у томе да је тада конституисано дело „злочин против мира”, под које је могао да се подведе сваки војно-политички аранжман са силама Осовине, нарочито начињен када је њихов агресорски рат већ започео. Такав аранжман је, на пример, и приступ Тројном пакту. Тада, августа 1945, ДК добија чврст ослонац у међународном праву да доноси одлуке о приступању Југославије Тројном пакту оптужи за одређене инкриминације из Статута МВТ. Зато се одлуке ДК које се односе на „политичке кривице” и доносе тек после августа 1945.⁸ С друге стране, целокупна анализа у чланку чији су аутори Алексић и Крстић Мистрицеловић концентрише се на јануар 1945. После усвајања Статута МВТ, на основу члана 6, могао се доносиоцима одлуке о приступању Тројном пак-

⁸ Приступање Тројном пакту је од стране ДК схваћено као припрема агресивног рата.

ту приписати управо злочин против мира. Ово је, уистину, најосетљивије питање, јер би се могло евентуално доказивати да је у пракси ДК овај члан тумачен (пре)широко. Заступам тезу да није. *Одлука* ДК непосредно преузима формулацију из поменутог члана Статута МВТ – припрема агресивног рата. Да је ова одлука донета почетком 1945. или раније, како тврде критичари, то би значило да је југословенска ДК антиципирала која инкриминација ће се наћи у међународном акту који ће бити донет осам месеци касније.

После оптужби да „Милошевић није непосредно имао увид у документа”, после тричавих иронизирања и промашених примедби, на ред је дошла и моја тобожња „зла намера” и „манипулација”, што писци чланка доказују једним „кусим” цитатом:

„Милошевић наводи сајт на којем су објављена документа о рехабилитацији кнеза Павла, и изводи закључак: На овом сајту објављено је више различитих докумената, за које се тврди да их је издало Подпредседништво Националног комитета ослобођења Југославије и Повереништво правосуђа. Међутим, главни документ, Одлуку Ф број 3572, којом се утврђују злочини кнеза Павла Карађорђевића, донела је Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, која се ни не помиње на овој адреси у том контексту” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 434].

Изостављени део, којим је цитат требало да се заврши гласи: „**iako je tekst Odluke objavljen među dokumentima na sajtu**” (Подв. С. М.) [Milošević 2013: 8]. Суштина моје примедбе је, очито, у томе да Потпредседништво НКОЈ и Повереништво нису једини творци докумената који су на сајту објављени, већ је творац једног од *објављених* аката – ДК, која није наведена међу телима чија су документа објављена. Дакле, онога ко је објавио факсимиле докумената „оптужујем” за непрецизност: уместо информације да су ту објављена документа Потпредседништва и Повереништва, требало је да дода „и Државне комисије”. Сумњам да би и сами аутори умели да објасне како су из успутног констатовања једне непрецизности исконфабулирали следеће:

„Овим злонамерним закључком Милошевић покушава да доведе у питање аутентичност и релативизује значај најважнијих документа на којима почива ‘Решење’ о рехабилитацији, и да сугестивно упуту на помисао да је ‘Одлука’ којом је кнез Павле проглашен ратним злочинцем, намерно изостављена од увида јавности” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 434].

Томе „рекреативно” додају и да „књига иначе обилује оваквим манипулацијама, неуверљивим закључцима, полуистинама и нестручном употребом историјских извора”. Сматрам да сам и у до сада изнетим примерима показао како изгледају „неманипулативни метод”, „уверљиви” закључци, „целовите истине” и „стручна употреба” историјских извора у изведби мојих уважених критичара. Но, најважније тек следи.

О НАВОДНОЈ „ОДЛУЦИ ПРЕДСЕДНИШТВА АВНОЈ-а”

Пошто су се, на начин који се налази „с ону страну” академске пристојности окомили на књигу која им се никако не допада, због одређених тумачења истих оних чињеница које су из те књиге „позајмили” без навођења одакле „позајмљују”, уследило је „научно велико финале” коауторског „истраживачког” подухвата. У наставку одговора на примедбе, односно у наставку моје контракритике, следи анализа оног дела чланка уважених критичара који је „носећи стуб” трошне конструкције њиховог тобожњег истраживања. Носећа теза коауторског чланка гласи:

„...сав рад око проглашења и покушаја осуде кнеза Павла преузело на себе Председништво АВНОЈ-а уз ослонац на НКОЈ и Државну комисију за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 443].

Погрешио је, дакле, и суд, који је у рехабилитацији поништио „погрешан” акт – Одлуку ДК, а погрешио је и аутор критиковане књиге, поводећи се за тим судским решењем чиме је, тврде Алексић и Крстић Мистрицеловић, довео себе „у несагласност с непобитним чињеницама садржаним у доступној архивској документацији”.

О овом подухвату критичара може се само поновити усклик Илариона Руварца: „Жалибоже артије!” Пошто бесмислицу о Председништву АВНОЈ-а као творцу акта којим је кнез Павле уистину проглашен за издајника и злочинца у својој књизи не помињем, то је такође предмет критике двоје аутора, који и на ту тему имају своје ишчашено виђење: Пошто су подсетили читаоце да тврдим да је Одлуку о утврђивању злочина за кнеза Павла донела ДК, аутори настављају са својом контратврдњом да је Одлуку о проглашењу Павла ратним злочинцем и народним непријатељем донело Председништво АВНОЈ-а, на предлог НКОЈ-а, што се, наравно – **„већ на први поглед, без већег напора** (подв. С. М.), може утврдити увидом у ова документа која се налазе у Архиви Вишег суда у Београду и у Архиву Југославије” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 433].

Готово да је дирљиво уверење аутора да су показали да је кнез Павле за издајника и злочинца проглашен некаквом фантомском Одлуком Председништва АВНОЈ-а. Ипак, што се чини исправним „на први поглед”, у подробној анализи често се покаже погрешним. Но, пре него што се посветим објашњењу зашто тврдим да (правно) не постоји никаква Одлука Председништва АВНОЈ-а и приказивању наставка трагикомедије „поштовања правила струке” у изведби мојих критичара, морам да се, за тренутак, детаљније дотакнем предисторије овог чланка, јер нам она указује на то ко је његов *spiritus movens*.

Наиме, Драган Алексић је још пре три године маркирао моју књигу као предмет својих напада и критике. Још тада је тезе које су просуте у чланку о којем је овде реч изнео у поменутом чудноватом нацрту пројекта насловљеног *Историјско-правна анализа оштрих и подигнутих пројеката Краљевског намесништва и чланова владе због истрисивања Краљевине*

Југославије њакију Сила Осовине. Указивао сам неким колегама, будући да ми је та тематика била у то време веома „свежа”, да никаквих оптужница, ни подигнутих ни неподигнутих, против „Краљевског намесништва” нема, као ни да нема никаквих оптужница против „чланова владе”. Забавна страна тог пројекта била је, дакле, та што је тема била дословно *нејо-сћојећа*. Да ли је Алексић с временом и сâм увидео да од тог пројекта не може остати „ни камен на камену” (иако је испрва најавио да ће се тобожњим истраживањем бавити чак шест истраживача, „уз могућност ангажовања још три сарадника” са задатком да се објаве „две монографије и више научних расправа на задату тему”, која, дакле, ни не постоји) – тешко је рећи. Тек, од две монографије, већ три године – ни трага, а од „научних расправа на задату тему”, ако не рачунамо овај коауторски рад (који би хтео да буде, али није „научна расправа”) – ни гласа. Али неке тезе Алексић је, на своју несрећу, спасао од заслуженог заборавља и уденоу их у овај коауторски чланак. Још тада, наиме, у време када је замишљао да ће девет истраживача да анализира нешто непостојеће, па још историјски-правно, Алексић је фиксирао фамозну „Одлуку Председништва АВНОЈ-а” као главни документ, којим је кнез Павле проглашен за издајника и народног непријатеља. За то сазнање било је довољно, како је тврдио (читаоци се неће изненадити) „овлаш завити у доказни материјал” [Алексић 2013: 2].

Дакле, одавни је плод уобразиље Драгана Алексића, у шта је (не знам како) успео да убеди коауторку чланка, да је Председништво АВНОЈ-а донело *Одлуку о проглашењу Павла Карађорђевића рајним злочинцем и народним непријатељем*. Додуше (и овде се враћам својој аргументацији о ирелевантности овог извора) не зна се тачно кад: најпрецизније што нам аутори чланка о томе могу рећи јесте да се то збило „јануара 1945”. И тако, док за остале одлуке Председништва АВНОЈ-а знамо безмало и сат када су донете, за ову Алексићеву – једва и месец. Оно што нарочито изненађује пажљивог читаоца чланка, јесте разумно увиђање његових аутора (вероватно Крстић Мистрицеловићеве) да је било предвиђено да наводна одлука Председништва АВНОЈ-а *сћуји на снагу даном „обнародовања”*, иза чега, међутим, следи неформално коауторско објашњење:

„Увидом у сачувану архивску грађу и објављена документа нових власти нисмо нашли потврду да је ова Одлука било где објављена, што би значило да није ни ступила на снагу. Изостало је и потребно одобрење ове Одлуке Председништва АВНОЈ-а од стране АВНОЈ-а који је своје Треће заседање одржао у Београду у августу 1945” (Подв. С.М) [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 448].

Аутори овај тачан закључак игноришу и тврде да је овом *необјављеном* одлуком Председништва АВНОЈ-а кнез Павле проглашен за злочинца, док је одлука ДК од, тако рећи, секундарног значаја. Дакле, према разумевању писаца чланка, Председништво АВНОЈ-а је донело одлуку, при чему је као услов ступања на снагу одлуке наведено њено обнародовање. Одлука никада није обнародована, али је писци чланка ипак сматрају правоснажним актом којим је кнез Павле проглашен за злочинца и о томе пишу

чланак. Ово је толико неразумно да сам чак склон уверењу да су писци чланка можебити уобрази и да је одлука ступила на снагу „обнародовањем” у прилогу њиховог рада. Но, чак и да цинично претпоставимо ову лаковерну наду писаца чланка у могућност такве „правне гимнастике”, кључан је одговор на питање: зашто ова одлука није обнародована, па самим тим ни ступила на снагу, тог далеког „јануара 1945”? Одговор на то питање је једноставан. Иако аутори чланка самоуверено пишу:

„Одлука Председништва АВНОЈ-а о проглашењу бившег краљевског намесника Павла Карађорђевића ратним злочинцем и народним непријатељем и о конфисковању његове имовине **донета је** (подв. С. М.), како у уводном делу Одлуке стоји „на предлог Националног Комитета Ослобођења Југославије” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 447].

та (нити било која друга) одлука у вези с кнезом Павлом заправо никада није усвојена/донета од стране Председништва АВНОЈ-а, или бар за то не постоји никакав доказ. Све одлуке овог тела претресане су на седницама, на којима су вођени записници. О одлуци у вези с кнезом Павлом, пак, ни у записницима са састанака, као ни у деловодном протоколу Председништва АВНОЈ-а, нема ни помена. О документу-узданици, на којем почива коауторски чланак, Председништво никада није расправљало. Нити је расправљало, нити је документ усвојило без расправе, о чему би такође остао записник. Документ који су „обнародовали” писци чланка био је и остао нацрт одлуке, што у књизи и тврдим. Од њеног доношења од стране Председништва АВНОЈ-а очито се *одустало*.

Надаље, иако се у чланку неистинито тврди да су одлуку „потписали председник Председништва АВНОЈ-а др Иван Рибар и секретар Председништва АВНОЈ-а Родољуб Чолаковић” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 447], тих потписа на документу нема. Писаћом машином откуцана су њихова имена, јер је нацрт одлуке био довршен и тако је *требало да изгледа* документ у евентуалној коначној редакцији. Да је одлука усвојена, Рибар и Чолаковић би на одговарајућа места ставили своје потписе. А био би стављен и печат Председништва АВНОЈ-а, којег, разуме се, на документу такође нема. Уколико у овоме грешим, чак и да се, дакле, однекуд докаже да је одлука усвојена (а тврдим да није), она се никако не може сматрати актом којим је кнез Павла проглашен за злочинца, пошто је (како увиђају, али из само њима знаних разлога игноришу писци чланка) објављивање било услов да акт уопште ступи на снагу, као што, примера ради, закон не може ступити на снагу и почети да производи правне последице одмах пошто га усвоји парламент, већ тек пошто буде објављен у службеном гласилу.

Можемо поставити питање: зашто се одустало од тога да Председништво АВНОЈ-а донесе такву одлуку? Одговор се може пронаћи у чињеници да је АВНОЈ, после преговора на Вису и у Београду 1944, све више требало да делује као представничко тело у буржоаском смислу (претварање у Привремену Народну скупштину), а не као представничко тело социјалистичке револуције [Petranović 1988: 379–393]. То је била дипло-

матско-политичка игра. С друге стране, према теорији државе и права у социјализму, подела власти замењена је јединством власти, а народно представништво је средиште те концентрације [Крбек 1946: 177–189; Ђорђевић 1950]. Осуда од стране таквог тела сасвим је прихватљива форма са становишта социјалистичке доктрине, будући да народно представништво, као средиште јединства власти, може да усвоји, више-мање, све што пожели. Ипак, никада и нигде у социјалистичким земљама народно представништво није заиста добило такву власт, нарочито не у пракси. Још мање је то могло да се примени почетком 1945, када се нова власт у Југославији борила за међународно признање. Укратко – такав поступак био би превише револуционаран. Идеја да се донесе таква одлука од стране АВНОЈ-а било је само једно у низу „залетања” делова власти „плебејске републике јакобинаца”, како је Кардељ једном приликом назвао социјалистичку Југославију, које је у последњем тренутку једноставно заустављено. С друге стране, власти у Југославији су могле да буду и на становишту да треба сачекати развој међународних прописа, који су били у процесу настанка. Ако је то био њихов мотив да не доносе одлуку преурањено – показало се да су имали право.

И начин на који Алексић и Крстић Мистрицеловић приређују историјске изворе за објављивање оправдано побуђује бојазан да по среди можда и није тек пуки немар, већ сасвим срачуната рђава намера да се један документ представи као нешто што он заправо није (будући да правно не постоји), чега су и они, чини се, донекле свесни. Наиме, и просечан студент историје зна да је, када се критички објављује историјски извор, уколико се већ не доноси факсимил документа (па и ако се објављује и сâм факсимил), неопходно што верније пренети оригинални изглед извора (у смислу свих формалних карактеристика). Све што може изазвати макар какву недоумицу потребно је подробно коментарисати. Узмимо као пример само завршетак извора за који аутори (у коначном, ипак) држе да је правоснажни акт Председништва АВНОЈ-а. Овако објављују тај документ:

...

Члан 6

*Ова Одлука сîуџа на снаџу даном обнародовања.
У Београду јануара 1945.*

ПРЕТСЕДНИШТВО АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА НАРОДНОГ
ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Секретар
Родољуб Чолаковић, с.р.

Председник
Др Иван Рибар, с.р.

Уз општу напомену да се приликом објављивања извора не врше никакве исправке (отуда аутори греше када реч која у оригиналу гласи „Председник” исправљају и пишу „Председник”) следи пример исправног начина објављивања, *с ѿшребним коменџарима*:

(подсетићу да пуни назив неусвојеног акта Председништва АВНОЈ-а гласи: *Одлука о проглашењу Павла Карађорђевића рајним злочинцем и народним непријатељем и о конфисковању његове имовине*. Конфискацију предвиђа њен 2. члан). Међутим, писци чланка, који уважени критичари, заборавили су било ту чињеницу, било Указ из марта 1947. о одузимању држављанства и *конфискацији имовине* свих Карађорђевића, па и имовине кнеза Павла. Дакле, или су комунисти толико мрзели кнеза Павла, па су му „бесмислено” два пута конфисковали имовину или су заборавили да су је конфисковали „јануара 1945”, па поновили исту конфискацију марта 1947? По среди је, наравно, нешто треће: пошто имовину кнеза Павла нису конфисковали до 1947. (што значи да никакве *одлуке Председништва АВНОЈ-а о проглашењу злочинцем и о конфискацији имовине* није било раније), учинили су то поменути Указом из марта 1947. До тада је у вези с деловањем кнеза Павла постојала *само одлука ДК*, на основу које је, у погледу имовине, могао да наступи, и то тек одлуком суда – искључиво секвестар на имовини [Milošević 2013: 74–79]. То је још један, посредни доказ да одлука Председништва АВНОЈ-а о проглашењу кнеза Павла Карађорђевића за злочинца и народног непријатеља и о конфискацији његове имовине никада није донета.

И за крај, још једна непрецизност писаца чланка, који у свом чланку кажу:

„Потпредседништво НКОЈ-а сачинило је **нацрт Одлуке бр. 42** (подв. С. М.) којом се кнез Павле Карађорђевић оглашава ратним злочинцем и народним издајником и сва његова лична имовина конфискује у корист државе, који је **11. јануара 1945. године** (подв. С. М.) доставило Повереништву правосуђа на мишљење и евентуалне примедбе” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 444].

Затим, у напоменама и попису извора без зазора пишу: *Одлука бр. 42*. Дакле, не праве разлику између нацрта и евентуално усвојене одлуке. Ту наводну *Одлуку бр. 42* за коју упорно тврде да је усвојена „јануара 1945”, приписују раду Председништва АВНОЈ-а, иако је Председништво АВНОЈ-а, примера ради, у **новембру 1944.** по броју одлука већ далеко премашило број 42.¹² Број 42 је нумерација **нацрта**, који није могао да предвиди који би број понео тај акт да га је усвојило Председништво АВНОЈ-а.

ЗАКЉУЧАК

У свом раду Алексић и Крстић Мистрицеловић бране потпуно недобрањиве тезе, које овако сажимају:

¹² Примера ради, „Одлука о општој амнестији лица која су у четничким јединицама Драже Михаиловића учествовала или их помагала или су учествовала у јединицама хрватског и словеначког домобранства”, *Службени лист ДФЈ* 1/1945, донета је од стране АВНОЈ-а 21. новембра 1944. и носи број – 69. При томе, напомињем да се одлуке АВНОЈ-а и Председништва АВНОЈ-а нумеришу континуирано, као јединствен низ.

„Ова само делимично сачувана Одлука Државне комисије (између осталог, недостаје и део са датумом Одлуке) се и у историографији и у Решењу о рехабилитацији истиче у први план, као да Одлука председништва АВНОЈ-а не постоји, а уз то се и погрешно датира у 17. септембар 1945” [Алексић и Крстић Мистрицеловић 2016: 447].

Тешко да се на мањем простору може изрећи више погрешних тврдњи. У овој контракритици доказујем (и држим доказаним) да је **сваки** навод из цитираног закључка писаца чланка нетачан, осим тврдње да се Одлука ДК истиче у историографији у први план. То се чини с добрим разлогом. Остаје, наиме, непобитна чињеница да је кнез Павле за злочинца и издајника проглашен само и једино *Одлуком о ујивљавању злочина окуиатјора и њихових йомаџача Ф бр. 3572*, чија последња страница, упркос делимичној очуваности документа, не „недостаје” и садржи, између осталог, датум доношења одлуке – 17. септембар 1945. године, који критичари, чак ни не првопогледнувши документ, напамет одбацују. Никаква одлука Председништва АВНОЈ-а у вези с проглашењем кнеза Павла за злочинца и народног непријатеља заиста (правно) нити је постојала, нити постоји (постоји само нацрт одлуке, која *никада није усвојена, ња ни „обнародована”*). То је главно поље сукоба између закључака мог истраживања, које неутемељено и сикофантски критикују у свом чланку Алексић и Крстић Мистрицеловић, и потпуно погрешних дирекција њиховог тобожњег истраживања, чије резултате у свом чланку износе.

Ако, којим случајем, писци чланка уображавају да њихово „обнародовање” нацрта одлуке Председништва АВНОЈ-а на страницама научног часописа нешто мења у статусу овог *нацрта* одлуке Председништва АВНОЈ-а, наглашавам да оно није ни правно, а нажалост, ни историографски релевантно. Прво, због правно маргиналног значаја извора који објављују, а друго – због непрофесионалног поступка у коментарисању извора.

У целини гледано, чланак критичара жанровски осцилира између инвективе и хумореске. Осим садржајно верног (иако је и ту било пропуста), али академски некоректног препричавања туђих истраживања, безмало све што је „своје и самосвојно” у овом раду безнадежно је ослобођено смисла. У рад се ту и тамо провукла покоја смислена тврдња, преплављена брзо бујицом грешака. Нарочито истичем као дрскост оптужбе за некоришћење историјских извора, упућене писцу критиковане књиге, и то од стране оног који белодано показује да сâм није користио најважније изворе. Коначно, главна теза читавог „истраживања” је бесмислица, а кључни документ којим се баве аутори *суштин је истјориоџграфски отphalotus olearius*: личи да је акт Председништва АВНОЈ-а, а није.

За неколико година, од нацрта пропалог пројекта с непостојећом темом, до једног бесмисленог чланка, у којем од аутентичног доприноса аутора вреде искључиво одређена правничка прецизирања која чланак има да захвали Крстић Мистрицеловићевој (за коју сам уверен да се горко преварила инвестирањем поверења у истраживачке способности првопотписаног аутора чланка), методолошки поступак Драгана Алексића прешао је еволуцију од „овлашног завиривања” до „првопогледања”, али му

се ослањање на сумњив хеуристички потенцијал и једне и друге „безнапорне” методе „обило о главу”. Оставши без ослонаца на туђе резултате, отиснувши се у валовите воде покушаја самосталног истраживања, ко-ауторски тим завршио је, претежно захваљујући Алексићевом „доприносу”, у вртлогу аматерских грешака. Уз то, академски часопис злоупотребљен је за пукe дифамације у чланку који је све друго пре него научни допринос било чему. Отуда се празнина ове какофоничне инвективе-хумореске „у четири руке” може мерити једино са штетом коју су објављивањем овог рада, као какав двојац без кормилара и компаса, причинили његови аутори себи, часопису који им је уступио простор и рецензентима који су рад позитивно оценили. Тај недостајући кормилар и прекопотребни компас, неопходни за кретање кроз просторе академске заједнице и бујицу историјских извора, јесу поуздана научна методологија и култура дијалога, нарочито критике. Обе ове вредности остале су за моје уважене критичаре књига са седам печата.

ŠTETA:

(U čemu se šteta sastoji? — Vrednost
u predatnim dinarima)

SAUČESNICI:

1. Др Раденко Станковић, ф.бр. 3572
2. Др Иво Перовић, ф.бр. 3574
3. Драгиша Цветковић, ф.бр. 3576
4. Др Влатко Мачек, ф.бр. 3577
5. Др Александар Цинпар-Марковић, ф.бр. 3575
6. Милан Педић, ф.бр. 802/10
7. Милан Антић, ф.бр. 3579
8. Петар Косић, ф.бр. 3578

НАПОМЕНА:

*Решенје издати за кнеза Павла Карађорђевића -
бележница на листи 3001/45.*

Referent:

[Signature]

U Beogradu 17. септембра 1945. г.

За Секретара

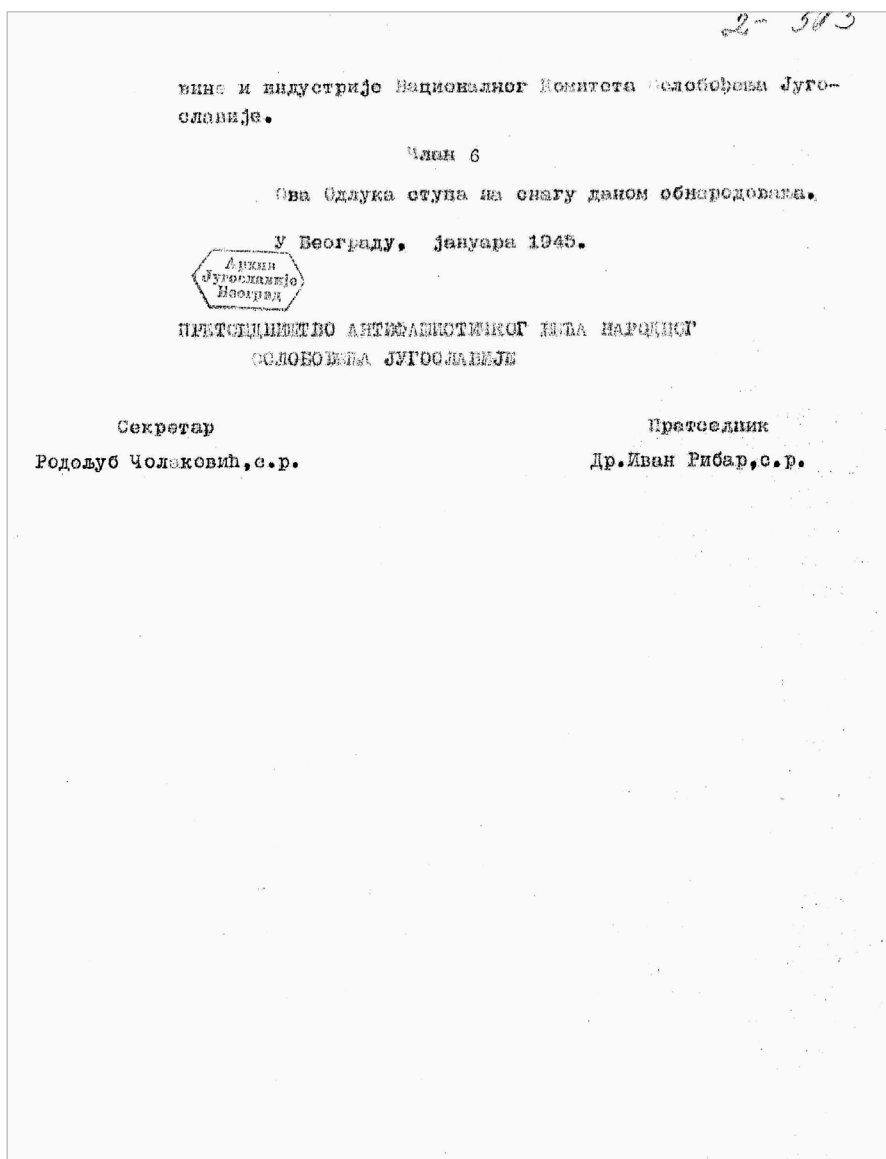
[Signature]

P.dn. 430-45

Председник

[Signature]

Прилог 1. Факсимил последње странице *Odluke o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača* (F број 3572) која се односи на кнеза Павла Карађорђевића, АЈ, 110 – 1 – л. 314/bis. У попису саучесника уз Р. Станковића погрешно је наведен број одлуке која се односи на њега. И из пописа саучесника јасно се види да је реч о одлуци која се односи на кнеза Павла (на листи недостаје само његово име, будући да се документ односи на њега).

Прилог 2. Завршни део нацрта неусвојене Одлуке Председништва АВНОЈ-а о проглашењу бившег краљевског намесника Павла Карађорђевића рајним злочинцем и народним непријатељем и о конфисковању његове имовине, АЈ, 49 – 2 – 502 (факсимил).

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Одлука о проглашењу бившег краљевског намесника Павла Карађорђевића издајником и народним непријатељем и о конфискацији његове имовине. Архив Југославије, Министарство правосуђа (49) – кутија 2 – лист 502 (Нацрт неусвојене одлуке, јануар 1944).

Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača, F број 3572. Архив Југославије, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (110) – кутија 111 – лист 313–314/bis. (Одлука се односи на кнеза Павла Карађорђевића, 17. септембар 1945).

Литература

Алексић, Драган; Крстић Мистрицеловић, Ивана (2016). Кнез Павле Карађорђевић и нова власт у Југославији, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, 157–158: 431–462.

Ђорђевић, Јован (1950). *Наше државно уређење*. Београд: Политичка библиотека Народног фронта Југославије.

Крбек, Иво (1946). Јединство власти, *Архив за правне и друштвене науке*, 3–4: 177–189.

Milošević, Srđan (2013). *Istorija pred sudom: interpretacija prošlosti i pravni aspekti u rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića*. Београд: Fabrika knjiga.

Milošević, Srđan (2013/a). Istorijski revizionizam i društveni kontekst, *Politička upotreba prošlosti*, у: *Politička upotreba prošlosti*, М. Samardžić, М. Bešlin, S. Milošević (eds.), Novi Sad: AKO, 11–25.

Petranović, Branko (1988). *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Druga knjiga. Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941–1945*. Београд: Nolit.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

Решење (о рехабилитацији кнеза Павла Карађорђевића. 28. новембар 2011). Виши суд у Београду. Доступно на: [http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje8\(1\).pdf](http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje8(1).pdf). Приступљено: 28. 2. 2017.

ABOUT AN ACADEMIC AND HISTORIOGRAPHIC FAILURE
(With regard to the article “Prince Pavle Karađorđević and New Yugoslav
Authorities in 1945” written by Dragan Aleksić and Ivana Krstić-Mistrđželović)

by

SRĐAN MILOŠEVIĆ
Institute for Recent History of Serbia
Trg Nikole Pašića 11, Belgrade, Serbia
srdjan.milosevic@inis.bg.ac.rs

SUMMARY: In this paper the author presented examples of academic dishonesty and substantial historiographic mistakes and fallacies – interpretative, methodological and factual – made by the authors of the article mentioned in the title of this contribution. Answering to their deliberate critics of the author’s book *Istorija pred sudom*, he points out that the authors of the mentioned article, firstly, did not offer neither proper nor sufficient argumentation for their general remarks about his work, labeling the book as one of “questionable scientific value”. Supporting this and similar other labels they quote several paragraphs from the author’s book, contemplating about them instead of giving argumentative comments, sometimes even erroneously attributing to him the claims that he did not make in his book. Secondly, the author of this paper indicates that the mentioned authors took over some facts and conclusions from his book, without making any references to it. Thirdly, and most importantly, he developed a comprehensive argumentation for his claim that the document these authors founded their alleged research upon has never passed through the process of enactment and empowerment. Namely, the so called “Decision of declaring Prince Regent Pavle Karađorđević a war criminal and an enemy of the people” has never been adopted by the Presidency of AVNOJ, as argued by Aleksić and Krstić Mistrđželović. The document under the given title, which they used as if it was a historical source issued by the Presidency of AVNOJ, is merely a draft of a decision that has never been passed.

KEYWORDS: Prince Pavle Karađorđević, State Commission for Investigation on Crimes, rehabilitation, revisionism, historiography

ХЕРЦЕН И НАШЕ ВРЕМЕ*

(Aleksandar Hercen: *Prošlost i razmišljanja*. Tom 1. Deo 1–5, (1812–1851);
prevele Vera Nikolić, Marija Mežinski, Signature i J. Šajković,
Beograd 2016)

О Русији се данас све више расправља у разним центрима у свету, у установама које се посебно баве геополитичким проблемима савременог света. Велике слабости руководиоца некадашњег СССР охрабриле су снаге Запада (Европе и САД) да отворено искажу претензије на богатства и територије ове огромне земље. Збигњев Бжежински ауторитетом геополитичара и геостратега а потом Мадлен Олбрајт у ери Клинтоних, самоуверено су изражавали став да је неправда да једна велика земља располаже толиким природним ресурсима и да је неопходна нека њихова праведнија расподела. Одмах је било јасно којим путем се намерава ићи у тој „расподели” богатстава. Али савремени свет се мења веома брзо. Планери поменуте расподеле нису очекивали промене у свету: подизање Русије, појаву Кине и неких других земаља у тежњи да се супротставе подели света у условима једине велике силе САД, која је увелико и започела да мења свет пренебрегавајући норме међународног права и велике светске хуманистичке тековине. Истовремено су поједини лидери иницирали процес повезивања појединих земаља с различитих континената увиђајући општу опасност од доминације само једне велике силе. Идеја о полицентричности света наметнула се сама као израз тежње за опстанак народа и држава.*

У Русији то се осетило посебно, пробудило су се снаге самоочувања, свест о најезди

Наполеона Бонапарте и агресији Хитлера није могла да ишчезне из сећања народа. А геополитичари Запада, Америке, геостратеги по свему судећи изгледа нису изучавали довољно Русију па су отуд могућа разна изненађења. „Руске теме” важне су и у словенском свету, њихово разабрање је изузетно важно и у Србији.¹ Успешно савремено поимање Русије није, међутим, могуће ако се не позабавимо и њеном прошлости. Уосталом, то је општи услов за све који хоће да разумеју

¹ У совјетском периоду, у западним одговарајућим центрима, Русија је била предмет озбиљних изучавања с најразличитијих становишта. Неки од најистакнутијих философа, социолога, политиколога итд. као Херберт Маркузе, Густав Ветер, многи тзв. Кремљолози, Хенри Кисинџер, саветник више америчких председника и писац бројних анализа светских збивања уопште; њих је водила идеја да је неопходно познавати непријатеља – комунизам да би се он могао победити. То је, може се рећи, прастаро правило. Војни теоретичар Клаузевиц га је само формулисао те многи наводе то правило као принцип тог војног класика. Као пример врло озбиљних истраживања у то доба можемо навести књигу Џејмса Билингтона *Икона и секура* [Bilington 1988], обимно дело, нека врста енциклопедије о Русији, с библиографским изворима. Књига је преведена и код нас али је, рекло би се, остала непримећена а данас је скоро заборављена.

Када је реч о Србији очекивало би се да постоје центри у којима се изучава историја Русије, руско српских веза, центри у којима раде специјалисти који би били нека врста стручног тела на основу чијих анализа би се формирала и политика наше државе према Русији не само данас него и у будућности. Тога нажалост нема, има стручњака са запаженим списима о Русији, али као самосталних и без институционалне подршке која је неопходна.

* Проширено и допуњено излагање које је писац имао у дискусији у Библиотеци „Милутин Бојић” у Београду 14. децембра 2016. у којој су учествовали г-ђа Латинка Перовић и г. Милан Суботић.

савремена збивања, да се морају упознати са свим важним чиниоцима који су претходили данашњем стању.

Пред нама је један од незаобилазних изво-ра за увид у развој Русије. Дело има индикативан наслов *Прошлост и размишљања*, потиче из пера Александра Херцена, једног од великих руских и европских мислилаца који су истовремено били у одређеној мери и актери у збивањима у Русији и још више у Европи. У обимном опусу Херцена ова књига заузима посебно место. У њој налазимо неку врсту резимеа мисли и акција промишљивог ума који се по отворености може слободно поредити с Русоом, с његовом књигом *Исјо-весити*. Поређен је и са Волтером, али је оцена да је он *Руски Волтер* основанија. Херценово дело и поред забрана деценијама је илегално ширено у Русији где су генерације револуционара црпили идеје и водиле расправе о ослобођењу народа. Херцен је био познат и утицајан и у Србији нарочито крајем 19. века, може се рећи све до почетка балканских и Светског рата. Поједини наши људи који су се школовали у Европи на разне начине били су с њим у комуникацији као и с осталим руским револуционарима различитих струја, постављајући велика питања о томе којим путем Србија треба да иде [Перовић 1993].

Херценово дело *Прошлост и размишљања* први пут је у нашем преводу објављено у Загребу 1948. [Hercen 1948], а затим у Београду 1951. у три књиге [Hercen 1951]. Тада су објављени и неки други списи као *Писма о изучавању природе*, један од његових најважнијих философских списа. После шездесет пет година појавио се нови превод Херценове књиге *Прошлост и размишљања*, може се рећи у прави час. Наш читалац је у прилици да се упозна не само с изузетним прегледом развоја руске философске и друштвене мисли него и с европским токовима у којима је Херцен имао значајну улогу, еволуцију погледа разних актера као и епилог: од великих нада у Европу до великих разочарења.

Херценова домовина Русија је већ с краја 17. века у успону, у 18. и 19. веку она је и поред унутрашњих тешкоћа изашла на светску сцену као велика сила, и један од одлучујућих чинилаца у европским збивањима. Петар I Велики, император, мислиоци као Радишчев, Сковорода, Ломоносов, Чаадајев, декабристи, Пушкин, покренули су руско друштво из извесне учмалости и од тада се оно налази у

непрекидним и убрзаним променама. Настала је једна специфична култура али у условима невиђене неједнакости људи у Русији. Кметство је било кочница развоја, тежња за његовим укидањем рађала је идеје о неопходности револуције али су је заговорници различито замишљали.² Учесници Отаџбинског рата гонећи Наполеона Бонапарту сусрели су се на Западу, пре свега у Француској с различитим струјањима, многи од њих побунили су се убрзо са захтевом да се руско друштво реформише и да се створи уставна монархија. Вођи декабриста који су то тражили – Риљејев, Пестел и други кажњени су вешањем а многи други из разних делова Русије осуђени на робију и прогонство у далеке крајеве Русије.

Херценово дело *Прошлост и размишљања* као и књиге *Писма о изучавању природе* и *С друге обале* су без сумње главни извори за проучавање његових философских, научних и друштвенополитичких схватања. Његов опус иначе обиман, последње историјско и критичко издање има тридесет томова, издање је започето 1954. а завршено 1966. Од тог времена уследили су различите интерпретације његових погледа и у Русији и на Западу. Сам Херцен јасно је излагао главне премисе својих погледа и то на изванредан начин, често привлачан и као књижевни израз. Описи су компоновани у контекст приватне и јавне друштвене делатности. Он као личност носио је својеврстан печат племићког живота Русије. Потиче из незаконитог брака племића Ивана Јаковљева, једног од најбогатијих људи и мајке која није припадала том кругу. Отац му је дао име по коме је постао познат – од речи Hertz – срце, срчани, и омогућио изванредно приватно образовање. Већ поменута околност чинила је породицу специфичном, брак са блиском рођаком, доцније живот са супругом свог најближег сарадника Огарјова с којом је имао и децу, сенка инцестуозности била се наднела над његовим животом; смрт супруге и деце оптерећивале су овог ствараоца који је био и противречна природа и кад је реч о неким погледима, олаким надама у Императора Александра II. Али ако се посматрају главне

² Пушкин, највећи руски песник, изражавао је страховање од револуције у којој ће се манифестовати неизбежна стихија руског народа која ће бити разорна, уништавајућа. И други промишљиви умови тог времена и они из „виших“, владајућих кругова изражавали су бојазни те врсте.

линије његове мисли и дела без сумње је да је био снажна фигура већ при добровољном напуштању Русије, опредељењу за слободну реч, слободу штампе, за слободу народа, у одбрани Пољака и њиховог права на слободу, подршци својим следбеницима избеглим из Русије итд. Философске премисе његовог дела су извесна врста материјализма карактеристичног за оно време када су у природним наукама отворене велике перспективе. Он као зачетник народњаштва, разочаран у Европу коју је сматрао *малограђанском* почео је касније да тражи нове могућности решавања друштвених проблема, почео је да се окреће Истоку. Чврсто је веровао у руски народ, чије ослобођење је настојао да помогне али и да истовремено упозна Европу с Русијом. Херценов песимизам настао је из дубоког увида у неуспех Европе, руска *ојшћина* – заједница, пружала му је утеху, у њој је видео основу будућег руског социјализма. Сувереност личности остала је као нека константа у његовим уверењима. Такође и одлучан став да насиље рађа насиље. У апелима императору Александру II и његовом наследнику истицао је неопходност промене правосуђа, укидање смртне казне, промене образовног система.

Херцен се родио 1812. у Москви и како сâм пише његова генерација стасавала је у сенци вешала на којима су вођи декабристи издахнули, а умро 1870. Он припада генерацијама из којих су потекли бројни мислиоци који су још у време студија, нарочито на Московском универзитету обележили даљи развој руске мисли и ослободилачког покрета уопште. Те генерације рано су сазревале у условима када је царска власт сурово гушила све покушаје слободоумља. А тих покушаја је било већ много. Јављају се људи који су били необично даровити, код којих се даровитост испојила рано али истовремено и племенита жеља да се мењају прилике у земљи. Били су спремни на сва страдања само да се промене прилике неистојне људи. Слобода је била сан. Херцен, један од тих својеврсних подвижника, кад му је било петнаест година, 1827, заједно с Николајем Огарјовим одлази на Воробјева брда, и на месту где се данас налази Московски државни универзитет „Ломоносов“, заклинају се да ће посветити цео свој живот борби за ослобођење народа. То место ће бити готово свето за руске револуционаре. Неколико деценија после тога, на том месту млади Плеханов и Вера Засулич полажу исту заклетву.

И када су се вратили из емиграције 1918, одлазе на то место непосредно пред смрт да сузним очима изјаве да су испунили свој завет.³

Херцен учествује у великим и значајним расправама о даљим путевима Русије. Издвајају се два велика круга мислилаца: *Зајадњаџи* и *Словенофили*. Воде се велике дискусије о философији Хегела, Шелинга, доцније и о Фојербаху али и о другим проблемима науке, културе, уметности. Херцен, Бјелински, Чаадајев, Грановски итд., заговарају неопходност установа у Русији попут оних у Француској, Швајцарској итд; философија треба да тражи основе у природним наукама. Словенофили Хомјаков⁴, браћа Киријевски – Иван, философ и Петар, етнолог, етнограф Константин Аксаков, Самарин сматрају да Русија треба да се окрене својим коренима; своју традицију философија треба да усмерава више према хришћанству. Али овде је реч о једној

³ [Шуб 1969]. Ова књига спада у изузетне изворе, потиче из пера не само значајног актера руског револуционарног покрета него и истраживача документације која се чува у разним научним, универзитетским центрима широм света. Шуб је преглед започео управо с Херценом детаљно приказујући његов мисаони развој и животни пут од година живота у Русији до краја живота, у емиграцији где је провео већи део живота. Даље следе поглавља о Чернишевском, Лаврову, Николају Михајловском, затим о онима које означава као претече Лењина и то с правом: Заичњевски, Ткачов, Бакуњин, Њечајев, на крају тог поглавља представљен је Лењин у светлу своје активности када се нашао на кормилу револуције, освојивши сву власт. И наредна поглавља су необично важна јер су дуго били непознати многи подаци: о Плеханову, либерализму у Русији, Државној Думи, распаду II интернационале и ставу социјалиста Запада према рату и касније према болшевицима, о тзв. пломбираном вагону у коме се група болшевика превезла уз помоћ Немца у Русију, Кропоткину, Корољенку и Максиму Горьком, њиховим улогама, као и о улози Јевреја у Руској револуцији.

⁴ Иначе међу племићима, спахијама било је не само истакнутих мислилаца него и пламених природа. Један од њих био је Алексеј Хомјаков, философ, историчар, богослов, песник, који је посветио једну оду Србима, када му је било седамнаест година побегао је из очевог дома у намери да оде у Србију и да се тамо бори против Турака. Убрзо је сустигнут и враћен. Као стваралац подсећао је на ренесансне људе. Изумео је и направе како би сељацима са свог имања олакшао рад. Када је умро сељаци су данима плакали на његовом гробу захвални за добра која им је чинио.

генералној деоби; иако је она на неки начин својеврсна вертикала руске мисли не само до краја 19. века него и након тога, и после Револуције 1917. настављају се на одређен начин расправе које имају извесне одзвуче све до нашег времена. Оно што се међутим испушта из вида је чињеница да су многи мислиоци имали еволуцију, мењали своја схватања већ према збивањима и у Русији и на светској сцени. Чаадајев, на пример, заговорник западњаштва који је у *Философским њимма*, којих има осам, изнео поражавајућу слику Русије, због чега га је император Николај, у гневу, огласио лудим да би га понизио и осудио на усамљеност, пред крај живота је предвиђао велику будућност Русији. Херцен такође доспева до великог разочарења у Европу, проглашава је после неуспелих револуција тридесетих и четрдесетих година за малограђанску, и да због тога нису могућа остварења великих социјалних идеала братства, слободе и једнакости у њој. Словенофили такође мењају унеколико своје погледе.⁵

Од западних мислилаца Сен-Симон, Фурије и Роберт Овен имају велики утицај на руске револуционарне кругове. Херцен је прихватао многе идеје Сен-Симона па и Фуријеа а био је сведок и пропасти Овеновог покушаја да створи ново друштво, Фаланстерије.⁶ Највећи утицај Фурије је имао на круг Петрашевског чији су припадници сурово кажњени. Међу њима је био и млади Достојевски који је после застрашујућег церемонијала осуде на смрт, помилован и осуђен на тешку робију у Семипалатинску. На робији долази до преображаја, Достојевски постаје хришћански стваралац, припада тзв. почвењцима, тј. онима који траже у руском тлу и бићу главну основу. Посета Западу га у томе оснажује. На том путу је и истакнути философ Николај Страхов до сад недовољно читан и

непотпуно оцењиван. Поједини од западњака, као Бјелински, рано умиру. Али развој догађаја и у Русији и на Западу доводи до нових изазова. Долазе генерације револуционара из других социјалних слојева, из слојева тзв. разночицаца. Истовремено и даровити и спремни на жртвовање. Најистакнутији међу њима, Чернишевски, син свештеника, философ, научник, писац бројних дела нарочито из економије, познавалац четрнаест језика (на многим од њих је писао), сибирски заточеник, осуђен на вечно прогонство. Карл Маркс се дивно његовим делима и изучавао је руски језик да би боље изучио дела овог изузетног мислиоца и револуционара. Доброљубов, такође син свештеника, живео је само двадесет пет година али својим књижевно-критичким опусом, који није мали, изузетно је утицао у једном периоду нарочито на омладину. Дмитриј Писарев, својим философским и књижевним опусом, концепцијом утилитаристичке естетике имао је такође изузетан утицај, чак и код нас, на пример на Лазу Костића и неке друге. Овај заточеник Петропавловске тврђаве необичних способности које су се испојиле још у најранијим годинама привлачио је пажњу не само следбеника него и противника.⁷ Под утицајем ових али и бројних других револуционара ти кругови су се брзо ширили и увећавали широм Русије. Они су уживали у многоме најпотије шире јавности, чак и у појединим највишим круговима племства. И пре императора Александра II у тим круговима се увиђала неопходност укидања кметства

⁵ Спектар филозофских, научних и теолошких концепција, идеја револуционарног покрета изложио сам у: [Ђорђевић 2008–2011].

⁶ Роберт Овен (1771–1856), енглески социјалиста-утописта, познат по томе што је уложио све своје богатство да оснује „ново друштво“ верујући да је оно могуће ако се заснива на његовим комунистичким принципима. Та заједница пропала је као и целокупно богатство Овена [Јока 1978: 89–102]. У овој књизи приказане су и бројне друге фигуре утопијског социјализма, чудесне на различите начине. Неке од њихових идеја доцније су се у мање или више сличним облицима јављале у сличним друштвеним околностима.

⁷ Дмитриј Иванович Писарев (1840–1868) пореклом из племства, био је радикалан револуционар, као и његови претходници из највиших кругова, војних и политичких, револуционари, атентатори, као Софија Перовска и били су посвећени идеји свргавања царизма и ослобођења народа жртвујући и свој живот за ту идеју. Писарев је одбацивао поредак и вредности царског режима инаугуришући сасвим нове. Назван је у литератури нихилист иако тај израз није адекватан интенцијама његовог дела. Живео је релативно кратко, двадесет девет година од којих је четири године био затворен у Петропавловској тврђави, у строги затвор за опасне револуционаре по режим – браће Херцена чије су идеје биле у то доба строго забрањене у Русији. Аутор је значајних философских и књижевно-теоријских списа. О њему се писало веома много и у Русији и на Западу, привлачио је пажњу и следбеника и противника и због необичног револуционарног месијанизма жртвујући се за своје идеје. Његов живот и дело темељно је изучио Е. А. Соловјев [Соловјев 1922].

– једне врсте ропства али се сматрало да то није могуће учинити одједанпут, путем указа него постепено управо да би се избегле побуне, револуција о којој су маштали у Русији још од времена Пушкина. На први поглед парадокс је што је највећи број покушаја атентата извршен управо на императора Александра II који је први започео реформе чији је циљ био укидање кметства. Од времена када је Каракозов 1866. покушао да убије Цара било је на десетине атентата све до оног 1. марта 1881. када је Александар II и убијен.⁸ Десетине хероја и мученика је страдало а непосредни извршиоци Софија Перовска и други су обешени. Међу атентаторима били су синови и кћери генерала, племића али и из других слојева све до слојева радништва. Пристизале су нове генерације. Али и неки од старијих, као Бакуњин, у младости су водили велике расправе о Хегеловој философији није посустао, штавише тежиште акције померио је из сфере теорије у сферу бунта још више. Настојао је да лично учествује у бунама у Европи. Заговарајући анархизам и борећи се против Маркса сматрао је да је уништење постојећег система главно. Западњак Тургеев је пратио живот овог бунтовника и представио га је у лику Руђина, у истоименом роману; пратио је и животе других радикалних револуционара и оваплотио их у својим делима као што су *Очеви и деца*, *Уочи нових дана* и др. Базаров из овог првог романа је приказ Писарева. Бакуњин је сматрао да је у борби против постојећих друштвених односа допуштено све – обмане, убиства у име великог циља. Написао је *Исјавесџ*, обратио се и Николају I. Обратио се писмом императору Александру II молећи га да му одобри повратак у Русију да се како је писао „спреми за највећи догађај живота – за смрт”. Ти документи откривени су у архиви тајне полиције тек 1918. Император Николај I му је дозволио повратак али га је Бакуњин убрзо обмануо и поново побегао из земље – пробудило се у њему

поново инстинкт бунтовника. У емиграцији је био опет активан, помагао је најрадикалније револуционаре као што је Сергеј Њечајев. Сматра се да је он и помагао Њечајева у састављању једног од најстрашнијих докумената уопште – *Катихизис револуционара*, а сарађивао је и с Ткачовом.⁹ Достојевски је пратио живот ових револуционара чије је идеје у раној младости делио у кругу Петрашеваца и оваплотио их уметнички у својим делима, посебно у роману *Нечистије силе* или како је после Другог светског рата превођен тај роман као *Зли дуси*. Овај роман је имао велики утицај јер су се типови тих револуционара јављали у многим социјалним покретима и у 20. веку укључујући и покрете у нашим земљама чак и после Другог светског рата.

Александар Херцен био је својеврсни хроничар, тумач збивања. За његова схватања интересовале су се генерације револуционара и у Русији и на Западу. На предлог најпопуларнијег песника ондашње Русије Њекрасова, код Херцена у Лондон тајно одлази Чернишевски иако су већ настале одређене разлике у погледима између ове двојице мислилаца. У условима све већег заоштравања друштвених прилика све више људи, који су настојали да промене те прилике одлучивало се за насиље, терор. Главна теоријска питања била су однос између средстава и циљева. Широка делта струја народњаштва делила се на различите струје, од тзв. легалног народњаштва чији је неспорни ауторитет био Николај Михајловски, који је имао знатан утицај на различите мислиоце па до руских јакобинаца као што је Заичњевски, комуниста Спешњев, анархиста, који су такође били различити, Бакуњинови следбеници али и следбеници другог апостола анархизма философа и научника-географа Петра Кропоткина. Неки од народњака бавили су се доста и философијом

⁸ Индикативна је околност да се прва бомба одбила о кочије у којима је био император али се он смело окренуо према атентатору. Верује се да га је упитао чему то када је већ почела револуција, тзв. бела, „одозго” јер се тако избегава она крвава, „одоздо”. У том тренутку други атентатор је бацио бомбу којом је император био разнет. Страшну слику смрти свог оца посматрао је наследник престола Александар III који је заставио велики процес укидања кметства.

⁹ Својеврсну енциклопедију руског револуционарног покрета налазимо у обимном делу *Утопический социализм в России. Хрестоматия* [Володин и Шахматов 1985]. Овај приручник је незаобилазан и осим биографија садржи и одломке из дела револуционара у којима налазимо основна начела разних струја руске револуционарне мисли и дела представљена у контексту историјских прилика, од Ђелинског и Херцена до Плеханова. Значајну антологију текстова руских мислилаца приредио је Николај Берђајев коју је приредио С. Жаба [Жаба 1954]. Ова књига је посебно важна јер садржи преглед развоја Херценових схватања.

али током боравка на Западу још више су се уверили да Русија не мора да иде путем којим су ишле земље Европе. Такав је био Петар Ткачов који је полемисао с Енгелсом указујући му на непознавање прилика у Русији. Ткачов је живео кратко али је оставио знатан траг и као философ. Више од пола века од његове смрти, према сведочењу Бонч-Брујевича, секретара Лењина у време револуције, Лењин је тражио да се прикупе сви списи Ткачова и објаве, да се изуче, наглашавајући да је он сам заинтересован за остварење те иницијативе.

Питање тзв. индивидуалног терора расправљало се дуго, и у Првој и у Другој интернационали, и делило је чланове тих међународних радничких организација. Многи су се разним одлукама и ставовима дистанцирали од тезе о оправданости индивидуалног терора али је та врста терора настављана. Живот је, дакле ишао другим путем, теорије су остајале по страни. И болшевици су се формално оградивали од тезе о оправданости индивидуалног терора и револуционарног насиља али када су се нашли пред опасношћу да изгубе власт прибегли су јавно, не само индивидуалном него и масовном терору после покушаја атентата на Лењина 1918; одмах је уследио Декрет који је потписао ондашњи руководилац совјетске републике Свердлов, о масовном „беспошtedном терору”.

Херцен је не само својом чувеном књигом *Прошлости и размишљања* него целином свог богатог опуса подстицајан и у наше време када се траже путеви општег опстанка људи на планети. Он је још у младости претресајући теме Хегелове философије, Хегелову дијалектику назвао „алгебра револуције”. Историјски процес је ланац сукоба, једне поларности рађају друге, револуције изазивају контрареволуције, драстични облици неједнакости рађају снажније облике и таласе отпора. Постављају се увек изнова велики идеали и тежи њиховом остварењу а средства која се бирају су терор, насиље, атентати. Али терор, насиље не настаје само у покретима који теже радикалној промени него и у структурама друштва које се брани. Државе такође организују апарате за терор, насиље не унутар својих структура друштвеног система него и у крилу најборбенијих револуционарних покрета. Тајна полиција, Охрана (често у деминутиву – Охранка) ствара илегално не само синдикате него и мреже провокатора, ствара партије, мреже провокатора које про-

тежу и на део свештенства као што је Гапонов покрет – институција исповести у цркви бива непосредно повезана с тајном полицијом. Снажан апарат Охране делује и у иностранству прецизно региструјући све што се против Руске империје чини у емиграцији. Рачински и други једва да су превазиђени у погледу инвентивности. А нешто доцније Азеф, Малиновски и други који су били убачени у најборбеније илегалне партије Руске империје достижу врхунац у „уметности” терора. Борис Савинков био је не само неустрашиви херој терора него и писац који је, могло би се рећи, у својим аутобиографским романима, „опевао” подвиге разних револуционара. Полицијски генерали из доба царизма у својим сећањима такође су описивали своју „уметност” у стратегији плаћања провокатора. Довољно је да поменемо само књигу Герасимова објављену на многим језицима још негде од 20-их и 30-их година 20. века.¹⁰

Шта је данас ново у односу на доба које описује Херцен, па и деценије после његове смрти. Тероризам у 20. веку такође организују пре свега велике државе да би се обезбедио постојећи систем, класе и друге друштвене групе које теже да остваре доминацију над слабијим. Све то је попримило застрашујуће облике и довело до перманентне опасности за људе свих меридијана. Организован је терор на основу супротстављања народа и држава, на основу њихових религија, конфесија. Стратегији масовног фанатизовања људи прибегава се широм света. У судару великих, покрети малих народа за ослобођење осуђују се на грубо потчињавање и катастрофу. Идеали и утопије о бољем свету заборављају се у борби за надмоћ, профит а најшире масе широм света осуђене су на борбу за пуки опстанак.

И философи и научници који су кроз столећа тражили и проналазили путеве за дело-

¹⁰ О томе постоји обимна литература која нажалост није довољно позната код нас. Видети изворе у енглеском издању наведене књиге Билингтона [Pospislovsky 1971] с библиографијом. Реч је о докторској дисертацији написаној на енглеском језику која је доцније приређена за руског читаоца – [Поспеловский 1987; Савинков 1990], с биографским прилозима о путевима револуционара, атентатора као и о најпознатијим полицијским провокаторима Азефу, Малиновском итд. Необично важан извор је и књига једног од руководилаца Охране (тајне полиције) Герасимова, издавана на француском и немачком језику између два светска рата и касније [Герасимов 1985].

вање на свест људи различитих делова света као да су посустали. Нема више људи као што су Сартр, Расел и други који својим личним примером делују и постижу знатан утицај [Джорджевич 2012: 42–46]. Данас је готово усамљеник Ноам Чомски у указивањима на опасност империјалне политике САД за целокупно човечанство. Принципи прокламовани у доба Француске револуције за које су

се бориле и жртвовале генерације, титани – братство, једнакост и слобода као да су забрављени. Демонска¹¹ страна природе човека није у стању да савлада себе, и тако историјски процес поприма неки катаклизмички правац. Остају само наде у разум, који како изгледа, једино остваривањем неке равнотеже али само у сенци атомског оружја може да приведе неком миру.

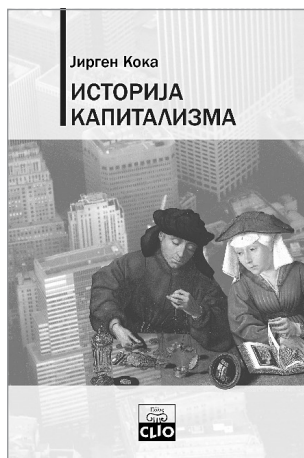
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Володин, Александр Иванович и Борис Михайлович Шахматов /сост./ (1985). *Утопический социализм в России: Хрестоматия*, Москва: Политиздат.
- Герасимов, Александр Васильевич (1985). *На лезвии с террористами*, Париж: YMCA-PRESS.
- Джорджевич, Радомир (2012). *Философы перед проблемами современного мира*, Белград: Филологический факультет.
- Ђорђевић, Радомир (2006). Антрополошке границе у реализацији историјских пројеката, у: Радомир Ђорђевић: *Човек, вредности и историја: изабрани стили из истраживачке и српске филозофије*, Београд: Институт за филозофију Филозофског факултета, 83–94.
- Ђорђевић, Радомир (2008–2011). *Студије о руској филозофији*, 1–3, Београд: Издавачки центар Никола Тесла.
- Жаба, Сергей Павлович (1954). *Русские мыслители о России и человечестве*, Париж: YMCA-Press.
- Перовић, Латинка (1993). *Српско-руске револуционарне везе, прилози за историју народњаштва у Србији*, Београд: Службени лист СРЈ.
- Поспеловский, Дмитрий Владимирович (1987). *На путях к рабочему праву. Профсоюзы в России*, Frankfurt a. Main: Possev-Verlag.
- Савинков, Борис Викторович (1990). *Воспоминания террориста*, Москва: Лениздат.
- Соловьев, Евгений Андреевич (1922). *Д. Е. Писарев*, Берлин–Петербург–Москва: З. И. Гржебин.
- Шуб, Давид Натанович (1969). *Политические деятели России (1850-ых–1920-ых гг.)*, Сборник статей, Нью-Йорк: Новый журнал.
- Bilington, Džejms (1988). *Ikona i sekira: istorija ruske kulture, jedno tumačenje*, Београд: Rad.
- Hercen, Aleksandar (1948). *Prošlost i razmišljanja*, Zagreb: Matica Hrvatska.
- Hercen, Aleksandar (1951). *Prošlost i razmišljanja*, Београд: Kultura.
- Hercen, Aleksandar (2016). *Prošlost i razmišljanja*, I i II., Београд: IP Signature, Jelena Šajković.
- Joka, Mile /izbor/ (1978). *Preteče naučnog socijalizma*, Zagreb: Školska knjiga.
- Pospelovsky, Dimitry (1971). *Russian Police Trade Unionism: Experiment or Provocation*, London: Weidenfeld & Nicolson.

Др Радомир Ч. Ђорђевић,
професор Универзитета у пензији, Београд

¹¹ Тим проблемом више сам се бавио у књизи *Антрополошке границе у реализацији историјских пројеката* [Ђорђевић 2006: 83–94].

УВОД У СТУДИЈЕ КАПИТАЛИЗМА (Јирген Кока, *Историја капитализма*, Слио, Београд 2016; Превела с немачког Маја Матић)

Јирген Кока (Jürgen Kocka, рођен 1941. године) један је од најутицајнијих немачких историчара који је, заједно са Хансом-Улрихом Велером, крајем 60-их година 20. века засновао нову историографску школу – Историјску социјалну науку. Појава Билефелдске школе (како је популарно називана) означила је својеврсну „смену парадигме” у немачкој историографији којом је на место традиционалног историзма ступила једна врста историје друштва. Јирген Кока се током свог научног и наставног рада истраживачки бавио историјом 19. века проучавајући настанак и развој капиталистичке привреде (докторски рад посвећен је управо „односу капитализма и бирократије” на примеру фабрике Сименс 1847–1914), затим чиновништва, грађанства и других друштвених група што га је учинило светски признатим ауторитетом за друштвену и економску историју. Истовремено, Кока је континуирано испољавао живо интересовање за теоријска и методолошка питања историјске науке о чему, поред осталог, све-

дочи и избор његових огледа објављен на српском језику под називом *О историјској науци* (СКЗ, Београд 1994).

Књига *Историја капитализма* јесте обимом невелика али садржајем изузетно богата књига која, у језгровитој форми, приказује настанак капитализма пратећи његов развој од средњег века до савремених дана. Настојећи да одреди значење појма капитализам, Кока је у првом поглављу „Шта значи капитализам?” (стр. 7–23) указао на карактеристична схватања тројице класика – Карла Маркса, Макса Вебера и Јозефа Шумпетера – чији су погледи највећим делом обликовали савремене расправе о капитализму као и приступе његовом истраживању. При томе, Кока с правом истиче да је Марксова анализа деветнаестовековног „капиталистичког начина производње”, са својим наглашавањем тржишта, акумулације капитала, међусобно супротстављених интереса између капитала и најамног рада те динамиком коју у себи садржи капитализам, извршила убедљиво најдалекосежнији утицај на схватања наредних генерација, упркос томе што је она представљала предмет безбројних критика. За разлику од Маркса, Вебер је утицај калвинистичко–пуританске етике сматрао кључним чиниоцем за настанак капитализма и наглашавао је његов рационални карактер. Коначно, Јозеф Шумпетер је *иновације* које се остварују посредством *позајмљеног новца* сматрао суштинским обележјем капитализма. Надовезујући се на поменуте теоретичаре, Кока је понудио једну идеалнотипску дефиницију капитализма која истиче три нужне компоненте – постојање приватног власништва, тржишта и капитала који се инвестира и реинвестира у садашњости како би се остварила добит у будућности.

Полазећи од ове радне дефиниције, Кока је у наредном поглављу „Трговачки капита-

лизам” (стр. 25–45) указао на околности у којима је настао капитализам. Оно што на први поглед изненађује јесте хронолошко и просторно измештање настанка капитализма далеко изван уобичајених граница. Наиме, почетке капиталистичког привређивања у облику тзв. трговачког капитализма Кока проналази у средњовековној Кини и арапском калифату. Будући да је рани средњи век у Западној Европи био обележен „регресијом тржишне привреде, демонетаризацијом и реаграризацијом” (стр. 32), капитализам се у Западној Европи јавио са извесним закашњењем, тек од 12. века и то у приморским градовима северне Италије, јужне Француске, северне Немачке (Ханза) и Каталоније. При томе, Кока истиче једну особеност у развоју капитализма у европским градовима која је изостала у арапском свету и Кини. Реч је о настанку *ћредузећа* као самосталног правног лица као и појави новог облика капитализма – финансијског капитализма у виду банкарских послова. Иако је представљао мањински феномен с обзиром да је био ограничен на трговачке и финансијске кругове, капитализам се у Западној Европи одликовао динамичношћу – позајмљивањем капитала носиоцима политичке власти и његовим улагањем у тзв. кућну индустрију, односно, сеоску радиност.

Раздобље раног новог века (16–18. век) представља време експанзије што је, уједно, и назив трећег поглавља (стр. 47–75). Иако не сматра да је колонизација ваневропског света била првенствено подстакнута капитализмом, Кока истиче да су „економски интереси – тежња за богатством и профитом, похлепа за племенитим металима, жагма за трговинским привилегијама које су биле потребне да би се опстало у конкуренцији с другим европским силама” (стр. 48), представљали кључне чиниоце у колонијалном ширењу европских држава. У овом периоду капитализам се проширио и на област пољопривреде у виду тзв. аграрног капитализма – док је у новом свету то била плантажерска производња која је користила робовску радну снагу, у земљама Средње и Источне Европе унутар феудалног друштва успостављена је капиталистичка пољопривредна производња те, стога, Кока говори о „феудалном аграрном капитализму Средњоисточне и Источне Европе” (стр. 61). Оба примера потврђују Кокин став да је капитализам показао изузетну прилагодљивост различитим традицијама и локалним усло-

вима, обележје које је задржао до данашњег дана. Коначно, продор капитализма у занатску производњу као и у рударство припремио је услове за тријумф капитализма у 19. веку.

Овој теми Кока је посветио четврто поглавље „Капитализам у својој епохи” (стр. 77–119) приказујући карактеристичне моменте у развоју капитализма од 1800. године до данас. Индустријализација је представљала кључну новину која је изменила капитализам тако што је учинила најамни рад масовном појавом, омогућила акумулацију капитала без преседана у ранијој историји човечанства и повећала значај технолошко-техничких и организационих иновација и, коначно, условила појаву повремених великих криза капитализма које утичу на целокупно друштво, културу и политику. Током индустријског раздобља настали су нови типови капитализма – тзв. власнички капитализам у којем је власник истовремено и управљао својим предузећем. Иако је овај облик капитализма и данас присутан када је реч о тзв. малим и средњим предузећима, са укупњавањем капитала у невиђеним размерама створени су нови типови предузећа – деоничарска друштва којима управља класа професионалних менаџера – а са њима и нови тип капитализма – *менаџерски капитализам*. Истовремено, једно од обележја савременог капитализма представља тзв. финансијализација тј. доминација финансијског капитализма у раније незабележеним размерама. Расправљајући о главним тенденцијама у савременом развоју капитализма Кока је указао на преображаје најамног рада током минула два века као и на улогу радничког покрета у преображају капиталистичког друштва у демократском правцу условивши једну врсту „цивилизовања капитализма” (стр. 106). Истовремено, он је анализирао и однос између тржишта и државе који је прошао кроз различите фазе током претходна два stoleћа. Коначно, Кока није пропустио ни укратко да размотри узроке актуелне економске кризе (од 2008. године наовамо), истакавши да је криза демантовала једно од основних начела доминантне неолибералне идеологије – веру у аутономију и способност тржишта за саморегулацију – при чему су неки од највећих актера финансијског капитализма (који су, уједно, и најодговорнији за изазивање финансијске и економске кризе) „безмало преклињали владе својих држава да огромним износима финансијске помоћи

спрече потпуни слом, што су оне – уз аргумент *too big to fail* – тада и учиниле” (стр. 115). Према томе, неспорно је да је криза глобалних размера изазвана неуређеношћу („дерегулацијом”) финансијског сектора који није инвестирао новац у продуктивне сврхе већ у финансијске спекулације које су, истина уз огромне ризике, доносиле огромне профите. Управо стога, Кока доказује да је за опстанак капитализма неопходна државна интервенција и то не само да би се обезбедили услови за постојање јединствених тржишта већ и ради надзирања и контроле финансијског капитализма будући да он, ако није укључен у шире друштвене структуре, постаје аутодеструктиван као што показује како искуство актуелне економске кризе тако и оних из прошлости (1873, 1929/30). Међутим, главну препреку у „цивиловану” савременог глобализованог капитализма представља, по Кокином мишљењу, чињеница да не постоји никакав одговарајући „транснационални глобални суверенитет” који би могао да га стави под контролу што, уједно, представља проблем који тек чека задовољавајуће решење. У својеврсном закључку карактеристичног наслова „Поглед у будућност” (стр. 121–125) Кока укратко резимира главне проблеме које са собом носи развој капитализма истичући да се, упркос оправданим критикама, још увек није појавила убедљива алтернатива која би се показала надмоћнијом у односу на капитализам. Стога, свој кратки преглед Кока закључује позивајући на критику капитализма како би се омогућила његова реформа што, по његовом суду, „представља трајан задатак”. Књига доноси још и исцрпну библиографију релевантних дела већином на немачком и енглеском језику као и индекс личних имена.

Изворно објављена на немачком језику 2013. (од стране једне од најугледнијих немачких издавачких кућа С. Н. Beck) Кокина *Историја капитализма* је 2016. преведена и на енглески језик (и објављена код угледног Princeton University Press-a). Стога радује да је, готово истовремено, она објављена и преведена на српски језик. Ово посебно будући да је реч о значајки написаној историјској синтези која се темељи на огромној ерудицији и на вишедеценијском истраживању друштвене и економске историје. Истовремено, књига пружа и одличан увид у савремене приступе истраживању капитализма и надомешта хроничну оскудицу расположиве литературе на српском језику када је реч о економској историји. Приказ Кокине *Историје капитализма* закључићемо оценом да је реч о изразито вредној историјској синтези која сведочи о аналитичности савремене немачке историографије као и о нужности примене теоријских модела у интерпретацији историјске фактографије. У том смислу, Кокина књига представља заиста узоран пример.

Конечно, неопходно је указати и на одличан превод за који је заслужна Маја Матић. Упркос томе што Кокин стил, богат терминима из друштвене теорије, представља изазов за преводиоца, Маја Матић је успела да у јасном и стилски беспрекорном српском преводу буду сачувани прецизност и аналитичност оригиналног текста. Имајући у виду бројне преводе књига на српски језик који су препуни не само стилских рогобатности већ и материјалних грешака, утолико више преводиочев напор заслужује сваку похвалу.

Доц. др Михаел Анићковић
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет, Сомбор

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БИБЛИОГРАФИЈА ЧЛАНАКА
2010–2016.
(131–160)

Владимир М. Николић
Стручни сарадник Одељења за друштвене науке

Нови Сад
2017.

ПРЕДГОВОР

У *Зборнику Матице српске за друштвене науке* објављена је 2010. године библиографија чланака, с Регистром аутора и Предметним регистром. Библиографија је обухватила чланке од прве свеске, објављене 1950, па до 130. свеске, објављене 2010. године. Библиографију чланака урадиле су Љиљана Клевернић, Ката Мирић и Олга Рудолф из Библиотеке Матице српске. У овом периоду објављено је укупно 2.025 библиографских јединица, углавном оригиналних научних радова и расправа, али и прегледних научних радова, хроника, осврта, приказа, бележака, библиографија итд. Чланци и расправе односили су се на филозофске, социолошке, економске, правне, демографске, антрополошке, етнолошке, педагошке, политиколошке, комуниколошке, историографске, културноисторијске, археолошке, еколошке, туризмолошке и друге сродне теме. У овом периоду појавило се 874 аутора, углавном с једним ауторским чланком, самостално или у коауторству, а одређен број с више прилога.

Библиографију коју објављујемо у овом броју представљају сви чланци објављени у периоду од 2010. до 2016. године, односно од броја 131 до броја 160. Часопис је и у овом периоду наставио с објављивањем чланака из друштвених и хуманистичких наука: економије, права, социологије, филозофије, политикологије, историографије, демографије, етнологије, туризмологије итд. Чланци у овој библиографији дати су хронолошки, по годинама и бројевима. Библиографски опис сваке јединице садржи: презиме и име аутора чланка (односно презиме и име првог аутора у коауторским текстовима), наслов чланка, име и презиме аутора (уколико је рад коауторски садржи имена свих аутора), категорију рада и странице у свесци. Јединице садрже напомене о регистрима, библиографијама, сажецима или напоменама и библиографским референцама уз текст. Уколико је реч о осврту или приказу наводе се потпуни библиографски подаци за издање за које је написан осврт односно приказ.

Иза библиографских јединица налази се Регистар аутора чланака и Предметни регистар.

Прилог 1. Преглед броја аутора по чланку

Број аутора	Категорија
1	338
2	80
3	27
4	2
7	1
Укупно чланака	448

Прилог 2. Врста чланака објављених у овом периоду у ЗМСДН

Чланак	Број чланака
Оригинални научни рад	277
Прегледни научни рад	57
Приказ	52
Осврт	31
Некролог	7
Хроника	4
Научна хроника	3
Баштина	3
Интервју	2
Наслеђе	2
Коментар	1
Оглед	1
Предговор	1
Библиографија	1
Имагологија	1
Претходно саопштење	1
Превод	1
Годишњица	1
Остало	2
УКУПНО	448

У 27 свезака (131–160) чланке је објавило 445 аутора. Ако се осврнемо на статистику чланака можемо запазити да је у 75,4% случаја један аутор чланка; с два аутора је 17,9% чланака; три аутора 6,0%; и четири аутора 0,5% чланака. Један коауторски рад садржи седам аутора што је 0,2% од објављених чланака.

Поред домаћих аутора, у часопису су радове објављивали и аутори из других земаља, пре свега из Босне и Херцеговине односно Републике Српске, затим Русије, Бугарске, Хрватске, Македоније, Црне Горе, Кине, Румуније, Кипра итд. Упоређујући период излагања од 1950. до 2010. (узимајући у обзир да је и часопис излазио у две свеске а од 2009. у четири), можемо закључити да је у периоду од 2010. до краја 2016. односно за период од седам година број аутора износио нешто више од 50% у односу на период од 1950. до 2010. односно за период од 60 година.

Поједини текстови штампани су на енглеском и руском језику. Објављено је и неколико превода оригиналних радова, као и преводи већ објављених радова у научним часописима уз одобрење аутора или редакције часописа у којем је чланак објављен. Резимеи су највећим делом на енглеском језику, и по један на руском, француском, словачком и немачком.

На крају сваке свеске наводе се краће биобиблиографске јединице аутора оригиналних и прегледних научних радова.

Сваке године, у првој свесци објављује се листа рецензената рукописа из претходне године.

Главни и одговорни уредник часописа у овом периоду био је академик Часлав Оцић. Часопис је у овом периоду излазио редовно – четири свеске годишње, а у 2016, од четири свеске три су објављене у виду дво-броја (155–156, 157–158, 159–160). Свеске 131 и 148 су тематске и у њима су објављени радови саопштени на међународном симпозијуму о демографији „Академик Берислав Берић” који се организује сваке четврте године а радови се објављују у *ЗМСДН* (радови у 148. свесци су на енглеском језику).

БИБЛИОГРАФИЈА

Година 2010/LXI, Свеска 2, Број 131

1.

ГРУЈИЋ, Илија

УЛОГА ПРИМАРНЕ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ У ОСТВАРИВАЊУ ПРОНАТАЛИТЕТНЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ У ВОЈВОДИНИ / Илија Грујић, Љубомир Милашиновић, Зорица Грујић. – Оригинални научни рад.¹ – Стр. 11–22.

Библиографија: стр. 21–22. – Summary: ROLE OF PRIMARY HEALTH PROTECTION IN THE REALIZATION OF THE PRONATALIST POPULATION POLICY IN VOJVODINA / стр. 22.

2.

ШОБОТ, Анкица

ПОПУЛАЦИОНИ ИЗАЗОВИ ИЗ РОДНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ / Анкица Шобот. – ОНР. – Стр. 23–32.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 31. – Summary: POPULATION CHALLENGES FROM THE GENDER PERSPECTIVE / стр. 32.

3.

МАРИНКОВИЋ, Драшко

ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ И СПРОВОЂЕЊЕ МЈЕРА ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ / Драшко Маринковић. – ОНР. – стр. 33–43.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 42. – Summary: DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF POPULATION POLICY MEASURES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA / стр. 42–43.

4.

ЈОВАНОВИЋ, Соња

ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА БРОЈ РАЗВЕДЕНИХ БРАКОВА, ПО ОПШТИНАМА У АП ВОЈВОДИНИ У 2008. ГОДИНИ / Соња Јовановић, Јелена Лукић. – ОНР. – стр. 45–53.

Библиографија: стр. 48. – Summary: FACTORS INFLUENCING THE NUMBER OF DIVORCED MARRIAGES, ACCORDING TO MUNICIPALITY IN THE AUTONOMOUS PROVINCE / стр. 53.

5.

ПАУНОВИЋ, Драгана

ИСКУСТВА ФИНСКЕ У ПРОНАТАЛИТЕТНОЈ ПОЛИТИЦИ / Драгана Пауновић. – ОНР. – стр. 55–65.

¹ У даљем тексту ОНР.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 64–65. – Summary: EXPERIENCES OF FINLAND RELATED TO THE PRO-NATAL POLICY / стр. 65.

6.

ЋУК, Мира

ЕФЕКТИ ПРОНАТАЛИТЕТНИХ ПОПУЛАЦИОНИХ МЈЕРА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ У ОПШТИНАМА СА НЕГАТИВНИМ ПРИРОДНИМ ПРИРАШТАЈЕМ / Мира Ћук. – ОНР. – Стр. 67–77.

Библиографија: стр. 76–77. – Summary: EFFECTS OF PRONATALIST POPULATION MEASURES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA IN THE MUNICIPALITIES WITH NEGATIVE NATURAL GROWTH / стр. 77.

7.

КХАДЕМИ ВИДРА, Анико

ПОРОДИЦА, ВАСПИТАЊЕ И ЗАЈЕДНИЦА – РЕЗУЛТАТИ СОЦИОЛОШКОГ ИСТРАЖИВАЊА ОМЛАДИНЕ У ТЕРЕКСЕНТМИКЛОШУ / Анико Кхадеми Видра, Ендре Барко, Тибор Сарвак. – ОНР. – Стр. 79–90.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 89. – Summary: FAMILY, EDUCATION AND COMMUNITY — RESULTS OF A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON THE YOUTH IN TÖRÖK-SZENTMIKLÓS / стр. 90.

8.

ПОЛОВИНА, Нада

ПРОМЕНЕ У МИШЉЕЊУ РОДИТЕЉА О БРОЈУ ДЕЦЕ У ПОРОДИЦИ ТОКОМ ПЕРИОДА ТРАНЗИЦИЈЕ (1998–2009) / Нада Половина. – ОНР. – Стр. 91–102.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 100–102. – Summary: CHANGES IN PARENTAL THINKING REGARDING THE NUMBER OF CHILDREN IN THE TRANSITION PERIOD (1998–2009) / стр. 102.

9.

ВУКОВИЋ, Јованка

ПОЛОЖАЈ И ПОТРЕБЕ ДЈЕЦЕ У ВИШЕЧЛАНИМ ПОРОДИЦАМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ / Јованка Вуковић, Нада Липовац, Маријана Касаповић. – ОНР. – Стр. 103–114.

Библиографија: стр. 114. – Summary: THE POSITION AND NEEDS OF CHILDREN IN FAMILIES WITH MORE MEMBERS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA / стр. 114.

10.

ЛУКИЋ, Тамара

ДОСЕЉАВАЊЕ У ПРИГРАДСКА НАСЕЉА, СТУДИЈА СЛУЧАЈА: ОПШТИНА ТЕМЕРИН / Тамара Лукић, Александра Драгин, Љубица Ивановић. – ОНР. – Стр. 115–126.

Библиографија: стр. 124–125. – Summary: IMMIGRATION IN THE SUBURBAN SETTLEMENTS, CASE STUDY: THE MUNICIPALITY OF TEMERIN / стр. 125–126.

11.

ЛУКИЋ, Весна

ДЕЛАТНОСТ РАДНИКА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДНЕВНИХ МИГРАЦИЈА НА ПОДРУЧЈУ ВОЈВОДИНЕ / Весна Лукић, Жељко Бјељак. – ОНР. – Стр. 127–135.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 134. – Summary: SECTOR ACTIVITY OF WORKERS IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF COMMUTING IN THE AREA OF VOJVODINA / стр. 135.

12.

ПЕНЕВ, Горан

О САМОУБИСТВИМА СТАРИХ И МЛАДИХ У ВОЈВОДИНИ / Горан Пенев, Биљана Станковић. – ОНР. – Стр. 137–148.

Библиографија: стр. 147. – Summary: ON SUICIDE OF THE ELDERLY AND YOUNG IN VOJVODINA / стр. 148.

13.

ШОЛАК, Здравко

ЗИПФОВ ЗАКОН И ГРАДОВИ У СРБИЈИ / Здравко Шолак, Никола Добрић. – ОНР. – Стр. 149–154.

Библиографија: стр. 152–153. – Summary: ZIPF'S LAW AND CITIES IN SERBIA / стр. 153–154.

14.

ПЕТКОВИЋ, Дара

УТИЦАЈ МИГРАЦИОНИХ КОМПОНЕНТИ СРЕМСКОГ ОКРУГА НА ДЕМОГРАФСКИ РАСТ / Дара Петковић. – ОНР. – Стр. 155–164.

Библиографија: стр. 163–164. – Summary: INFLUENCE OF MIGRATIONAL COMPONENTS OF THE SREM DISTRICT ON DEMOGRAPHIC GROWTH / стр. 164.

15.

ВУКОВИЋ, Дренка

СТАРОСТ И СИРОМАШТВО / Дренка Вуковић. – ОНР. – Стр. 165–175.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 174. – Summary: OLD AGE AND POVERTY / стр. 175.

16.

СТОЈИЛКОВИЋ, Јелена

ОДНОС БРОЈА ПЕНЗИОНЕРА И ЗАПОСЛЕНИХ У КОНТЕКСТУ ДЕМОГРАФСКОГ СТАРЕЊА СТАНОВНИШТВА У СРБИЈИ / Јелена Стојилковић, Мирјана Девеџић. – ОНР. – Стр. 178–186.

Библиографија: стр. 185. – Summary: RETIREES AND EMPLOYEES RATIO IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC AGEING IN SERBIA / стр. 186.

17.

МАРИЧИЋ, Биљана

БУДУЋНОСТ СТАРЕЊА – ПРАВЦИ РАЗВОЈА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СТАРИХ ЉУДИ У ЗАЈЕДНИЦИ / Биљана Маричић. – ОНР. – Стр. 187–197.

Библиографија: стр. 196. – Summary: THE FUTURE OF AGING — DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL PROTECTION OF THE ELDERLY IN THE COMMUNITY / стр. 196–197.

18.

РАШЕВИЋ, Мирјана

О СТАРЕЊУ И СТАРОСТИ У СРБИЈИ / Мирјана Рашевић. – ОНР. – Стр. 199–209.

Библиографија: стр. 208. – Summary: ON AGEING AND OLD AGE IN SERBIA / стр. 208–209.

19.

АЧ НИКОЛИЋ, Ержебет

ИСПИТИВАЊЕ ВАЛИДНОСТИ И ПОУЗДАНОСТИ WHOQOL-BREF УПИТНИКА ЗА ПОПУЛАЦИЈУ СТАРИХ У ВОЈВОДИНИ / Ержебет Ач Николић, Соња Чанковић, Наташа Драгнић, Ивана Радић. – ОНР. – Стр. 211–220.

Библиографија: стр. 219–220. – Summary: ASSESSMENT OF VALIDITY AND RELIABILITY OF THE WHOQOL-BREF QUESTIONNAIRE FOR THE ELDERLY POPULATION IN VOJVODINA / стр. 220.

20.

ВИЋЕНТИЈЕВИЋ, Радмила

СТАРЕЊЕ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И БЕОГРАДА КРОЗ ПРИЗМУ ОДНОСА СТАРОСНЕ СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА И СТАРОСНЕ СТРУКТУРЕ ЧЛАНОВА ДОМАЋИНСТАВА / Радмила Вићентијевић. – ОНР. – Стр. 221–227.

Библиографија: стр. 227. – Summary: AGING OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA AND BELGRADE THROUGH THE PRISM OF THE RELATION OF THE AGE STRUCTURE OF THE POPULATION AND THE AGE STRUCTURE OF HOUSEHOLD MEMBERS / стр. 227.

21.

ДРЧА, Јанко

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА СТАРИХ – ЕВРОПСКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ / Јанко Дрча. – ОНР. – Стр. 229–238.

Библиографија: стр. 237–238. – Summary: SOCIAL PROTECTION OF THE OLD-EUROPEAN TENDENCIES / стр. 238.

22.

ЛЕПИР, Љубо

БРИГА О СТАРИМ ЛИЦИМА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ / Љубо Лепир. – ОНР. – Стр. 239–253.

Библиографија: стр. 252. – Summary: CARE OF THE ELDERLY PERSONS IN THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION IN THE REPUBLIC OF SRPSKA / стр. 252–253.

23.

МРЂЕН, Сњежана

ЕТНИЧКИ МИЈЕШАНИ БРАКОВИ НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, 1970–2005. ГОДИНА / Сњежана Мрђен. – ОНР. – Стр. 255–267.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 266. – Summary: ETHNICALLY MIXED MARRIAGES IN THE AREA OF THE FORMER YUGOSLAVIA (1970—2005) / стр. 267.

24.

БУБАЛО ЖИВКОВИЋ, Милка

ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ВОЈВОЂАНСКИХ НАСЕЉА У ГРАВИТАЦИОНОЈ ЗОНИ БЕОГРАДА / Милка Бубало Живковић, Тамара Ковачевић, Бојан Ћерчан. – ОНР. – Стр. 269–277.

Библиографија: стр. 277. – Summary: DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE SETTLEMENTS IN VOJVODINA IN THE ZONE GRAVITATING TO BELGRADE / стр. 277.

25.

ПАШИЋ, Милана

НЕЗАПОСЛЕНОСТ КАО ЈЕДАН ОД ВОДЕЋИХ ПРОБЛЕМА ДЕПОПУЛАЦИЈЕ У ПОГРАНИЧНИМ ОПШТИНАМА БАНАТА / Милана Пашић, Анђелија Ивков Џигурски, Александра Драгин. – ОНР. – Стр. 279–292.

Библиографија: стр. 290–291. – Summary: UNEMPLOYMENT AS ONE OF THE LEADING PROBLEMS OF DEPOPULATION IN BORDER MUNICIPALITIES OF BANAT / стр. 291–292.

26.

ИВАНОВИЋ, Љубица

ПРОМЕНА БРОЈА СТАНОВНИКА ШАЈКАШКЕ У ПЕРИОДУ 1869–2002. ГОДИНА / Љубица Ивановић, Бранислав С. Ђурђевић. – ОНР. – Стр. 293–304.

Библиографија: стр. 304. – Summary: CHANGE IN THE NUMBER OF INHABITANTS OF ŠAJKAŠKA IN THE PERIOD FROM 1869 TO 2002 / стр. 304.

27.

ИВКОВ ЏИГУРСКИ, Анђелија

ПРОМЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА БАНАТА КРАЈЕМ XX ВЕКА, СА ОСВРТОМ НА ПОГРАНИЧНЕ ОПШТИНЕ / Анђелија Ивков Џигурски, Милка Бубало Живковић, Милана Пашић. – ОНР. – Стр. 305–317.

Библиографија: стр. 315–316. – Summary: CHANGES IN THE NUMBER OF THE POPULATION OF BANAT AT THE END OF THE 20TH CENTURY WITH A REVIEW ON THE BORDER MUNICIPALITY / стр. 317.

28.

ДЕВЕЦИЋ, Мирјана

КОНТРОВЕРЗЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВИТКА ПЧИЊСКОГ ОКРУГА / Мирјана Девеџић. – ОНР. – Стр. 319–327.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 326–327. – Summary: CONTROVERSIES OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT IN THE PCINJA COUNTY / стр. 327.

29.

МАРКОВИЋ, Саша

ОДНОС СРПСКОГ КУЛТУРНОГ КЛУБА ПРЕМА СТРУКТУРИ СТАНОВНИШТВА ВОЈВОДИНЕ / Саша Марковић, Снежана Бесермењи. – ОНР. – Стр. 329–337.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 336. – Summary: RELATION OF THE SERBIAN CULTURAL CLUB RELATED TO THE STRUCTURE OF THE POPULATION OF VOJVODINA / стр. 337.

30.

РАДУШКИ, Нада

МУЛТИКУЛТУРИЗАМ ВОЈВОДИНЕ И ДЕМОГРАФСКИ РАЗВИТАК НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА / Нада Радуски. – ОНР. – Стр. 339–347.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 346. – Summary: MULTICULTURALISM IN VOJVODINA AND DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF NATIONAL MINORITIES / стр. 347.

31.

ВРАЊЕШ, Рајко

ПРОМЈЕНЕ У ПРИРОДНОМ КРЕТАЊУ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ / Рајко Врањеш. – ОНР. – Стр. 349–357.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 357. – Summary: CHANGES IN THE NATURAL MOVEMENTS OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA / стр. 357.

32.

МАРИНКОВИЋ, Иван

РАЗЛИКЕ У СМРТНОСТИ СТАНОВНИШТВА ЦЕНТРАЛНЕ СРБИЈЕ И ВОЈВОДИНЕ / Иван Маринковић. – ОНР. – Стр. 359–368.

Библиографија: стр. 367. – Summary: THE DIFFERENCIES IN MORTALITY IN CENTRAL SERBIA AND VOJVODINA / стр. 367–368.

33.

ИГЊАТОВИЋ, Сузана

РЕГИОНАЛНЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ТРАНЗИЦИЈЕ У ОДРАСЛОСТ У ЕВРОПИ ИЗ СОЦИО-ДЕМОГРАФСKE ПЕРСПЕКТИВЕ / Сузана Игњатовић. – ОНР. – Стр. 369–375.

Библиографија: стр. 374. – Summary: REGIONAL CHARACTERISTICS OF TRANSITION TO ADULTHOOD IN EUROPE FROM SOCIO-DEMOGRAPHIC PERSPECTIVE / стр. 375.

34.

БЈЕЉАЦ, Жељко

СТАНОВНИШТВО НА ПРОСТОРУ ПРИВРЕДНО-ГЕОГРАФСKE ЦЕЛИНЕ ВРШАЧКИХ ПЛАНИНА / Жељко Бјељац, Весна Лукић. – ОНР. – Стр. 377–386.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 384–384. – Summary: POPULATION IN THE TERRITORY OF THE ECONOMIC-GEOGRAPHIC UNIT OF THE VRŠAC MOUNTAINS / стр. 385–386.

35.

РАДОВАНОВИЋ, Олица

КАРАКТЕРИСТИКЕ И ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА ТИМОЧКЕ КРАЈИНЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА / Олица Радовановић, Снежана Тошић. – ОНР. – Стр. 387–395.

Библиографија: стр. 394–395. – Summary: CHARACTERISTICS AND PROBLEMS OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF TIMOŠKA KRAJINA IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY / стр. 395.

36.

СТОЈШИН, Снежана

УТИЦАЈ НАМЕРНОГ ПРЕКИДА ТРУДНОЋЕ НА ПРИРОДНО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА / Снежана Стојшин. – ОНР. – Стр. 397–403.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 402–403. – Summary: IMPACT OF DELIBERATE TERMINATION OF PREGNANCY ON THE NATURAL POPULATION DYNAMICS / стр. 403.

37.

ПАКАИ, Анамариа

ИСПИТИВАЊЕ УСПЕШНОСТИ СИСТЕМАТСКИХ ГИНЕКОЛОШКИХ ПРЕГЛЕДА КОД МАЂАРИЦА ОРГАНИЗОВАНИХ У ОКВИРУ НАЦИОНАЛНОГ ПРОГРАМА / Анамариа Пакаи, Анико Дер, Илдико Крисбахер, Каталин Немет, Лајош Месарош, Ержебет Мак, Петер Балаж. – ОНР. – Стр. 405–414.

Библиографија: стр. 413–414. – Summary: INVESTIGATION ON THE SUCCESS OF SYSTEMATIC GYNAECOLOGICAL CHECKUPS AMONG THE FEMALE HUNGARIAN ORGANIZED WITHIN THE NATIONAL PROGRAM / стр. 414.

38.

КОВАЧЕК СТАНИЋ, Гордана

ПОРОДИЧНОПРАВНИ АСПЕКТ БИОМЕДИЦИНСКИ ПОТПОМОГНУТОГ ОПЛОЂЕЊА У ПРАВУ СРБИЈЕ И ЕВРОПСКИМ ПРАВИМА / Гордана Ковачек Станић. – ОНР. – Стр. 415–430.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 429–430. – Summary: FAMILY LAW ASPECT OF BIOMEDICALLY ASSISTED CONCEPTION IN SERBAIN AND EUROPEAN LAW / стр. 430.

39.

БОБИЋ, Мирјана

УБРЗАЊЕ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ БРАЧНОСТИ КАО УСЛОВ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ РАЂАЊА У СРБИЈИ / Мирјана Бобић. – ОНР. – Стр. 431–442.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 440–441. – Summary: ACCELERATION OF MODERNIZATION OF MARRIAGE AS A CONDITION TO THE REHABILITATION OF PROCREATION IN SERBIA / стр. 442.

40.

ПРЕДОЈЕВИЋ ДЕСПИЋ, Јелена

МОГУЋНОСТИ ЗА ПОВЕЗИВАЊЕ И САРАДЊУ СА СРБИЈОМ: СТАВОВИ НОВИЈЕ СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ У КАНАДИ И СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА / Јелена Предојевић Деспић. – ОНР. – Стр. 443–453.

Библиографија: стр. 452–453. – Summary: POSSIBILITIES FOR CONNECTION AND COOPERATION WITH SERBIA: STANDPOINTS OF NEW SERBIAN DIASPORA IN CANADA AND THE USA / стр. 453.

41.

РАДИВОЈЕВИЋ, Биљана

ОДРЖИВОСТ РАДНЕ СНАГЕ У УСЛОВИМА ИНТЕНЗИВНОГ ДЕМОГРАФСКОГ СТАРЕЊА / Биљана Радивојевић, Владимир Никитовић. – ОНР. – стр. 455–464.

Библиографија: стр. 463–464. – Summary: LABOUR FORCE SUSTAINABILITY UNDER CONDITIONS OF DEMOGRAPHIC AGEING / стр. 464.

42.

КАМЕНОВ, Емил

РАЗЛИЧИТИ ОБЛИЦИ РАДА У ДЕЧЈИМ ЈАСЛИЦАМА И ВРТИЋИМА КАО УСЛОВ ЗА ЗАДОВОЉАВАЊЕ РАЗНОВРСНИХ ПОТРЕБА ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ И ЊИХОВИХ РОДИТЕЉА / Емил Каменов. – ОНР. – Стр. 465–472.

Библиографија: стр. 472. – Summary: DIFFERENT FORMS OF WORK IN NURSERIES AND KINDERGARTENS AS A CONDITION FOR THE SATISFACTION OF DIVERSE NEEDS OF PRESCHOOL CHILDREN AND THEIR PARENTS / стр. 472.

43.

ГАВРИЛОВИЋ, Ана

ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ У ВОЈВОДИНИ КРОЗ ЕЛЕМЕНТЕ РЕЛЕВАНТНЕ ЗА ПОПУЛАЦИОНУ ПОЛИТИКУ / Ана Гавриловић. – ОНР. – Стр. 473–485.

Библиографија: стр. 483–484. – Summary: PRESCHOOL INSTITUTIONS IN VOJVODINA THROUGH THE ELEMENTS RELEVANT FOR THE POPULATION POLICY / стр. 484–485.

44.

ПРЕНТОВИЋ, Ристо

МОГУЋНОСТИ НОВОСАДСКИХ ПРИВАТНИХ ВРТИЋА У ПОДРШЦИ ПОРОДИЦИ У ОСТВАРИВАЊУ ПРОНАТАЛИТЕТНЕ ФУНКЦИЈЕ / Ристо Прентовић. – ОНР. – Стр. 487–496.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 495–496. – Summary: POSSIBILITIES OF NOVI SAD PRIVATE KINDERGARTENS IN SUPPORTING FAMILY IN FULFILLING ITS PRO-NATAL FUNCTION / стр. 496.

45.

ГАБРИЋ МОЛНАР, Ирен

ИСТРАЖИВАЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА НА СЕВЕРУ ВОЈВОДИНЕ / Ирен Габрић Молнар. – ОНР. – Стр. 497–505.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 504–505. – Summary: QUALITY OF LIFE RESEARCH IN NORTH VOJVODINA / стр. 505.

46.

ВАСИЋ, Петар

МОГУЋНОСТИ АНАЛИЗЕ ДЕМОГРАФСКИХ КАРАКТЕРИСТИКА ПОТРОШАЧА НА ОСНОВУ ПОДАТАКА АНКЕТЕ О ПОТРОШЊИ ДОМАЋИНСТАВА / Петар Васић. – ОНР. – Стр. 507–515.

Библиографија: стр. 514–515. – Summary: POSSIBILITIES OF THE ANALYSIS OF DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF CONSUMERS ON THE BASIS OF THE FACTS FROM THE SURVEY ABOUT HOUSEHOLD CONSUMPTION / стр. 515.

Година 2010/LXI, Свеска 3, Број 132

47.

МАЛОВИЋ, Гојко

МАЂАРИ У ОЧИМА СРБА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА / Гојко Маловић. – ОНР. – Стр. 7–23.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 22–23. – Summary: PERCEPTION OF HUNGARIANS BY THE SERBS BETWEEN THE TWO WORLD WARS / стр. 21–22.

48.

ХРУСТИЋ, Хасиба

СРБИЈА И ГЕОЕКОНОМСКА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА / Хасиба Хрустић. – ОНР. – Стр. 25–40.

Библиографија: стр. 38–40. – Summary: SERBIA AND GEOECONOMIC GLOBALIZATION / стр. 40.

49.

РАДОВАНОВИЋ, Вељко

ИНТЕГРАЛНИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ: КА СКЛАДНИЈЕМ РЕГИОНАЛНОМ РАЗВОЈУ / Вељко Радовановић. – ОНР. – Стр. 41–51.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 50. – Summary: INTEGRAL RURAL DEVELOPMENT: TOWARD A MORE HARMONIOUS REGIONAL DEVELOPMENT / стр. 50–51.

50.

KORNILOV, Alexander A.

THE REGIONS OF VOLGA FEDERAL DISTRICT: ETHNIC IDENTITY AS A POLITICAL PROJECT / Alexander A. Kornilov, Ilya Yu. Ryabkov (Александар А. Корнилов, Иља Ј. Рјабков). – ОНР. – Стр. 53–63.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 61–62. – Резиме на српском језику: РЕГИОНИ У ПОВОЛШКОМ ФЕДЕРАЛНОМ ДИСТРИКТУ: ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ КАО ПОЛИТИЧКИ ПРОЈЕКТ / стр. 62–63.

51.

БЈЕЛИЦА, Слободан

ПРОМЕНЕ ЕТНИЧКЕ И ВЕРСКЕ СТРУКТУРЕ ВОЈВОДИНЕ / Слободан Бјелица. – Приказ. – Стр. 65–66.

Приказ књиге: [Саша Кицошев и Драго Његован: *Развој етничке и верске структуре Војводине*, Нови Сад 2010: Прометеј и Мало историјско друштво].

52.

КЛЕВЕРНИЋ, Љиљана

БИБЛИОГРАФИЈА: 1950–2010. / Љиљана Клевернић, Ката Мирић, Олга Рудолф. – Библиографија. – Стр. 69–299.

Предговор: стр. 69–71; Библиографија: стр. 73–253. – Регистар аутора: стр. 255–266. – Предметни регистар: стр. 267–299.

Година 2010/LXI, Свеска 4, Број 133

53.

ПРОЛЕ, Драган

TERTIUM DATUR: СЛОТЕРДАЈК И ФИЛОЗОФИЈА МЕДИЈА / Драган Проле. – ОНР. – Стр. 7–18.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 17–18. – Summary: TERTIUM DATUR: SLOTERDIJK AND PHILOSOPHY OF THE MEDIA / стр. 18.

54.

НИКОЛИЋ, Марко

АКТУЕЛНИ ОДНОСИ РИМОКАТОЛИЧКЕ (РКЦ) И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ (СПЦ) / Марко Николић. – ОНР. – Стр. 19–37.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 34–36. – Summary: CONTEMPORARY RELATIONS OF SERBIAN ORTHODOX AND ROMAN CATHOLIC CHURCHES / стр. 37.

55.

ТРИФУНОВИЋ, Весна

РЕЛИГИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ И КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ / Весна Трифуновић. – ОНР. – Стр. 39–48.

Библиографија: стр. 48. – Summary: RELIGIOUS EDUCATION AND CULTURAL IDENTITY / стр. 48.

56.

ДОСТАНИЋ, Душан

ЈНП ЗБОР И СРПСКО ПРАВОСЛАВЉЕ / Душан Достанић. – ОНР. – Стр. 49–73.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 71–73. – Summary: JNP ZBOR AND SERBIAN ORTHODOXY / стр. 73.

57.

ПАВИЋЕВИЋ, Александра

ПУТУЈУЋИ КРОЗ ВРЕМЕ: ПОШТОВАЊЕ И УПОТРЕБА БОГОРОДИЧИНИХ ИКОНА У СРПСКОЈ ТРАДИЦИЈИ И ДАНАС / Александра Павићевић. – ОНР. – Стр. 75–86.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 84–85. – Summary: TRAVELLING THROUGH TIME: RESPECT AND USE OF VIRGIN MARY ICONS IN SERBIAN TRADITION / стр. 86.

58.

ЧИКИЋ, Јована

ЗНАЊЕ КАО ЧИНИЛАЦ УНАПРЕЂЕЊА ОРГАНСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ГАЗДИНСТВОМА ВОЈВОДИНЕ / Јована Чикић, Живојин Петровић. – ОНР. – Стр. 87–96.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 95. – Summary: KNOWLEDGE AS A FACTOR OF ORGANIC PRODUCTION IMPROVEMENT IN FARMS IN VOJVODINA / стр. 96.

59.

РАТКОВИЋ ЊЕГОВАН, Биљана

КАБЛОВСКИ ДИСТРИБУЦИОНИ СИСТЕМИ У СРБИЈИ: ИЗЛАЗ ИЗ СИВЕ ЗОНЕ ПОСЛОВАЊА / Биљана Ратковић Његован, Владимир Раденковић. – ОНР. – Стр. 97–110.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 110. – Summary: SERBIA'S CABLE DISTRIBUTION SYSTEMS: LEAVING THE GREY AREA OF BUSINESS PRACTICES / стр. 110.

60.

SOROKINA, Lilia G. (СОРОКИНА, Лилија Г.)

OVERCOMING THE SOCIAL CRISIS IN RUSSIA: SYSTEMIC MODERNIZATION AS AN ALTERNATIVE FOR ITS FURTHER DEVELOPMENT / Lilia G. Sorokina (Лилија Г. Со-рокина). – ОНР. – Стр. 110–117.

Библиографија: стр. 116–117. – Резиме на српском језику: КАКО ПРЕВАЗИЋИ ДРУ-ШТВЕНУ КРИЗУ У РУСИЈИ: СИСТЕМСКА МОДЕРНИЗАЦИЈА КАО АЛТЕРНАТИВА ЊЕНОГ ДАЉЕГ РАЗВОЈА / стр. 117.

61.

ВАПА ТАНКОСИЋ, ЈеленаПРОМЕНЕ У НАЧИНУ ПОСЛОВАЊА АГЕНЦИЈА ЗА ОСИГУРАЊЕ И ФИНАНСИ-РАЊЕ ИЗВОЗА / Јелена Вапа Танкосић. – Прегледни научни рад.² – Стр. 119–130.

Библиографија: стр. 128–129. – Summary: RECENT CHANGES IN BUSINESS PRACTICES OF THE EXPORT INSURANCE AND FINANCING AGENCIES / стр. 129–130.

62.

МАЛИНИЋ, Душица

ОЦЕЊИВАЊЕ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ УЧЕНИКА / Душица Малинић, Ђурђица Комле-новић. – ОНР. – Стр. 131–143.

Библиографија: стр. 141–142. – Summary: GRADING FROM THE PERSPECTIVE OF PUPILS / стр. 143.

63.

НЕДЕЉКОВИЋ, Саша

ЉУБА ЈОВАНОВИЋ – ДРЖАВНИК ИЗ БОКЕ / Саша Недељковић. – ПНР. – Стр. 145–159.

Библиографија: стр. 157–159. – Summary: LJUBA JOVANOVIĆ – STATESMAN FROM BOKA / стр. 159.

64.

ЛОНЧАРИЋ, Јован

СРПСКО-БУГАРСКО ЕКОНОМСКО ЗБЛИЖЕЊЕ / Јован Лончарић. – Наслеђе. – Стр. 161–166.

Чланак објављен у листу *Дело*, Београд, 1911, XVI, 61: 454–460.

65.

ОЦИЋ, Часлав

О ЈОВАНУ ЛОНЧАРИЋУ / Часлав Оцић. – Наслеђе. – Стр. 167–169.

66.

РАДОВАНОВИЋ, Вељко

СВЕСТРАНО РАЗМАТРАЊЕ КРИЗЕ У СВЕТУ И КОД НАС / Вељко Радовановић. – Осврт. – Стр. 171–179.

Осврт на зборник радова: [*Криза и развој*: Институт друштвених наука, Београд 2010].

Година 2011/LXII, Свеска 1, Број 134

67.

МИТРОВИЋ, Милован М.

СРПСКА ИДЕЈА У ДОБА ЗБРКАНЕ ИСТОРИЈСКЕ СВЕСТИ / Милован М. Митровић. – ОНР. – Стр. 1–16.

² У даљем тексту: ПНР.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 14–15. – Summary: THE SERBIAN IDEA IN AN ERA OF CONFUSED HISTORICAL CONSCIOUSNESS / стр. 16.

68.

БЛАГОЈЕВИЋ, Гордана

ИНТЕРНЕТ У САВРЕМЕНИМ ЕТНОЛОШКИМ И АНТРОПОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА / Гордана Благојевић. – ОНР. – Стр. 17–27.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 26–27. – Summary: THE INTERNET AS A FIELD AND A MEANS IN CONTEMPORARY ETHNOLOGICAL AND ANTHROPOLOGICAL RESEARCH / стр. 27.

69.

БУЈИШИЋ, Бранислава

МОРИС АЛЕ, БОРАЦ ПРОТИВ НЕПРИКОСНОВЕНИХ ИСТИНА / Бранислава Бујишић. – ПНР. – Стр. 29–50.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 44–45. – Summary: MAURICE ALLAIS, FIGHTER AGAINST UNQUESTIONED TRUTHS / стр. 45–46. – Интервју Мориса Алеа: стр. 46–50.

70.

ПАЈВАНЧИЋ, Ана

УЛОГА ЛОКАЛНОГ СТАНОВНИШТВА У РАЗВОЈУ ЕКОТУРИЗМА: СТАВОВИ ГРАЂАНА ВОЈВОЂАНСКИХ ГРАДОВА НА ДУНАВУ / Ана Пајванчић, Слободанка Марков. – ОНР. – Стр. 51–67.

Библиографија: стр. 66–67. – Summary: THE ROLE OF THE LOCAL POPULACE IN THE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM: THE VIEWS OF RESIDENTS OF VOJVODINA CITIES ON THE DANUBE / стр. 67.

71.

ГОЛУБОВИЋ, Велизар

СОЦИЈАЛНА ПЕНЗИЈА ИЛИ ПОВЕЋАНА СОЦИЈАЛНА ПОМОЋ / Велизар Голубовић. – ПНР. – Стр. 69–79.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 78–79. – Summary: SOCIAL PENSION OR INCREASED SOCIAL ASSISTANCE / стр. 79.

72.

БАРОВИЋ, Владимир

ОДНОС БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ И МЕДИЈСКИХ СИСТЕМА С АСПЕКТА НОВИНАРСКЕ ЕТИКЕ / Владимир Баровић. – ПНР. – Стр. 81–93.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 92–93. – Summary: THE RELATION BETWEEN SECURITY-INTELLIGENCE SERVICES AND MEDIA SYSTEMS FROM THE ASPECT OF JOURNALISM ETHICS / стр. 93.

73.

КОМАЗЕЦ, Гордана

СЕПАРИРАЊЕ, БАЛИРАЊЕ И ПРЕРАДА ОТПАДА / Гордана Комазец, Саша Кицошев, Горан Пузић. – ОНР. – Стр. 95–111.

Библиографија: стр. 110. – Summary: SEPARATING, BALING AND PROCESSING WASTE / стр. 111.

74.

СТОЈАНОВИЋ, Владимир

ДРУШТВЕНОГЕОГРАФСКА ПЕРСПЕКТИВА ПРОУЧАВАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ / Владимир Стојановић, Драган Долинај, Милана Пашић. – ПНР. – Стр. 113–119.

Библиографија: стр. 118. – Summary: THE HUMAN-GEOGRAPHIC PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL STUDIES / стр. 119.

75.

МИЈИЋ, Љубица

САВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ПРИМЕНЕ МУЛТИМЕДИЈА У ВИСОКОШКОЛСКОМ БИОХЕМИЈСКОМ ОБРАЗОВАЊУ / Љубица Мијић, Јасна Адамов, Мирјана Сегединац. – ПНР. – Стр. 121–130.

Библиографија: стр. 129–130. – Summary: CURRENT TRENDS IN THE APPLICATION OF MULTIMEDIA IN HIGHER EDUCATION IN THE FIELD OF BIOCHEMISTRY / стр. 130.

76.

БИЛИМОВИЋ, Александар Д.

БОГОТРАЖИТЕЉИ, ЕВРОАЗИЈЦИ И МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА / Александар А. Билимовић. – Баштина. – Стр. 131–141.

Напомене и библиографске референце уз текст. Превод с руског: Рајко Буквић.

77.

ОЦИЋ Часлав

АКТУЕЛНОСТ ИДЕЈА АЛЕКСАНДРА БИЛИМОВИЋА / Часлав Оцић. – Баштина. – Стр. 143–153.

Напомене и библиографске референце уз текст. Библиографија о Александру Билимовићу: стр. 147–148. – Дела Александра Билимовића: стр. 149–153.

78.

ШАТОХИН, Сергеј Антонович

САВРЕМЕНО ЕВРОАЗИЈСТВО – ПОЛИТИЧКА ДЕМАГОГИЈА / Сергеј Антонович Шатохин. – Интервју. – Стр. 155–158.

Напомене уз текст. – Интервју водио: Виталиј Фиљајев. – Превод с руског: Рајко Буквић.

79.

БУКВИЋ, Рајко

КО ЈЕ КО У РАСПРАВИ О (НЕО)ЕВРОАЗИЈСТВУ / Рајко Буквић. – Баштина. – Стр. 159–168.

80.

МИЛУТИНОВИЋ, Јована

ДАРОВИТОСТ И МОРАЛНОСТ / Јована Милутиновић, Слађана Зуковић. – Хроника. – Стр. 169–172.

Осврт на међународни научни скуп: [„Даровитост и моралност”, Вршац, 1. јул 2011].

81.

МАРЈАНОВИЋ, Милош

ДЕМОКРАТИЈА НА ЗАЛАСКУ? / Милош Марјановић. – Приказ. – Стр. 173–176.

Приказ књиге: [Зоран Видојевић: *Демократија на заласку – ауторитарно-шојалистичка и њишања*, Службени гласник – Институт друштвених наука, Београд 2010].

82.

НИКОЛИЋ, Мирјана

ТЕХНОЛОШКИ РАЗВОЈ – ПРОМОТЕР ИЛИ КОЧНИЧАР ДЕМОКРАТСКОГ РАЗВОЈА ДРУШТВА / Мирјана Николић. – Приказ. – Стр. 176–180.

Приказ књиге: [Триво Инђић: *Технологија и културни идентитет*, Службени гласник, Београд 2009].

83.

ВУЈОВИЋ, Сретен

КАПИТАЛНО ДЕЛО МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ КАРАКТЕРА / Сретен Вујовић. – Приказ. – Стр. 180–184.

Приказ књиге: [Бранислав Крстић: *Сјоменичка баштина – свједочанство и будућности прошлости*; Аутор; Synopsis, Сарајево; Synopsis, Загреб и ЈП Службени гласник, Београд 1990–2010].

84.

СВИРЧЕВИЋ, Мирослав

О СОЦИЈАЛНОМ И КУЛТУРНОМ ИНЖЕЊЕРИНГУ / Мирослав Свирчевић. – Приказ. – Стр. 184–186.

Приказ књиге: [Миша Ђурковић: *Слика, звук и моћ: огледи из њой-политике*, МСТ Гајић, Београд 2009].

85.

ЊЕГОВАН, Драго

ПРОТИВ НАМЕТНУТИХ СТЕРЕОТИПА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ / Драго Његован.
– Приказ. – Стр. 187.

Приказ књиге: [Јован Пејин: *Обнављање идеје „крвавог” сулџана Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресије на Србију; Restoration of idea of “bloody” Sultan Abdul Hamid II and NATO-EU aggression on Serbia*, Дом културе „Свети Сава” – Хвосно, Косовска Митровица, 2010].

86.

Аноним

ПОДАЦИ О АУТОРИМА / Аноним. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 189–194.
Биобиблиографске белешке о ауторима.

Година 2011/LXII, Свеска 2, Број 135

87.

НИКОЛИЋ, Душан

ПРАВО И ВРЕМЕ (Уместо предговора) / Душан Николић. – Предговор. – Стр. 207–209.
Библиографија: стр. 209.

88.

ЂАЈИЋ, Сања

ВРЕМЕНСКА НАДЛЕЖНОСТ МЕЂУНАРОДНИХ СУДОВА И АРБИТРАЖА / Сања Ђајић. – ОНР. – Стр. 211–230.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 228–230. – Summary: TEMPORAL JURISDICTION OF INTERNATIONAL JUDICIAL AND ARBITRAL COURTS / стр. 230.

89.

ЛУКИЋ, Татјана

ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕТХОДНОГ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА / Татјана Лукић. – ПНР.
– Стр. 231–240.

Библиографија: стр. 240. – Summary: ORGANIZATION OF PREPARATORY CRIMINAL PROCEEDINGS / стр. 240.

90.

ЛОНЧАР, Зоран

УЛОГА ОРГАНА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ У ПОСТУПКУ ИЗДАВАЊА ПУТНИХ ИСПРАВА / Зоран Лончар. – ПНР. – Стр. 241–258.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 257. – Summary: JURISDICTION OF STATE ADMINISTRATION IN THE PROCEDURE OF ISSUING TRAVEL DOCUMENTS / стр. 257.

91.

ЧИПЛИЋ, Светозар

ОДНОС ПОСЛАНИКА И ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА / Светозар Чиплић. – ОНР.
– Стр. 259–268.

Библиографија: стр. 267–268. – Summary: THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MEMBERS OF PARLIAMENT AND POLITICAL PARTIES / стр. 268.

92.

ЛАЂЕВАЦ, Ивона

РАЗВОЈ НАЧЕЛА СУПСИДИЈАРНОСТИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – ОД УГОВОРА ИЗ МАСТРИХТА ДО УГОВОРА ИЗ ЛИСАБОНА / Ивона Лађевац, Драган Ђукановић. – ПНР.
– Стр. 269–278.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 277–278. – Summary: THE LISBON TREATY AND THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY / стр. 278.

93.

ПЛАНОЈЕВИЋ, Нина

СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ ОД НЕВЛАСНИКА У НАЦРТУ ЗАЈЕДНИЧКОГ ПОЈМОВНОГ ОКВИРА СТУДИЈСКЕ ГРУПЕ ЗА ЕВРОПСКИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК / Нина Планојевић. – ОНР. – Стр. 279–291.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 290–291. – Summary: ASQUISITION OF OWNERSHIP BY NON-OWNERS IN THE DRAFT OF COMMON FRAME OF REFERENCE STUDY GROUP FOR EUROPEAN CIVIL CODE / стр. 291.

94.

ДУДАШ, Атила

О ПОСТУПКУ УСВАЈАЊА НОВОГ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА РЕПУБЛИКЕ МАЂАРСКЕ / Атила Дудаш. – ОНР. – Стр. 293–311.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 309–310. – Summary: ON THE PROMULGATION OF THE NEW HUNGARIAN CIVIL CODE / стр. 310–311.

95.

НИКОЛИЋ, Душан

ДВА ВЕКА АУСТРИЈСКОГ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА (1811–2011) / Душан Николић. – ПНР. – Стр. 313–327.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 325–326. – Summary: TWO CENTURIES OF THE AUSTRIAN CIVIL CODE (1811–2011) / стр. 326–327.

96.

Аноним

ПОДАЦИ О АУТОРИМА / Аноним. – Стр. 328–334.

Биобиблиографске белешке о ауторима.

Година 2011/LXII, Свеска 3, Број 136

97.

АЋИМОВИЋ, Мирко

О ПОЧЕТКУ СРПСКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ / Мирко Аћимовић. – ОНР. – Стр. 337–353.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 352–353. – Summary: ON THE BEGINNING OF SERBIAN PHILOSOPHY / стр. 353.

98.

ЈЕВТИЋ, Мирољуб

ЈЕЗИЧКИ ИНЖЕЊЕРИНГ У СЛУЖБИ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА / Мирољуб Јевтић. – ОНР. – Стр. 355–368.

Библиографија: стр. 368. – Summary: LANGUAGE ENGINEERING IN THE SERVICE OF CIVIL SOCIETY / стр. 368.

99.

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Борис

ЈЕДИНСТВО ДРЖАВЕ, ВЛАСТИ И ПРАВА У ПРАВНО-ПОЛИТИЧКОЈ ТЕОРИЈИ СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА / Борис Милосављевић. – ОНР. – Стр. 369–380.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 379–380. – Summary: UNITY OF STATE, LAW AND POWER IN LEGAL AND POLITICAL THEORY OF SLOBODAN JOVANOVIĆ / стр. 380.

100.

РАДУШКИ, Нада

ПРОСТОРНИ РАЗМЕШТАЈ И ЕТНИЧКА ХОМОГЕНИЗАЦИЈА СТАНОВНИШТВА СРБИЈЕ / Нада Радушки. – ОНР. – Стр. 381–394.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 393–394. – Summary: SPATIAL DISTRIBUTION AND ETHNIC HOMOGENIZATION OF POPULATION IN SERBIA / стр. 394.

101.

МАРКО, Јан

АНАЛИЗА ЛЕКСИКОНА СЛОВАЧКИХ ВОЈВОЂАНСКИХ УНИВЕРЗИТЕТСКИХ ПЕДАГОГА И НАУЧНИКА / Јан Марко. – ОНР. – Стр. 395–416.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 416. – *Súhrn: ROZBOR LEXIKÓNU SLOVENSKÝCH VOJVODINSKÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH UČITEĽOV A VEDCOV* / стр. 416.

102.

БУКВИЋ, Рајко

ЦИТИРАЊЕ У ЗБОРНИКУ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ У 2010. ГОДИНИ – ПРИЛОГ ЗАСНИВАЊУ НАУКОМЕТРИЈЕ У СРБИЈИ / Рајко Буквић. – ОНР. – Стр. 417–432.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 431–432. – Summary: CITING IN MATICA SRPSKA SOCIAL SCIENCE QUARTERLY IN 2010 – EMPIRICAL ANALYSIS AS A CONTRIBUTION FOR FOUNDING SCIENTOMETRICS IN SERBIA / стр. 432.

103.

ГУДОВИЋ, Зоран

ИСТРАЖИВАЊА У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА / Зоран Гудовић. – Приказ. – Стр. 433–436.

Приказ књиге: [Владимир Милић: *Основе методологије искуственог истраживања у друштвеним наукама*, Завод за проучавање села, Београд 2011, 294 стр.].

104.

КОСАНОВИЋ, Богдан

ИЗАЗОВ ЗА ПРОМИШЉАЊЕ НЕКИХ АСПЕКТА КУЛТУРЕ / Богдан Косановић. – Приказ. – Стр. 436–437.

Приказ књиге: [Ратко Р. Божовић: *Изазови културе*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2010, 270 стр.].

105.

Аноним

ПОДАЦИ О АУТОРИМА / Аноним. – Библиографске белешке о ауторима. – Стр. 439–441.

Година 2011/LXII, Свеска 4, Број 137

106.

ПЕЛЕВИЋ, Бранислав

ГЛОБАЛНА ТРГОВИНСКА НЕРАВНОТЕЖА И ЕКОНОМСКА КРИЗА / Бранислав Пелевић, Владимир Вучковић. – ОНР. – Стр. 443–454.

Библиографија: стр. 453–454. – Summary: GLOBAL TRADE IMBALANCE AND ECONOMIC CRISIS / стр. 454.

107.

ЗАХАРОВ, Владимир Яковлевич (Захаров Владимир Яковлевич)

КРИЗИС И УПРАВЛЕНИЕ РЫНКАМИ В ТРАНСФОРМИРУЮЩЕЙСЯ ЭКОНОМИКЕ / Владимир Яковлевич Захаров (Владимир Яковлевич Захаров). – ОНР. – Стр. 455–464.

Библиографија: стр. 464. – Summary: MANAGEMENT OF MARKETS IN THE TRANSFORMING ECONOMY / стр. 464.

108.

ВИТЕЗОВИЋ, Селена

СТУДИЈЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У ПРАИСТОРИЈСКОЈ АРХЕОЛОГИЈИ / Селена Витезовић. – ОНР. – Стр. 465–480.

Библиографија: стр. 477–479. – Summary: STUDIES OF TECHNOLOGY IN PREHISTORIC ARCHAEOLOGY / стр. 480.

109.

НОВАКОВИЋ, Драган

ИСЛАМСКИ МИСТИЦИЗАМ – СУФИЗАМ / Драган Новаковић. – ОНР. – Стр. 481–494.

Библиографија: стр. 493–494. – Summary: ISLAMIC MYSTICISM – SUFISM / стр. 494.

110.

ВУЧКОВИЋ, Жељко

ПРОЛЕГОМЕНА ЗА КРИТИЧКУ ЕСТЕТИКУ МЕДИЈА / Жељко Вучковић. – ОНР. – Стр. 495–507.

Библиографија: стр. 507. – Summary: PROLEGOMENA REGARDING CRITICAL MEDIA AESTHETICS / стр. 507.

111.

БЈЕЛИЦА, Слободан

ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ИДЕЈЕ О АУТОНОМИЈИ ВОЈВОДИНЕ / Слободан Бјелица. – ОНР. – Стр. 509–520.

Библиографија: стр. 519–520. – Summary: TRANSFORMATIONS OF THE "AUTONOMUS VOJVODINA" IDEA / стр. 520.

112.

ЧУЧКОВИЋ, Александар

МАГИЈСКИ КОРЕНИ ЕСТЕТСКОГ У УМЕТНОСТИ И ТЕХНИЦИ / Александар Чучковић. – ОНР. – Стр. 521–532.

Библиографија: стр. 532. – Summary: MAGIC ROOTS OF THE AESTHETIC IN ART AND TECHNICITY / стр. 532.

113.

ЋАЛОВИЋ, Драган

ПОЛИТИЗАЦИЈА УМЕТНОСТИ У ПОСЛЕРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ / Драган Ћаловић. – ОНР. – Стр. 533–546.

Библиографија: стр. 545–546. – Summary: ART POLITICKING IN POSTWAR YUGOSLAVIA / стр. 546.

114.

ВАЛИЋ НЕДЕЉКОВИЋ, Дубравка

ПРЕДСТАВЉАЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА У ДНЕВНИМ НОВИНАМА У СРБИЈИ: АНАЛИЗА САДРЖАЈА / Дубравка Валић Недељковић. – ОНР. – Стр. 547–558.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 557. – Summary: HUMAN RIGHTS IN SELECTED DAILY NEWSPAPER IN SERBIA: A CONTENT ANALYSIS / стр. 558.

115.

МЕКЛАФЛИН, Грегори

ИЗ ХЛАДНОГ РАТА У – ВРЕЛУ ТРАНЗИЦИЈУ: Слике источноевропских револуција у британским медијима / Грегори Меклафлин (Gregory McLaughlin). – Имагологија. – Стр. 559–570.

Превела: Јелена Јовановић.

116.

БУКВИЋ, Рајко

КОСТА ВАСИЉЕВИЋ – СТО ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ЗАБОРАВЉЕНОГ ВЕЛИКАНА / Рајко Буквић. – Годишњица. – Стр. 571–578.

Радови Косте Ћ. Васиљевића: стр. 575–578.

117.

СТОЈАНОВИЋ, Божо

ПРИЛОГ АНАТОМИЈИ САВРЕМЕНЕ КРИЗЕ / Божо Стојановић. – Осврт. – Стр. 579–585.

Осврт на књигу: [*Свејска финансијска криза – изазови и сипраијеија*, редактор Оскар Ковач, Научно друштво Србије, Београд 2011].

Библиографија: стр. 585.

118.

БУКВИЋ, Рајко

ЛЕОНИД ИВАНОВИЧ АБАЛКИН „ОТАЦ” ТРЖИШНЕ ПРИВРЕДЕ У РУСИЈИ / Рајко Буквић. – Некролог. – Стр. 587–592.

In memoriam. – Библиографија радова: Леонид Иванович Абалкин: стр. 591–592.

119.

Аноним

ПОДАЦИ О АУТОРИМА / Аноним. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 593–598.

Година 2012/LXIII, Свеска 1, Број 138

120.

СТЕФАНОВСКИ, Мирјана

НАЦРТ УСТАВА РАДИВОЈА МИЛОЈКОВИЋА ИЗ 1867. ГОДИНЕ / Мирјана Стефановски. – ОНР. – Стр. 1–16.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 15–16. – Summary: RADIVOJE MILOJKOVIC'S 1867 CONSTITUTION DRAFT / стр. 16.

121.

ТЕРЗИЋ, Славенко

ЕВРОАЗИЈСКИ ВИДИЦИ ГРОФА САВЕ ВЛАДИСЛАВИЋА / Славенко Терзић. – ОНР. – Стр. 17–28.

Библиографија: стр. 27. – Summary: COUNT SAVA VLADISLAVIĆ'S EURO-ASIAN HORIZONS / стр. 28.

122.

ПАПИЋ БРАНКОВ, Татјана

УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ШИРЕЊУ ГЕНЕТСКИ МОДИФИКОВАНЕ ХРАНЕ / Татјана Папић Бранков, Ковиљко Ловре. – ОНР. – Стр. 29–38.

Библиографија: стр. 37–38. – Summary: THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS IN THE SPREAD OF GENETICALLY MODIFIED FOOD / стр. 38.

123.

ЂЕКИЋ, Ђорђе

СРПСКО СРЕДЊОВЕКОВНО ПРАВО: ОД ОСВЕТЕ ДО РЕЗЕРВАТА СУДСКИХ / Ђорђе Ђекић. – ОНР. – Стр. 39–46.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 45–46. – Summary: SERBIAN MEDIEVAL LAW: FROM REVENGE TO RULER'S PREROGATIVE / стр. 46.

124.

МАРТИНОВИЋ, Александар

ПРАВНА ЗАСНОВАНOST АКАТА ВЛАДЕ И АКАТА РАСПОЛАГАЊА У СИСТЕМУ ЈАВНОГ ПРАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ / Александар Мартиновић. – ОНР. – Стр. 47–54.

Библиографија: стр. 54. – Summary: LEGAL JUSTIFICATION OF GOVERNMENT ACTS AND ACTS OF DISPOSAL IN THE PUBLIC RIGHTS OF THE REPUBLIC OF SERBIA / стр. 54.

125.

СПАСЕНОВИЋ, Снежана

ФЕРТИЛИТЕТ СТАНОВНИШТВА БЕОГРАДА У КОНТЕКСТУ ТЕОРИЈЕ ДРУГЕ ДЕМОГРАФСKE ТРАНЗИЦИЈЕ / Снежана Спасеновић, Мирјана Девеџић. – ОНР. – Стр. 55–70.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 69–70. – Summary: FERTILITY OF BELGRADE'S POPULATION IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF THE SECOND DEMOGRAPHIC TRANSITION / стр. 70.

126.

АНЂЕЛКОВИЋ, Слађана

СРПСКЕ ОСНОВНЕ ПРАВОСЛАВНЕ ВЕРОИСПОВЕДНЕ ШКОЛЕ У РУМУНИЈИ (1919–1948) / Слађана Анђелковић, Зорица Станисављевић Петровић, Стеван Бугарски. – ОНР. – Стр. 71–87.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 86–87. – Summary: SERBIAN ORTHODOX CONFESSIONAL PRIMARY SCHOOLS IN ROMANIA (1919–1948) / стр. 87.

127.

ШАРЧЕВИЋ, Данијела

ДРУШТВЕНО ОДГОВОРНО ПОСЛОВАЊЕ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У СРБИЈИ / Данијела Шарчевић, Гордана Терзић. – ОНР. – Стр. 89–101.

Библиографија: стр. 100. – Summary: CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN SERBIA'S SCIENTIFIC-RESEARCH ORGANIZATION / стр. 101.

128.

НЕДЕЉКОВИЋ, Саша

ПОВЕСТ САВЕЗА ВИТЕШКИХ ДРУШТАВА „ДУШАН СИЛНИ“ / Саша Недељковић. – ОНР. – Стр. 103–114.

Библиографија: стр. 112–113. – Summary: HISTORY OF THE UNION OF THE KNIGHTS' ASSOCIATIONS *DUŠAN SILNI* / стр. 113–114.

129.

ЊЕГОВАН, Драго

СРПСКИ И СЛАВЕНСКИ ИМПЕРАТИВ У ВОЈВОЂАНСКИМ ОБЛАСТИМА 1918: ПРИСАЈЕДИНИТИ СЕ СРБИЈИ / Драго Његован. – Приказ. – Стр. 115–118.

Приказ књиге: [Милан Ђуканов, *Први српски народни одбор 1918*, 2. доп. издање, ИП Београд, Зрењанин 2010, 152 стр.].

130.

ВУЈОВИЋ, Милан

КАПИТАЛНО ДЕЛО О СРПСКОМ ПОСЛОВНОМ БАНКАРСТВУ / Милан Вујовић. – Приказ. – Стр. 118–122.

Приказ књиге: [Иле Ковачевић, *Пословно банкарство у Србији 1921–2011*, Удружење банака Србије и Југословенски преглед, Београд 2011, 187 стр., илустр.; 27 cm].

131.

ПЕТРОВИЋ, Милан

КЕЈНЗОВ ДОПРИНОС МАКРОЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ / Милан Петровић. – Приказ. – Стр. 123–127.

Приказ књиге: [Иван Вујачић, *Кејнз њојшв класика: Формална анализа и њоређење*, Службени гласник, Београд 2011, 129 стр.].

132.

ПОПОВИЋ, Радомир Ј.

ПРВОРАЗРЕДНА СТУДИЈА О СТАРОЈ СРБИЈИ / Радомир Ј. Поповић. – Приказ. – Стр. 127–129.

Приказ књиге: [Александра Марковић Новаков, *Православна српска богословија у Призрену 1871–1890*, Епархија нишка и Епархија рашко-призренска, Ниш 2011, 243 стр.].

133.

НИКОЛИЋ, Владимир

ПОДАЦИ О АУТОРИМА / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 131–135.

134.

Аноним

РЕЦЕНЗЕНТИ РУКОПИСА ЗМСДН У 2011. ГОДИНИ / Стр. 136.

Година 2012/LXIII, Свеска 2, Број 139

135.

ПРЕЛИЋ, Младена

МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ: РАСПРАВА КОЈА ТРАЈЕ / Младена Прелић. – ОНР. – Стр. 139–149.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 148–149. – Summary: MULTICULTURALISM: A CONTINUAL DISCOURSE / стр. 149.

136.

ПАВЛОВИЋ, Мирјана

МЕЂУЕТНИЧКИ ФЕСТИВАЛИ: ПРАЗНИЦИ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА И/ИЛИ ЧУВАРИ ЕТНИЧНОСТИ / Мирјана Павловић. – ОНР. – Стр. 151–157.

Напомена и библиографска референца уз текст. – Библиографија: стр. 157. – Summary: INTERETHNIC FESTIVALS: THE CELEBRATIONS OF MULTICULTURALISM AND/OR THE GUARDIANS OF ETHNICITY / стр. 157.

137.

ПАВИЋЕВИЋ, Александра

УЛОГА РЕЛИГИЈЕ У ИДЕНТИТЕТУ ГРАЂАНА СРБИЈЕ: ИЗМЕЂУ ЛИЧНИХ ИЗБОРА И КОЛЕКТИВНИХ ПРЕДСТАВА. СРПСКО СТАНОВНИШТВО СЈЕНИЦЕ И ПЕШТЕРА / Александра Павићевић. – ОНР. – Стр. 159–172.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 171–172. – Summary: THE ROLE OF THE RELIGION IN THE IDENTITY OF SERBIA'S CITIZENS BETWEEN PERSONAL CHOICES AND COLLECTIVE IMAGES: SERBIAN POPULATION OF SJENICA AND PEŠTER REGION / стр. 172.

138.

ЂОРЂЕВИЋ ЦРНОБРЊА, Јадранка

ЈЕЗИК И УКЉУЧИВАЊЕ ДОСЕЉЕНИКА У ВЕЋИНСКУ ЗАЈЕДНИЦУ: СРБИ У ЛЈУБЉАНИ / Јадранка Ђорђевић Црнобрња. – ОНР. – Стр. 173–183.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 181–182. – Summary: LANGUAGE AND INVOLVEMENT OF IMMIGRANTS IN A MAJORITY COMMUNITY: SERBS IN LJUBLJANA / стр. 182–183.

139.

БЛАГОЈЕВИЋ, Гордана

НАИВНО СЛИКАРСТВО КАО ПРИЧА О ЕТНОКУЛТУРНОМ ИДЕНТИТЕТУ СЛОВАКА У СРБИЈИ: ПРИМЕР КОВАЧИЦЕ / Гордана Благојевић. – ОНР. – Стр. 185–195.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 194–195. – Summary: NAIVE ART AS A STORY ABOUT THE ETHNO/CULTURAL IDENTITY OF SLOVAKS IN SERBIA: THE EXAMPLE OF KOVAČICA / стр. 195.

140.

КРЕЛ, Александар

ЕТНИЧКА ДИСТАНЦА / ВЕЗАНОСТ (БЛИСКОСТ) ВОЈВОЂАНСКИХ НЕМАЦА ПРЕМА СРБИМА И МАЂАРИМА У ВОЈВОДИНИ И НЕМЦИМА У СР НЕМАЧКОЈ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА / Александар Крел. – ОНР. – Стр. 197–207.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 206–207. – Summary: ETHNICAL DISTANCE/CONNECTION (CLOSENESS) OF GERMANS IN VOJVODINA ACCORDING TO THE SERB AND HUNGARIANS IN VOJVODINA AND GERMANS IN GERMANY AT THE BEGINNING OF 21TH CENTURY / стр. 207.

141.

РАКОЧЕВИЋ, Селена

МОДАЛИТЕТИ ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТИ: ПЛЕСАЊЕ У СВАДБЕНОМ РИТУАЛУ СРБА У БАНАТУ / Селена Ракочевић. – ОНР. – Стр. 209–221.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 220–221. – Summary: MODES OF INTERCULTURALITY: DANCING WITHIN THE WEDDING RITUAL OF THE BANAT SERBS / стр. 222.

142.

ЛАЈИЋ МИХАЈЛОВИЋ, Данка

ДРАГАЧЕВСКИ САБОР ТРУБАЧА У ГУЧИ: МЕСТО УМРЕЖАВАЊА МУЗИЧКИХ КУЛТУРА / Данка Лајић Михајловић, Мирјана Закић. – ОНР. – Стр. 223–236.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 234–235. – Summary: DRAGAČEVO TRUMPET FESTIVAL IN GUČA – A PLACE OF NETWORKING MUSIC CULTURES / стр. 235–236.

143.

СТОЈИЋ МИТРОВИЋ, Марта

ЕКСТЕРНАЛИЗАЦИЈА ГРАНИЦА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПОЈАВА ИМПРОВИЗОВАНИХ МИГРАНТСКИХ НАСЕЉА У СРБИЈИ / Марта Стојић Митровић. – ОНР. – Стр. 237–248.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 247–248. – Summary: EXTERNALIZATION OF EUROPEAN BORDERS AND THE EMERGENCE OF IMPROVISED MIGRANTS' SETTLEMENTS IN SERBIA / стр. 248.

144.

СОКОЛОВСКА, Валентина

ДРУШТВЕНИ И ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ СРБА У ВОЈВОДИНИ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА У ОГЛЕДАЛУ УПИТНОГ ЛИСТА МАТИЦЕ СРПСКЕ / Валентина Соколовска, Гордана Трипковић. – ОНР. – Стр. 249–257.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 257. – Summary: SOCIAL AND FAMILY LIFE OF THE SERBS IN VOJVODINA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY / стр. 257.

145.

ЊЕГОВАН, Драго

ВОЈВОДИНА – РЕГИОН ЗАСНОВАН НА СРПСКОМ ЕТНИЦИТЕТУ И ЊЕГОВОМ ОСПОРАВАЊУ / Драго Његован. – ОНР. – Стр. 259–273.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 272. – Summary: VOJVODINA – A REGION BASED ON THE SERBIAN ETHNICITY AND ITS DENIAL / стр. 273.

146.

СТОЈИЉКОВИЋ, Вукашин С.

СТАНДАРДНИ ЈЕЗИК У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВЕНОМ КОНТЕКСТУ И ФЕНОМЕН ТЗВ. ДЕСТАНДАРДИЗАЦИЈЕ ЈЕЗИКА / Вукашин С. Стојиљковић. – ОНР. – Стр. 275–282.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 281–282. – Summary: STANDARD LANGUAGE IN THE CONTEMPORARY SOCIAL CONTEXT AND THE PHENOMENON OF THE SO-CALLED LANGUAGE DESTANDARDIZATION / стр. 282.

147.

ШЉУКИЋ, Срђан

ЕНТОНИ СМИТ О ОДНОСУ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА И МИТА О ИЗАБРАНОСТИ / Срђан Шљукић. – ОНР. – Стр. 283–293.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 292. – Summary: SMITH'S UNDERSTANDING OF RELATION BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND MYTH OF ELECTION / стр. 293.

148.

ЋИРИЋ, Јована

МИЛАНКОВИЋ – РЕНЕСАНСНИ СТВАРАЛАЦ / Јована Ћирић. – Приказ. – Стр. 296–308.

Приказ књиге: [*Стваралацтво Милутина Миланковића*, зборник радова с истоименог Међународног симпозијума, одржаног у Даљу, 23. и 24. маја 2008. године, уредник Часлав Оцић, САНУ, Београд 2009].

149.

ЊЕГОВАН, Драго

In memoriam: АКАДЕМИК ЧЕДОМИР ПОПОВ (1936–2012) / Драго Његован. – Некролог. – Стр. 309–311.

150.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 313–319.

Биобиблиографске белешке.

Година 2012/LXIII, Свеска 3, Број 140

151.

АГАНБЕГЈАН, Абел Гезевич (Аганбегян Абел Гезевич)

ЗАШТО НЕ ИДЕМО У КОРАК С ВОДЕЋИМ ЗЕМЉАМА? / Абел Гезевич Аганбегјан. – ОНР. – Стр. 321–334.

Превод с руског: Рајко Буквић. – Напомене уз текст. – Summary: WHY WE ARE NOT KEEPING UP WITH LEADING COUNTRIES / стр. 334.

152.

БЛИНОВ, Андреј Олегович (Блинов Андрей Олегович)

УВЕЋАВАЊЕ ИНОВАЦИОНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА ТРАНЗИЦИОНЕ ЕКОНОМИЈЕ: ТЕХНОЛОГИЈЕ, ОБРАЗОВАЊЕ, КОМУНИКАЦИЈЕ / Андреј Олегович Блинов, Владимир Јаковљевич Захаров. – ОНР. – Стр. 335–346.

Превод с руског: Мирослав Ивановић. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 345. – Summary: GROWTH OF INNOVATION CAPACITY OF THE TRANSITION ECONOMY: TECHNOLOGIES, EDUCATION, COMMUNICATIONS / стр. 346.

153.

ПАРШЕВ, Андреј Петровић (Паршев Андрей Петровић)

ГОРКА ТЕОРЕМА / Андреј Петровић Паршев. – ОНР. – Стр. 347–365.

Превод с руског: Мирослав Ивановић. – Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 364. – Summary: BITTER THEOREM / стр. 365.

154.

НИКУЛИН, Александар Михајлович (Никулин Александр Михайлович)

БИЛИМОВИЋ КАО АГРАРНИК / Александар Михајлович Никулин. – ОНР. – Стр. 367–392.

Библиографија: стр. 391–392. – Summary: BILIMOVIĆ AS AGRARIAN ECONOMIST / стр. 392. – Превод с руског: Рајко Буквић.

155.

БУКВИЋ, Рајко

НОВО ПОЗНАНСТВО С „НЕСМЕЊИВИМ” МИНИСТРОМ / Рајко Буквић. – ОНР. – Стр. 393–400.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 399–400. – Summary: REACQUAINTANCE WITH THE ”IRREPLACEABLE” MINISTER / стр. 400.

156.

ЗВЕРЕВ, Арсениј Григорјевич (Зверев Арсений Григорьевич)

НОВЧАНА РЕФОРМА У РУСИЈИ 1922–1924. / Арсениј Григорјевич Зверев. – ОНР. – Стр. 401–419.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: MONETARY REFORM IN RUSSIA 1922–1924. / стр. 419. – Превод с руског: Рајко Буквић.

157.

ПЕЛЕВИЋ, Бранислав

АПРЕСИЈАЦИЈА ЈУАНА: НУЖНОСТ ИЛИ АРГУМЕНТ ЗА ПОЛИТИЧКУ ЕКОНОМИЈУ ПРОТЕКЦИОНИЗМА / Бранислав Пелевић. – ОНР. – Стр. 421–435.

Библиографија: стр. 433–435. – Summary: YUAN APPRECIATION: THE NECESSITY OR AN ARGUMENT FOR POLITICAL ECONOMY OF PROTECTIONISM / стр. 435.

158.

ЈОВАНОВИЋ, Мирослав Н.

ДА ЛИ СЕ СТРАТЕГИЈА СПАСАВАЊА ЕВРОЗОНЕ СВОДИ НА ПРЕУРЕЂИВАЊЕ ЛЕЖАЈКИ НА ПАЛУБИ ТИТАНИКА? / Мирослав Н. Јовановић, Исидора Љумовић. – ОНР. – Стр. 437–453.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 452. – Summary: IS THE EUROZONE RESCUE STRATEGY TANTAMOUNT TO THE REARRANGEMENT OF DECKCHAIRS ON THE TITANIC? / стр. 453.

159.

ГРБИЋ, Владимир М.

КРИЗА У ЕВРОЗОНИ: УЗРОЦИ И ПОЛИТИКЕ / Владимир М. Грбић. – ОНР. – Стр. 455–469.
Библиографија: стр. 468. – Summary: THE EUROZONE CRISIS: CAUSES AND POLICY / стр. 469.

160.

МИТРИЋ АЋИМОВИЋ, Драгана

КОРУПЦИЈА: ШТА ЗНАМО О ЊОЈ И ШТА ПСИХОЛОГИЈА ТУ МОЖЕ? / Драгана Митрић Аћимовић. – Приказ. – Стр. 471–473.

Приказ књиге: [Небојша Мајсторовић, *Корупција: узроци, експанзија и интервенција*, Академска књига, Нови Сад 2012, 106 стр.].

161.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 475–480.

Библиографске белешке.

Година 2012/LXIII, Свеска 4, Број 141

162.

МИЈАТОВИЋ, Бошко

КАМАТЕ: ХРИШЋАНСКИ И ЕКОНОМСКИ ПОГЛЕД / Бошко Мијатовић. – ОНР. – Стр. 483–502.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 501–502. – Summary: INTERESTS: CHRISTIAN AND ECONOMIC VIEWS / стр. 502.

163.

ПАВЛОВИЋ, Марко

ЈУГОСЛОВЕНСКА КРАЉЕВИНА ПРВА ЕВРОПСКА РЕГИОНАЛНА ДРЖАВА / Марко Павловић. – ОНР. – Стр. 503–521.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 520–521. – Summary: THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA FIRST EUROPEAN REGIONAL STATE / стр. 521.

164.

УМЕЉИЋ, Владимир

ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ У НЕМАЧКОЈ ИСТОРИЈСКОЈ НАУЦИ: У ХРВАТСКОЈ ДРЖАВИ 1941–1945. НИЈЕ ИЗВРШЕН ГЕНОЦИД НАД СРБИМА? (Докторска дисертација Александра Корба, награђена највишом оценом на Хумболтовом универзитету у Берлину, и све њене импликације) / Владимир Умељић. – Коментар. – Стр. 523–550.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 547–548. – Summary: A PARADIGM SHIFT IN GERMAN HISTORIOGRAPHY: IN THE STATE OF CROATIA (1941–1945) THERE WAS NO GENOCIDE AGAINST THE SERBS? / стр. 549. – Zusammenfassung: PARADIGMENWECHSEL IN DER DEUTSCHEN GESCHICHTSWISSENSCHAFT: IM STAAT KROATIEN WURDE IN DEN JAHREN 1941–1945 KEIN GENOZID AN DEN SERBEN DURCHGEFÜHRT? / стр. 550.

165.

ЈЕВТИЋ, Мирољуб

КАКО НАЦИЈЕ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ГЛЕДАЈУ МОДЕРНУ ТУРСКУ / Мирољуб Јевтић. – ОНР. – Стр. 551–563.

Библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 562. – Summary: HOW NATIONS OF FORMER YUGOSLAVIA LOOK ON MODERN TURKEY / стр. 563.

166.

РИКАЛОВИЋ, Гојко

НОВИ ОБРАЗАЦ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА И ЗАПОШЉАВАЊА: Модел креативне руралне индустријализације / Гојко Рикаловић, Жаклина Стојановић, Зорка Закић. – ОНР. – Стр. 565–582.

Библиографија: стр. 581. – Summary: A NEW FORM OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND EMPLOYMENT: MODEL OF CREATIVE RURAL INDUSTRIALIZATION / стр. 582.

167.

МИЛУТИНОВИЋ, Јована

КРИТИЧКИ КОНСТРУКТИВИЗАМ: УСПОСТАВЉАЊЕ ОТВОРЕНОГ И КРИТИЧКОГ ДИСКУРСА У НАСТАВИ / Јована Милутиновић. – ОНР. – Стр. 583–594.

Библиографија: стр. 592–593. – Summary: CRITICAL CONSTRUCTIVISM: ESTABLISHMENT OF OPEN AND CRITICAL DISCOURSE IN TEACHING / стр. 593–594.

168.

МИШЧЕВИЋ КАДИЈЕВИЋ, Гордана

УСКЛАЂЕНОСТ ДЕКЛАРАТИВНОГ И ПРОЦЕДУРАЛНОГ ЗНАЊА У КООПЕРАТИВНОЈ НАСТАВИ / Гордана Мишчевић Кадијевић. – ОНР. – Стр. 595–605.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 604. – Summary: COMPLIANCE OF DECLARATIVE AND PROCEDURAL KNOWLEDGE IN COOPERATIVE TEACHING / стр. 605.

169.

ЂУКИЋ, Мара

КА ХУМАНОЈ ШКОЛИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ ЗНАЊА: АНТИЧКИ ПУТОКАЗИ / Мара Ђукић, Јелена Ђерманов. – ПНР. – Стр. 607–614.

Библиографија: стр. 613–614. – Summary: TOWARDS A HUMANE SCHOOL IN MODERN KNOWLEDGE SOCIETY: ANTIQUE GUIDELINES / стр. 614.

170.

ЛУКИЋ, Весна

ПОВЕЗАНОСТ МИГРАЦИЈА И ДНЕВНИХ МИГРАЦИЈА У ВОЈВОДИНИ / Весна Лукић. – ОНР. – Стр. 615–624.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 622–623. – Summary: CONNECTIONS BETWEEN MIGRATIONS AND COMMUTING IN VOJVODINA / стр. 623–624.

171.

ЛАЈИЋ, Оливер

ПОСЕБНИ ОБЛИЦИ ОДУЗИМАЊА ДОБИТИ СТЕЧЕНЕ КРИМИНАЛОМ / Оливер Лајић. – ПНР. – Стр. 625–639.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 637–639. – Summary: SPECIAL FORMS OF CRIMINAL PROPERTY CONFISCATION / стр. 639.

172.

БЛАГОЈЕВИЋ, Филип

ЗАШТО СУ НАС БОМБАРДОВАЛИ? / Филип Благојевић. – Приказ. – Стр. 641–646.

Приказ књиге: [Данило Золо, *Ко каже хуманосиј... райи, љраво и глобални њоредак*, с италијанског превео Зоран Катанић; приређивање и стручна редакција превода Зоран Стојановић, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, 157 стр.].

173.

ХАЦИЋ, Миролуб

СВЕСНО ПРОМИШЉАЊЕ УПРАВЉАЊА РАЗВОЈЕМ: УСЛОВ ИЗЛАСКА ИЗ КРИЗЕ / Миролуб Хаџић. – Приказ. – Стр. 646–649.

Приказ књиге: [Миодраг Вујошевић, Славка Зековић и Тамара Маричић, *Нови европски реџионализам и реџионално уџрављање у Србији*, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд 2013].

174.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 651–655.

Година 2013/LXIV, Свеска 1, Број 142

175.

БОЈОВИЋ, Бошко И.

ОД ТРЖИШНЕ ПРИВРЕДЕ ДО ДРЖАВНОГ МОНОПОЛА. Племенити метали Србије и Босне између Венеције и Османлијског царства (15–16. век) / Бошко И. Бојовић. – ОНР. – Стр. 1–31.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 24–30. – Summary: FROM A MARKET ECONOMY TO A GOVERNMENT MONOPOLY. Precious metals of Serbia and Bosnia between Venice and the Ottoman Empire (15th–16th century). / стр. 30–31.

176.

ЦВЕТКОВИЋ, Владимир

УЧЕЊЕ О КРЕТАЊУ СВЕТОГ МАКСИМА ИСПОВЕДНИКА / Владимир Цветковић. – ОНР. – Стр. 33–48.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 46–47. – Summary: ST MAXIMUS THE CONFESSOR'S TEACHING ON MOVEMENT / стр. 48.

177.

ГАЈИЋ, Александар Саша

НЕОМЕДИЕВАЛИЗАМ У САВРЕМЕНОЈ ДРУШТВЕНОЈ ТЕОРИЈИ / Александар Саша Гајић. – ПНР. – Стр. 49–61.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 60. – Summary: NEO-MEIDEVALISM IN CONTEMPORARY SOCIAL THEORY / стр. 60–61.

178.

ЏОМИЋ, Велибор В.

ПРАВА РИМОКАТОЛИЧКЕ ВЕРСКЕ МАЊИНЕ У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ / Велибор В. Џомић. – ОНР. – Стр. 63–73.

Библиографија: стр. 72–73. – Summary: RIGHTS OF THE ROMAN CATHOLIC RELIGIOUS MINORITY IN THE PRINCIPALITY OF SERBIA / стр. 73.

179.

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Брана

МЕДИЦИНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА И ФРАЗЕОЛОГИЈА И СУДБИНА *СРПСКОГ АРХИВА ЗА ЦЕЛОКУПНО ЛЕКАРСТВО* / Брана Димитријевић, Славица Жижић Борјановић. – ОНР. – Стр. 75–102.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 101–102. – Summary: MEDICAL TERMINOLOGY AND PHRASEOLOGY AND FATE OF THE JOURNAL *SERBIAN ARCHIVES FOR THE WHOLE MEDICINE* / стр. 102.

180.

ЈОВАНОВИЋ ПОПОВИЋ, Дејана

ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ И БЕЗБЕДНОСТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ / Дејана Јовановић Поповић. – ПНР. – Стр. 103–118.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 115–117. – Summary: ENVIRONMENT AND SECURITY: THE CONCEPT OF ECOLOGICAL AND ENVIRONMENTAL SECURITY / стр. 117–118.

181.

БАБИЋ КЕКЕЗ, Снежана

РАЗВОЈ ПЕДАГОШКЕ КУЛТУРЕ РОДИТЕЉА / Снежана Бабић Кекез. – ПНР. – Стр. 119–127.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 126–127. – Summary: DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL CULTURE OF PARENTS / стр. 127.

182.

МУХИ, Бела

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ КАО КОМПОНЕНТА ИНТЕГРАЛНОГ И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА СЕЛА У ВОЈВОДИНИ / Бела Мухи. – ОНР. – Стр. 129–137.

Библиографија: стр. 136–137. – Summary: RURAL TOURISM AS A PART OF INTEGRAL AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF VILLAGES IN VOJVODINA / стр. 137.

183.

ИВАНОВИЋ, Мирослав

МАНИФЕСТАЦИОНИ ТУРИЗАМ ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ / Мирослав Ивановић, Снежана Бесермењи. – ОНР. – Стр. 139–150.

Библиографија: стр. 149. – Summary: EVENT TOURISM IN SOUTH WEST SERBIA / стр. 150.

184.

ВОЛКОВ, Игор Викторович (Волков Игорь Викторович)

РАСТ ИНВЕСТИЦИЈА У АПК КРОЗ МЕЋУНАРОДНУ ИНТЕГРАЦИЈУ ОБРАЗОВНИХ И ПРОИЗВОДНИХ ПРОЦЕСА / Игор Викторович Волков. – ОНР. – Стр. 151–161.

Библиографија: стр. 161. – Summary: INCREASING INVESTMENTS IN AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX THROUGH INTERNATIONAL INTEGRATION OF EDUCATIONAL AND PRODUCTION PROCESSES / стр. 161. – С руског превео: Рајко Буквић.

185.

НЕДЕЉКОВИЋ, Саша

СРБИ У ЦАВТАТУ ДО 1945. ГОДИНЕ / Саша Недељковић. – ПНР. – Стр. 163–181.

Библиографија: стр. 179–181. – Summary: SKETCHES OF THE SERBS IN CAVTAT UNTIL 1945 / стр. 181.

186.

ПЕТРОВИЋ, Милан М.

РЕГИОНАЛИЗАМ У СВЕТУ И РЕГИОНОМИКА СРБИЈЕ / Милан М. Петровић. – Приказ. – Стр. 183–188.

Приказ књиге: [Часлав Оцић, *Регионалистичка деконструкција Србије*, Просвета, Београд 2012, 262 стр.].

187.

РАТКОВИЋ ЊЕГОВАН, Биљана

ПОЛИТИКА ЗДРАВЉА / Биљана Ратковић Његован. – Приказ. – Стр. 188–191.

Приказ књиге: [Здравко Шолак, *Финансирање здравствене заштите и право на здравље*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2010, 336 стр.].

188.

БУКВИЋ, Рајко М.

ТАДЕУШ КОВАЛИК – ВЕЛИКИ ПОЛИТЕКОНОМИСТ / Рајко М. Буквић. – Некролог. – Стр. 193–201.

In memoriam. – Напомене и библиографске белешке уз текст. – Библиографија: стр. 200–201. – Summary: стр. 201.

189.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 203–208.

190.

НИКОЛИЋ, Владимир

РЕЦЕНЗЕНТИ РУКОПИСА ЗМСДН У 2012. ГОДИНИ / Стр. 209.

Година 2013/LXIV, Свеска 2, Број 143

191.

КОПРИВИЦА, Часлав Д.

БАЛКАН КАО ЕВРОПСКА УНУТРАШЊА ДРУГОСТ / Часлав Д. Копривица. – ОНР. – Стр. 221–234.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 233–234. – Summary: THE BALKANS AS A EUROPEAN INNER OTHERNESS / стр. 234.

192.

ИНЂИЋ, Триво

ВОДА У ПОЛИТИЦИ СРБИЈЕ И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ / Триво Инђић. – ОНР. – Стр. 235–249.

Библиографија: стр. 247–249. – Summary: WATER POLICY OF SERBIA AND THE EUROPEAN UNION / стр. 249.

193.

ПЕЧЕЊИН, Николај Константинович (Печенин Николай Константинович)

ГЕНЕТИЧКИ ИДЕАЛИЗАМ И СТРУКТУРА ДРУШТВА / Николај Константинович Печењин. – ОНР. – Стр. 251–266.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 251–266. – Summary: GENETIC IDEALISM AND STRUCTURE OF SOCIETY / стр. 266.

194.

ГАВРИЛОВИЋ, Владан С.

ДРУШТВЕНОПОЛИТИЧКИ СТАТУС СРБА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ – ОД ЛЕОПОЛДОВСКИХ ПРИВИЛЕГИЈА ДО ДЕКЛАРАТОРИЈЕ / Владан С. Гавриловић, Дејан Микавица. – ОНР. – Стр. 267–275.

Библиографија: стр. 274. – Summary: SOCIO-POLITICAL STATUS OF SERBS IN THE HABSBUERG MONARCHY FROM THE PRIVILEGES OF LEOPOLD TO DECLARATORIA / стр. 275.

195.

МИЈАЛКОВСКИ, Милан Ј.

ТЕРОРИЗАМ И ОБАВЕШТАЈНА МОЋ ДРЖАВЕ / Милан Ј. Мијалковски, Веселин Б. Конатар. – ОНР. – Стр. 277–292.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 291–292. – Summary: TERRORISM AND THE POWER OF THE STATE INTELLIGENCE / стр. 292.

196.

ЧИКИЋ, Јована

СОЦИЈАЛНА ВИТАЛНОСТ У ИСТРАЖИВАЊУ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА / Јована Чикић. – ОНР. – Стр. 293–306.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 304–305. – Summary: SOCIAL VITALITY IN RURAL DEVELOPMENT RESEARCH / стр. 305–306.

197.

ВИДИЋ, Нада И.

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ У ВАЉЕВСКИМ СЕЛИМА У ФУНКЦИЈИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА / Нада И. Видић. – ОНР. – Стр. 307–319.

Библиографија: стр. 317–319. – Summary: RURAL TOURISM IN THE VILLAGES AROUND VALJEVO AS AN INSTRUMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT / стр. 319.

198.

КУЗОВИЋ, Душко

СЕОСКА КУЋА НА ЈУЖНИМ ПАДИНАМА ПОВЛЕНА: 1800–1970. / Душко Кузовић. – ОНР. – Стр. 321–354.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 353. – Summary: COUNTRY HOUSES ON THE SOUTHERN SLOPES OF POVLEN: 1800–1970 / стр. 354.

199.

РЕЉИЋ, Слободан

БРИСЕЛСКА ДЕСПОТИЈА И ОДВРАТНЕ УЉУДНОСТИ. Осврт на књигу Ханеса Хофбауера *Наручена истина – куљена правда – Колонијализам Европске уније*, Јасен, Београд 2012. / Слободан Рељић. – ОНР. – Стр. 355–366.

Библиографија: стр. 365–366. – Summary: BRUSSELS' DESPOTISM AND DISGUSTING DECENCIES. On Ordered Truth – Purchased Justice – Eu's Colonialism by Hannes Hofbauer, Belgrade 2012. / стр. 366.

200.

БОЈОВИЋ, Бошко

МОНТЕЗУМИН СВЕТСКИ ПОРЕДАК: КАРДИОКТОМИЈА КАО КОЛАТЕРАЛНИ БИЗНИС У ХУМАНИТАРНОМ РАТУ / Бошко Бојовић. – Осврт. – Стр. 367–373.

Осврт на књигу: [Pierre Pëan, *Kosovo. Une guerre "juste" pour un Etat mafieux*, Fayard, Paris 2013]. Напомене уз текст.

201.

ОБРЕНОВИЋ, Зоран

ЈУГОСЛАВИЈА „ОДОЗДО” / Зоран Обреновић. – Осврт. – Стр. 373–379.

Осврт на књигу: [Благоје Симов Бабић, *Доживљаји једног Динарца*, ауторско издање, Београд 2012].

202.

РАКИТИЋ, Душан

СТУДИЈА ЈЕДНОГ ТЕОЛОШКОГ ДИЈАЛОГА У КОНТЕКСТУ НАСЛЕЂА ПОЛИТИЧКЕ ИСТОРИЈЕ, ПОСТОЈАЊА ТРЕЋЕГ САГОВОРНИКА И АГРЕСИВНЕ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ / Душан Ракитић. – Приказ. – Стр. 381–384.

Приказ књиге: [Марко Николић, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Службени гласник, Београд 2012].

203.

ПЕТРОВИЋ, Милан

ИСТОРИЈА КАО САВРЕМЕНОСТ / Милан Петровић. – Приказ. – Стр. 384–391.

Приказ књиге: [Андра Николић, *Економско стање Србије у XIV веку*, Друштво за привредну историју, Београд 2012].

204.

МИОКОВИЋ, Војислав Б.

СЕЉАК: ЈУЧЕ, ДАНАС И СУТРА / Војислав Б. Миоковић. – Приказ. – Стр. 392–395.

Приказ књиге: [Срђан Шљукић и Марица Шљукић, *Земља и људи. Сељачиство и друштвена структура*, Mediterran Publishing, Нови Сад 2012].

205.

БОГАВАЦ, Милован

ЈОВАН С. РАДОЈЧИЋ (1933–2013) / Милован Богавац. – Некролог. – Стр. 397–398.

In memoriam: Јован С. Радојчић.

206.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 399–404.

Година 2013/LXIV, Свеска 3, Број 144

207.

РАШЕВИЋ, Мирјана

СРБИЈА ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ПОСЛЕ КАИРСКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ: ИМА ЛИ НАПРЕТКА У СФЕРИ РЕПРОДУКТИВНОГ ЗДРАВЉА? / Мирјана Рашевић. – ОНР. – Стр. 413–428.

Библиографија: стр. 427–428. – Summary: SERBIA 20 YEARS AFTER THE CAIRO CONFERENCE: IS THERE ANY PROGRESS IN THE SPHERE OF REPRODUCTIVE HEALTH? / стр. 428.

208.

МИЈАТОВИЋ, Бошко

ВОЈВОДИНА И НЕПОСРЕДНИ ПОРЕЗИ ОКО 1925: ДА ЛИ ЈЕ БИЛО ПЉАЧКЕ? / Бошко Мијатовић. – ОНР. – Стр. 429–449.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 447–448. – Summary: VOJVODINA AND DIRECT TAXES AROUND 1925: HAD ANY ROBBERY TAKEN PLACE? / стр. 449.

209.

ПАВЛОВИЋ, Владан

НЕУЈЕДНАЧЕН СЕМАНТИЧКИ САДРЖАЈ ТЕРМИНА СОЛВЕНТНОСТ – ИЗВОРИШТЕ И ПОСЛЕДИЦЕ / Владан Павловић, Срећко Милачић. – ОНР. – Стр. 451–466.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 463–465. – Résumé: CONTENU SÉMANTIQUE INÉGAL DU TERME SOLVABILITÉ – ORIGINE ET CONSÉQUENCES / стр. 466.

210.

ЗАКИЋ, Владимир

ГЕНЕРИСАЊЕ ВРЕДНОСТИ ЗА ЗАИНТЕРЕСОВАНЕ СУБЈЕКТЕ КАО ЦИЉ СА-ВРЕМЕНОГ КОРПОРАТИВНОГ ПРЕДУЗЕЋА / Владимир Закић. – ОНР. – Стр. 467–481.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 481. – Summary: CREATING VALUES FOR STAKEHOLDERS AS A GOAL OF A MODERN CORPORATE ENTERPRISE / стр. 481.

211.

ЕТИНСКИ, Родољуб

ПОТРЕБА РЕДЕФИНИСАЊА ПОЈМА ЉУДСКИХ ПРАВА / Родољуб Етински. – ОНР. – Стр. 483–496.

Библиографија: стр. 494–495. – Summary: REDEFINING THE IDEA OF HUMAN RIGHTS / стр. 496.

212.

ЂУРЂИЋ, Сања

ЈУСНАТУРАЛИЗАМ И ПРАВНИ ПОЗИТИВИЗАМ У САВРЕМЕНОЈ АМЕРИЧКОЈ ЈУРИСПРУДЕНЦИЈИ / Сања Ђурђић. – ОНР. – Стр. 497–507.

Библиографија: стр. 506. – Summary: JUSNATURALISM AND LEGAL POSITIVISM IN CONTEMPORARY AMERICAN JURISPRUDENCE / стр. 507.

213.

ПАВЛОВИЋ, Ђорђе

УСТАВ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ ИЗ 1901. ГОДИНЕ / Ђорђе Павловић. – ОНР. – Стр. 509–522.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 521. – Summary: CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF SERBIA OF 1901. / стр. 522.

214.

ПРЕНТОВИЋ, Ристо

ЕТИЧКИ АСПЕКТИ ЛОВНОГ ТУРИЗМА СРБИЈЕ / Ристо Прентовић. – ОНР. – Стр. 523–538.

Напомене и референце уз текст. – Библиографија: стр. 537. – Summary: ETHICAL ASPECTS OF HUNTING TOURISM IN SERBIA / стр. 538.

215.

СОЛЕША ГРИЈАК, Ђурђа

РОДИТЕЉСКО УЛАГАЊЕ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ДЕТЕТА / Ђурђа Солеша Гријак. – ОНР. – Стр. 539–550.

Библиографија: стр. 549. – Summary: PARENTAL INVESTMENT FROM THE CHILD'S PERSPECTIVE / стр. 550.

216.

МАРИЋ, Миа

ОДНОС ОСОБИНА ЛИЧНОСТИ И ПОЈМА О СЕБИ КОД УЧЕНИКА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ / Миа Марић. – ОНР. – Стр. 551–562.

Библиографија: стр. 561. – Summary: RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY TRAITS AND SELF-CONCEPT IN HIGH SCHOOL STUDENTS / стр. 562.

217.

БЈЕЉАЦ, Жељко

САБОР ТРУБАЧА У ГУЧИ: СОЦИОДЕМОГРАФСКИ ПРОФИЛ И МОТИВ ДОЛАСКА ПОСЕТИЛАЦА / Жељко Бјељац, Александра Терзић, Јована Бранков. – ОНР. – Стр. 563–576.

Библиографија: стр. 574–575. – Summary: TRUMPET FESTIVAL IN GUČA: SOCIO-DEMOGRAPHIC PROFILE AND THE MOTIVES FOR VISITING / стр. 576.

218.

РИКАЛО, Мирјана

СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ УМЕТНИЧКОГ ТРЖИШТА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ / Мирјана Рикало. – Приказ. – Стр. 577–579.

Приказ књиге: [Gojko Rikalović /ur./, *Zapadni Balkan: regionalno umetničko tržište, a ne fikcija?*, Anonymous, Beograd 2012].

219.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 581–585.

Година 2013/LXIV, Свеска 4, Број 145

220.

ГОЛУБОВИЋ, Наташа

О ОПРАВДАНОСТИ УПОТРЕБЕ ИЗРАЗА „ДРУШТВЕНИ КАПИТАЛ” / Наташа Голубовић, Срђан Голубовић. – ОНР. – Стр. 596–608.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 607–608. – Summary: ON THE JUSTIFICATION OF USE OF THE TERM “SOCIAL CAPITAL” / стр. 608.

221.

МИЛАДИНОВИЋ, Зоран

РАЗЛОЗИ ЗА ОДБИЈАЊЕ ЗАХТЕВА ЗА ПРИЗНАЊЕ ЖИГА / Зоран Миладиновић, Синиша Варга. – ОНР. – Стр. 609–622.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 620–621. – Summary: THE GROUNDS FOR REFUSING TRADEMARKS REGISTRATION / стр. 621–622.

222.

ЧАЧИЋ, Сандра

АФЕКТИВНО ВЕЗИВАЊЕ ДЕЛИНКВЕНТНИХ АДОЛЕСЦЕНАТА / Сандра Чачић. – ОНР. – Стр. 623–633.

Библиографија: стр. 632. – Summary: ATTACHMENT OF DELINQUENT ADOLESCENTS / стр. 633.

223.

ЧОВИЋ, Ана

ИЗБОР КОНЦЕПТА УСВОЈЕЊА СА АСПЕКТА ЗАШТИТЕ ПРАВА ДЕТЕТА НА САЗНАЊЕ СВОГ ПОРЕКЛА / Ана Човић, Драган Човић. – ПНР. – Стр. 635–652.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 649–651. – Summary: CHOICE OF CONCEPT ADOPTION IN TERMS OF PROTECTING THE RIGHT OF THE CHILD TO KNOW ITS ORIGIN / стр. 651–652.

224.

МРВИЋ ПЕТРОВИЋ, Наташа

ОДГОВОРНОСТ ДРЖАВЕ ЗА ШТЕТУ ЗБОГ НЕОСНОВАНЕ ОСУДЕ ИЛИ НЕОСНОВАНОГ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ / Наташа Мрвић Петровић, Здравко Петровић. – ОНР. – Стр. 653–665.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 664. – Summary: STATE RESPONSIBILITY FOR DAMAGE CAUSED BY UNFAIR SENTENCE OR UNFOUNDED ARREST / стр. 665.

225.

МИЛИСАВЉЕВИЋ, Бојан

ДИПЛОМАТСКА ЗАШТИТА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ И УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ / Бојан Милисављевић. – ПНР. – Стр. 667–681.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 679–681. – Summary: DIPLOMATIC PROTECTION IN INTERNATIONAL LAW AND THE UNITED NATIONS / стр. 681.

226.

МИЛОВАНОВИЋ, Радмила

ИСКУСТВО УСАМЉЕНОСТИ У АДОЛЕСЦЕНЦИЈИ / Радмила Миловановић. – ОНР. – Стр. 683–696.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 694–696. – Summary: THE EXPERIENCE OF LONELINESS IN THE ADOLESCENCE / стр. 696.

227.

НОВАКОВ, Марина

УЛОГА ЗНАЊА У ПРОМЕНАМА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА / Марина Новаков и Живојин Петровић. – ОНР. – Стр. 697–706.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 706. – Summary: THE ROLE OF KNOWLEDGE IN THE CHANGES OF MODERN SOCIETY / стр. 706.

228.

ЋИРОВИЋ, Никола

ФИСКАЛНА НЕДИСЦИПЛИНА – ИЗАЗОВИ И МОГУЋА РЕШЕЊА / Никола Ћировић. – ОНР. – Стр. 707–718.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 717–718. – Summary: LACK OF FISCAL DISCIPLINE – CHALLENGES AND POSSIBLE SOLUTIONS / стр. 718.

229.

ЖИКИЋ, Мирјана

ДАНИ БОРБЕ И ВРЕМЕ УСПОМЕНА: ЖЕНА – (НЕ)МОЋ-ИДЕНТИТЕТ / Милена Жикић. – Приказ. – Стр. 719–724.

Приказ књиге: [*Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka / priredila Adriana Zaharijević. – Beograd: Centar za ženske studije, Žene u crnom, Rekonstrukcija Ženski fond, Heinrich Böll Stiftung i Regionalna kancelarija za Jugoistočnu Evropu 2008 (Novi Sad: Artprint)*].

230.

ВУЈИЧИЋ, Никола

БАНКАРИ УКРАЛИ ДРЖАВУ / Никола Вујичић. – Приказ. – Стр. 725–728.

Приказ књиге: [Gregg Barak, *Theft of Nation – Wall Street Looting and Federal Regulatory Colluding*, Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., Lanham – Maryland, 2012].

231.

ЊЕГОВАН, Драго

БОРБЕ СТРАТИМИРОВИЋ ПОНОВО МЕЂУ СРБИМА / Драго Његован. – Приказ. – Стр. 728–730.

Приказ књиге: [Ђорђе Стратимировић, *Успомене*, друго издање приредио Жарко Димић, Мало историјско друштво – Нови Сад, Нови Сад 2013].

232.

ЊЕГОВАН, Драго

МИХАЈЛО ПУПИН, ДИВ НАУКЕ ИЗ БАНАТСКОГ ИДВОРА / Драго Његован. – Приказ. – Стр. 730–732.

Приказ књиге: [Љубица Отић, *Михајло И. Пупин / Michael I. Pupin*, Глобтротер, Бечкерек и Музеј Војводине, Нови Сад 2012].

233.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 733–737.

Година 2014/LXV, Свеска 1, Број 146

234.

ПАВЛОВИЋ, Марко

ЦЕО ЖИВОТ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ДВА ДРЖАВНА ОБЛИКА / Марко Павловић. – ОНР. – Стр. 9–39.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 37–38. – Summary: THE ENTIRE LIFETIME OF YUGOSLAVIA IN TWO STATE FORMS / стр. 38–39.

235.

НОВАКОВИЋ, Драган

ДОНОШЕЊЕ ПРВОГ УСТАВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ 1931. ГОДИНЕ / Драган Новаковић. – ОНР. – Стр. 41–54.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 53–54. – Summary: THE ADOPTION OF THE FIRST CONSTITUTION OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN 1931 / стр. 54.

236.

ЛУТОВАЦ, Зоран

СРБИ У ЦРНОЈ ГОРИ ПОСЛЕ РАЗДВАЈАЊА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ 2006. ГОДИНЕ / Зоран Лутовац. – ОНР. – Стр. 55–70.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 69–70. – Summary: LES SERBES AU MONTÉNÉGRE APRÈS LA SÉPARATION EN 2006 / стр. 70.

237.

ШЉУКИЋ, Срђан

ПРОМЕНЕ У ДРУШТВЕНОЈ СТРУКТУРИ И УЛОГА СЕЉАШТВА / Срђан Шљукић. – ОНР. – Стр. 71–84.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 83–84. – Summary: CHANGES IN SOCIAL STRUCTURE AND THE ROLE OF THE PEASANTRY / стр. 84.

238.

ГАЈИЋ, Александар Саша

ЦАРЕД ДАЈМОНД И ПИТЕР ТУРЧИН: ДВЕ САВРЕМЕНЕ ТЕОРИЈЕ ДРУШТВЕНОГ КОЛАПСА / Александар Саша Гајић. – ОНР. – Стр. 85–104.

Библиографија: стр. 103–104. – Summary: JARED DIAMOND AND PETER TURCHIN: TWO CONTEMPORARY THEORIES OF SOCIAL COLLAPSE / стр. 104.

239.

СТАНКОВИЋ, Јелена

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА ГРАДОВА И ОПШТИНА У СРБИЈИ / Јелена Станковић, Весна Јанковић Милић, Марија Радосављевић. – ОНР. – Стр. 105–118.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 116–117. – Summary: IMPROVING THE BUSINESS ENVIRONMENT IN CITIES AND MUNICIPALITIES IN SERBIA / стр. 117–118.

240.

МАТИЋ, Раденко

СОЦИОЕКОНОМСКА ОБЕЛЕЖЈА ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ ДЕЦЕ РАНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА / Раденко Матић, Рајко Куљић, Небојша Максимовић. – ОНР. – Стр. 119–128.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 126–127. – Summary: SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF PHYSICAL ACTIVITY OF EARLY SCHOOL-AGE CHILDREN / стр. 127–128.

241.

ВУКОВИЋ, Славиша

ПРАКТИЧНА ИСКУСТВА У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИМЕДБАМА / Славиша Вуковић. – ОНР. – Стр. 129–139.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 138–139. – Summary: PRACTICAL EXPERIENCES IN PREVENTING VIOLENCE AT SPORTING EVENTS / стр. 139.

242.

БОЈАНИН, Светомир

ЗАВИЧАЈ – ЧЕЖЊА И ОХРАБРЕЊЕ / Светомир Бојанин. – Оглед. – Стр. 141–150.

Библиографија: стр. 150. – Summary: HOMELAND – LONGING AND ENCOURAGEMENT / стр. 150.

243.

СЕЛИЋ, Ана

КАКО СЕ ОДРЖАТИ ИЗНАД АМБИСА / Ана Селић. – Осврт. – Стр. 151–157.

Осврт на књигу: [Ребека Вест, *Значење издаје*, Алгоритам, Београд 2013].

Напомена уз текст.

244.

ПЕТРОВИЋ, Милан

ЛЕОНТЈЕВЉЕВ МЕТОД И ОЦИЋЕВА АНАЛИЗА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПРИВРЕДЕ / Милан Петровић. – Осврт. – Стр. 157–163.

Осврт на књигу: [Часлав Оцић, *Стируктурна анализа југословенске привреде: 1952–1962–1968*, Службени гласник, Београд 2013].

245.

БУКВИЋ, Рајко

ШАХОВСКА ЈУГОСЛАВИЈА / Рајко Буквић. – Осврт. – Стр. 164–166.

Осврт на књигу: [Душан Драјић, *Прељед шаховске литературе бивше Југославије 1886–1991*, I–V, издавачи аутор и Академска мисао, Београд 2010–2013].

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 166.

246.

ПЕТРОВИЋ, Петар Б.

ФАБРИКЕ БУДУЋНОСТИ / Петар Б. Петровић. – Приказ. – Стр. 166–169.

Приказ књиге: [Владимир Р. Милачић, *Нова метафизика инжењерства*, Академија инжењерских наука Србије, Београд 2013].

247.

РАТКОВИЋ ЊЕГОВАН, Биљана

ВРЕДНОСТ ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ КАПИТАЛА / Биљана Ратковић Његован. – Приказ. – Стр. 169–171.

Приказ књиге: [Бисерка Комненић, *Вредности vs профити*, Завод за уџбенике, Београд, 2013].

248.

БУКВИЋ, Рајко

У ПОТРАЗИ ЗА ИЗГУБЉЕНИМ ЈЕДИНСТВОМ / Рајко Буквић. – Приказ. – Стр. 172–174.

Приказ књиге: [Goran Poletan w konsultacji z Urszula Kotnowska, Polska masakra / Poljski masakr / The Polish Masacre, Ekološko-etnološki kulturni centar Sfera, Novi Sad 2012].

249.

ШКУНДРИЋ, Бранко

ХРАНА И ОДБРАНА / Бранко Шкундрић. – Приказ. – Стр. 174–175.

Приказ књиге: [Васкрсије Јањић, *Образовање, наука и производња хране*, АНУРС, Бања Лука 2013].

250.

РИКАЛО, Мирјана

АУСТРАЛИЈА ЗА УГЛЕД / Мирјана Рикало. – Приказ. – Стр. 175–177.

Приказ књиге: [*Креативна Аустралија: људи у креативно друштво и економију*, уредици: Г. Рикаловић, Х. Микић, СФБЦ – Група за креативну економију, Београд 2013].

251.

ПИСАРИЋ, Милана

ПИОНИРСКИ РАД ИЗ СУДСКЕ СТОМАТОЛОГИЈЕ / Милана Писарић. – Приказ. – Стр. 177–180.

Приказ књиге: [Група аутора у редакцији проф. др Срећка Селаковића, *Судска стоматолозија – правни и медицински аспекти*, Службени гласник и Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Београд – Нови Сад, 2013].

252.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 181–187.

253.

НИКОЛИЋ, Владимир

РЕЦЕНЗЕНТИ РУКОПИСА ЗМСДН У 2013. ГОДИНИ / Стр. 189.

Година 2014/LXV, Свеска 2, Број 147

254.

ВЕМИЋ, Мирчета

ПОМОР СРБА РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА И ИНТЕРНИРАНИХ ЦИВИЛА У АУСТРО-УГАРСКИМ ЛОГОРИМА ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА 1914–1918. / Мирчета Вемић. – ОНР. – Стр. 201–234.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 232–233. – Summary: MASS MORTALITY OF SERBIAN PRISONERS OF WAR AND INTERNED CIVILIANS IN AUSTRO-HUNGARIAN CAMPS DURING THE FIRST WORLD WAR 1914–1918 / стр. 234.

255.

БОКИЋ, Јелена

КВАЛИТЕТ ЖИВОТА У СЕОСКИМ НАСЕЉИМА / Јелена Бокић, Јована Чикић. – ОНР. – Стр. 235–249.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 247–249. – Summary: QUALITY OF LIFE IN RURAL AREAS / стр. 249.

256.

ФАЈФРИЋ, Борис

ПОРЕКЛО БОЖИЋНИХ ОБИЧАЈА КОД СРБА / Борис Фајфрић. – ОНР. – Стр. 251–266.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 265. – Summary: THE ORIGIN OF YULE TIME IN SERBIAN TRADITION / стр. 266.

257.

ПЕТРОВИЋ, Милош

У СУСРЕТ ПРЕКОГРАНИЧНОМ РЕЗЕРВАТУ БИОСФЕРЕ „МУРА–ДРАВА–ДУНАВ” / Милош Петровић. – ПНР. – Стр. 267–279.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 278. – Summary: HEADING FORWARD TO THE „MURA–DRAVA–DANUBE TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE” / стр. 279.

258.

БОРЂЕВИЋ, Ивица Ј.

УЛОГА МЕДИЈА У РЕАЛИЗАЦИЈИ ПРОЈЕКТА КУЛТУРНОГ ИМПЕРИЈАЛИЗМА / Ивица Ј. Борђевић, Марко Филијовић. – ОНР. – Стр. 281–294.

Библиографија: стр. 292–293. – Summary: ROLE OF MEDIA IN THE PROJECT OF CULTURAL IMPERIALISM / стр. 293–294.

259.

БАРОВИЋ, Владимир

ЈОВАН ХРАНИЛОВИЋ И НОВОСАДСКА СЕКЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ НОВИНАРСКОГ УДРУЖЕЊА / Владимир Баровић, Дејан Пралица. – ПНР. – Стр. 295–307.

Библиографија: стр. 306. – Summary: JOVAN HRANILOVIĆ'S WORK ON FOUNDING THE NOVI SAD SECTION OF JOURNALISTS' ASSOCIATION OF YUGOSLAVIA / стр. 306–307.

260.

НЕШИЋ, Милан

УЛОГА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА У РАЗВОЈУ РЕКРЕАТИВНОГ СПОРТА / Милан Нешић. – ПНР. – Стр. 309–322.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 320–321. – Summary: THE ROLE OF LOCAL COMMUNITIES IN THE DEVELOPMENT OF RECREATIONAL SPORT / стр. 322.

261.

ИСАКОВИЋ, Смиљка Ј.

КЛАСИЧНА МУЗИКА У НОВОМ МИЛЕНИЈУМУ: ПОВРАТАК ФИЛАНТРОПИЈЕ / Смиљка Ј. Исаковић. – ПНР. – Стр. 323–324.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 335–336. – Summary: CLASSICAL MUSIC IN THE NEW MILLENNIUM: RETURN OF PHILANTROPY / стр. 336.

262.

ДУДАШ, Атила

О (КОНАЧНО) НОВОМ ГРАЂАНСКОМ ЗАКОНИКУ МАЂАРСКЕ ИЗ 2013. ГОДИНЕ / Атила Дудаш. – Хроника. – Стр. 337–346.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 346. – Summary: ON THE (finally promulgated) NEW HUNGARIAN CIVIL CODE FROM 2013 / стр. 322.

263.

БОЈОВИЋ, Бошко

СМРТ ЕВРОПЕ И СУМРАК ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ ИЛИ ПОЧЕТАК КРАЈА БЕШЧАШЋА И МИСТИФИКАЦИЈА / Бошко Бојовић. – Осврт. – Стр. 347–349.

Осврт на књигу: [Jacques Hoggard, *L'Europe est morte à Pristina. Guerre au Kosovo (printemps – été 1999)*, Hugo & Cie, Paris 2014; Жак Хогар, *Смрт Европје у Приштини. Рај на Косову (пролеће – лето 1999)*, Париз 2014].

Напомене уз текст.

264.

ЈАНИЋ, Ђорђе Ј.

ПАМЋЕЊЕ И ПОДСЕЋАЊЕ / Ђорђе Ј. Јанић. – Осврт. – Стр. 350–354.

Осврт на књигу: [Душан Берић, *Државно право краљевине Угарске: прекиди и континуитет*, Косовска Митровица 2013].

Напомене уз текст.

265.

СТАКИЋ, Мирјана

ЗНАЧАЈ ДИЈАХРОНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ У МОНОГРАФИЈИ О БИБЛИОТЕКАРСТВУ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ РАДА ВУЧИЋЕВИЋА / Мирјана Стакић. – Осврт. – Стр. 355–357.

Осврт на књигу: [Раде Вучићевић, *Библиографско зајадне Србије: од 1835–2000. године*, Народна библиотека, Ужице 2013].

Библиографске референце уз текст.

266.

ОСТОЈИЋ, Ивана

КРИЗА И ПОСЛЕДИЦЕ: ИЗАЗОВИ ЗА СВЕТ / Ивана Остојић. – Приказ. – Стр. 359–361.

Приказ књиге: [Danilo Šuković, *Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Institut društvenih nauka, Beograd 2013].

267.

ЊЕГОВАН, Драго

ОГЛЕДАЛО СРПСКЕ ДЕМОГРАФИЈЕ / Драго Његован. – Приказ. – Стр. 361–364.

Приказ књиге: [*Српска демографска библиографија, 1945–2012*, саставиле Сања Цвркота и Силва Феризовић, ур. Часлав Оцић, САНУ, Београд 2013].

Библиографске референце уз текст.

268.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир М. Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 365–368.

Година 2014/LXV, Свеска 3, Број 148

269.

ПРЕДОЈЕВИЋ ДЕСПИЋ, Јелена

EMIGRATION ZONES IN SERBIA: 2011 CENSUS RESULTS / Јелена Предојевић Деспић, Горан Пенев. – ОНР. – Стр. 383–397.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 395–396. – Резиме: ЕМИГРАЦИОНЕ ЗОНЕ У СРБИЈИ: РЕЗУЛТАТИ ПОПИСА ИЗ 2011. ГОДИНЕ / стр. 396–397.

270.

ЛУКИЋ, Весна

WOMEN AND FORCED MIGRATION IN SERBIA / Весна Лукић. – ОНР. – Стр. 399–409.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 408. – Резиме: ЖЕНА И ПРИСИЛНЕ МИГРАЦИЈЕ У СРБИЈИ / стр. 409.

271.

МАРИНКОВИЋ, Иван

ETHNICALLY HOMOGENEOUS SETTLEMENTS IN ETHNICALLY HETEROGENEOUS ENVIRONMENT / Иван Маринковић. – ОНР. – Стр. 411–419.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 418. – Сажетак: ЕТНИЧКИ ХОМОГЕНА НАСЕЉА У ЕТНИЧКИ ХЕТЕРОГЕНОМ ОКРУЖЕЊУ / стр. 418–419.

272.

СТАНКОВИЋ, Биљана

CONSENSUAL UNIONS IN SERBIA: 2011 CENSUS RESULTS / Биљана Станковић. – ОНР. – Стр. 421–432.

Напомена уз рад. – Библиографија: стр. 431–432. – Сажетак: ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У СРБИЈИ: РЕЗУЛТАТИ ПОПИСА ИЗ 2011. ГОДИНЕ / стр. 432.

273.

КНЕЖЕВИЋ, Александар

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF SLOVENIANS IN VOJVODINA AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY / Александар Кнежевић. – ОНР. – Стр. 433–442.

Библиографија: стр. 441. – Сажетак: ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СЛОВЕНАЦА У ВОЈВОДИНИ НА ПОЧЕТКУ XXI ВЕКА / стр. 442.

274.

ЖИВАНОВИЋ, Зора

TYPES OF POPULATION DYNAMICS OF THE SETTLEMENTS IN BELGRADE REGION / Зора Живановић, Мирјана Девеџић, Гордана Војковић. – ОНР. – Стр. 443–453.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 452. – Резиме: ТИПОВИ ПОПУЛАЦИОНЕ ДИНАМИКЕ НАСЕЉА БЕОГРАДСКОГ РЕГИОНА / стр. 453.

275.

МАРКОВИЋ, Милан М.

DISABILITY AND CENSUSES: METHODOLOGICAL CHALLENGES AND EXPERIENCE IN MEASURING DISABILITY / Милан М. Марковић. – ОНР. – Стр. 455–460.

Напомена и библиографска референца уз текст. – Библиографија: стр. 459–460. – Резиме: ИНВАЛИДНОСТ И ПОПИСИ СТАНОВНИШТВА: МЕТОДОЛОШКИ ИЗАЗОВИ И ИСКУСТВА У МЕРЕЊУ СТЕПЕНА ИНВАЛИДНОСТИ / стр. 460.

276.

ШАНТИЋ, Даница

SPATIAL CONCENTRATION OF POPULATION IN SERBIA 1981–2011 MEASURED WITH THE HOOVER INDEX / Даница Шантић. – ОНР. – Стр. 461–470.

Библиографија: стр. 468–469. – Сажетак: ПРОСТОРНА КОНЦЕНТРАЦИЈА СТАНОВНИШТВА У СРБИЈИ 1981–2011. МЕРЕНА ХУВЕРОВИМ ИНДЕКСОМ / стр. 469–470.

277.

СТОЈШИН, Снежана

SPECIFICITY OF POPULATION TRENDS IN VOJVODINA – THE 2011 CENSUS / Снежана Стојшин. – ПНР. – Стр. 471–479.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 478. – Сажетак: СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОПУЛАЦИОНИХ ТРЕНДОВА У ВОЈВОДИНИ – ПОПИС ИЗ 2011. ГОДИНЕ / стр. 479.

278.

ВЕЉОВИЋ, Радмила

AGE MODEL OF FERTILITY IN VOJVODINA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY / Радмила Вељовић, Драгана Пауновић. – ОНР. – Стр. 481–489.

Библиографија: стр. 488. – Сажетак: СТАРОСНИ МОДЕЛ ФЕРТИЛИТЕТА У ВОЈВОДИНИ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА / стр. 489.

279.

ЋОРИЋ, Драгана

RIGHT TO BE A PARENT WITH DIGNITY AS A NEW HUMAN RIGHT / Драгана Ћорић. – Осврт. – Стр. 491–497.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 496. – Сажетак: ПРАВО НА ДОСТОЈАНСТВЕНО РОДИТЕЉСТВО КАО НОВО ЉУДСКО ПРАВО / стр. 497.

280.

ШОБОТ, Анкица

ECONOMIC ACTIVITY OF MIDDLE-AGED WOMEN IN SERBIA AS RELEVANT GENDER EQUALITY ISSUE / Анкица Шобот. – ОНР. – Стр. 499–510.

Библиографија: стр. 508–509. – Резиме: ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ СРЕДОВЕЧНИХ ЖЕНА У СРБИЈИ КАО РЕЛЕВАНТНО ПИТАЊЕ РОДНЕ ЈЕДНАКОСТИ / стр. 509–510.

281.

БЛАГОЈЕВИЋ ХЈУСОН, Марина

TOWARDS NEW UNDERSTANDING OF CHANGE IN GENDER RELATIONS AT THE MICRO LEVEL: SERBIAN CASE / Марина Благојевић Хјусон, Мирјана Бобић. – ОНР. – Стр. 511–523.

Библиографија: стр. 521–522. – Резиме: КА НОВОМ ТУМАЧЕЊУ ПРОМЕНА У ОДНОСИМА ПОЛОВА НА МИКРОНИВОУ: СРПСКИ ПРИМЕР / стр. 522–523.

282.

БЛАГОЈЕВИЋ ХЈУСОН, Марина

UNDERSTANDING THE POPULATION CHANGE FROM SEMI-PERIPHERAL PERSPECTIVE: ADVANCEMENT OF THEORY / Марина Благојевић Хјусон, Мирјана Бобић. – ОНР. – Стр. 525–539.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 537–538. – Резиме: РАЗУМЕВАЊЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПРОМЕНЕ ИЗ ПОЛУПЕРИФЕРИЈСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ: УНАПРЕЂЕЊЕ ТЕОРИЈЕ / стр. 539.

283.

ВАСИЋ, Петар

RESPONDING TO POPULATION POLICY – WHICH WOMEN CAN PROVIDE THE GREATEST DEMOGRAPHIC BENEFIT IN SERBIA? / Петар Васић, Вера Глигоријевић, Мирјана Девеџић. – ОНР. – Стр. 541–550.

Библиографија: стр. 549–550. – Сажетак: РЕАКЦИЈА НА ПОПУЛАЦИОНУ ПОЛИТИКУ – КОЈЕ ЖЕНЕ МОГУ НАЈВИШЕ ДОПРИНЕТИ ДЕМОГРАФСКОМ РАЗВОЈУ СРБИЈЕ? / стр. 550.

284.

ЋОРИЋ, Драгана

ECOFEMINISM AS A WAY OF RESOLVING SOME ENVIRONMENTAL ISSUES / Драгана Ћорић. – ПНР. – Стр. 551–558.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 556–557. – Сажетак: ЕКОФЕМИНИЗАМ КАО НАЧИН РЕШАВАЊА НЕКИХ ЕКОЛОШКИХ ПИТАЊА / стр. 558.

285.

ЂЕРЧАН, Бојан

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND LIFE SATISFACTION IN SETTLEMENTS OF FRUŠKA GORA MOUNTAIN REGION: BEŠENOVO CASE STUDY / Бојан Ђерчан, Милка Бубало Живковић, Тамара Лукић, Милица Соларевић. – ОНР. – Стр. 559–570.

Библиографија: стр. 568–569. – Резиме: ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И ЗАДОВОЉСТВО ЖИВОТОМ У НАСЕЉИМА ФРУШКОГОРСКЕ РЕГИЈЕ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА БЕШЕНОВО / стр. 570.

286.

ГАБРИЋ МОЛНАР, Ирен

THE IMPACT OF EMIGRATION FROM SERBIA TO HUNGARY ON THE HUMAN RESOURCES OF VOJVODINA / Ирен Габрић Молнар, Агнеш Славић. – ПНР. – Стр. 571–581

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 579–580. – Резиме: УТИЦАЈ МИГРАЦИЈЕ ИЗ СРБИЈЕ У МАЂАРСКУ НА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ ВОЈВОДИНЕ / стр. 581.

287.

ЂУРЂЕВ, Бранислав С.

THE DISAPPEARANCE OF SERBS IN CROATIA / Бранислав С. Ђурђевић, Светозар Ливада, Даниела Арсеновић. – ОНР. – Стр. 583–591.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 590. – Сажетак: НЕСТАЈАЊЕ СРБА У ХРВАТСКОЈ / стр. 591.

288.

КОКОТОВИЋ, Власта

DEMOGRAPHIC AND FUNCTIONAL EVALUATION OF URBAN AREAS IN VOJVODINA REGION / Власта Кокотовић, Александра Спалевић. – ОНР. – Стр. 593–605.

Библиографија: стр. 603. – Резиме: ДЕМОГРАФСКА И ФУНКЦИОНАЛНА ЕВАЛУАЦИЈА УРБАНИХ ОБЛАСТИ У ВОЈВОДИНИ / стр. 605.

289.

РАШЕВИЋ, Мирјана

HOW TO MOTIVATE POLICY MAKERS TO FACE DEMOGRAPHIC CHALLENGES? / Мирјана Рашевић, Владимир Никитовић, Драгана Лукић Бошњак. – ОНР. – Стр. 607–617.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 615–616. – Резиме: КАКО МОТИВИСАТИ КРЕАТОРЕ ПОЛИТИКЕ ДА СЕ СУОЧЕ СА ДЕМОГРАФСКИМ ИЗАЗОВИМА? / стр. 616–617.

290.

МАРИНКОВИЋ, Драшко

DETERMINANTS OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SRPSKA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY / Драшко Маринковић, Александар Мајић. – ОНР. – Стр. 619–628.

Библиографија: стр. 627. – Резиме: ДЕТЕРМИНАНТЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ НА ПОЧЕТКУ 20. ВИЈЕКА / стр. 628.

291.

ЛОНЧАР, Јелена

REGIONAL ECONOMIC AND DEVELOPMENT PROBLEMS AND PERSPECTIVES: CASE STUDY OF SLAVONIA AND BARANJA (CROATIA) / Јелена Лончар, Вени Маринковић. – ПНР. – Стр. 629–642.

Библиографија: стр. 636–637. – Сажетак: РЕГИОНАЛНИ ЕКОНОМСКИ И РАЗВОЈНИ ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЕ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА СЛАВОНИЈЕ И БАРАЊЕ (ХРВАТСКА) / стр. 641–642.

292.

СТОЈИЛКОВИЋ ГЊАТОВИЋ, Јелена

ACTIVE AGEING OF THE ACTIVE ELDERLY IN SERBIA – EMPIRICAL APPROACH / Јелена Стојилковић Гњатовић, Марија Белиј. – ОНР. – Стр. 643–652.

Библиографија: стр. 651. – Резиме: АКТИВНО СТАРЕЊЕ АКТИВНИХ СТАРИХ – ЕМПИРИЈСКИ ПРИСТУП / стр. 651–652.

293.

ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Вера

IS SKILLS' RENEWAL IN AGEING WORKFORCE POSSIBLE? EVIDENCE FROM SERBIA / Вера Глигоријевић, Наталија Мирић, Петар Васић. – ОНР. – Стр. 653–664.

Библиографија: стр. 662–663. – Резиме: ПОСТОЈЕ ЛИ МОГУЋНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЛЈУДСКИХ РЕСУРСА У СРБИЈИ? / стр. 663–664.

294.

РАДИВОЈЕВИЋ, Биљана

DIFFERENTIAL MORTALITY IN VOJVODINA ACCORDING TO THE ECONOMIC ACTIVITY AND OCCUPATION / Биљана Радивојевић, Иван Маринковић. – ОНР. – Стр. 665–676.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 675. – Резиме: ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ МОРТАЛИТЕТ У ВОЈВОДИНИ НА ОСНОВУ ЕКОНОМСКЕ АКТИВНОСТИ И ЗАНИМАЊА / стр. 676.

295.

ИВКОВИЋ, Марија

MARITAL BEHAVIOR OF THE ELDERLY POPULATION IN SERBIA / Марија Ивковић, Јована Тодорић, Марија Муцић. – ОНР. – Стр. 677–685.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 684–685. – Сажетак: БРАЧНО ПОНАШАЊЕ СТАРОГ СТАНОВНИШТВА / стр. 685.

296.

ПЕНЕВ, Горан

POPULATION AGEING TRENDS IN SERBIA FROM THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY AND PROSPECTS UNTIL 2061: REGIONAL ASPECT / Горан Пенев. – ОНР. – Стр. 687–700.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 699–700. – Резиме: ТРЕНДОВИ СТАРЕЊА СТАНОВНИШТВА СРБИЈЕ С ПОЧЕТКА 21. ВЕКА И ПЕРСПЕКТИВЕ ДО 2061. РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТ / стр. 700.

297.

ВОЈКОВИЋ, Гордана

POPULATION AGEING AND ITS IMPACT ON LABOUR FORCE IN THE SOUTH EAST EUROPE COUNTRIES / Гордана Војковић, Ивана Магдаленић, Зора Живановић. – ПНР. – Стр. 701–713.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 711. – Резиме: СТАРЕЊЕ СТАНОВНИШТВА У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ И ПОСЛЕДИЦЕ НА РАДНУ СНАГУ / стр. 712–713.

298.

КЛЕМПИЋ БОГАДИ, Сања

ACTIVE AGEING AS LIFESTYLE ON CROATIAN ISLANDS / Сања Клемпић Богади, Соња Подгорелец. – ОНР. – Стр. 715–725.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 723–724. – Сажетак: АКТИВНО СТАРЕЊЕ КАО ЖИВОТНИ СТИЛ НА ХРВАТСКИМ ОСТРВИМА / стр. 724–725.

299.

ЋОРОВИЋ, Радослав

MAIN CHARACTERISTICS OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF EASTERN HERZEGOVINA IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY AND AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY / Радослав Ћоровић. – ПНР. – Стр. 727–735.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 734–735. – Резиме: ГЛАВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА ИСТОЧНЕ ХЕРЦЕГОВИНЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX И НА ПОЧЕТКУ XXI ВИЈЕКА / стр. 735.

300.

КОВАЧЕК СТАНИЋ, Гордана

PRINCIPLES OF ART IN SERBIAN AND EUROPEAN LAWS AND STANDS OF CHRISTIAN ORTHODOX CHURCH ON ART / Гордана Ковачек Станић. – ОНР. – Стр. 737–746.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 745. – Сажетак: НАЧЕЛА ПОТПОМОГНУТЕ ОПЛОДЊЕ У ДОМАЋЕМ И ЕВРОПСКОМ ПРАВУ, И СТАВОВИ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ О ТОМЕ / стр. 746.

301.

ПАЈТИЋ, Бојан

PREREQUISITES FOR THE EXISTENCE OF A STATUTORY DUTY TO PROVIDE CHILD SUPPORT TO ADULT CHILDREN IN REGULAR EDUCATION UNDER SERBIAN LAW / Бојан Пајтић, Сања Радовановић, Марко Кнежевић. – ПНР. – Стр. 747–759.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 757–758. – Резиме: ЗАКОНСКА ОБАВЕЗА ИЗДРЖАВАЊА ПУНОЛЕТНОГ ДЕТЕТА НА РЕДОВНОМ ШКОЛОВАЊУ У СРПСКОМ ПРАВУ / стр. 758–759.

302.

МИЛЕВА БОЖАНОВА, Соња (Милева Божанова Соня)

CHALLENGES FOR REGIONAL DEVELOPMENT AND EMPLOYMENT IN TOURISM INDUSTRY (THE CASE OF BULGARIA) / Соња Милева Божанова. – ОНР. – Стр. 761–765.

Библиографија: стр. 764. – Резиме: ИЗАЗОВИ У РЕГИОНАЛНОМ РАЗВОЈУ И ЗАПОШЉАВАЊУ У ОБЛАСТИ ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРУ БУГАРСКЕ) / стр. 765.

303.

МАНДИЋ, Мира

PROBLEMATIC AREAS OF THE REPUBLIC OF SRPSKA WITHIN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC CHANGES / Мира Мандић, Миленко Живковић. – ОНР. – Стр. 767–776.

Библиографија: стр. 775. – Резиме: ПРОБЛЕМСКА ПОДРУЧЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У КОНТЕКСТУ ДЕМОГРАФСКИХ КРЕТАЊА / стр. 775–776.

304.

ДРОБЊАКОВИЋ, Марија

REGIONAL LEVEL IN THE FUNCTION OF MITIGATING NEGATIVE DEMOGRAPHIC TRENDS IN RURAL AREAS OF SERBIA: CASE STUDY OF THE DISTRICT OF ZAJEČAR / Марија Дробњаковић, Маријана Пантић, Марко Филиповић. – ОНР. – Стр. 777–791.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 789–790. – Резиме: РЕГИОНАЛНИ НИВО У ФУНКЦИЈИ УБЛАЖАВАЊА НЕГАТИВНИХ ДЕМОГРАФСКИХ ТРЕНДОВА У РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЗАЈЕЧАРСКИ ОКРУГ / стр. 791.

305.

ЛУКИЋ ТАНОВИЋ, Маријана

THE CHANGES IN NATURAL MOVEMENT OF POPULATION IN THE CITY OF EAST SARAJEVO / Маријана Лукић Тановић, Данијел Даниловић. – ОНР. – Стр. 793–802

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 801–802. – Резиме: ПРОМЕНЕ У ПРИРОДНОМ КРЕТАЊУ СТАНОВНИШТВА ГРАДА ИСТОЧНО САРАЈЕВО / стр. 802.

306.

СУРД, Василе

MAJOR DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE DYNAMIC AND STRUCTURE OF THE ROMANIAN POPULATION AFTER THE FALL OF THE COMMUNISM / Василе Сурд, Богдан Николае Пакурар, Камелиа-Марија Кантор. – ПНР. – Стр. 803–811.

Библиографија: стр. 809–810. – Резиме: ГЛАВНЕ ДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ У ДИНАМИЦИ И СТРУКТУРИ РУМУНСКОГ СТАНОВНИШТВА НАКОН ПАДА КОМУНИЗМА / стр. 810–811.

307.

ВРАЊЕШ, Рајко

DEMOGRAPHIC CHALLENGES AND SPATIAL DISTRIBUTION OF THE POPULATION IN THE REPUBLIKA SRPSKA / Рајко Врањеш, Дара Петковић. – ОНР. – Стр. 813–821.

Библиографија: стр. 820. – Резиме: ДЕМОГРАФСКИ ИЗАЗОВИ И ПРОСТОРНИ РАЗМЈЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ / стр. 821.

308.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 843–861.

Година 2014/LXV, Свеска 4, Број 149

309.

ЗАКИЋ, Катарина

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ ПОСЛОВНЕ КУЛТУРЕ У НАРОДНОЈ РЕПУБЛИЦИ КИНИ И РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ / Катарина Закић, Сун Сјинђуан. – ОНР. – Стр. 863–873.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 872–873. – Summary: SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN BUSINESS CULTURE IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND THE REPUBLIC OF SERBIA / стр. 873.

310.

МАЛОВИЋ, Гојко

СРПСКА ЗАПАЖАЊА МАЂАРСКИХ КУЛТУРНИХ ДОСТИГНУЋА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА / Гојко Маловић. – ОНР. – Стр. 875–900.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 899. – Summary: SERBIAN PERCEPTION OF HUNGARIAN CULTURAL ACHIEVEMENTS BETWEEN TWO WORLD WARS / стр. 899–900.

311.

ЈАЊИЋ, Јован

УЛОГА СВЕШТЕНСТВА У СТВАРАЊУ И РАДУ ОРГАНА ДРЖАВЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА (Први део) / Јован Јањић. – ОНР. – Стр. 901–927.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: THE ROLE OF THE CLERGY IN THE CREATION AND WORK OF THE STATE AUTHORITIES DURING THE FIRST SERBIAN UPRISING (Part one) / стр. 927.

312.

РАДОВАНОВИЋ, Милан

ГРМЉАВИНЕ И МУЊЕ У НАРОДНОМ ВЕРОВАЊУ У БЕОГРАДУ И ОКОЛИНИ / Милан Радовановић, Весна Марјановић, Недељко Тодоровић. – ОНР. – Стр. 929–940.

Библиографија: стр. 938–939. – Summary: THUNDER AND LIGHTNING IN FOLK BELIEFS IN BELGRADE AND ITS SURROUNDINGS / стр. 940.

313.

ЂЕКИЋ, Ђорђе

ДА ЛИ СУ СКЛАВИНИЈЕ БИЛЕ ДРЖАВЕ? / Ђорђе Ђекић. – ОНР. – Стр. 941–947.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 946–947. – Summary: WERE THE SCLAVINIAS STATES? / стр. 947.

314.

ЂАКОВАЦ, Александар

ТЕОЛОШКЕ ОСНОВЕ АСКЕТСКЕ ТРАДИЦИЈЕ ЕВАГРИЈА ПОНТИЈСКОГ / Александар Ђаковац – ОНР. – Стр. 949–957.

Библиографија: стр. 956–957. – Summary: THEOLOGICAL BASIS OF ASCETIC TRADITION OF EVAGRIUS PONTICUS / стр. 957.

315.

ЂУРИЋ, Владимир

ЛИЧНА ИМЕНА ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЊИХОВО СЛУЖБЕНО ПРИЗНАВАЊЕ / Владимир Ђурић. – ОНР. – Стр. 959–976.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 975–976. – Summary: THE NAMES OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL MINORITIES AND THEIR OFFICIAL RECOGNITION / стр. 976.

316.

КРСТИЋ, Предраг

ЧЕМУ ЈОШ ОБРАЗОВАЊЕ? / Предраг Крстић. – ПНР. – Стр. 977–989.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 986–988. – Summary: WHY STILL EDUCATION? / стр. 989.

317.

МИРОВИЋ, Дејан

ЗАШТО СЕ ОД СРБИЈЕ ТРАЖИ ДА ПРИЗНА КОСОВО ИЛИ УПОРЕДНИ ПРИМЕРИ БАНГЛАДЕША И ТУРСКЕ РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНИ КИПАР / Дејан Мировић. – ОНР. – Стр. 991–1000.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 999–1000. – Summary: WHY SERBIA IS ASKED TO RECOGNIZE KOSOVO WITH COMPARATIVE EXAMPLES OF BANGLADESH AND TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS / стр. 1000.

318.

ЏАМИЋ, Владимир

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА: ЊЕНО ТЕОРИЈСКО УТЕМЕЉЕЊЕ И ЊЕНЕ ПРОТИВРЕЧНОСТИ / Владимир Џамић. – ОНР. – Стр. 1001–1011.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 1010. – Summary: REVIEW OF THE THEORETICAL FOUNDATION OF GLOBALIZATION AND ITS DISCONTENTS / стр. 1010–1011.

319.

БУКВИЋ, Рајко

ЖАН МАРСЕЛ ТИРОЛ: НАГРАДА ШВЕДСКЕ КРАЉЕВСКЕ БАНКЕ ЗА ЕКОНОМСКЕ НАУКЕ У СПОМЕН НА АЛФРЕДА НОБЕЛА ЗА 2014. ГОДИНУ / Рајко Буквић. – Научна хроника. – Стр. 1013–1037.

Библиографија Жана Тирола: 1016–1032.

320.

ЖИВКОВИЋ, Никола Н.

НЕМАЧКЕ ДИПЛОМАТЕ У ТРЕЋЕМ РАЈХУ И У СР НЕМАЧКОЈ / Никола Н. Живковић. – Осврт. – Стр. 1039–1047.

Осврт на књигу: [Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik* / Немачко Министарство иностраних дела и прошлост – немачке дипломате у време Хитлера и Западне Немачке /, Karl Blessing Verlag; München 2010, 879 S.].

321.

ЊЕГОВАН, Драго

КАПИТАЛНО ДЕЛО О СРПСКОЈ ПЕРИОДИЦИ У РУМУНИЈИ / Драго Његован. – Приказ. – Стр. 1049–1050.

Приказ књиге: [Стеван Бугарски, *Српска њериодика на њилу данашњег Румуније: Прегледа и библиографија*. Друштво новинара Војводине и Мало историјско друштво – Нови Сад, Нови Сад 2014].

322.

МЕДИЋ, Маријана

СУДБИНА ЈЕДНОГ СРПСКОГ СЕЛА У ЛИЦИ / Маријана Медић. – Приказ. – Стр. 1050–1051.

Приказ књиге: [Зорка Корица Аћимовић и Даворка Б. Радаковић: Могорић (Лика). Градска библиотека, Нови Сад 2013].

323.

ВУКОВИЋ, Небојша

УПАЉЕНИ РЕФЛЕКТОРИ / Небојша Вуковић. – Приказ. – Стр. 1052–1055.

Приказ књиге: [Миша Ђурковић, *Тамни коридори моћи: њујеве савремене њолићке њеорије*, Укронија, Београд 2013].

324.

ПЕТРОВИЋ, Милан

ПРИМЕЊЕНА РЕГИОНОМИКА: СЛУЧАЈ ДРУГЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ / Милан Петровић. – Приказ. – Стр. 1055–1063.

Приказ књиге: [Часлав Оцић, *Помаци, учешћа, учинци: Привреда Југославије, рејублика и њокрајина 1952–1990*, Службени гласник, Београд 2013].

325.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 1065–1069.

Година 2015/LXVI, Свеска 1, Број 150

326.

ШИЈАКОВИЋ, Богољуб

ВЕЛИКИ РАТ, ВИДОВДАНСКА ЕТИКА, ПАМЋЕЊЕ / Богољуб Шијаковић. – ОНР. – стр. 1–42.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary: THE GREAT WAR, ETHICS OF VIDOVDAN, MEMORY / стр. 41–42.

327.

ЂУРИЋ, Ђорђе

МЕМОАР КНЕЗА ЛИХНОВСКОГ КАО ИЗВОР ЗА УТВРЂИВАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА ОТПОЧИЊАЊЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА / Ђорђе Ђурић. – ПНР. – Стр. 43–51.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 50. – Summary: PRINCE LICHNOWSKY'S MEMORANDUM AS A SOURCE FOR DETERMINING THE RESPONSIBILITY FOR THE OUTBREAK OF THE FIRST WORLD WAR / стр. 51.

328.

ЈАЊИЋ, Јован

УЛОГА СВЕШТЕНСТВА У СТВАРАЊУ И РАДУ ОРГАНА ДРЖАВЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА (Други део) / Јован Јањић. – ОНР. – Стр. 53–64.

Библиографија: стр. 62–63. – Summary: ROLE OF CLERGY IN THE CREATION AND FUNCTION OF THE SERBIAN STATE FROM THE TIME OF FIRST SERBIAN UPRISING (Part two) / стр. 64.

329.

ГАВРИЋ, Горан

ЗНАЧАЈ ДРУШТВЕНИХ НАУКА У ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОМ ИСТРАЖИВАЊУ УМЕТНОСТИ / Горан Гаврић. – ПНР. – Стр. 65–78.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 76–77. – Summary: THE IMPORTANCE OF SOCIAL SCIENCES IN INTERDISCIPLINARY STUDY OF ART / стр. 77–78.

330.

БОЖАНИЋ, Снежана

РЕЛИГИОЗНО-МОРАЛНИ КОНТЕКСТ ДРУШТВЕНЕ ЗАШТИТЕ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ПРОСТОРА / Снежана Божанић, Ђура Харди. – ОНР. – Стр. 79–99.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 96–99. – Summary: RELIGIOUS AND MORAL CONTEXT OF SOCIAL PROTECTION OF MEDIEVAL SPACE / стр. 99.

331.

ЂОРЂИЋ, Вишња

СПОРТСКИ УЗОРИ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ / Вишња Ђорђић, Татјана Тубић. – ОНР. – Стр. 101–111.

Библиографија: стр. 110. – Summary: SPORTS ROLE MODELS IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS / стр. 111.

332.

МИЛОШЕВИЋ, Ивана

ЗНАЧАЈ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У СИСТЕМУ ВРЕДНОСТИ У СРБИЈИ: РЕЗУЛТАТИ АНКЕТНОГ ИСТРАЖИВАЊА / Ивана Милошевић, Весна Родић. – Претходно саопштење. – Стр. 113–127.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 125–126. – Summary: IMPORTANCE OF THE ENVIRONMENT IN THE VALUE SYSTEM IN SERBIA: SURVEY RESULTS / стр. 127.

333.

КУЗОВИЋ, Душко

ЛЕТЊИ СТАНОВИ СТОЧАРА НА ПЛАНИНИ ПОВЛЕН / Душко Кузовић, Недељко Б. Стојнић. – ОНР. – Стр. 129–156.

Библиографија: стр. 154–155. – Summary: SHEPHERD SUMMER HOUSINGS IN POVLEN MOUNTAIN / стр. 156.

334.

ЦВЈЕТКОВИЋ, Марија

ДОПРИНОС ДЕЈВИДА ХАРВИЈА УРБАНОЈ СОЦИОЛОГИЈИ / Марија Цвјетковић. – ПНР. – Стр. 157–169.

Библиографија: стр. 168. – Summary: DAVID HARVEY'S CONTRIBUTION TO URBAN SOCIOLOGY / стр. 169.

335.

МЕДИЋ, Вера

УТИЦАЈ НОВОГ КОНЦЕПТА ИНОВАТИВНИХ СТРАТЕГИЈА НА ПОБОЉШАЊЕ ТУРИСТИЧКИХ УСЛУГА / Вера Медић, Драгица Колџин. – ПНР. – Стр. 171–180.

Библиографија: стр. 178–179. – Summary: THE IMPACT OF A NEW CONCEPT OF INNOVATIVE STRATEGIES ON THE IMPROVEMENT OF TOURISM SERVICES / стр. 179–180.

336.

ВИДОСАВЉЕВИЋ, Слађана

ОБРАЗОВАЊЕ ЖЕНСКЕ ДЕЦЕ У СРБИЈИ С ОСВРТОМ НА КОСОВО И МЕТОХИЈУ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА / Слађана Видосављевић. – ПНР. – Стр. 181–193.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 191–192. – Summary: EDUCATION OF FEMALE CHILDREN IN SERBIA WITH REFERENCE TO KOSOVO AND METONIJA TIL THE FIRST WORLD WAR / стр. 192–193.

337.

ОЦИЋ, Дејана

СРПСКА ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА И КАПИТАЛНИ ИЗДАВАЧКИ ПРОЈЕКТИ У СРБИЈИ / Дејана Оцић. – Научна хроника. – Стр. 195–209.

Напомена уз текст. – Библиографија српских енциклопедија и лексикона: стр. 208.

338.

ЛОЛИЋ, Маринко

ДРУШТВЕНА НАУКА У ДОБА КРИЗЕ МЕТОДСКЕ СВЕСТИ / Маринко Лолић. – Осврт. – Стр. 211–217.

Осврт на књигу: [Милан Брдар, *Наука и истина – зајосијављене њерсијектјиве филозофије науке*, Институт друштвених наука, Београд и Центар слободарских делатности, Крагујевац 2014].

Библиографија: 217.

339.

СТАНИШИЋ, Тања

УПРАВЉАЊЕ АГРАРОМ СРБИЈЕ У ТРАНЗИЦИЈИ / Тања Станишић. – Приказ. – Стр. 219–222.

Приказ књиге: [Зоран Д. Симоновић, *Управљање аграром Србије у транзицији*, Институт за економику пољопривреде, Београд 2014].

340.

ТОДОСИЈЕВИЋ, Бојан

САВРЕМЕНА ПСИХОЛОГИЈА О ЖЕНАМА И МУШКАРЦИМА / Бојан Тодосијевић. – Приказ. – Стр. 222–225.

Приказ књиге: [Dušanka Mitrović, Aleksandra Trogrlić: *Psihologija polnih razlika i sličnosti*, Sinarsa edicije, Beograd 2014].

341.

СТЕПИЋ, Миломир

СРПСКА СТРАТЕГОЛОГИЈА: ПРВА БРАЗДА / Миломир Степић. – Приказ. – Стр. 225–228.

Приказ књиге: [Часлав Оцић, *Ка обали њлови: сјтрајњеголошка размајирања*, Друштво за привредну историју, Београд 2015].

342.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 229–233.

343.

НИКОЛИЋ, Владимир

РЕЦЕНЗЕНТИ РУКОПИСА ЗМСДН У 2011. ГОДИНИ / Владимир М. Николић. – Стр. 235.

Година 2015/LXVI, Свеска 2, Број 151

344.

ПОПОВИЋ, Радомир

ОДНОС КТИТОРА И ИГУМАНА ПРЕМА ХИЛАНДАРСКОМ И СТУДЕНИЧКОМ ТИПИКУ СВЕТОГ САВЕ / Радомир Поповић. – ОНР. – Стр. 239–248.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 246–247. – Summary: ATTITUDES OF FOUNDERS AND ABBOTS TO HILANDAR AND STUDENICA TYPICONS OF ST SAVA / стр. 248.

345.

МАНДИЋ, Биљана

НАСТАВНИЦИ МУЗИКЕ У СРПСКИМ ПРАВОСЛАВНИМ БОГОСЛОВСКИМ ШКОЛАМА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА / Биљана Мандић, Ивана Перковић. – ОНР. – Стр. 249–275.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 273–274. – Summary: MUSIC TEACHERS IN SERBIAN ORTHODOX SEMINARIES BETWEEN THE TWO WORLD WARS / стр. 275.

346.

ВАСИН, Горан

СМРТ ИЗМЕЂУ САНИТАРНИХ ПРОПИСА И НАРОДНИХ ОБИЧАЈА: КУГА У СРЕМУ 1795–1796. / Горан Васин, Ненад Нинковић. – ОНР. – Стр. 277–287.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 286–287. – Summary: DEATH – BETWEEN SANITARY REGULATIONS AND FOLK CUSTOMS (PLAGUE IN SREM IN 1795 AND 1796) / стр. 287.

347.

ШУРЛАН, Тијана

ПРИЗНАЊЕ ДРЖАВА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ: СЛУЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ / Тијана Шурлан. – ОНР. – Стр. 289–306.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 304–305. – Summary: RECOGNITION IN INTERNATIONAL LAW: THE CASE OF KOSOVO AND METOHIJA / стр. 306.

348.

ОБРЕНИЋ, Јелена

МОЖЕ ЛИ ТУРИЗАМ ДА РАЗВИЈЕ ДРАГАЧЕВСКА СЕЛА? / Јелена Обренић. – ОНР. – Стр. 307–317.

Библиографија: стр. 316–317. – Summary: IS TOURISM POWERFUL ENOUGH TO DEVELOP DRAGAČEVO VILLAGES? / стр. 317.

349.

БЕНГИН, Сенка

ПОСЛОВНА КОМУНИКАЦИЈА ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ / Сенка Бенгин, Биљана Ратковић Његован. – ОНР. – Стр. 319–332.

Напомене уз текст. Библиографија: стр. 330–331. – Summary: BUSINESS E-MAIL COMMUNICATION / стр. 332.

350.

СЕЛИЋ, Ана

ПУТОКАЗИ МИЛАНА ГАВРИЛОВИЋА / Ана Селић. – Осврт. – Стр. 333–339.

Осврт на књигу: [Милан Гавриловић, *Народни љуџи. Одабрани сјиси*, Балканија, Нови Сад 2015].

351.

СИМОВИЋ, Љубомир

КРЕМАНСКО СВЕДОЧАНСТВО / Љубомир Симовић. – Осврт. – Стр. 339–342.

Осврт на књигу: [Илија Мисаиловић, *Кремна: село на љуџу Ужице–Вишеград*. Народна библиотека Ужице, Ужице 2015].

352.

ЊЕГОВАН, Драго

ОСОБЕНА ИСТОРИЈА СЕЛА БОЛМАН У БАРАЊИ / Драго Његован. – Осврт. – Стр. 343–344. Осврт на књигу: [Јован М. Недић, *Болман је био Болман*, издање аутора, Болман 2012].

353.

ОЦИЋ, Часлав

БОЉЕ ВЛАСТ НЕГО РАСТ! / Часлав Оцић. – Осврт. – Стр. 345–353.

Осврт на књигу: [Гојко Грђић, *Усјон и њад Тишове Јужославије: Полиџекономски биланс*, Албатрос Плус, Београд 2015].

354.

ОЦИЋ, Часлав

ПАНАЈОТИС Г. ХАРИТОС Παναγιώτης Χάρτος (1946–2014) / Часлав Оцић. – Некролог. – Стр. 355–357.

Селективна библиографија Панајотиса Харитоса: 356–357.

355.

НИКОЛИЋ, Владимир

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 359–361.

Година 2015/LXVI, Свеска 3, Број 152

356.

БРДАР, Милан

ХАЈДЕГЕР И ХЕГЕЛ: ФЕНОМЕНОЛОШКА МЕТОДА КАО ТОПОС КОНФРОНТАЦИЈЕ (Studia Heideggerianæ I) / Милан Брдар. – ОНР. – Стр. 363–392.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 389–391. – Summary: HEIDEGGER AND HEGEL: THE PHENOMENOLOGICAL METHOD AS THE TOPOS OF THEIR CONFRONTATION (Studia Heideggerianæ I) / стр. 391–392.

357.

КОСТИЋ, Наташа

НЕБО И ЧОВЕК СУ ЈЕДНО: ДРЕВНИ КИНЕСКИ КОНЦЕПТ ТРИ СВОЈСТВА КОСМОСА – НЕБА, ЗЕМЉЕ И ЧОВЕКА – У ПРОМЕНИ ЦОУА / Наташа Костић. – ОНР. – Стр. 393–408.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 407. – Summary: THE UNITY OF HEAVEN AND MAN: ANCIENT CHINESE CONCEPT OF THREE PROPERTIES OF THE UNIVERSE – IN THE CHANGE OF ZHOU / стр. 407.

358.

КАЗИН, Александар Леонидович (Казин, Александр Леонидович)

РУСКА ВЕРА И РУСКА ФИЛОЗОФИЈА / Александар Леонидович Казин. – ОНР. – Стр. 409–428.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Превод с руског: Добрило Аранитовић. – Summary: RUSSIAN RELIGION AND RUSSIAN PHILOSOPHY / стр. 428.

359.

МИЛИНОВИЋ, Момчило

САВРЕМЕНЕ КОНЦЕПЦИЈЕ И ОРГАНИЗАЦИЈЕ ВОЈСКЕ УСЛОВЉЕНЕ ТЕХНОЛОШКИМ ЗАХТЕВИМА / Момчило Милиновић, Жељко Иваниш. – ОНР. – Стр. 429–450.

Библиографија: стр. 448–449. – Summary: ADVANCED MILITARY CONCEPTS AND ORGANIZATIONS DETERMINED BY TECHNOLOGY REQUIREMENTS / стр. 449–450.

360.

РАКИЧЕВИЋ, Тихон

ПИТАЊЕ РАШЧИТАВАЊА ЈЕДНОГ МЕСТА У ЖИТИЈУ СВЕТОГ СИМЕОНА ОД СВЕТОГ САВЕ (IX Н 8 [§ 10]) / Тихон Ракићевић. – ОНР. – Стр. 451–469.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 466–468. – Summary: QUESTION OF INTERPRETATION OF A PART OF THE TEXT IN THE LIFE OF SAINT SIMEON WRITTEN BY SAINT SAVA (IX Н 8 [§ 10]) / стр. 468–469.

361.

ЂУРИЋ, Ђорђе

ЈЕДАН МОДЕЛ КРЕИРАЊА ИСТОРИЈСКЕ СВЕСТИ: РУСКА АКАДЕМИЈА И ВАРЈАШКО ПИТАЊЕ / Ђорђе Ђурић. – ОНР. – Стр. 471–486.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 484–485. – Summary: A FORM OF CREATING HISTORICAL CONSCIOUSNESS: THE RUSSIAN ACADEMY AND VARANGIAN QUESTION / стр. 486.

362.

КАРАНИКИЋ МИРИЋ, Марија

ОБЈЕКТИВИЗОВАЊЕ МОРАЛНЕ ШТЕТЕ / Марија Караникић Мирић. – ОНР. – Стр. 485–503.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 501–502. – Summary: OBJECTIVIZATION OF MORAL DAMAGE / стр. 502–503.

363.

КОВАЧЕВИЋ, Љубинка

ПЕРСОНАЛНО ПОДРУЧЈЕ ПРИМЕНЕ РАДНОГ ЗАКОНОДАВСТВА – (НЕ)ПОУЗДАНОСТ КРИТЕРИЈУМА ЗА КВАЛИФИКАЦИЈУ СУБЈЕКТА РАДНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ / Љубинка Ковачевић. – ОНР. – Стр. 505–519.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 517–518. – Summary: PERSONAL SCOPE OF LABOUR LEGISLATION – (UN)RELIABILITY OF THE CRITERIA FOR QUALIFICATION OF SUBJECTS OF LABOUR LAW PROTECTION / стр. 519.

364.

ПАЈТИЋ, Бојан

ФИДУЦИАРНО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПОТРАЖИВАЊА У СРПСКОМ ПРАВУ / Бојан Пајтић. – ОНР. – Стр. 521–530.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 529–530. – Summary: SECURING OF CLAIMS BY MEANS OF FIDUCIARY AGREEMENTS IN THE SERBIAN LAW / стр. 531.

365.

ЂУРИЋ, Милорад

ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ ИЗАЗОВ ДЕМОКРАТИЈИ / Милорад Ђурић. – ПНР. – Стр. 531–541.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 540–541. – Summary: GLOBALIZATION CHALLENGE TO DEMOCRACY / стр. 541.

366.

СТАНОЈЕВИЋ, Наташа

EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON THE RESTRUCTURING OF THE SEE ECONOMIES / Наташа Станојевић, Слободан Котлица. – ОНР. – Стр. 543–555.

Библиографија: стр. 553–554. – Резиме: УТИЦАЈ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА РЕСТРУКТУРИСАЊЕ ПРИВРЕДА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ / стр. 554–555.

367.

ЉУМОВИЋ, Исидора

ДОСТУПНОСТ ФИНАНСИЈСКИХ РЕСУРСА ПРЕДУЗЕЋИМА НА СЕВЕРУ КОСОВА / Исидора Љумовић, Крсто Јакшић. – ОНР. – Стр. 557–569.

Библиографија: стр. 567–568. – Summary: ACCESS TO FINANCE FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN NORTH KOSOVO / стр. 569.

368.

ДОКИЋ, Драган

ДЕЈСТВО ИНВЕСТИЦИЈА НА БУЏЕТСКЕ ПРИХОДЕ ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ: ПРИМЕР РУРАЛНИХ ОПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ / Драган Докић. – ОНР. – Стр. 571–584.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 583–584. – Summary: EFFECTS OF INVESTMENTS ON LOCAL GOVERNMENT BUDGET REVENUES: A CASE OF RURAL MUNICIPALITIES IN SERBIA / стр. 584.

369.

ЂУКИЋ, Душица

ЕНГЛЕСКИ КАО ЈЕЗИК СТРУКЕ У СРЕДЊИМ СТРУЧНИМ ШКОЛАМА У СРБИЈИ ОД 1996. ДО 2013. ГОДИНЕ / Душица Ђукић. – ОНР. – Стр. 585–595.

Библиографија: стр. 593–594. – Summary: ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES IN SERBIAN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS FROM 1996 TO 2013 / стр. 594–595.

370.

НИКОЛИЋ, Зоран С.

СТАВОВИ СТАНОВНИКА ВОЈВОДИНЕ О НАЧИНИМА ЗАПОШЉАВАЊА И ОСНОВНИМ ВРЕДНОСТИМА У ДРУШТВУ / Зоран С. Николић. – ОНР. – Стр. 597–617.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 615–616. – Summary: ATTITUDES OF CITIZENS OF VOJVODINA TO EMPLOYMENT PRACTICES AND BASIC VALUES IN THE SOCIETY / стр. 617.

371.

ЦВИЈЕТИЋ, Марија М.

ОСОБЕ С ОМЕТЕНОШЋУ И ЗАПОШЉАВАЊЕ, ИНТИМНЕ ВЕЗЕ, БРАК И РОДИТЕЉСТВО / Марија М. Цвијетић. – ПНР. – Стр. 619–628.

Библиографија: стр. 626–627. – Summary: PEOPLE WITH DISABILITIES AND EMPLOYMENT, INTIMATE RELATIONSHIPS, MARRIAGE AND PARENTHOOD / стр. 628.

372.

ПЕТРОВИЋ, Јасмина

НАКОН ЧЕТВРТ СТОЛЕЋА ТРАНЗИЦИЈЕ / Јасмина Петровић. – Осврт. – Стр. 629–633.

Осврт на књигу: [Урош Шуваковић, *Транзиција: ѝрилоџ социолошком ѝроучавању друшћивених ѝромена*. Филозофски факултет, Косовска Митровица 2014].

373.

КЛИЧКОВИЋ, Далибор

ПИСМА ИЗ ЈАПАНА: СВЕДОЧАНСТВО О СУСПРЕТАЊУ ВРЕМЕНА, КОНТИНЕНАТА И СУДБИНА / Далибор Кличковић. – Осврт. – Стр. 633–636.

Осврт на књигу: [Бранко Вукелић, *Писма из Јајана*, Дневник, Нови Сад 2014].

374.

МУСТЕДАНАГИЋ, Лидија

НАУЧНО ОБЕЛЕЖАВАЊЕ 300-ГОДИШЊИЦЕ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ / Лидија Мустеданагић. – Осврт. – Стр. 636–638.

Осврт на књигу: [Три века Карловачке митрополије 1713–2013. – Зборник радова са научног скупа Сремски Карловци, 1. новембар 2013, ур. Д. Микавица и Д. Његован, Нови Сад 2014].

375.

БУКВИЋ, Рајко

ОЛЕГ ТИМОФЕЈЕВИЧ БОГОМОЛОВ (1927–2015) / Рајко Буквић. – Некролог. – Стр. 639–643.

In memoriam. – Библиографија: 642–643.

376.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир М. Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 645–651.

Година 2015/LXVI, Свеска 4, Број 153

377.

ЂУРКОВИЋ, Миша

ЕКОНОМСКА ТЕОРИЈА ДИСТРИБУТИВИЗМА / Миша Ђурковић. – ОНР. – Стр. 653–676.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 674–675. – Summary: ECONOMIC THEORY OF DISTRIBUTIVISM / стр. 675–676.

378.

НОВАКОВ, Александра

ДРУШТВЕНИ ЗНАЧАЈ СРПСКЕ ГИМНАЗИЈЕ „ДОМ НАУКЕ” У СОЛУНУ (1894–1910) / Александра Новаков. – ОНР. – Стр. 677–697.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 696. – Summary: SOCIAL SIGNIFICANCE OF THE SERBIAN GRAMMAR SCHOOL “THE HOME OF SCIENCE” IN THESSALONIKI (1894–1910) / стр. 696–697.

379.

ГАЈИЋ, Александар М.

СВЕТСКА КРИЗА И СВЕТСКА ДРЖАВА У КОНЦЕПЦИЈИ ЖАКА АТАЛИЈА / Александар М. Гајић. – ПНР. – Стр. 699–710.

Библиографија: стр. 709. – Summary: WORLD CRISIS AND WORLD STATE IN JACQUES ATTALI’S CONCEPTION / стр. 710.

380.

ЋУКИЋ, Весна

ПРАВОСЛАВНА КУЛТУРА У СЕКУЛАРНОЈ ДРЖАВИ: ПРАВНО-ПОЛИТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ ПРОСВЕТНЕ И КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ / Весна Ћукић, Биљана Ћукић. – ПНР. – Стр. 711–724.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 723. – Summary: ORTHODOX CULTURE IN A SECULAR STATE: LEGAL AND POLITICAL INSTRUMENTS OF EDUCATIONAL AND CULTURAL POLICIES IN SERBIA / стр. 724.

381.

БЈЕЛИЦА, Слободан

ВОЈВОДИНА И УСТАВ ИЗ 1974. ГОДИНЕ: ОД АУТОНОМИЈЕ УНУТАР РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ДО КОНСТИТУЕНСА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ / Слободан Бјелица. – ОНР. – Стр. 725–738.

Библиографија: стр. 737. – Summary: VOJVODINA AND THE CONSTITUTION OF 1974 – FROM THE PROVINCIAL AUTONOMY TO THE CONSTITUTIONAL ELEMENT OF THE YUGOSLAV FEDERATION / стр. 738.

382.

ГЛУШАЦ, Јелена

КНЕЗ И ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ И МАНАСТИР ВЕЛИКА ЛАВРА СВЕТОГ АТАНАСИЈА НА СВЕТОЈ ГОРИ / Јелена Глушац. – ПНР. – Стр. 739–746.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 744–745. – Summary: PRINCE AND DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ AND MONASTERY OF GREAT LAVRA OF SAINT ATHANASIOS ON MOUNT ATHOS / стр. 745.

383.

СОЛЕША ГРИЈАК, Ђурђа

ДИМЕНЗИЈЕ МОТИВАЦИЈЕ СТУДЕНТКИЊА ЗА РОДИТЕЉСТВО / Ђурђа Солеша Гријак, Анида Фазлагих. – ОНР. – Стр. 747–755.

Библиографија: стр. 754–755. – Summary: YOUNG FEMALE STUDENTS AND THE MOTIVATION DIMENSIONS FOR PARENTHOOD / стр. 755.

384.

ЗЕКИЋ, Станислав

РАЗВОЈНЕ МОГУЋНОСТИ РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА СРБИЈЕ / Станислав Зекић, Бојан Матковски. – ОНР. – Стр. 757–771.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 770. – Summary: DEVELOPMENT OPPORTUNITIES FOR RURAL AREAS OF SERBIA / стр. 771.

385.

КУЗОВИЋ, Душко

АРХИТЕКТУРА ВОДЕНИЦА ПОТОЧАРА У ЦЕНТРАЛНОМ ДЕЛУ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ И ИСТОЧНЕ БОСНЕ / Душко Кузовић, Недељко Б. Стојнић. – ОНР. – Стр. 773–801.

Библиографија: стр. 800. – Summary: ARCHITECTURE OF WATER MILLS IN THE CENTRAL PART OF WESTERN SERBIA / стр. 801.

386.

ОЦИЋ, Часлав

ОБЈАВЉЕН ШЕСТИ ТОМ СРПСКОГ БИОГРАФСКОГ РЕЧНИКА / Часлав Оцић. – Научна хроника. – Стр. 803–820.

387.

ВУЧИНИЋ, Маринко М.

ОГЛЕДАЛО ВЛАДАРА / Маринко М. Вучинић. – Осврт. – Стр. 821–831.

Осврт на књигу: [Александар Гајић, *Огледало владара: Констанијин Михаилов и Макијавели*, Институт за европске студије, Београд 2014].

388.

БОЖИЋ, Софија

ДОКУМЕНТА О УЈЕДИЊЕНОЈ ОМЛАДИНИ СРПСКОЈ / Софија Божић. – Приказ. – Стр. 833–835.

Приказ књиге: [Василије Ђ. Крестић, *Аустроугарска грана о Уједињеној омладини српској*, Матица српска, Нови Сад 2015].

389.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир М. Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 837–840.

Година 2016/LXVII, Свеска 1, Број 154

390.

БУКВИЋ, Рајко

QWERTY, ЋЦУКЕН И СРПСКА ЋИРИЛИЦА: ТРЕБА ЛИ НАМ НОВИ СТАНДАРД? / Рајко Буквић. – ОНР. – Стр. 1–17.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 16. – Summary: QWERTY, ЋЦУКЕН AND SERBIAN KEYBOARD: DO WE NEED A NEW STANDARD? / стр. 17.

391.

ЧВОРОВИЋ, Зоран

ПРАВНОИСТОРИЈСКИ ПОГЛЕД НА САВРЕМЕНУ РЕФОРМУ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ / Зоран Чворовић. – ОНР. – Стр. 19–36.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 33–35. – Summary: CONTEMPORARY REFORM OF THE CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF SERBIA: LEGAL HISTORY VIEW / стр. 35–36.

392.

ПАВЛОВИЋ, Мирослав

ИНСТИТУЦИЈА АПЕЛАЦИЈЕ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ ОСМАНСКОГ ЦАРСТВА ТОКОМ ТРАНЗИЦИОНОГ ПЕРИОДА / Мирослав Павловић, Огњен Ж. Крешић. – ОНР. – Стр. 37–51.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 49–50. – Summary: THE INSTITUTION OF APPELATION IN THE LEGAL SYSTEM OF THE OTTOMAN EMPIRE DURING THE TRANSITIONAL PERIOD / стр. 51.

393.

ПИСАРИЋ, Милана

ЗАШТИТА ПРАВА НА ПРИВАТНОСТ У ВЕЗИ СА КРИВИЧНИМ ПОСТУПКОМ / Милана Писарић. – ОНР. – Стр. 53–65.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 64. – Summary: PROTECTION OF PRIVACY RELATED TO CRIMINAL PROCEDURE / стр. 65.

394.

КИЊЋИЋ, Зоран

О ПОЈМУ РЕВОЛУЦИЈЕ / Зоран Кињић. – ОНР. – Стр. 69–90.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 88–89. – Summary: ON THE CONCEPT OF REVOLUTION / стр. 90.

395.

СТОЈАНОВИЋ, Драгана

ОДНОСИ ФЕМИНИСТИЧКИХ, ПОСТФЕМИНИСТИЧКИХ, ПСИХОАНАЛИТИЧКИХ И ТЕОРИЈСКО-ПСИХОАНАЛИТИЧКИХ ПОЗИЦИЈА: ДИЈАЛОЗИ И ТЕНЗИЈЕ / Драгана Стојановић. – ПНР. – Стр. 91–101.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 100–101. – Summary: THE INTERRELATIONS OF FEMINIST, POSTFEMINIST, PSYCHOANALYTIC AND THEORETICAL PSYCHOANALYTIC POSITIONS: DIALOGUES AND TENSIONS / стр. 101.

396.

ЛУЧИЋ, Миомирка

ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТИМА: ТРАДИЦИОНАЛИЗМА, МОДЕРНИЗМА И ПОСТ-МОДЕРНИЗМА / Миомирка Лучић. – ПНР. – Стр. 105–112.

Библиографија: стр. 111–112. – Summary: IDENTITY IN DIFFERENT CONTEXTS – TRADITIONALISM, MODERNISM AND POSTMODERNISM / стр. 112.

397.

ПОЖАР, Хајналка

СТАВОВИ НАСТАВНИКА О МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ У ВОЈВОДИНИ / Хајналка Пожар, Чабан Пожар. – ОНР. – Стр. 113–127.

Библиографија: стр. 125–126. – Summary: TEACHERS' ATTITUDES TOWARD MULTICULTURALISM IN VOJVODINA / стр. 126–127.

398.

БАРОВИЋ, Владимир

ПИСАЊЕ НОВОСАДСКОГ ЛИСТА *ЗАСТАВА* О АТЕНТАТУ НА ФРАНЦА ФЕРДИНАНДА / Владимир Баровић. – ПНР. – Стр. 129–138.

Библиографија: стр. 137. – Summary: NOVI SAD NEWSPAPER *ZASTAVA* COVERAGE ABOUT THE ASSASSINATION OF FRANZ FERDINAND / стр. 138.

399.

МИРЧОВ, Светлана

СРПСКА ПИСАНА РЕЧ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ У БОРБИ ЗА НАЦИОНАЛНИ И ДРЖАВНИ ОПСТАНАК / Светлана Мирчов. – ОНР. – Стр. 139–157.

Напомене уз текст. – Summary: SERBIAN WRITTEN WORD IN THE FIRST WORLD WAR STRUGGLING FOR NATIONAL AND STATEHOOD SURVIVAL / стр. 157.

400.

ГРУБЕР, Торстен (Thorsten Gruber)

АКАДЕМСКИ БУВЉАК: КАКО ОПСЕСИЈА МЕРЕЊИМА И РАНГИРАЊИМА УНИШТАВА НАУКУ И ОБРАЗОВАЊЕ (ACADEMIC SELL-OUT: HOW AN OBSESSION WITH METRICS AND RANKINGS IS DAMAGING ACADEMIA) / Торстен Грубер. – ОНР. – Стр. 159–172.

Библиографија: стр. 170–172. – Summary: ACADEMIC SELL-OUT: HOW AN OBSESSION WITH METRICS AND RANKINGS IS DAMAGING ACADEMIA / стр. 172. – Превод с енглеског: Оливера Кривошић.

Рад публикован у: *Journal of Marketing for Higher Education* (2014), 24, 2: 165–177.

401.

МАЗИЈЕР, Дејвид (Mazières, David)

GET ME OFF YOUR FUCKING MAILING LIST / Дејвид Мазијер, Еди Коулер. – Стр. 173–184.

Чланак публикован у: *International Journal of Advanced Computer Technology*.

402.

МЕКДОНАЛД, Фијона (Fiona MacDonald)

JOURNAL ACCEPTS PAPER TITLED “GET ME OFF YOUR F*CKING MAILING LIST” / Фијона Мекдоналд. – Стр. 184–185.

403.

ДОСТАНИЋ, Душан

ИНТЕРВЈУ С ЕРНСТОМ НОЛТЕОМ / Душан Достанић. – Интервју. – Стр. 187–193.

404.

ШАРЕВСКИ, Марио

КОНФЕРЕНЦИЈА: „ГЕОСТРАТЕШКИ И ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ У УСЛОВИМА МИГРАНТСКЕ И ИЗБЕГЛИЧКЕ КРИЗЕ” / Марио Шаревски. – Хроника. – Стр. 195–197.

405.

ЖИВКОВИЋ, Никола Н.

ЧИТАВ БАЛКАН ЈЕ НЕМАЧКО ДВОРИШТЕ / Никола Н. Живковић. – Осврт. – Стр. 199–204.

Осврт на књигу: [Klaus Thörner, *Der ganze Südosten ist unser Hinterland: Deutsche Südost-europapläne von 1840 bis 1945*, ça ira Verlag – Institut für Sozialkritik, Freiburg 2008, 580 Seiten].

406.

ВУЧЕНИЋ, Маринко Н.

ДРАГОЉУБ МИЋУНОВИЋ И НЕОПХОДНОСТ МЕРЕ / Маринко М. Вученић. – Осврт. – Стр. 204–211.

Осврт на књигу: [Dragoljub Mićunović, *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu* – knj. druga: 3. februar 1990 – 25. januar 2001, Službeni glasnik, Beograd 2014].

407.

ГАВРИЛОВИЋ, Владан С.

АКТУЕЛНОСТ ИСТОРИЈСКОГ ИСКУСТВА БОРБЕ ЗА СЛОБОДУ СРПСКЕ ШТАМПЕ / Владан С. Гавриловић. – Приказ. – Стр. 213–215.

Приказ књиге: [Драго Његован, Биљана Ратковић Његован, *Слобода штампе у Српској Војводици 1848–1849*, Друштво Новинара Војводине и Мало историјско друштво, Нови Сад 2015].

408.

АНТОЛОВИЋ, Михаел

КАКО ПИСАТИ ИНТЕЛЕКТУАЛНУ ИСТОРИЈУ / Михаел Антоловић. – Приказ. – Стр. 216–218.

Приказ књиге: [*Intelektualna historija*, Branimir Janković, prir., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2013].

409.

РАЈАК, Немања

УГЛЕДНИК СРПСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ СЕЛА / Немања Рајак. – Приказ. – Стр. 218–220.

Приказ књиге: [*Бити социолог села: Сјоменица Ђуре Сивановића*. Зборник радова, прир. Драгољуб Б. Ђорђевић; Нови Сад: Прометеј; Ниш: Машински факултет; Београд: Балканска асоцијација за соц. села и пољопривреду, 2014].

410.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 221–225.

411.

НИКОЛИЋ, ВладимирРЕЦЕНЗЕНТИ РУКОПИСА *ЗМСДН* У 2015. ГОДИНИ / Владимир М. Николић. – Стр. 227.

Година 2016/LXVII, Свеска 2, Број 155–156

412.

ЈОВАНОВ, Растко

ХАЈДЕГЕРОВЕ МЕТАПОЛИТИКЕ / Јованов, Растко. – ОНР. – Стр. 229–244.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 243. – Summary: HEIDEGGER'S METAPOLITICS / стр. 244.

413.

КОСТИЋ, Славиша

РУСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА О ЕВРОПСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА / Славиша Костић. – ОНР. – Стр. 245–266.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 264–265. – Summary: RUSSIAN ORTHODOX AND ROMAN CATHOLIC CHURCHES ON EUROPEAN INTEGRATION / стр. 266.

414.

ЂУКИЋ, Немања С.

ПОЛИТИЧКО-ТЕОЛОШКА РАСПРАВА О ИДЕНТИТЕТУ / Немања С. Ђукић. – ОНР. – Стр. 267–275.

Библиографија: стр. 274. – Summary: POLITICO-THEOLOGIC DISPUTE ON IDENTITY / стр. 275.

415.

МИРОВИЋ, Дејан

ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ: ЗАПАД И РУСИЈА / Дејан Мировић. – ОНР. – Стр. 277–285.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 284. – Summary: DOUBLE STANDARDS: THE WEST AND RUSSIA / стр. 284–285.

416.

СПАРИОСУ, Тодор Ж.

ЕКОНОМИКА ОБРАЗОВАЊА – СТАРА И НОВА ПИТАЊА / Тодор Ж. Спарису. – ОНР. – Стр. 416–302.

Библиографија: стр. 300–302. – Summary: ECONOMICS OF EDUCATION – OLD AND NEW ISSUES / стр. 302.

417.

ЦВЕТКОВИЋ, Владимир М.

СТРАХ И ПОПЛАВЕ У СРБИЈИ: СПРЕМНОСТ ГРАЂАНА ЗА РЕАГОВАЊЕ НА ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ / Владимир М. Цветковић. – ОНР. – Стр. 303–324.

Библиографија: стр. 322–323. – Summary: FEAR AND FLOODS IN SERBIA: CITIZENS PREPAREDNESS FOR RESPONDING TO NATURAL DISASTER / стр. 323–324.

418.

БИЛИНОВИЋ, Ана

ХОМОФИЛИЈА У СОЦИЈАЛНИМ МРЕЖАМА / Ана Билиновић, Валентина Соколовска. – ПНР. – Стр. 325–338.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 335–337. – Summary: HOMOPHILY IN SOCIAL NETWORKS / стр. 338.

419.

ВУКАДИНОВИЋ, Маја С.

ПЛЕС КАО ИЗРАЗ АКТИВНЕ ИМАГИНАЦИЈЕ: УМЕТНИЧКИ, ПСИХОЛОШКИ И ПСИХОТЕРАПИЈСКИ АСПЕКТИ / Маја С. Вукадиновић. – ПНР. – Стр. 339–352.

Библиографија: стр. 349–352. – Summary: DANCE AS AN EXPRESSION OF ACTIVE IMAGINATION: ARTISTIC, PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOTHERAPEUTIC ASPECTS / стр. 352.

420.

ВИДОСАВЉЕВИЋ, Слађана

ПОЧЕЦИ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ СТРУЧНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА ЖЕНСКЕ ДЕЦЕ У СРБИЈИ / Слађана Видосављевић. – ПНР. – Стр. 353–361.

Библиографија: стр. 360. – Summary: THE BEGINNINGS OF INSTITUTIONAL EDUCATION OF FEMALE CHILDREN IN SERBIA / стр. 361.

421.

МИНКЛЕР, Херфрид (Herfried Münkler)

ИМПЕРИЈА И ИМПЕРИЈАЛИЗАМ / Херфрид Минклер. – Превод. – Стр. 363–378.

Напомене и библиографске референце уз текст. Превод с немачког: Михаел Антоловић.

422.

ВУЧИНИЋ, Маринко М.

ЗЛАТНО ДОБА СРПСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ / Маринко М. Вучинић. – Осврт. – Стр. 379–395.

Осврт на књигу: [Срби 1903–1914: Историја идеја. Приредио Милош Ковић, Слио, Београд 2015].

423.

МИШИЋ, Милош

О ЈЕДНОСТРАНОМ ТУМАЧЕЊУ ИСТОРИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПРОСТОРА / Милош Мишић. – Осврт. – Стр. 396–416.

Осврт на књигу: [Мари-Жанин Чалић, Историја Југославије у 20. веку, Слио, Београд 2013, превели с немачког Р. Гашић и В. Бабић].

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 413–416.

424.

КРКЉУШ, Љубомирка

О КЊИЗИ И ЊЕНОМ ПРИКАЗУ / Љубомирка Кркљуш. – Осврт. – Стр. 417–422.

Осврт на књигу: [Драго Његован, Биљана Ратковић Његован, *Слобода шћамје у Српској војводици 1848–1849*, Друштво новинара Војводине и Мало историјско друштво, Нови Сад 2015].

425.

АНТОЛОВИЋ, Михаел

ШАЈКАШКА – НОВЕ ПЕРСПЕКТИВЕ / Михаел Антоловић. – Приказ. – Стр. 423–425.

Приказ књиге: [Шајкашка: простор – становништво – прошлост, група аутора, Нови Сад: Матица српска, 2014].

426.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 427–430.

Година 2016/LXVII, Свеска 3, Број 157–158

427.

АЛЕКСИЋ, Драган

КНЕЗ ПАВЛЕ КАРАЂОРЂЕВИЋ И НОВА ВЛАСТ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1945. / Драган Алексић, Ивана Крстић Мистрицеловић. – ОНР. – Стр. 431–462.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 460–461. – Summary: PRINCE PAVLE KARAĐORĐEVIĆ AND NEW YUGOSLAV AUTHORITIES IN 1945 / стр. 461–462.

428.

ТОТ ГЛЕМБА, Клара

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА И КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ ВОЈВОЂАНСКИХ МАЂАРА / Клара Тот Глемба. – ПНР. – Стр. 463–474.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 473. – Summary: CULTURAL POLICY AND CULTURAL IDENTITY OF HUNGARIANS IN VOJVODINA / стр. 474.

429.

МИЛУТИНОВИЋ, Ирина

ПРОБЛЕМИ МЕДИЈСКОГ ВЛАСНИШТВА У СРБИЈИ / Ирина Милутиновић. – ОНР. – Стр. 475–488.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 487–488. – Summary: PROBLEMS OF MEDIA OWNERSHIP IN SERBIA / стр. 488.

430.

СОЛАРЕВИЋ, Милица

СРЕМСКА МИТРОВИЦА И ШАБАЦ 1900–2011: ИСТОРИЈСКО-ДЕМОГРАФСКА УСЛОВЉЕНОСТ ФЕРТИЛИТЕТА БРАЧНИМ ОКВИРИМА / Милица Соларевић, Бојан Ђерчан. – ОНР. – Стр. 489–505.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 503–504. – Summary: SREMSKA MITROVICA AND ŠABAC 1900–2011: HISTORICAL DEMOGRAPHIC DETERMINATION OF FERTILITY BY THE MARRIAGE FRAMEWORK / стр. 505.

431.

ДЕЛИЋ, Нино

КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУЖЈУ: 1846–1866. / Нино Делић. – ОНР. – Стр. 507–515.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 514. – Summary: DEMOGRAPHIC TRENDS IN THE DISTRICT OF SMEDEREVO: 1846–1866 / стр. 515.

432.

АШКОВИЋ, Драган

ПОЕТИКА ЛИТУРГИЈСКОГ ПЕВАЊА ИЗМЕЂУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ ТРАДИЦИЈЕ / Драган Ашковић, Зоран Ранковић. – ОНР. – Стр. 517–531.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 529–530. – Summary: THE POETICS OF LITURGICAL CHANT BETWEEN ORAL AND WRITTEN TRADITION / стр. 531.

433.

ЧАИРОВИЋ, Ивица

АХЕН – НОВИ РИМ, НОВИ КОНСТАНТИНОПОЉ? / Ивица Чаировић. – ПНР. – Стр. 533–543.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 542. – Summary: AACHEN – NEW ROME, NEW CONSTANTINOPLE? / стр. 543.

434.

ДОСТАНИЋ, Јелена

ПРОФИЛИ ПРЕДАНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЈИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ / Јелена Достанић, Светлана Чизмић. – ОНР. – Стр. 545–559.

Библиографија: стр. 557–559. – Summary: ORGANIZATIONAL COMMITMENT PROFILES IN THE REPUBLIC OF SERBIA / стр. 559.

435.

АНЂЕЛКОВИЋ, Слађана

ОСНОВНОШКОЛСКА НАСТАВА ЈЕСТАСТВЕНИЦЕ У СРБИЈИ: ОД 1844. ГОДИНЕ ДО КРАЈА 19. ВЕКА / Слађана Анђелковић. – ОНР. – Стр. 561–575.

Библиографија: стр. 574–575. – Summary: TEACHING *JESTASTVENICA* IN PRIMARY SCHOOLS IN SERBIA: FROM 1844 UNTIL THE END OF THE XIX CENTURY / стр. 575.

436.

САВКОВИЋ, Марина

УНИВЕРЗИТЕТСКИ КАРИЈЕРНИ ЦЕНТРИ У СТРАТЕГИЈАМА ОБРАЗОВАЊА И ЗАПОШЉАВАЊА / Марина Савковић. – ОНР. – Стр. 577–590.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 588–590. – Summary: UNIVERSITY CAREER CENTERS WITHIN EDUCATIONAL AND EMPLOYMENT STRATEGIES / стр. 590.

437.

МАРКОВИЋ, Бојана

КАКО МЛАДЕ УЧИТИ МОРАЛНОСТИ? ПОУКЕ ИЗ КИНЕ И САД / Бојана Марковић. – ОНР. – Стр. 591–602.

Библиографија: стр. 600–601. – Summary: HOW TO TEACH YOUNG PEOPLE MORALITY: LESSONS FROM CHINA AND USA / стр. 601–602.

438.

ЛАЗИЋ, Светлана

САМОУБИСТВА У ЈАПАНУ / Светлана Лазић. – ОНР. – Стр. 603–617.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 616–617. – Summary: SUICIDE IN JAPAN / стр. 617.

439.

ПЕШИЋ, Мирослав

ИЗБОРИ ЗА ВЕЛИКУ НАРОДНУ СКУПШТИНУ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ 1888. ГОДИНЕ / Мирослав Пешић. – ОНР. – Стр. 619–636.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 634–635. – Summary: PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE KINGDOM OF SERBIA IN 1888 / стр. 636.

440.

БЕРЕЦ, Небојша

СТАНИСЛАВ КРАКОВ: ЈЕДНА БИОГРАФИЈА / Небојша Берек. – ПНР. – Стр. 637–668.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 666–667. – Summary: STANISLAV KRAKOV: A BIOGRAPHY / стр. 667.

441.

ЊЕГОВАН, Драго

НОВИ ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ МАТИЦЕ СРПСКЕ / Драго Његован. – Осврт. – Стр. 669–672.

Осврт на књигу: [Тако, а не иначе: Сјоменица о 150-годишњици пресељења Мајнице српске из Пешће у Нови Сад. Приредили Драган Станић и Ђорђе Ђурић, Нови Сад: Матица српска, 2016].

442.

ШИЈАКОВИЋ, Богољуб

О ПРОБЛЕМИМА ДИНАМИКЕ САВРЕМЕНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ / Богољуб Шијаковић. – Осврт. – Стр. 673–675.

Осврт на књигу: [Hermann Lübbe, *Zivilisationsdynamik: Ernüchterter Fortschritt politisch und kulturell*, Basel: Schwabe Verlag 2014].

443.

АНТОЛОВИЋ, Михаел

ПЛЕДОАЈЕ ЗА „ДУГИ СРЕДЊИ ВЕК” / Михаел Антоловић. – Осврт. – Стр. 675–676.

Осврт на књигу: [Jacques Le Goff, *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?*, Zagreb: TIM press, 2015; s francuskog prevela Gordana V. Popović].

444.

ОЦИЋ, Часлав

КУЗМАНОВИЋ ТРАГА ЗА ИСТИНОМ / Часлав Оцић. – Осврт. – Стр. 677–678.

Осврт на књигу: [Часлав Кузмановић, *Економија за ђочейнике 3: Почейак ђојџуноџ ројсџива. Изабрани чланци 2013–2015*, Београд: Еверест медија и Снага народа, 2016].

Напомене уз текст.

445.

ИНЂИЋ, Триво

АЛЕКСАНДАР ВУКСАНОВИЋ (1960–2016) ИЛИ ШТА СВЕ МОЖЕ ЈЕДАН ЧОВЕК ДА УРАДИ / Триво Инђић. – Некролог. – Стр. 679–682.

In memoriam.

446.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Биобиблиографске белешке. – Стр. 683–687.

Година 2016/LXVII, Свеска 4, Број 159–160

447.

МИЛИСАВЉЕВИЋ, Владимир Ж.

ЉУДСКА ПРИРОДА И STASIS: О ТУКИДИДОВОМ УТИЦАЈУ НА ХОБСОВУ НАУКУ О ПОЛИТИЦИ / Владимир Ж. Милисављевић. – ПНР. – Стр. 689–707.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 706–707. – Summary: HUMAN NATURE AND STASIS: ON THE INFLUENCE OF THUCYDIDES ON HOBBS'S SCIENCE OF POLITICS / стр. 707.

448.

ИНЂИЋ, Триво

СОЦИЈАЛНЕ СТУДИЈЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У СРБИЈИ У ПРОГРАМИМА УНИВЕРЗИТЕТСКЕ НАСТАВЕ / Триво Инђић. – ОНР. – Стр. 709–720.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 719–720. – Summary: SOCIAL STUDIES OF TECHNOLOGY AND SERBIAN UNIVERSITY CURRICULA / стр. 720.

449.

ШЉУКИЋ, Марица

ОСОБЕНОСТИ ОРГАНИЗАЦИОНИХ КУЛТУРА У СРПСКОЈ ИНДУСТРИЈИ И ПОЉОПРИВРЕДИ / Марица Шљукић, Срђан Шљукић. – ОНР. – Стр. 721–733.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 732. – Summary: CHARACTERISTICS OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN SERBIAN INDUSTRY AND AGRICULTURE / стр. 733.

450.

НОВАКОВИЋ, Нада

ДЕИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА И РАДНИЧКА КЛАСА СРБИЈЕ / Нада Новаковић. – ОНР. – Стр. 735–753.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 749. – Summary: DEINDUSTRIALIZATION AND THE WORKING CLASS IN SERBIA / стр. 752–753.

451.

ЂУКИЋ, Ђорђе

ПОСЛЕДИЦЕ ДИВЕРГЕНТНИХ МОНЕТАРНИХ ПОЛИТИКА ВИСОКО РАЗВИЈЕНИХ ИНДУСТРИЈСКИХ ЗЕМАЉА НА СВЕТСКОМ И ЛОКАЛНОМ НИВОУ / Ђорђе Ђукић. – ОНР. – Стр. 755–766.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 765. – Summary: CONSEQUENCES OF DIVERGENT MONETARY POLICIES OF THE HIGHLY INDUSTRIALISED COUNTRIES ON GLOBAL AND LOCAL LEVEL / стр. 766.

452.

БЕРАХА, Исидора

РЕВИТАЛИЗАЦИЈА СРПСКЕ АУТОМОБИЛСКЕ ИНДУСТРИЈЕ: ДА ЛИ ЈЕ УЛОГА ФИЈАТА КЉУЧНА? / Исидора Бераха. – ОНР. – Стр. 767–783.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 782. – Summary: REVITALIZATION OF AUTOMOTIVE INDUSTRY IN SERBIA: IS THE ROLE OF FIAT CRUCIAL? / стр. 782–783.

453.

ДОКИЋ, Драган

ДИМЕНЗИЈА ЛИДЕРСКОГ ПРИСТУПА У ЈЕДИНИЦАМА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ / Драган Докић. – ОНР. – Стр. 785–796.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 795. – Summary: стр. LEADERSHIP IN LOCAL GOVERNMENT UNITS / стр. 796.

454.

СИМОНОВИЋ, Зоран Д.

ГЕОПЕНИКА – ДЕЛО АНОНИМНОГ РЕДАКТОРА / Зоран Д. Симоновић. – ОНР. – Стр. 797–813.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 811–812. – Summary: GEOPONIKA: THE WORK OF AN ANONYMOUS EDITOR / стр. 812–813.

455.

АЛИЧИЋ, Самир

ПОЈАМ ЗАКОНА У ДЕЛУ БОЖИДАРА ГРУЈОВИЋА / Самир Аличић. – ОНР. – Стр. 815–829.

Напомене уз текст. – Библиографија: стр. 827–829. – Summary: THE CONCEPT OF STATUTORY LAW IN THE WORK OF BOŽIDAR GRUJOVIĆ / стр. 829.

456.

МАЛЕШЕВИЋ, Небојша Н.

РАЗВОЈ ТЕОЛОГИЈЕ ПРВЕНСТВА ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ ВАТИКАНСКОГ САБОРА (1962–1965) / Небојша Н. Малешев. – ПНР. – Стр. 831–844.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 841–843. – Summary: THE DEVELOPMENT OF THE THEOLOGY OF PRIMACY AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL (1962–1965) / стр. 843–844.

457.

КОПРИВИЦА, Часлав Д.

ИСХОДИШТА И СМЈЕРНИЦЕ ФИЛОСОФИЈЕ МИХАИЛА ЂУРИЋА: ПОЗНИ ХУМАНИСТА У ДОБА ПОСТХУМАНИЗМА / Часлав Д. Копривица. – ОНР. – Стр. 845–858.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 857–858. – Summary: ORIGINS AND GUIDELINES OF PHILOSOPHY OF MIHAILO ĐURIĆ: A LATE HUMANIST IN THE ERA OF POST-HUMANISM / стр. 858.

458.

ЛУТОВАЦ, Зоран

ПРИСТУПАЧНОСТ АУДИОВИЗУЕЛНОГ САДРЖАЈА ОСОБАМА С ИНВАЛИДИТЕТОМ У КОНТЕКСТУ ЉУДСКИХ ПРАВА / Зоран Лутовац. – ОНР. – Стр. 859–875.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 874. – Summary: AUDIOVISUAL CONTENT ACCESSIBILITY FOR PERSONS WITH DISABILITIES IN THE HUMAN RIGHTS FRAMEWORK / стр. 875.

459.

ЋУЈИЋ, Миодраг

ОЧУВАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА: ЈЕДНА ОД УЛОГА UNESCO-А / Миодраг Ћујић. – ОНР. – Стр. 877–888.

Библиографија: стр. 887. – Summary: PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY AS ONE OF UNESCO'S ROLES / стр. 888.

460.

ЛЕЧИЋ, Бориша

ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА И БОРБА ПРОТИВ САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА / Бориша Лечић. – ОНР. – Стр. 889–899.

Напомена и библиографска референца уз текст. – Библиографија: стр. 897–898. – Summary: THE UNITED NATIONS AND THE FIGHT AGAINST MODERN TERRORISM / стр. 899.

461.

ШУТАРОВ, Васко

ИЗАЗОВИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ / Васко Шутаров. – ОНР. – Стр. 901–915.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 914. – Summary: CHALLENGES OF CULTURAL DIPLOMACY / стр. 914–915.

462.

ПЕШИКАН, Ана

УТИЦАЈ ТЕЛЕВИЗИЈЕ НА ДЕЦУ И АДОЛЕСЦЕНТЕ: ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА / Ана Пешикан. – ПНР. – Стр. 917–929.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 925–928. – Summary: IMPACT OF TELEVISION ON CHILDREN AND ADOLESCENTS: A RESEARCH REVIEW / стр. 928.

463.

ПАВЛОВИЋ, Марија

УМЕТНИЧКИ МУЗЕЈИ И ГАЛЕРИЈЕ: ЕДУКАТИВНИ ПРОГРАМИ И РЕСУРСИ ЗА НАСТАВНИКЕ / Марија Павловић. – ОНР. – Стр. 931–945.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 931–945. – Summary: ART MUSEUMS AND GALLERIES: EDUCATIONAL PROGRAMS AND RESOURCES FOR TEACHERS / стр. 945.

464.

АРАНЂЕЛОВИЋ, Милош

ДРУШТВЕНИ ЗНАЧАЈ ЗАДРУЖНИХ ДОМОВА У ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОМ КОНТЕКСТУ / Милош Аранађеловић, Александар Виденовић. – ОНР. – Стр. 947–960.

Библиографија: стр. 959–960. – Summary: SOCIAL SIGNIFICANCE OF COOPERATIVE HOMES IN THE POST-SOCIALIST CONTEXT / стр. 960.

465.

КУЗОВИЋ, Душко

ВАЈАТИ У СЕЛИМА НА ЈУЖНИМ ПАДИНАМА ПЛАНИНЕ ПОВЛЕН / Душко Кузовић. – ОНР. – Стр. 961–982.

Библиографија: стр. 980–981. – Summary: VAJATS IN THE VILLAGES ON THE SOUTHERN SLOPES OF THE POVLEN MOUNTAIN / стр. 982.

466.

ДРАЖЕТА, Богдан Л.

ДРВЕНИЧКЕ БУКЛИЈЕ: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА МАКАРСКОГ ПРИМОРЈА / Богдан Л. Дражета, Лазар Дражета. – ПНР. – Стр. 983–994.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 993–994. – Summary: BUKLIJE OF DRVENIK: CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF WEDDING CUSTOMS IN THE MAKARSKA LITTORAL / стр. 994.

467.

ВИДОСАВЉЕВИЋ, Милена

СЕФАРДСКА ЗАЈЕДНИЦА У НИШУ / Милена Видосављевић. – ПНР. – Стр. 995–1011.

Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 1010–1011. – Summary: THE SEPHARDIC JEWISH COMMUNITY OF NIŠ / стр. 1011.

468.

НАСЕВСКИ, Сања

БАЛКАН И ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА У ЊУЈОРК ТАЈМСУ ОД 1998. ДО 2007. / Сања Насевски. – ПНР. – Стр. 1013–1049.

Напомена уз текст. – Библиографија: стр. 1046–1048. – Summary: THE BALKANS AND THE SOUTHEAST EUROPE IN THE NEW YORK TIMES, 1998 TO 2007 / стр. 1049.

469.

ОЦИЋ, Часлав

КИНА СЕ ГЛОБАЛИЗУЈЕ: ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА УТОПИЈЕ? / Часлав Оцић. – Хроника. – Стр. 1051–1060.

Извештај са скупа: [Извештај са скупа „КПК у дијалогу са светом: Иновације у глобалном економском управљању”, Чунггинг, 13–15. октобар 2016].

470.

СЕЛИЋ, Ана

ПОРЕДАК СВЕТА / Ана Селић. – Осврт. – Стр. 1061–1066.

Осврт на књигу: [Nenad Minić, *Ordo mundi: misterija novog svetskog poretk & Srbija: jedna priča*, Štamparija Stanišić, Bačka Palanka 2009].

471.

ИГЊАТОВИЋ, Ђорђе

НЕКОНВЕНЦИОНАЛНО ДЕЛО О ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ / Ђорђе Игњатовић. – Приказ. – Стр. 1067–1071.

Приказ књиге: [Klaus von Lampe, *Organized Crime – Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures and Extra-Legal Governance*, Sage, Los Angeles 2016].

472.

АНТОЛОВИЋ, Михаел

ПРОТИВ СТЕРЕОТИПА И ЗАБЛУДА / Михаел Антоловић. – Приказ. – Стр. 1072–1074.

Приказ књиге: [Милош Ковић, *Гаврило Принцип. Документи и сећања*, Прометеј, Нови Сад и РТС, Београд 2014].

473.

НОВАКОВ, Александра

ЧУВАР ПАСТВЕ И СЕЋАЊА / Александра Новаков. – Приказ. – Стр. 1075–1077.

Приказ књиге: [Мирко М. Тишма, *Свешћеници у Белом Брду и њиховој историји*, Словенско слово, Београд 2016].

474.

ОЦИЋ, Дејана

ГОСПОДСТВО КАО ЖИВОТНИ ИЗБОР / Дејана Оцић. – Приказ. – Стр. 1078–1080.

Приказ књиге: [Радован Поповић, *Аристократија духа – Живојојис Милана Каџанина*, Матица српска, Нови Сад 2016].

475.

ИШТВАНИЋ, Живан

ИСТОРИЈА ПРОСВЕТЕ У БЕЛОЈ ЦРКВИ / Живан Иштованић. – Приказ. – Стр. 1081–1082.

Приказ књиге: [Гордана Радосављевић: *Свјеручне школе у Белој Цркви између два свјетска рата /1919–1941/*, Бела Црква 2016].

476.

ВАСИН, Горан

220 ГОДИНА ОД ИРИШКЕ КУГЕ / Горан Васин. – Приказ. – Стр. 1082–1083.

Приказ књиге: [Јован Максимовић, *Срем у време куџе*, Српска читаоница, Ириг 2015].

477.

НИКОЛИЋ, Владимир М.

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / Владимир Николић. – Библиографске белешке. – Стр. 1085–1091.

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР АУТОРА

Аганбегјан, Абел Гезевич (Абел Г. Аган-бегян) 151	Божанић, Снежана 330
Адамов, Јасна 75	Божих, Софија 388
Алексић, Драган 427	Бојанин, Светомир 242
Аличић, Самир 455	Бојовић, Бошко И. 175, 200, 263
Анђелковић, Слађана 126, 435	Бокић, Јелена 255
Антоловић, Михаел 408, 425, 443, 472	Бранков, Јована 217
Аранђеловић, Милош 464	Брдар, Милан 356
Арсеновић, Даниела 287	Бубало Живковић, Милка 24, 27, 285
Аћимовић, Марко 97	Бугарски, Стеван 126
Ач Николић, Ержебет 19	Бујишић, Бранислава 69
Ашковић, Драган 432	Буквић, Рајко М. 79, 102, 116, 118, 155, 188, 245, 248, 319, 375, 390
Бабић Кекез, Снежана 181	Валић Недељковић, Дубравка 114
Балаж, Петер 37	Вапа Танкосић, Јелена 61
Барко, Ендре, 7	Варга, Синиша 221
Баровић, Владимир 72, 259, 398	Васин, Горан 346, 476
Белиј, Марија 292	Васић, Петар 46, 283, 293
Бенгин, Сенка 349	Вељовић, Радмила 278
Бераха, Исидора 452	Вемић, Мирчета 254
Берец, Небојша 440	Виденовић, Александар 464
Бесермењи, Снежана 29, 183	Видић, Нада И. 197
Билимовић, Александар Д. 76	Видосављевић, Милена 467
Билиновић, Ана 418	Видосављевић, Слађана 336, 420
Бјелица, Слободан 51, 111, 381	Витезовић, Селена 108
Бјељац, Жељко, 11, 34, 217	Вићентијевић, Радмила 20
Благојевић, Гордана 68, 139	Војковић, Гордана 274, 297
Благојевић, Филип 172	Волков, Игор Викторович (Игорь В. Волков) 184
Благојевић Хјусон, Марина 281, 282	Врањеш, Рајко 31, 307
Блинов, Андреј Олегович (Андрей О. Блинов) 152	Вујичић, Никола 230
Бобић, Мирјана 39, 281, 282	Вујовић, Милан 130
Боговац, Милован 205	Вујовић, Сретен 83

Букадиновић, Маја С. 419
 Буковић, Дренка 15
 Буковић, Јованка 9
 Буковић, Небојша 323
 Буковић, Славиша 241
 Вучинић, Маринко М. 387, 406, 422
 Вучковић, Владимир 106
 Вучковић, Жељко 110

Габрић Молнар, Ирен 45, 286
 Гавриловић, Ана 43
 Гавриловић, Владан С. 194, 407
 Гаврић, Горан 329
 Гајић, Александар М. 177, 238, 379
 Глигоријевић, Вера 283, 293
 Глушац, Јелена 382
 Голубовић, Велизар 71
 Голубовић, Наташа 220
 Голубовић, Срђан 220
 Грбић, Владимир М. 159
 Грубер, Торстен (Thorsten Gruber) 400
 Грујић, Зорица 1
 Грујић, Илија 1
 Гудовић, Зоран 103

Даниловић, Данијел 305
 Девеџић, Мирјана 16, 28, 125, 273
 Делић, Нино 431
 Дер, Анико 37
 Димитријевић, Брана 179
 Добрић, Никола 13
 Докић, Драган 368, 453
 Долинај, Драган 74
 Достанић, Душан 56, 403
 Достанић, Јелена 434
 Драгин, Александра 10, 25
 Драгнић, Наташа 19
 Дражета, Богдан Л. 466
 Дражета, Лазар 466
 Дробњаковић, Марија 304
 Дрча, Јанко 21
 Јудаш, Атила 94, 262

Ђајић, Сања 88
 Ђекић, Ђорђе 123, 313
 Ђаковац, Александар 314
 Ђерманов, Јелена 169
 Ђерчан, Бојан 24, 285, 430

Ђорђевић, Ивица Јб. 258
 Ђорђевић Црнобрња, Јадранка 138
 Ђорђић, Вишња 331
 Ђукановић, Драган 92
 Ђукић, Биљана 380
 Ђукић, Весна 380
 Ђукић, Душица 369
 Ђукић, Ђорђе 451
 Ђукић, Мара 169
 Ђукић, Немања С. 414
 Ђурђев, Бранислав С. 26, 287
 Ђурђић, Сања 212
 Ђурић, Владимир 315
 Ђурић, Ђорђе 327, 361
 Ђурић, Милорад 365
 Ђурковић, Миша 377

Етински, Родољуб 211

Живановић, Зора 274, 297
 Живковић, Никола Н. 320, 405
 Живковић, Миленко 303
 Жижић Борјановић, Славица 179
 Жикић, Мирјана 229

Закић, Владимир 210
 Закић, Зорка 166
 Закић, Катарина 309
 Закић, Мирјана 142
 Захаров, Владимир Јаковљевич (Владимир Ј. Захаров) 107, 152
 Зверев Арсениј Григорјевич (Арсений Г. Зверев) 156
 Зекић, Станислав 384

Иваниш, Жељко 359
 Ивановић, Љубица 10, 26
 Ивановић, Милослав 183
 Ивков Цигурски, Анђелија 25, 27
 Ивковић, Марија 295
 Игњатовић, Ђорђе 471
 Игњатовић, Сузана 33
 Инђић, Триво 192, 445, 448
 Исаковић, Смиљка Јб. 261
 Иштванић, Живан 475

Јакшић, Крсто 367
 Јанић, Ђорђе Ј. 264

- Јанковић Милић, Весна 239
 Јањић, Јован 311, 328
 Јевтић, Миролуб 98, 165
 Јованов, Растко 412
 Јовановић, Мирослав Н. 158
 Јовановић, Соња 4
 Јовановић Поповић, Дејана 180
- Казин, Александар Леонидович (Алек-
 сандр Л. Казин) 358
 Каменов, Емил 42
 Кантор, Камелиа-Марија (Camelia-Maria
 Kantor) 306
 Караникић Мирић, Марија 362
 Касаповић, Маријана 9
 Кинђић, Зоран 394
 Кицошев, Саша 73
 Клевернић, Љиљана 52
 Клемпић Богади, Сања 298
 Кличковић, Далибор 373
 Кнежевић, Александар 273
 Кнежевић, Марко 301
 Ковачевић, Љубинка 363
 Ковачевић, Тамара 24
 Ковачек Станић, Гордана 38, 300
 Кокотовић, Власта 288
 Колер, Еди (Eddie Kohler) 401
 Колџин, Драгица 335
 Комазец, Гордана 73
 Комленовић, Душица 62
 Конатар, Веселин Б. 195
 Копривица, Часлав Д. 191, 457
 Корнилов, Александар А. (Александр А.
 Корнилов) 50
 Косановић, Богдан 104
 Костић, Наташа 357
 Костић, Славиша 413
 Котлица, Слободан 366
 Крел, Александар 140
 Крешић, Огњен Ж. 392
 Крисбахер, Илдико 37
 Кркљуш, Љубомирка 424
 Крстић, Предраг 316
 Крстић Мистрицеловић, Ивана 427
 Кузовић, Душко 198, 333, 385, 465
 Куљић, Рајко 240
 Кхадеми Видра, Анико, 7
- Лађевац, Ивона 92
 Лазић, Светлана 438
 Лајић, Оливер 171
 Лајић Михајловић, Данка 142
 Лепир, Љубо 22
 Лечић, Бориша 460
 Ливада, Светозар 287
 Липовац, Нада 9
 Ловре, Ковиљко 122
 Лолић, Маринко 338
 Лончар, Зоран 90
 Лончар, Јелена 291
 Лончарић, Јован 64
 Лукић, Весна 11, 34, 170, 270
 Лукић, Јелена 4
 Лукић, Тамара 10, 285
 Лукић, Татјана 89
 Лукић Бошњак, Драгана 289
 Лукић Тановић, Мариана 305
 Лутовац, Зоран 236, 458
 Лучић, Миомирка 396
- Љумовић, Исидора 158, 367
- Магдаленић, Ивана 297
 Мазијер, Дејвид (David Mazières) 401
 Мајић, Александар 290
 Мак, Ержебет 37
 Максимовић, Небојша 240
 Малешевић, Небојша Н. 456
 Малинић, Душица 62
 Маловић, Гојко 47, 310
 Мандић, Биљана 345
 Мандић, Мира 303
 Маринковић, Вени 291
 Маринковић, Драшко 3, 290
 Маринковић, Иван 32, 271, 294
 Марић, Миа 216
 Маричић, Биљана 17
 Марјановић, Весна 312
 Марјановић, Милош 81
 Марко, Јан 101
 Марков, Слободанка 70
 Марковић, Бојана 437
 Марковић, Милан М. 275
 Марковић, Саша 29
 Мартиновић, Александар 124
 Матић, Раденко 240

- Медић, Вера 335
 Медић, Маријана 322
 Мекдоналд, Фијона (Fiona MacDonald) 402
 Меклафлин, Грегори (Gregory McLaughlin) 115
 Месарош, Лајош 37
 Мијалковски, Милан Ј. 195
 Мијатовић, Бошко 162, 208
 Мијић, Љубица 75
 Микавица, Дејан 194
 Миладиновић, Зоран 221
 Милачић, Срећко 209
 Милашиновић, Љубомир 1
 Милева-Божанова, Соња (Соња Милева-Божанова) 302
 Милисављевић, Владимир Ж. 447
 Милиновић, Момчило 359
 Милисављевић, Бојан 225
 Миловановић, Радила 226
 Милосављевић, Борис 99
 Милошевић, Ивана 332
 Милутиновић, Ирина 429
 Милутиновић, Јована 80, 167
 Минклер, Херфрид (Herfried Münkler) 421
 Миоковић, Војислав Б. 204
 Мирић, Ката 52
 Мирић, Наталија 293
 Мировић, Дејан 317, 415
 Мирчов, Светлана 399
 Митрић Аћимовић, Драгана 160
 Митровић, Милован М. 67
 Мишић, Милош 423
 Мишчевић Кадиевић, Гордана 168
 Мрвић Петровић, Наташа 224
 Мрђен, Сњежана 23
 Мустеданагић, Лидија 374
 Мухи, Бела 182
 Муцић, Марија 295

 Насевски, Сања 468
 Недељковић, Саша 63, 128, 185
 Намет, Каталин 37
 Нешић, Милан 260
 Никитовић, Владимир 41, 289
 Николић, Владимир 133, 150, 161, 174, 189, 190, 206, 219, 233, 252, 253, 268, 308, 325, 342, 343, 355, 376, 389, 410, 411, 426, 446, 477
 Николић, Душан 87, 95
 Николић, Зоран С. 370
 Николић, Марко 54
 Николић, Мирјана 82
 Никулин, Александар Михајлович (Александар М. Никулин) 154
 Нинковић, Ненад 346
 Новаков, Александра 378, 473
 Новаков, Марина 227
 Новаковић, Драган 109, 235
 Новаковић, Нада 450

 Његован, Драго 85, 129, 145, 149, 231, 232, 267, 321, 352, 441

 Обренић, Јелена 348
 Обреновић, Благоје Симов 201
 Остојић, Ивана 266
 Оцић, Дејана 337, 474
 Оцић, Часлав 65, 77, 353, 354, 386, 444, 469

 Павићевић, Александра 57, 137
 Павловић, Владан 209
 Павловић, Ђорђе 213
 Павловић, Марија 463
 Павловић, Марко 163, 234
 Павловић, Мирјана 136
 Павловић, Мирослав 392
 Пајванчић, Ана 70
 Пајтић, Бојан 301, 364
 Пакаи, Анамарија 37
 Пакурар, Богдан Николае (Bogdan-Nicolae Păcurar) 306
 Пантић, Маријана 304
 Папић Бранков, Татјана 122
 Паршев, Андреј Петрович (Андреј П. Паршев) 153
 Пауновић, Драгана 5, 278
 Пашић, Милана 25, 27, 74
 Пелевић, Бранислав 106, 157
 Пенев, Горан 12, 269, 296
 Перковић, Ивана 345
 Петковић, Дара 14, 307
 Петровић, Живојин 58, 227
 Петровић, Здравко 224
 Петровић, Јасмина 372
 Петровић, Милан М. 131, 186, 203, 244, 324
 Петровић, Милош 257

- Петровић, Петар Б. 246
 Печењин, Николај Константинович (Николай К. Печенин) 193
 Пешикан, Ана 462
 Пешић, Мирослав 439
 Писарић, Милана 251, 393
 Планојевић, Нина 93
 Подгорелец, Соња 298
 Пожар, Хајналка 397
 Пожар, Чаба 397
 Половина, Нада 8
 Поповић, Радомир Ј. 132, 344
 Пралица, Дејан 259
 Предојевић Деспић, Јелена 40, 269
 Прелић, Младена 135
 Прентовић, Ристо 44, 214
 Проле, Драган 53
 Пузић, Горан 73
- Раденковић, Владимир 59
 Радивојевић, Биљана 41, 294
 Радић, Ивана 19
 Радовановић, Вељко 49, 66
 Радовановић, Милан 312
 Радовановић, Олица 35
 Радовановић, Сања 301
 Радосављевић, Марија 239
 Радушки, Нада 30, 100
 Рајак, Немања 409
 Ракитић, Душан 202
 Ракићевић, Тихон 360
 Ракочевић, Селена 141
 Ранковић, Зоран 432
 Ратковић Његован, Биљана 59, 187, 169, 247, 349
 Рашевић, Мирјана 18, 207, 289
 Рељић, Слободан 199
 Рикало, Мирјана 218, 250
 Рикаловић, Гојко 166
 Рјабков, Иља Ј. (Илья Ю. Рябков) 50
 Родић, Весна 332
 Рудолф, Олга 52
- Савковић, Марина 436
 Сарвак, Тибор 7
 Свирчевић, Мирослав 84
 Сегединац, Марија 75
 Селић, Ана 243, 350, 470
- Симовић, Љубомир 351
 Симоновић, Зоран Д. 454
 Славнић, Агнеш 286
 Соколовска, Валентина 144, 418
 Соларевић, Милица 285, 430
 Солеша Гријак, Ђурђа 215, 383
 Сорокина, Лилија Г. (Лилия Г. Сорокина) 60
 Спалевић, Александра 288
 Спариосу, Тодор Ж. 416
 Спасеновић, Снежана 125
 Стакић, Мирјана 265
 Станисављевић Петровић, Зорица 126
 Станишић, Тања 339
 Станковић, Биљана 12, 272
 Станковић, Јелена 239
 Станојевић, Наташа 366
 Степић, Миломир 341
 Стефановски, Мирјана 120
 Стојановић Божо 117
 Стојановић, Владимир 74
 Стојановић, Драгана 395
 Стојановић, Жаклина 166
 Стојилковић Ѓњатовић, Јелена 16, 292
 Стојиљковић, Вукашин 146
 Стојић Митровић, Марта 143
 Стојнић, Недељко Б. 385
 Стојшин, Снежана 36, 277
 Сун, Сјинђуан 309
 Сурд, Василе (Vasile Surd) 306
- Терзић, Александра 217
 Терзић, Гордана 127
 Терзић, Славенко 121
 Тодорић, Јована 295
 Тодоровић, Недељко 312
 Тодосијевић, Бојан 340
 Тот Глемба, Клара 428
 Тошић, Снежана 35
 Трипковић, Гордана 144
 Трифуновић, Весна 55
 Тубић, Татјана 331
- Ћаловић, Драган 113
 Ћирић, Јована 148
 Ћировић, Никола 228
 Ћорић, Драгана 279, 284
 Ћоровић, Радослав 299

Ђујић, Миодраг 459
Ђук, Мира 6

Умељић, Владимир 164

Фазлагих, Анида 383
Фајфрић, Борис 256
Филијовић, Марко 258
Филиповић, Мирко 304

Харди, Тура 330
Хаџић, Мирољуб 173
Хрустић, Хасиба, 48

Цветковић, Владимир 176
Цветковић, Владимир М. 417
Цвијетић, Марија М. 371
Цвјетковић, Марија 334

Чаировић, Ивица 433
Чанковић, Соња 19
Чачић, Сандра 222
Чворовић, Зоран 391

Чизмић, Светлана 434
Чикић, Јована 58, 196, 255
Чиплић, Светозар 91
Човић, Ана 223
Човић, Драган 223
Чучковић, Александар 112

Џамић, Владимир 318
Џомић, Велибор В. 178

Шантић, Даница 276
Шаревски, Марио 404
Шарчевић, Данијела 127
Шатохин, Сергеј Антонович (Сергей А.
Шатохин) 78
Шијаковић, Богољуб 326, 442
Шкундрић, Бранко 249
Шљукић, Марица 449
Шљукић, Срђан 147, 237, 449
Шобот, Анкица 2, 280
Шолак, Здравко 13
Шурлан, Тијана 347
Шутаров, Васко 461

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Абалкин, Леонид Иванович (1930–2011)

- помен (Р. Буквић) / 118

абортус

- утицај на природно кретање становништва / 36

агенције за осигурање и финансирање извоза

- пословање: промене / 61

аграр

- Зоран Д. Симоновић, *Управљање аграром Србије у транзицији*, 2014. (приказ) / 339

аграрна политика

- руска аграрна политика, руска привреда / 154
- инвестиције: Русија / 184

агроиндустријски комплекс / 184

адолесценција

- делинквентни адолесцент: афективно везивање / 222
- искуство усамљености / 226
- основна школа: спортски узор / 331
- телевизија: утицај на децу и адолесценте / 462

Але, Морис Феликс Шарл (Maurice Félix Charles Allais, 1911–2010) / 69

Александар Карађорђевић, краљ / 185

Алексејев, Николај Николајевич, биографија / 79

алтметрика

- метод оцењивања часописа / 400

Амстердам / 92

анкете

- значај животне средине у систему вредности у Србији / 332
- Војводина: ставови становника: начини запошљавања и вредности у друштву / 370
- Војводина: мултикултуралност: ставови наставника / 397

антропологија

- Интернет: савремена етнолошка и антрополошка истраживања / 68
- студије технологије у праисторијској археологији / 108

апелација

- Османско царство: институције апелације: правни систем / 392

арбитража

- временска надлежност међународних судова и арбитража / 88

Аристотелов дух – Живојотис Милана Кашићина, Нови Сад 2016. (приказ) / 474

аристотелизам

- Свети Максим Исповедник – критика / 176

археологија

- студије технологије у праисторијској археологији / 108

архитектура

- *Своменичка бащинина – свједочанство и будућности прошлости*,

- Бранислава Крстића (приказ) / 83
- Повлен: сеоска кућа / 198
 - Повлен: летњи станови сточара / 333
 - западна Србија, источна Босна: архитектура воденица поточара / 385
 - Повлен: вајати / 465
- аскетизам**
- аскетска традиција Евагрија Понтијског: теолошке основе / 314
- Атали, Жак**
- светска криза и светска држава / 379
- атентат**
- мемоар кнеза К. М. Лихновског: Први светски рат / 327
 - новосадски лист *Застава*: писање о атентату на Франца Фердинанда / 398
 - Милош Ковић, *Гаврило Принцип. Документи и сећања*, Нови Сад – Београд 2014. / 472
- аудиовизуелна средства**
- особе с инвалидитетом: приступачност средствима / 458
- Аустралија**
- *Креативна Аустралија: њуј у креативно оруђиство и економију*, уредници: Г. Рикаловић, Х. Микић, Београд 2013 (приказ) / 250
- Аустрија**
- Аустријски грађански законик / 95
- Аустријски грађански законик** / 95
- Аустроугарска**
- аустроугарски логори: српски ратни и цивилни заробљеници: Први светски рат / 254
 - Велики рат / 326
 - *Аустроугарска жраћа о Уједињеној омладини српској*, Василије Ђ. Крстић, 2015. (приказ) / 388
 - лист *Застава*: писање о атентату на Франца Фердинанда / 398
- Аустроугарска жраћа о Уједињеној омладини српској*, Василије Ђ. Крстић, 2015. (приказ) / 388

аутобиографија

- Благоје Симов Бабић, *Доживљаји једног Динарца*, ауторско издање, Београд 2012. / 201

аутоиндустрија

- Фијат: добављачи, резервни делови / 452

аутономија

- аутономија Војводине / 111, 145
- Војводина и Устав из 1974. / 381

Бабић, Благоје Симов

- *Доживљаји једног Динарца*, Београд 2012. (приказ) / 201

Балкан

- Балканска мигрантска рута / 404
- европски погледи на Балкан / 190
- Југоисточна Европа: демографско старење – последице на радну снагу / 297
- Klaus Thörner, *Der ganze Südosten ist unser Hinterland*, Фрајбург 2008 (осврт) / 405
- *Њујорк џајмс*: текстови о Балкану и Југоисточној Европи / 468

балкански ратови

- Станислав Краков: биографија / 440

Банат

- незапосленост: проблем депопулације пограничних општина Баната / 25
- промене броја становника Баната: пограничне општине / 27
- свадбени ритуал Срба у Банату: плес / 141

Бангладеш

- отцепљење од Индије / 317

банкарство / Банкарски систем

- *Вредноснi vs профити*, аутор: Бисерка Комненић, Београд, 2013. (приказ) / 247
- Иле Ковачевић, *Пословно банкарство у Србији 1921–2011*. (приказ) / 130
- Северно Косово: финансијски ресурси: доступност предузећа / 367

- *Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding*, Gregg Barak, (приказ) / 230
- бановине**
 - Бановинска Југославија / 163
- Barak, Gregg**
 - *Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding* (приказ) / 230
- Барања**
 - Јован М. Недић, *Болман је био Болман*, Болман 2012. (осврт) / 352
 - регионални економски и развојни проблеми и перспективе / 291
- Башкортостан, Башкирија** (Руска Федерација) / 50
- безбедносно-обавештајне службе**
 - обавештајна моћ државе / 195
 - однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система: новинарска етика / 72
- Бела Црква** / 475
- Бело Брдо**
 - Тишма, Мирко: *Свешћеници у Белом Брду и прикљученија*, Београд 2016. (приказ) / 473
- Бенић, Андра**
 - сахрана / 185
- Београд**
 - Београд: гравитациона зона: демографске карактеристике војвођанских насеља / 24
 - популациони изазови из родне перспективе / 2
 - Србија и Београд: однос старосне структуре становништва и чланова домаћинства / 20
 - фертилитет становништва у контексту II демографске транзиције / 125
- београдски регион**
 - типови популационе динамике насеља / 274
- Берић, Душан**
 - *Државно право краљевине Угарске: прекиди и континуитет*, 2013. (осврт) / 264
- Берлин** / 164
- Бешеново**
 - Фрушкогорска регија: демографске карактеристике и задовољство животом / 570
- библиографија радова**
 - Але, Морис Феликс Шарл / 69
 - Библиографија радова *ЗМСДН*: 1950–2010, Љиљана Клевернић и др. / 52
 - Билимовић, Александар: литература и дела / 77
 - Богомоллов, Олег Тимофејевич: библиографија: (1927–2015) / 375
 - Васиљевић, Коста Ђ. / 116
 - Зверев, Арсеније Григорјевич: библиографија радова / 155
 - Јован Лончарић / 65
 - Љуба Јовановић / 63
 - селективна библиографија новије српске енциклопедистике и лексикографије / 337
 - *Српска демографска библиографија, 1945–2012*, саставиле С. Цвркота и С. Феризовић, ур. Часлав Оцић, Београд 2013. (приказ) / 267
 - Стеван Бугарски, *Српска периодика на јилу данашње Румуније: Преглед и библиографија* (приказ) / 321
- библиотека**
 - Правни факултет, Београд: библиотека / 399
- библиотекарство**
 - Раде Вучићевић, *Библиотекарство западне Србије: од 1835–2000. године*, Ужице 2013. (осврт) / 265
- Библиоџекарство западне Србије: од 1835–2000. године**, аутор: Раде Вучићевић; Ужице 2013. (осврт) / 265
- Билимовић, Александар** / 76, 77, 154
- биографије**
 - Абалкин, Леонид Иванович / 118
 - Але, Морис Феликс Шарл / 69
 - Алексејев, Николај Николајевич / 79
 - Билимовић, Александар / 77

- биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 134. / 86
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 135. / 96
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 136. / 105
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 137. / 119
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 138. / 133
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 139. / 150
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 140. / 161
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 141. / 174
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 142. / 189
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 143. / 206
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 144. / 219
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 145. / 233
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 146. / 252
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 147. / 268
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 148. / 308
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 149. / 325
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 150. / 342
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 151. / 355
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 152. / 376
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 153. / 389
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 154. / 410
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 155–156. / 426
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 157–158. / 446
 - биобиблиографске белешке:
ЗМСДН 159–160. / 477
 - Богомолов, Олег Тимофејевић / 375
 - Васиљевић, Коста Ђ. / 116
 - Владимирски-Буданов, Михаил
Флегонтонович / 79
 - Воронцов, Василиј Павлович / 79
 - Вуксановић, Александар / 445
 - Гумиљов, Лав Николајевић / 79
 - Данилевски, Николај Јаковљевић
/ 79
 - Драгомиров, Михаил Иванович /
79
 - Дугин, Александар Гељевич / 79
 - Зверев, Арсеније Григорјевић / 155
 - Иљин, Иван Александровић / 79
 - Јовановић, Љуба / 63
 - Карташов, Антон Владимировић
/ 79
 - Кашанин, Милан / 474
 - Ко је ко у расправи о (нео)евроазиј-
ству – биографије / 79
 - Ковалик, Тадеуш / 188
 - Краков, Станислав / 440
 - Леонтјев, Константин Николајевић
/ 79
 - Лончарић, Јован / 65
 - Луначарски, Анатолиј Васиљевич
/ 79
 - Мендељејев, Дмитриј Иванович
/ 79
 - Попов, Чедомир / 149
 - Радек, Карл Бернгардович / 79
 - Савицки, Петар Николајевић / 79
 - *Српски биографски речник*: том 6
/ 386
 - Струве, Петар Бернгардович / 79
 - Тиrol, Жан Марсел / 319
 - Трубецки, Никита Сергејевић / 79
 - Флоровски, Георгиј Васиљевич / 79
 - Харитос, Панајотис Г. (Παναγιώτης
Χάριτος) / 354
 - Херцен, Александар Иванович / 79
 - Шахматов, Мстислав Вјачеславо-
вич / 79
- биомедицина**
- биомедицински потпомогнута
оплодња / 300
 - право Србије и Европе: биомеди-
цински потпомогнута оплод-

- ња: породичноправни аспект / 38
- биосинтеза**
- високошколско биохемијско образовање – примена мултимедија / 75
- биосфера**
- резерват биосфере „Мура–Драва–Дунав” / 257
- биохемија**
- високошколско биохемијско образовање – примена мултимедија / 75
- Бискупска конференција Југославије** / 32
- Богишић, Валтазар** / 185
- Богомолв Олег Тимофејевич**
- некролог / 375
- богословија**
- Марковић Новаков, Александра:
Православна српска богословија у Призрену 1871–1890. (приказ) / 132
- богословске школе**
- наставници музике: српске православне богословске школе између два рата / 345
- Божихни обичаји**
- Божихни обичаји код Срба: порекло / 256
- Божовић, Ратко**
- *Изазови културе*, Нови Сад 2010. (приказ) / 104
- Бока которска**
- Љуба Јовановић – државник из Боке / 63
- Болман** (Барања) / 352
- Болман је био Болман**, Јован М. Недић, Болман 2012. (осврт) / 352
- Босна и Херцеговина**
- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - источна Босна: архитектура воденица поточара / 385
 - поглед на савремену Турску / 164
 - трговина: племени метали: Србија, Босна, Дубровник, Венеција, Османско царство / 175
- брак**
- ванбрачне заједнице у Србији / 272
 - Војводина – разводи / 4
 - Војводина: ставови становника о начинима запошљавања и вредностима у друштву / 370
 - етнички мешани бракови – простор бивше Југославије, 1970–2005. / 23
 - модернизација брачности: услов рехабилитације рађања у Србији / 39
 - особе с ометеношћу / 371
 - развод – Фактори – Војводина / 4
 - Србија: брачно понашање старог становништва / 295
 - Шабац и Сремска Митровица: условљеност фертилитета брачним оквирима / 430
- Брдар, Милан**
- *Наука и истина – зајосиављене ѿрсјектѿве филозофије науке*, Крагујевац 2014. (осврт) / 338
- бренд**
- Сабор трубача у Гучи / 142
 - Сабор трубача: социодемографски профил и мотив доласка посетилаца / 217
- Бриселски споразум**
- Косово и Метохија / 347
- Бугарска**
- Бугарска: регионални развој и запошљавање у туризму / 302
 - српско-бугарско економско зближење / 64
- Буквић, Рајко**, преводилац
- А. Г. Аганбегјан Зашто не идемо у корак с водећим земљама? / 151
 - А. Г. Зверев Новчана реформа у Русији 1922–1924. / 156
 - А. Д. Билимовић: Боготражитељи, Евроазијци и материјална култура / 76
 - А. М. Никулин: Билимовић као аграрник / 154

- И. В. Волков: Раст инвестиција у АПК кроз међународну интеграцију образовних и производних процеса / 184
- Н. К. Печењин: Генетички идеализам и структура друштва / 193
- С. А. Шатохин: Савремено европско азидство – политичка демагогија / 78
- буклије**
 - Макареско приморје: народни обичај: сведбени обичај / 466
- буџетски приходи**
 - локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368
- ваљевска област**
 - рурални туризам у ваљевским селима / 197
- ванбрачне заједнице**
 - Србија / 272
- ванинституционална заштита становништва**
 - старење и старост – Србија / 18
- Варјашко питање** / 361
- Василевски, Коста Ђ**
 - биографија, библиографија / 116
- Ватикан**
 - актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - ватикански сабори / 456
- Велика Британија**
 - британски медији: слике источно-европских револуција / 115
- Венеција**
 - Сава Владиславић / 121
 - трговина племенитим металима / 175
- вероисповедне школе**
 - Румунија: српске основне православне вероисповедне школе / 126
- Версајски систем**
 - Први светски рат / 327
- верска питања**
 - Румунија: српске основне православне вероисповедне школе / 126
- Саша Кицошев, Драго Његован: *Развој етничке и верске структуре Војводине* (осврт) / 51
- Вест, Ребека**
 - *Значење издаје*, Београд 2013 (осврт) / 243
- Видовданска етика** / 326
- Видовдански устав**
 - Краљевина Југославија / 163
- Видовдански храм** / 326
- Видојевић, Зоран**
 - *Демократија на заласку – ауторитарно-идеалистичка политика*, Београд 2010. (приказ) / 81
- Византија**
 - *Геополитика*: византијска енциклопедија о пољопривреди / 454
 - почети српске филозофије у византијском периоду / 97
 - учење о кретању Светог Максима Исповедника / 176
- виртуелна комуникација**
 - Интернет: савремена етнолошка и антрополошка истраживања / 68
 - Србија: Кабловски дистрибутивни систем: пословање / 59
- високо школство**
 - високошколско биохемијско образовање: примена мултимедија / 75
 - Лексикон словачких војвођанских универзитетских педагога и научника: анализа / 101
 - проблематика образовања / 316
 - Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448
 - универзитетски каријерни центри: стратегија образовања и запошљавања / 436
- Влада / Влада Републике Србије**
 - правна заснованост аката Владе и аката располагања у систему јавног права Србије / 124
 - Србија: Устав Краљевине из 1901. године / 213

Владимирски-Буданов, Михаил Флегтонович

- биографија / 79

Владиславић, Сава / 121

вода (водни реурс)

- вода у политици Србије и ЕУ / 192

воденица поточара

- западна Србија, источна Босна: архитектура воденица поточара / 385

Војводина

- аутономија Војводине / 111
- Војводина и порези 1925. / 208
- Војводина и Устав из 1974. / 381
- Војводина: демографска и функционална евалуација урбаних области / 288
- Војводина: етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу / 271
- Војводина: рурални туризам: компонента интегралног и одрживог развоја села / 182
- Војводина: српски етницитет, регион, оспоравање / 145
- Војводина: старосни модели фертилитета / 278
- војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
- војвођански Немци / 140
- демографске карактеристике Словенаца у Војводини: почетак 20. века / 273
- диференцијални морталитет / 294
- друштвени и породични живот Срба у Војводини: Упитни лист Матице српске / 144
- екотуризам: ставови становника војвођанских градова на Дунаву / 70
- Лексикона словачких војвођанских универзитетских педагога и научника: анализа / 101
- миграције Србија–Мађарска: утицај на људске ресурсе у Војводини / 286
- Милан Ђуканов: *Први српски народни одбор 1918.* (приказ) / 129

- мултикултурализам и демографски развитац националних мањина / 30

- мултикултуралност: ставови наставника / 397

- повезаност миграција и дневних миграција / 170

- пољопривредна газдинства у Војводини: унапређења органске производње / 58

- популациони трендови у Војводини: попис из 2011. / 277

- предшколске установе: елементи релевантни за популациону политику / 43

- Саша Кицошев, Драго Његован: *Развој етничке и верске структуре Војводине* (осврт) 51

- свадбени ритуали Срба у Банату: плес / 141

- север Војводине: квалитет живота: истраживање / 45

- смртност становништва Централне Србије и Војводине: разлике / 32

- Српски културни клуб: однос према структури становништва Војводине / 29

- ставови популације: начин запошљавања и вредности у друштву / 370

војска

- савремена концепција и организација: условљеност технолошким захтевима / 359

Воронцов, Василиј Павлович

- биографија / 79

Вредносћ vs њрофий, Бисерка Комненић, Београд, 2013. (приказ) / 247

Вршачке планине

- становништво привредно-географске целине Вршачких планина / 34

Вујачић, Иван

- *Кејнз њројив класика: Формална анализа и њоређење* (приказ) / 131

Вуксановић, Александар

- некролог / 445

Вујошевић, Миодраг и др.

*Нови европски реџионализам и ре-
џионално упрљавање у Србији*
(приказ) / 173

Вукелић, Бранко

Писма из Јајана, Нови Сад 2014.
(осврт) / 373

Вучићевић, Раде

- *Библиоџекарство зајадне Срби-
је: од 1835–2000. године*,
Ужице 2013. (осврт) / 265

WHOQOL-BREF упитник / 19

**Гаврило Принцип. Документи и сећа-
ња**, аутор: Милош Ковић. Нови
Сад – Београд 2014. / 472

Гавриловић, Милан

- *Народни џуџи. Одабрани сјиси*,
Нови Сад 2015. (осврт) / 350

Гајић, Александар

- *Огледало владара: Констинтин
Михаиловић и Макијавели*,
Београд 2014. (осврт) / 387

галерија

- Музеји и галерије: едукативни
програми и ресурси / 463

генетика

- ширење генетски модификоване
хране: улога међународних
организација / 122

генетски модификована храна

- ширење генетски модификоване
хране : улога међународних
организација / 122

геноцид

- Александар Корб, докторска ди-
сертација (В. Умељић, комен-
тар) / 164

- српски ратни и цивилни заробље-
ници у аустроугарским лого-
рима у I светском рату / 254

геоекономика

- Србија и геоекономска глобали-
зација / 48

Геойоника, византијска енциклопедија
/ 454

геостратешки положај

- Србија и геоекономска глобали-
зација / 48

гимназија

- оцењивање из перспективе уче-
ника / 62

- српска гимназија „Дом науке”,
Солун / 378

гинеколошки прегледи

- Мађарска: Систематски гинеколо-
шки прегледи женске попула-
ције: испитивање успешности
прегледа у оквиру национал-
ног програма / 37

глобализација

- *Вредности vs џрофији*, ауторка: Би-
серка Комненић, Београд, 2013.
(приказ) / 247

- глобализацијски изазов демокра-
тији / 365

- Кина: глобализација: скуп / 469

- Морис Але, противник глобали-
зације / 69

- Србија и геоекономска глобали-
зација / 48

- теоријско утемељење глобализаци-
је и противречности; теорије
/ 318

- улога медија у реализацији пројек-
та културног империјализма
/ 258

- Ханес Хофбауер: *Наручена истина
– куйљена џравда – Колонија-
лизам Евројске уније*, Београд
2012. (осврт) / 199

годишњице

- Васиљевић, Коста Ђ. / 116

гравитациона зона Београда / 24**град – градска насеља**

- Војводина: демографска и функци-
онална евалуација урбаних
области / 288

- екотуризам: ставови становника
војвођанских градова на Ду-
наву / 70

- Зипфов закон и градови у Србији
/ 13

- предшколске установе: елементи
релевантни за популациону
политику / 43

- унапређење пословног окружења
градова / 239

градитељство

- Повлен: вајати / 465
- Повлен: летњи станови сточара / 333
- Повлен: сеоска кућа / 198

грађански законик

- Аустријски грађански законик / 95
- Грађански законик Мађарске / 94, 262

Грађански законик Мађарске / 94, 262**грађанско право**

- Аустријски грађански законик, Српски грађански законик / 95
- Грађански законик Мађарске / 94, 262
- Југословенско грађанско право / 95

Грђић, Гојко

- *Усјон и њад Тијове Јуџославије: Полијекономски биланс*, Београд 2015. (осврт) / 353

Грујовић, Божидар

- појам закона: дело Божидача Грујовића / 455

Грчка

- Еврозона: монетарна криза: економска криза / 158
- Српска гимназија „Дом науке“, Солун / 378

Гумиљов, Лав Николајевич

- биографија / 79

густина насељености

- Република Српска / 307
- Србија: просторна концентрација становништва 1981–2011: Хуверов индекс / 276

Гуча

- Сабор трубача / 142
- Сабор трубача: социодемографски профил и мотив доласка посетилаца / 217

Дајмонд, Царед (Jared Diamond) / 238**Даљ**

- Међународни научни скуп: Стваралаштво Милутина Миланковића / 148

Данилевски, Николај Јаковљевич

- биографија / 79

даровитост и моралност

- међународни научни скуп, Вршац, 1. јул 2011. / 80

Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik, аутори: Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann / Немачко Министарство иностраних дела и прошлост – немачке дипломате у време Хитлера и Западне Немачке/, München 2010. (осврт) / 320

девизни систем

- апресијација јуана, економија, Кина / 157

деиндустријализација

- деиндустријализација и радничка класа / 450

делатности (занимања)

- делатност радника: функција развоја дневних миграција – Војводина / 11

делинквенција – делинквент

- афективно везивање делинквентних адолесцената / 222

Дело, лист

- Јован Лончарић: Српско-бугарско економско зближење, 1911, 61, 454–460. / 64

демографија

- Банат: промене броја становника: крај 20. века: пограничне општине / 27
- Београд: популациони изазови из родне перспективе / 2
- Београд: фертилитет становништва / 125
- Београдски регион: типови популационе динамике насеља / 274
- Бешеново, Фрушка гора: демографске карактеристике / 570
- Војводина: (пронатална популациона политика) / 1
- Војводина: демографска и функционална евалуација урбаних области / 288
- Војводина: демографске карактеристике Словенаца: почетак 20. века / 273

- Војводина: популациони изазови из родне перспективе / 2
- демографска карактеристика по- трошача: домаћинства: анке- те и анализа / 46
- демографске карактеристике вој- вођанских насеља: гравитаци- она зона Београда / 24
- демографски развој: карактеристи- ке и проблеми: друга половина 20. века / 35
- демографско старење: социјална заштита Републике Српске: брига о старим лицима / 22
- Зајечарски округ: демографски пад / 304
- инвалидност и пописи становни- штва / 275
- Источна Херцеговина: демограф- ски развој / 299
- Југоисточна Европа: демографско старење – последице на рад- ну снагу / 297
- Мађарска: систематски гинеколо- шки прегледи: национални програм / 37
- националне мањине: мултикул- турализам и демографски раз- витак / 30
- Пчињски округ: демографски раз- витак: контроверзе / 28
- Република Српска: демографски развој и мере популационе по- литике / 3
- Република Српска: демографска кретања: проблемска подручја / 303
- Република Српска: демографски изазови и просторни разме- штај становништва / 307
- Република Српска: демографски развој / 290
- Румунија: демографске промене: посткомунизам / 306
- Смедеревски округ: кретање ста- новништва: 1846–1866. / 431
- социјална заштита старих: европ- ске тенденције / 21

- Србија: ванбрачне заједнице: по- пис 2011. / 272
- Србија: демографска предвиђања / 289
- Србија: интензивно демографско старење: одрживост радне снаге / 41
- Србија: популациона политика / 283
- Србија: старење становништва: почетак 21. века и перспективе до 2061. / 296
- Србија: Старост и сиромаштво / 15
- Сремски округ: утицај миграци- оних компоненти на демо- графски раст / 14
- *Српска демографска библиогра- фија, 1945–2012*, Београд 2013. (приказ) / 267
- Српски културни клуб: однос пре- ма структури становништва Војводине / 29
- Централна Србија / 2
- Шабац и Сремска Митровица: условљеност фертилитета брачним оквирима / 430
- Шајкашка: промена броја станов- ника 1869–2002. / 26

демографска транзиција / 125, 282 демократија

- глобализацијски изазов демокра- тији / 365

***Демократија на заласку – ауторитар- но-иојалићарна њићања*, при- каз књиге З. Видојевића / 81**

Демократска странка

- D. Mićunović, *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu*, Beograd 2014. (осврт) / 406

депопулација

- Банат: незапосленост: проблем депопулације пограничних општина / 25
- Војводина: демографске каракте- ристике Словенаца / 273
- регионални економски и развојни проблеми и перспективе / 291

- Република Српска: вишечлане породице: положај и потребе деце / 9
- Der ganze Südosten ist unser Hinterland: Deutsche Südosteuropapläne von 1840 bis 1945***, аутор: Klaus Thörner, Фрајбург 2008. (осврт) / 405
- дете**
 - законска обавеза издржавања пунолетног детета на редовном школовању / 301
 - избор концепта усвојења: заштите права детета: сазнање о покрету / 223
 - родитељско улагање из перспективе детета / 215
 - социоекономска обележја физичке активности деце раношколског узраста / 240
 - телевизија: утицај на децу и адолесценте / 462
- дефицит**
 - Еврозона – криза / 159
 - Еврозона – монетарна криза – економска криза / 158
- дечије јаслице и вртићи**
 - Нови Сад: приватни вртићи: подршка породици у пронаталној функцији / 44
 - облици рада у јаслицама и вртићима / 42
 - предшколске установе: елементи релевантни за популациону политику / 43
- дијалог**
 - актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
- дијаспора**
 - повезивање и сарадња са Србијом: новија српска дијаспора у Канади и САД / 40
- дипломатија**
 - двоструки стандард: Запад и Русија. Случај Вимблдон / 415
 - дипломатска заштита у међународном праву и Уједињене нације / 225
 - осврт на књигу: Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München 2010. (осврт) / 320
 - Сава Владиславић / 121
- дистрибутивизам**
 - економска теорија дистрибутивизма / 377
- дистрибуциони системи**
 - Кабловски дистрибутивни систем у Србији: излазак из сиве зоне пословања / 59
- Доживљаји једног Динарца***, аутор: Бабић, Благоје Симов; ауторско издање, Београд 2012. (приказ) / 201
- докторске тезе**
 - Јан Марко: Лексикона словачких војвођанских универзитетских педагога и научника / 101
 - Корб, Александар: „У сенци светског рата...” / 164
- документ**
 - Први светски рат – мемоар кнеза К. М. Лихновског / 327
- домаћинство**
 - демографске карактеристика потрошача: анкета: анализа потрошње домаћинства / 46
 - однос старосне структуре становништва Србије и Београда / 20
- досељавање**
 - Темерин: досељавање у приградска насеља / 10
- Драгачево**
 - Сабор трубача / 142
 - Сабор трубача у Гучи: социодемографски профил и мотив доласка посетилаца / 217
 - туризам – развој / 348
- Драгомиров, Михаил Иванович**
 - биографија / 79
- Драјић, Душан**
 - *Преглед шаховске лијературе бивше Југославије 1886–1991*, I–V, Београд 2010–2013. (приказ) / 245

држава

- оправданост употребе израза „друштвени капитал” / 220
- одговорност државе за штету: неоснована осуда, неосновано лишење слободе / 224
- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328
- православна култура у секуларној држави / 380

државна администрација

- избори за Велику народну скупштину 1888. / 439
- Краљевина Југославија / 163
- Устав Краљевине Србије из 1901. / 213

државне службе

- однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система с аспекта новинарске етике / 72

државни буџет

- фискална недисциплина / 228

државни органи

- избори за Велику народну скупштину 1888. / 439
- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328

Државно право краљевине Угарске: прекиди и континуитет, аутор: Берић, Душан, Косовска Митровица 2013. (осврт) / 264

државност

- склавиније / 313
- Устав Краљевине Србије из 1901. године / 213

Друга демографска транзиција / 282

Други бокелски устанак / 63

друштвена географија

- друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74

друштвена криза

- друштвена криза у Русији: начин превазилажења: системска модернизација / 60

друштвене вредности

- Војводина: ставови становника о начинима запошљавања и вредностима у друштву / 370

друштвене науке

- друштвене науке у интердисциплинарном истраживању уметности / 329
- истраживање у друштвеним наукама. Приказ књиге В. Милића *Основе методологије искуствене истраживања у друштвеним наукама* / 103
- неомедијеализам у савременој друштвеној теорији / 177

друштвени капитал

- оправданост употребе израза „друштвени капитал” / 220

друштвени колапс

- теорије друштвеног колапса / 238

Дубровник

- „Душан Силни”, српско гимнастичко друштво / 128
- Дубровник и Цавтат / 185
- Сава Владиславић / 121
- трговина племенитим металима / 175

Дугин, Александар Гељевич

- биографија / 79

Дунав

- екотуризам: ставови становника војвођанских градова на Дунаву / 70

духовна криза

- духовна криза у модерном руском друштву: решења / 60

Душан Силни, витешко друштво / 128

Душанов законик / 330, 344

Ђуканов, Милан: *Први српски народни одбор 1918.* (приказ) / 129

Ђурић, Михаило, филозоф, хуманиста / 457

Ђурковић, Миша

- *Слика, звук и моћ: огледи из њој-њолијике* (приказ) / 84
- *Тамни коридори моћи: њујевеи савремене њолијичке теорије*, Београд 2013. / 323

Евагрије Понтијски / 314**евро**

- Еврозона: монетарна криза – економска криза / 158
- осврт на зборник *Криза и развој*, Београд 2010. / 66

Евроазијство

- Александар Билимовић „Боготражитељи, Евроазијци и материјална култура” / 76
- Ко је ко у расправи о (нео)евроазијству (биографије) / 79
- Шатохин Сергеј Антонович „Савремено евроазијство – политичка демагогија” / 78

Европа

- Ахен – средиште Европе у 9. веку / 433
- екстернализација граница Европске уније / 143
- Југоисточна Европа: демографско старење – последице на радну снагу / 297
- одраслост: социодемографски перспектива – регионалне специфичности / 33
- Петер Слотердајк и филозофија медија / 53
- поглед на Балкан / 191
- стицање својине од невластника – Европски грађански законик / 93

европска социјална политика / 21**Европска унија (ЕУ)**

- европске интеграције: Руска православна црква и Римокатоличка црква / 413
- вода у политици Србије и ЕУ / 192
- двоструки стандард: Запад и Русија / 415
- Еврозона – криза / 159
- Еврозона – монетарна криза – економска криза / 158
- екстернализација граница Европске уније / 143
- *Криза и развој*: зборник, Београд 2010. (осврт) / 66
- Морис Але / 69

- развој начела супсидијарности у Европској унији / 92
- социјална пензија или повећана социјална помоћ / 71
- стицање својине од невластника – Европски грађански законик / 93

Европска централна банка / 451**европске интеграције**

- Еврозона – криза / 159
- Еврозона – монетарна криза – економска криза / 158
- екстернализација граница Европске уније / 143
- Морис Але (1911–2010) / 69
- Руска православна црква и Римокатоличка црква о европским интеграцијама / 413

Европски грађански законик

- стицање својине од невластника / 93

европски коридори / 48**Европски савет / 158****Европски суд за људска права / 88****екологија**

- еколошка безбедност / 180
- еколошке катастрофе / 238
- екотуризам / 70
- екофеминизам: начин решавања неких еколошких питања / 284
- Србија: значај животне средине у систему вредности / 332

еколошке катастрофе

- теорије друштвеног колапса / 238

Економија за ђочетнике 3: Почетак ђојуног ројсџа. Изабрани чланци 2013–2015, аутор: Часлав Кузмановић, Београд 2016. (осврт) / 444**економика образовања**

- економика образовања: стара и нова питања / 416

економска историја

- Андра Николић, *Економско сџање Србије у XIV веку*, Београд 2012. (приказ) / 203
- Јован Лончарић / 65
- српско-бугарско економско зближење / 64

економска криза

- глобална трговинска неравнотежа и економска криза / 106
- Еврозона: криза / 159
- Еврозона: монетарна криза – економска криза / 158
- Жак Атали, светска криза / 379
- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66
- криза и управљање тржиштем / 107
- *Свешка финансијска криза – изазови и стварна ситуација* (осврт) / 117
- социјална пензија или повећана социјална помоћ / 71
- Šuković, Danilo: *Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Beograd 2013. (приказ) / 266

економска наука (економика)

- агенција за осигурање и финансирање извоза / 61
- Александар Билимовић / 77
- Барања и Славонија: регионални економски и развојни проблеми и перспективе / 291
- Војводина: диференцијални моралитет / 676
- глобална трговинска неравнотежа и економска криза / 106
- Еврозона: монетарна криза – економска криза / 158
- економска теорија дистрибутивизма / 377
- Жак Атали / 379
- Жан Марсел Тирол / 319
- Зверев, Арсениј Григорјевич / 155
- Иван Вујачић, *Кејнс њојин класика: Формална анализа и њојређење* (приказ) / 131
- инвестициона привлачност руске економије / 153
- кабловски дистрибутивни систем у Србији: пословање / 59
- камате: хришћански и економски поглед / 162
- Кина: апресација јуана, економија / 157
- креативна економија / 166
- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66

- криза и управљање тржиштем / 107
- Морис Але / 69
- руска економија / 151
- руска привреда, аграр, аграрна политика, пољопривреда / 154
- солвентност: термилошко значење у економско-финансијској сфери / 210
- Србија и геоекономска глобализација / 48
- српско-бугарско економско зближење / 64
- транзициона економија / 152
- трговина племенитим металима: историја / 175

економска политика

- камате: хришћански и економски поглед / 162
- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66
- руска економија / 151

Економско стање Србије у XIV веку, аутор: Андра Николић, Београд 2012. (приказ) / 203

екотуризам

- екотуризам: ставови становника војвођанских градова на Дунаву / 70

екофеминизам

- начин решавања неких еколошких питања / 284

екуменизам

- Марко Николић, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012 (приказ) / 202

Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године, Николић, Марко, Београд 2012. (приказ) / 202

електронска пошта

- пословна комуникација електронском поштом / 349

електронске комуникације

- високошколско биохемијско образовање – примена мултимедија / 75
- електронска пошта (E-mail) / 349

- Интернет: савремена етнолошка и антрополошка истраживања / 68
- Кабловски дистрибутивни систем у Србији: излазак из сиве зоне пословања / 59
- елементарне непогоде**
 - поплаве у Србији: спремност на реаговање / 417
- емиграционе зоне**
 - емиграционе зоне Србије / 269
- енергетика**
 - паневропски нафтовод / 48
- енциклопедистика**
 - *Геойоника*: византијска енциклопедија о пољопривреди / 454
 - трибина о актуелним питањима енциклопедистике / 337
- епидемија**
 - куга у Срему 1795–1796. / 346
 - *Срем у време куће*, аутор: Максимовић, Јован, Ириг 2015. (приказ) / 476
- етика**
 - етички аспекти ловног туризма Србије / 214
 - однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система с аспекта новинарске етике / 72
- етимологија**
 - семантика: термилошко значење у економско-финансијској сфери / 210
- етничка питања (етницитет)**
 - војвођански Немци / 140
 - етнички мешани бракови – простор бивше Југославије, 1970–2005. / 23
 - етнокултурни идентитет Словака у Србији: наивно сликарство: Ковачица / 139
 - мађарска културна достигнућа између два светска рата: српска запажања / 310
 - међуетнички фестивали / 136
 - националне мањине: лична имена и признавање / 315
 - националне мањине: мултикултурализам и демографски развитац / 30
- Поволшки федерални дистрикт: етнички идентитет: политички пројект / 50
- Саше Кицошев, Драго Његован: *Развој етничке и верске структуре Војводине* (осврт) 51
- Србија: етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу / 271
- Србија: просторни размештај и етничка хомогенизација / 100
- етнологија – етнографија**
 - Интернет: савремена етнолошка и антрополошка истраживања / 68
 - Банат: плес у свадбеном ритуалу Срба / 141
 - буклије: свадбени обичај: Дрвеник, Макарска / 466
 - друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74
 - магијски корени естетског у уметности и техници / 112
 - етнокултурни идентитет Словака у Србији: наивно сликарство: Ковачица / 139
 - поезика литургијског певања / 432
 - Сабор трубача у Гучи / 142, 217
- жене**
 - екофеминизам / 284
 - институционално образовање женске деце у Србији (почеци) / 420
 - Србија: економска активност средовечних жена / 280
 - Србија: жена и присилне миграције / 270
 - Србија: популациона политика / 283
 - феминизам, постфеминизам, психоанализа / 395
- Женска добротворна задруга, Цавтат** / 185
- женске занатске школе** / 336, 420
- женске основне школе** / 336
- Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu**, аутор: Dragoljub Mićunović, Beograd 2014. (осврт) / 406

животна средина

- друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74
- еколошка безбедност, безбедност животне средине / 180
- значај животне средине у систему вредности у Србији / 332
- квалитет живота у сеоским насељима / 255

животни стандард

- Бешеново: студија случаја / 285
- старост и сиромаштво – Србија / 15

житије

- *Житије Светиога Симеона* – рашчитавање / 360

жртве рата

- Велики рат / 326

завичај

- Светомир Бојанин / 242

задругарство

- задружни домови: постсоцијализам / 464

задужбина

- деспот Стефан Лазаревић и Манастир Велика Лавра Светог Атанасија / 382

Зајечарски округ

- демографски пад / 304

законодавство – закони

- Душанов законик / 330
- Закон о рудницима Стефана Лазаревића / 330
- Законик о кривичном поступку Републике Србије / 391
- законска обавеза издржавања пунолетног детета на редовном школовању / 301
- Кабловски дистрибутивни систем у Србији: пословање / 59
- одузимање добити стечене криминалом: облици / 171
- појам закона: дело Божицара Грујовића / 455
- радно законодавство – радноправна заштита / 363

Западна Србија

- архитектура воденица поточара / 385

- Илија Мисаиловић, *Кремна: село на њуџу Ужице–Вишеград*, Ужице 2015. (осврт) / 351

- Повлен: сеоска кућа / 198

- Раде Вучићевић, *Библиофарма: сиво зајадне Србије: од 1835–2000. године*, Ужице 2013. (осврт) / 265

Западни Балкан

- *Zapadni Balkan: regionalno umetničko tržište, a ne fikcija?*, G. Rikalović /ur./, Beograd 2012. / 218

Zapadni Balkan: regionalno umetničko tržište, a ne fikcija?, Gojko Rikalović /ur./ (приказ) / 218**запослено становништво**

- деиндустријализација и радничка класа / 450
- преданост фирми / 434
- Србија: економска активност средовечних жена / 280
- Србија: однос броја пензионера и запослених: демографско старење / 16

запошљавање

- Бугарска: регионални развој и запошљавање у туризму / 302
- Војводина: начин запошљавања и вредности у друштву: став становништва / 370
- нови образац запошљавања / 166
- особе с ометеношћу / 371
- универзитетски каријерни центри: стратегија образовања и запошљавања / 436

Засјава, новосадски лист

- писање новосадског листа *Засјава* о атентату на Франца Фердинанда / 398

заштита животне средине

- друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74
- еколошка безбедност, безбедност животне средине / 180

заштита података

- заштита права на приватност – кривични поступак / 393

Збор Југословенски народни покрет / 56
Зборник *Мајнице српске за друштвене науке*

- Аутори (биобиблиографија) у бр. 134 / 86
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 135 / 96
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 136 / 105
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 137 / 119
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 138 / 133
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 139 / 150
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 140 / 161
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 141 / 174
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 142 / 189
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 143 / 206
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 144 / 219
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 145 / 233
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 146 / 252
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 147 / 268
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 148 / 308
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 149 / 325
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 150 / 342
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 151 / 355
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 152 / 376
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 153 / 389
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 154 / 410
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 155–156 / 426
- Аутори (биобиблиографија) у бр. 157–158 / 446

- Аутори (биобиблиографија) у бр. 159–160 / 477
- Библиографија радова *ЗМСДН*: 1950–2010: Љиљана Клевернић, Ката Мирић, Олга Рудолф / 52
- ЗМСДН број 148 (3/2014): тематски број: „Људски ресурси и регионални развој”
- Панајотис Г. Харитос (Παναγιώτης Χάριτος) (1946–2014) (аутор: Часлав Оцић) / 354
- Право и време (уместо предговора) / 87
- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2014. години / 343
- рецензенти рукописа у *ЗМСДН* у 2011. години / 134
- рецензенти рукописа у *ЗМСДН* у 2012. години / 190
- рецензенти рукописа у *ЗМСДН* у 2013. години / 253
- рецензенти рукописа у *ЗМСДН* у 2015. години / 411
- цитирање у *Зборнику* у 2010. години – прилог заснивању наукометрије у Србији / 102

Зверев, Арсеније Григорјевич

- живот и дело, библиографија радова / 155
- реферат / 156

здравствена заштита

- Војводина: пронаталитетна популациона политика / 1
- Здравко Шолак, *Финансирање здравствене заштитице и право на здравље* (приказ) / 187

здравствени систем

- Здравко Шолак, *Финансирање здравствене заштитице и право на здравље* (приказ) / 187
- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66

Земља и људи. Сељаштво и друштвена структура, аутори: Срђан Шљукић и Марица Шљукић, Нови Сад 2012. (приказ) / 204

Zivilisationsdynamik: Ernüchterter Fortschritt politisch und kulturell, Hermann Lübbe, Basel 2014. / 442

Зипфов закон (Џорџ Кингзли Зипф)
- Зипфов закон и градови у Србији / 13

Значење издаје, аутор: Ребека Вест, Београд 2013. (осврт) / 243

Золо, Данило, *Ко каже хуманосиј...* (приказ) / 172

Ивановић, Мирослав, преводилац
- превод рада с руског: А. О. Блинов и В. Ј. Захаров „увећавање иновационог потенцијала транзиционе економије: технологије, образовање, комуникације” / 152

- превод рада с руског: Андреј Петровић Паршев „Горка теорема” / 153

идентитет

- политичко-теолошка расправа о идентитету / 414

Изаови културе, Ратко Божовић (приказ) / 104

избеглице – избегличка криза

- жена и присилне миграције у Србији / 270

- Конференција о геостратешком и геополитичком положају Македоније у условима мигрантске кризе / 404

избори

- Избори за Велику народну скупштину 1888. / 439

извоз

- промене у начину пословања агенција за осигурање и финансирање извоза / 61

издаваштво

- Драго Његован и Биљана Ратковић Његован, *Слобода штиамје у Српској Војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. / 407, 424
- српска писана реч у Првом светском рату / 399

иконе

- Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57

Илирска дворска канцеларија / 194

Иљин, Иван Александрович

- биографија / 79

Именски регистар Зборника МС за друштвене науке

- Библиографија радова ЗМСДН: 1950–2010; Именски регистар: стр. 255–266 / 52

имовина

- одузимање добити стечене криминалом: облици / 171

империја

- империја и империјализам / 421

империјализам

- империја и империјализам / 421

In memoriam

- Абалкин, Леонид Иванович (1930–2011), помен (Р. Буквић) / 118

- академик Чedomир Попов, председник МС, некролог (Д. Његован) / 149

- Александар Вуксановић (1960–2016) (Т. Инђић) / 445

- Јован С. Радојчић (1933–2013) (аутор некролога: М. Богавац) / 205

- Некролог: Олег Тимофејевич Богомолов (1927–2015) (Р. Буквић) / 375

- Панајотис Г. Харитос (Παναγιώτης Χάρτης) (1946–2014) (Ч. Оцић) / 354

- Тадеуш Ковалик, некролог (Р. Буквић) / 188

инвалидитет

- инвалидност и пописи становништва / 275

- приступачност аудивизуелног садржаја: особе с инвалидитетом / 458

инвестиције

- агроиндустријски комплекс – раст инвестиција / 184

- локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368

- пословно окружење градова и општина у Србији / 239

инвестиционе арбитраже / 88

индустрија

- агроиндустријски комплекс – раст инвестиција / 184
- Србија: организациона култура: индустрија и пољопривреда / 449
- Фијат: добављачи, резервни делови / 452

индустријализација

- деиндустријализација и радничка класа / 450
- модел креативне руралне индустријализације / 166

Инђић, Триво

- *Технологија и културни идентитет* (приказ) / 82

инжењерство

- *Нова метафизика инжењерства*, Владимир Р. Милачић, Београд 2013. (приказ) / 246

иновације

- иновациони потенцијал: транзициона економија / 152

интервју

- интервју Мориса Алеа (часопису *Факир*) / 69
- интервју с Ернстом Нолтеом / 403
- Шатохин Сергеј Антонович „Савремено авроазијство – политичка демагогија” – Интервју водио: Виталиј Фиљајев. – Превод с руског: Рајко Буквић / 78

интердисциплинарна истраживања

- друштвене науке у интердисциплинарном истраживању уметности / 329

International Journal of Advanced Computer Technology* / 402*интернет**

- Интернет: савремена етнолошка и антрополошка истраживања / 68

информациона технологија

- заштита права на приватност – кривични поступак / 393
- стране директне инвестиције – утицај на реструктурирање привреде / 366

инфраструктура

- Кабловски дистрибутивни систем у Србији: излазак из сиве зоне пословања / 59

ИПАРД фондови

- развојне могућности руралних подручја Србије / 384

Ирска

- Еврозона – монетарна криза – економска криза / 158

ислам

- исламски мистицизам – суфизам, дервиши, ширење ислама / 109
- Турска / 165
- улога религије у идентитету: српско становништво Сјенице и Пештера / 137

историја медицине

- куга у Срему 1795–1796. / 346
- медицинска терминологија – *Српски архив за целокупно лекарство* / 179
- *Срем у време куџе*, Максимовић, Јован (приказ) / 476

историја уметности

- друштвене науке у интердисциплинарном истраживању уметности / 329

историјска свест

- Српска идеја у доба збркане историјске свести / 67

историографија

- Александар Корб, докторска дисертација (В. Умељић, коментар) / 164
- Александра Марковић Новаков, *Православна српска бољословија у Призрену 1871–1890.* (приказ) / 132
- аутономија Војводине / 111
- Избори за Велику народну скупштину 1888: Краљевина Србија / 439
- *Историја Југославије у 20. веку*, ауторка: Мари-Жанин Чалић, Београд 2013. (осврт) / 423
- Јован Лончарић / 65
- Љуба Јовановић – државник из Боке / 63

- медицинска терминологија – *Српски архив за целокућно лекарство* / 179
- Милан Ђуканов: *Први српски народни одбор 1918* (приказ) / 129
- Милош Ковић, *Гаврило Принцип. Документи и сећања*, Нови Сад – Београд 2014. / 472
- правно-политичка теорија Слободана Јовановића – држава, власт, право / 99
- Руска академија наука и Варјашко питање / 361
- Сава Владиславић / 121
- Савез витешких друштава „Душан Силни” / 128
- сефардска заједница: Ниш / 467
- Смедеревско окружење: кретање становништва 1846–1866. / 431
- *Срби 1903–1914: Историја идеја*. Приредио: Милош Ковић. Београд 2015. (осврт) / 422
- Срби у Хабзбуршкој монархији / 194
- Срби у Цавтату / 185
- Србија: реформа кривичног поступка – правноисторијски поглед / 391
- српска идеја у доба збркане историјске свести / 67
- Станислав Краков: биографија / 440
- трговина племенитим металима / 175
- Тукидид, Хобс: наука о политици / 447
- *Успомене*, Ђорђе Стратимировић. Приредио Жарко Димић (приказ) / 231
- Устав Краљевине Србије из 1901. године / 213
- *Фашизам у својој епохи*, Ернст Нолте / 403
- *Шајкашка: њосиљор – сјановништво – њрошлосиљ*, Нови Сад 2014. / 425
- *Intelektualna historija*, Branimir Janaković (priredio), Zagreb 2013. (приказ) / 408

- Le Goff, Jacques: *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?*, Zagreb 2015. (осврт) / 443

- *Polska masakra / Poljski masakr / The Polish Masacre*, Poletan Goran (приказ) / 248

Источна Европа

- британски медији: слике источно-европских револуција / 115

Источна Србија

- Тимочка крајина: Демографски развој: карактеристике и проблеми у другој половини 20. века / 35

Источно Сарајево

- промене природног кретања становништва / 305

исхрана

- пољопривредна газдинства у Војводини: унапређења органске производње / 58

- ширење генетски модификоване хране – улога међународних организација / 122

јавни приходи и расходи / 228

Јањић, Васкрсије, *Образовање, наука и производња хране*, Бања Лука 2013. (приказ) / 249

Јапан

- Бранко Вукелић, *Писма из Јапана*, Нови Сад 2014. (осврт) / 373

- Самоубиства: Јапан / 438

Јевреји

- сефардска заједница: Ниш / 467

јединице локалне самоуправе

- димензије лидерства / 453

језик

- Срби у Љубљани: језик и укључивање досељеника / 138

- стандардни језик, дестандардизација језика, лингвистички плурализам / 146

јестаственица / 435

Јовановић, Љуба, политичар / 63

Јовановић, Слободан

- правно-политичка теорија / 99

јуан (кинеска монета)

- апресијација јуана, економија, Кина / 157

Југоисточна Европа

- демографско старење: радна снага / 297
- *Њујорк ѿајмс*: текстови о Балкану и Југоисточној Европи / 468
- стране директне инвестиције: реструктурирање привреде / 366
- Klaus Thörner, *Der ganze Südosten ist unser Hinterland* (осврт) / 405

југословенска привреда

- деиндустријализација и радничка класа / 450
- Часлав Оцић, *Структурна анализа југословенске привреде: 1952–1962–1968*, Београд 2013. (осврт) / 244

Југословенска радикална заједница (ЈРЗ) / 185**Југословенско новинарско удружење / 259****Југославија**

- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
- Грђић, Гојко: *Усјон и ѿад Тијове Југославије: Полијекономски биланс*, Београд 2015. (осврт) / 353
- етнички мешани бракови: 1970–2005. / 23
- *Историја Југославије у 20. веку*, ауторка: Мари-Жанин Чалић, Београд 2013. (осврт) / 423
- Југославија: државни облици 1918–1991. / 234
- Југославија: послератна власт и кнез Павле Карађорђевић / 427
- послератна Југославија: политизација уметности / 113
- *Преглед шаховске лијераиуре бивше Југославије 1886–1991*, аутор: Душан Драјић, I–V, Београд 2010–2013. (приказ) / 245
- Часлав Оцић, *Помаци, учешћа, учинци: Привреда Југославије, република и ѿокрајина 1952–1990*, Београд 2013. (приказ) / 324

Југословенски народни покрет „Збор” / 56**Југословенско новинарско удружење / 259****јудаизам**

- Ниш: сефардска заједница / 467

Јужни ток / 48**јужнословенске земље**

- *Сјоменичка бацѿина – свједочансѿво и будућносѿ ѿроццлосѿи* Бранислава Крстића (приказ) / 83

јуриспруденција

- америчка јуриспруденција: јуснатурализам и правни позитивизам / 212

јуснатурализам / 212**Ка обали ѿлови: сѿраијеѿолошѿка размаиѿрања**, аутор: Часлав Оцић, Београд 2015. (приказ) / 341**Кабловски дистрибутивни систем**

- Србија: Кабловски дистрибутивни систем: пословање / 59

Каирска конференција

- међународна конференција: становништво и развој 1994. / 207

камате

- Еврозона, САД: дивергентна монетарна политика / 451
- камате: хришћански и економски поглед / 162

Канада

- повезивање и сарадња са Србијом: српска дијаспора у Канади и САД / 40

Карађорђевић, Павле, кнез

- Југославија: послератна власт и кнез Павле Карађорђевић / 427
- суђење и рехабилитација (документи) / 427

Карловачка митрополија

- *Три века Карловачке мѿиѿројолије 1713–2013*, зборник (осврт) / 374

Каролиншка ренесанс / 433**Карташов, Антон Владимирович, биографија / 79****Кашанин, Милан**

- Радован Поповић, *Арисѿокраиѿ духа – Живоѿиоис Милана Ка-*

шанина, Нови Сад 2016. (приказ) / 474

квалитет живота

- Војводина: WHOQOL-BREF упитник за популацију старих / 19
- север Војводине: квалитет живота: истраживање / 45
- сеоска насеља: квалитет живота / 255

квантна економија

- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66

Кејз њројив класика: Формална анализа и њоређење, Иван Вујачић (приказ) / 131

Кина

- апресијација јуана: економија / 157
- Кина: глобализација / 469
- Сава Владиславић / 121
- Србија и Кина: пословна култура: сличности и разлике / 309
- Србија: моралност: поуке из Кине и САД / 437

кинеска филозофија

- анализа дела *Промена Џоуа* (Књиге промена, Коментари промена) / 357

Кипар

- отцепљење: упоредни примери / 317

Кицошев, Саша, Драго Његован

- *Развој ејничке и верске сјрукију-ре Војводине* (приказ) / 51

класична музика

- класична музика: повратак филантропије / 261

кластери

- Фијат: добављачи, резервни делови / 452

клима

- Русија: климатски услови / 153

Кнежевина Србија

- права римокатоличке верске мањине / 178

књижевност

- Велики рат / 326
- Вест, Ребека, *Значење издаје*, Београд 2013. (осврт) / 243

- *Жијије Свејѡѡ Симеона*: рашчитавање једног места у житију / 360

- *Лирика Ијѡаке*, Милош Црњански / 326

- српска запажања: мађарска културна достигнућа / 310

- српска писана реч у Првом светском рату / 399

Ко каже хуманосј... райѡ, ѡраво и ѡлобални ѡредак, Данило Золо (приказ) / 172

Ковалик, Тадеуш, некролог / 186

Ковачевић, Иле

- *Пословно банкарсјтво у Србији 1921–2011*. (приказ) / 130

Ковачица / 139

Ковић, Милош

- *Гаврило Принциј. Докуменѡи и сећања*, Београд 2014. / 472
- *Срби 1903–1914: Исијорија идеја*. Београд 2015. / 422

Комненић, Бисерка,

- *Вредносј vs ѡрофијѡ*, Београд, 2013. (приказ) / 247

компјутеризација

- високошколско биохемијско образовање: примена мултимедија / 75
- компатибилност српског ћириличног писма: компјутерска тастатура / 390
- компјутерска тастатура: QWERTY, ЙЦУКЕН / 390

комунална предузећа

- сепарирање, балирање и прерада отпада / 73

комуникације

- електронска пошта: пословна комуникација / 349
- комуникације: иновациони потенцијал транзиционе економије / 152

конзервациона географија

- друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74

контрацепција

- Финска: пронаталитетна политика / 5

кооперативна настава

- Кооперативна настава / 168

Корб, Александар, докторска дисертација / 164**Корица Аћимовић, Зорка и Даворка Б. Радаковић: Моџорић (Лука).** Нови Сад 2013. (приказ) / 322**корпоративна предузећа**

- генерисање вредности за заинтересоване субјекте: циљ савременог корпоративног предузећа / 210

корупција

- *Коруиција: узроци, експанзија и интјервенција*, Небојша Мајсторовић (приказ) / 160

Коруиција: узроци, експанзија и интјервенција Небојше Мајсторовића (приказ) / 160**Kosovo. Une guerre "juste" pour un Etat mafieux**, аутор: Péan, Pierre, Fayard, Paris 2013 (приказ) / 200**Косово и Метохија**

- образовање женске деце до Првог светског рата: Косово и Метохија / 336
- примери Бангладеша и Републике Северни Кипар / 317
- финансијски ресурси: доступност предузећа на северу Косова / 367
- *L'Europe est morte à Pristina. Guerre au Kosovo (printemps – été 1999)*, аутор: Hogard, Jacques (приказ) / 263

Котор

- Љуба Јовановић – државник из Боке / 63

Краков, Станислав

- биографија / 440

краљ

- Србија: Устав Краљевине из 1901. / 213

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевина Југославија

- Војводина: српски етницитет, регион, оспоравање / 145
- Југословенска Краљевина / 163
- Југословенски народни покрет „Збор” / 56
- кнез Павле Карађорђевић: Краљевина Југославија / 427
- Мађари у очима Срба између два светска рата / 47
- Срби у Цавтату до 1945. / 185
- Српски културни клуб: однос према структури становништва Војводине / 29

Краљевина Србија

- Велика народна скупштина 1888: избори / 439
- Први светски рат и присаједињење војвођанских области Краљевине Србији / 145
- Устав Краљевине Србије из 1901. / 213

Креативна Аустралија: љут у креативно друштво и економију, Београд 2013 / 250**кредити**

- финансијски ресурси: доступност предузећа на Северу Косова / 367

Кремна

- Илија Мисаиловић, *Кремна: село на љуту Ужице–Вишеград*, Ужице 2015. (осврт) / 351

Крестић, Василије Ђ.

- *Аустроугарска зраћа о Уједињеној омладини српској*, Нови Сад 2015. (приказ) / 388

кривични поступак

- заштита права на приватност: кривични поступак / 393
- одговорност државе за штету: неоснована осуда, неосновано лишење слободе / 224
- организација претходног кривичног поступка / 89

- Србија: реформа кривичног поступка: правноисторијски поглед / 391
- Кривошије** / 63
- Криза и развој:** Београд 2010. (осврт) / 66
- криминал**
 - одузимање добити стечене криминалом: облици / 171
 - Klaus von Lampe, *Organized Crime – Analyzing Illegal Activities*, Los Angeles 2016. (приказ) / 471
- критички конструктивизам** / 167
- Крстић, Бранислав**
 - *Сјоменичка бацијина – свједочанство и будућности прошлости* Бранислава Крстића (приказ) / 83
- Крф**
 - српска писана реч у Првом светском рату / 399
- куга**
 - *Срем у време куџе*, аутор: Максимовић, Јован, Ириг 2015. (приказ) / 476
- Кузмановић, Часлав**
 - *Економија за ђочетнике 3: Почетак ђођиунођ ројсџива. Изабрани чланци 2013–2015*, Београд 2016. (осврт) / 444
- култ**
 - Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57
- култура / културологија**
 - Ахен: средиште Европе у 9. веку / 433
 - Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57
 - војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
 - Европа: поглед на Балкан / 191
 - културна дипломатија / 461
 - културни идентитет / 396
 - културни империјализам: улога медија / 258
 - мађарска културна достигнућа између два светска рата: српска запажања / 310
 - Миша Ђурковић: *Слика, звук и моћ: ољеди из ђођ-ђођиџике* (приказ) / 84
 - Ратко Р. Божовић: *Изазови кулџуре*, Нови Сад 2010 (приказ) / 104
 - Србија: православна култура у секуларној држави / 380
 - Српски културни клуб: однос према структури становништва Војводине / 29
 - Триво Инђић: *Технолођија и кулџурни иденџиџиџеџи* (приказ) / 82
- културна дипломатија**
 - културна дипломатија / 461
- културна екологија**
 - друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74
- културни идентитет**
 - војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
 - етнокултурни идентитет Словака у Србији: наивно сликарство: Ковачица / 139
 - Религијско образовање и културни идентитет / 55
 - Триво Инђић, *Технолођија и кулџурни иденџиџиџеџи* (приказ) / 82
- културни империјализам**
 - културни империјализам: улога медија / 258
- Lampe, Klaus von:** *Organized Crime – Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures and Extra-Legal Governance*, Los Angeles 2016. (осврт) / 471
- Le Goff, Jacques**
 - *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?*, Zagreb 2015. (осврт) / 443
- L'Europe est morte à Pristina. Guerre au Kosovo (printemps – été 1999)**, аутор: Hogard, Jacques (приказ) / 263
- лексикографија**
 - Лексикон словачких војвођанских универзитетских педагога и научника: анализа / 101

- лексикографија: трибина о актуелним питањима / 337
- *Српски биографски речник*: шести том / 386
- Lexikón slovenských vojvodinských vysokoškolských učiteľov a vedcov**, Ján Marko, 2009 / 101
- Леонтјев, Константин Николајевич**, биографија / 79
- леталитет**
 - куга у Срему 1795–1796. / 346
- ликовна уметност**
 - Словаци у Србији: етнокултурни идентитет: наивно сликарство: Ковачица / 139
- лингвистика**
 - Срби у Љубљани: језик и укључивање досељеника / 138
 - стандардни језик, дестандардизација језика, лингвистички плурализам / 146
- Лисабон** / 92
- Лисабонски уговор** / 92, 158
- литургијско певање** / 432
- Лихновски, Карл Макс**, кнез: мемоар / 327
- лична имена**
 - националне мањине: лична имена и признавање / 315
- ловни туризам**
 - етички аспекти ловног туризма Србије / 214
- логори (сабирни)**
 - аустроугарски логори: Први светски рат / 254
- локална заједница**
 - локална заједница: рекреативни спорт / 260
- локална самоуправа**
 - лидерство: јединице локалне самоуправе / 453
 - локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368
- Лончарић, Јован**
 - Јован Лончарић: „Српско-бугарско економско зближење”, 1911, 61, 454–460 / 64
 - Лончарић, Јован (1882–1916) / 65
- Lübbe, Hermann**
 - *Zivilisationsdynamik*: Ernüchterter Fortschritt politisch und kulturell, Basel 2014. / 442
- Лукић Владиславић Рагузински, Сава**
 - видети: Владиславић, Сава
- Луначарски, Анатолиј Васиљевич**, биографија / 79
- Љотић, Димитрије** / 56
- Љубљана** / 138
- људска права**
 - дневне новине у Србији: људска права: анализа садржаја / 114
 - Европски суд за људска права / 88
 - одговорност државе за штету: неоснована/о осуда и лишење слободе / 224
 - особе с инвалидитетом / 458
 - право на достојанствено родитељство / 279
 - редифинисање појма људских права / 211
- људски ресурси**
 - економика образовања / 416
 - миграције Србија–Мађарска: утицај на људске ресурсе Војводине / 286
 - Србија: унапређење људских ресурса / 293
 - тема броја 148 (3/2014): „Људски ресурси и регионални развој”
- магистарске тезе**
 - Лексикон словачких војвођанских универзитетских педагога и научника: анализа / 101
- Мађари**
 - војвођански Немци / 140
 - Мађари у очима Срба између два светска рата / 47
 - мађарска културна достигнућа између два светска рата – српска запажања / 310
 - мађарска национална мањина: културна политика и културни идентитет / 428
- Мађарска**
 - Грађански законик Мађарске / 94, 262

- Мађари у очима Срба између два светска рата / 47
- мађарска културна достигнућа између два светска рата – српска запажања / 310
- Мађарска: гинеколошки прегледи женске популације: национални програм / 37
- миграције Србија–Мађарска: утицај на људске ресурсе Војводине / 286
- Мађарска револуција 1848–1849.**
 - Мађарска револуција 1848/49. и Српска Војводина / 145
- Мађарски грађански законик** / 94, 262
- Мајсторовић, Небојша**
 - Н. Мајсторовић *Коруџија: узроци, експанзија и иншертвенција* (приказ) / 160
- Македонија**
 - актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - геостратешки и геополитички положај Македоније: мигрантска криза / 404
- Макијавели, Николо** / 387
- макроекономика**
 - Вујачић, Иван: *Кејнс ѝроџив класика: Формална анализа и ѝоређење*. (осврт) / 131
 - *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66
 - Србија и геоекономска глобализација / 48
- Максимовић, Јован:** *Срем у време куће*, Ириг 2015. (приказ) / 476
- манастир**
 - Велика Лавра Светог Атанасија и Стефан Лазаревић / 382
 - Хиландарски и Студенички типик Светог Саве / 344
- манифестације**
 - међуетнички фестивали / 136
 - Сабор трубача у Гучи / 142
 - Сабор трубача у Гучи: социодемографски профил и мотив долазка посетилаца / 217

- Маријци (народ)** / 50
- Marko, Ján, Lexikón slovenských vojvodinských vysokoškolských učiteľov a vedcov** / 101
- Марковић Новаков, Александра:** *Православна српска богословија у Призрену 1871–1890.* (приказ) / 132
- Марковљеви ланци** / 390
- Мастрихт** / 92
- материјална култура**
 - Александар Билимовић „Боготражитељи, Евроазијци и материјална култура” / 76
- материнство**
 - Биомедицински потпомогнуто оплођење: право Србије и Европе / 38
- Матица српска**
 - Библиографија радова ЗМСДН: 1950–2010: Љиљана Клевернић, Ката Мирић, Олга Рудолф / 52
 - некролог: академик Чedomир Попов / 149
 - пресељење Матице српске: Пешта – Нови Сад / 441
 - *Српски биографски речник*: том 6 / 386
 - *Тако, а не иначе: Стомеџица о 150-годишњици пресељења Матице српске из Пешће у Нови Сад*, Нови Сад 2016. (осврт) / 441
 - Упитни лист Матице српске / 144
 - цитирање у *Зборнику* у 2010. години – прилог заснивању наукометрије у Србији / 102
- медији / медијски системи**
 - британски медији: слике источно-европских револуција / 115
 - естетика медија / 110
 - Кабловски дистрибутивни систем у Србији: пословање / 59
 - однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система: новинарска етика / 72
 - Петер Слотердајк и филозофија медија / 53
 - проблеми медијског власништва: Србија / 429

- улога медија у реализацији пројекта културног империјализма / 258
 - утицај телевизије на децу и адолесценте / 462
- медицина**
- биомедицински потпомогнута оплодња / 300
 - биомедицински потпомогнуто оплођење: право Србије и Европе / 38
 - Куга у Срему 1795–1796. / 346
 - Мађарска: гинеколошки прегледи женске популације: национални програм / 37
 - медицинска терминологија: *Српски архив за целокујно лекарство* / 179
- медицинска терминологија**
- медицинска терминологија: *Српски архив за целокујно лекарство* / 179
- међународна сарадња**
- повезивање и сарадња са Србијом: српска дијаспора у Канади и САД / 40
 - резерват биосфере „Мура–Драва–Дунав” / 257
- међународне миграције** / 269, 404
- међународне организације**
- ширење генетски модификоване хране / 122
- Међународни суд правде**
- временска надлежност међународних судова и арбитража / 88
 - дипломатска заштита у међународном праву и Уједињене нације / 225
- међународни уговори**
- Уговор из Мастрихта, Уговор из Амстердама, Лисабонски уговор / 92
- међународно право**
- двоструки стандард: Запад и Русија / 415
 - дипломатска заштита у међународном праву и Уједињене нације / 225
 - потреба редефинисања појма људских права / 211
 - признање држава у међународном праву: случај Косова и Метохије / 347
 - Србија: захтеви за признавање Косова / 317
- међунационални односи**
- војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
 - војвођански Немци / 140
 - Мађари у очима Срба између два светска рата 47
 - међуетнички фестивали / 136
- међуратни период** (између два светска рата)
- Мађари у очима Срба између два светска рата 47
- мемоари**
- мемоар кнеза Лихновског / 327
 - *Успомене*, Ђорђе Стратимировић. Приредио Жарко Димић (приказ) / 231
 - Dragoljub Mićunović, *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu*, Beograd 2014. (осврт) / 406
- Менделејев, Дмитриј Иванович**, биографија / 79
- метapolитика**
- Хајдегерове метapolитике / 412
- Мештровић, Иван**, Видовдански храм / 326
- мигранти**
- Македонија: геостратешки и геополитички положај: мигрантска криза / 404
 - појава импровизованих мигрантских насеља у Србији / 143
- миграције (емиграција, имиграција)**
- активно старење: животни стил на хрватским острвима / 298
 - Београдски регион: типови популационе динамике насеља / 274
 - Вршачке планине: становништво / 34
 - демографске карактеристике војвођанских насеља – Гравитациона зона Београда / 24

- демографске карактеристике Словенаца у Војводини / 273
 - дневне миграције: Војводина / 11
 - досељавање у приградска насеља: Темерин / 10
 - емиграционе зоне Србије / 269
 - жена и присилне миграције у Србији / 270
 - Зипфов закон и градови у Србији / 13
 - Источна Херцеговина: демографски развој / 299
 - мигрантска криза / 404
 - мигрантска насеља у Србији / 143
 - миграције Србија–Мађарска: утицај на људске ресурсе Војводине / 286
 - намерни прекид трудноће: утицај на природно кретање становништва / 36
 - повезаност миграција и дневних миграција / 170
 - повезивање и сарадња са Србијом: новија српска дијаспора у Канади и САД / 40
 - промена броја становника Шајкашке: 1869–2002. / 26
 - Република Српска / 307
 - Република Српска: природно кретање становништва / 31
 - Срби у Љубљани: језик и укључивање досељеника / 138
 - Сремски округ: миграционе компоненте и демографски раст / 14
 - Тимочка крајина: демографски развој: карактеристике и проблеми / 35
- Миланковић, Милутин** / 148
- Милачић, Владимир Р., *Нова мейшафизика инжењерства***, Београд 2013. (приказ) / 246
- Милић, Владимир, *Основе мейодологије искуственог истраживања у друштвеним наукама***, Београд 2011. (приказ) / 103
- Милојковић, Радивој, *Нацрт Устава 1867.*** / 120
- Minić, Nenad**
- *Ordo mundi: misterija novog svetskog poretka & Srbija: jedna priča*, Bačka Palanka 2009. / 470
- Мит о изабраности** – Ентони Смит / 147
- митологија**
- средњи век: Србија / 330
- Mitrović, Dušanka, Trogrlić Aleksandra:**
Psihologija polnih razlika i sličnosti, Beograd 2014. (приказ) / 340
- Mićunović, Dragoljub: *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu***, Beograd 2014. (осврт) / 406
- Михаиловић, Константин** / 387
- Млада Босна** / 326
- Могорић, српско село у Лици** / 322
- Моџорић (Лука).** Зорица Корица Аћимовић, Д. Б. Радаковић, Нови Сад 2013. (приказ) / 322
- модернизам**
- идентитет / 396
- модернизација**
- друштвена криза у Русији: начин превазилажења: системска модернизација / 60
- монетарни систем**
- апресација јуана: економија: Кина / 157
- дивергентна монетарна политика / 451
- Еврозона: криза / 159
- Еврозона: монетарна криза: економска криза / 158
- камате / 162
- Морис Але: реформа међународног монетарног система / 69
- новчана реформа у Русији 1922–1924. / 156
- трговина племенитим металима: историографија / 175

морал
- јуснатурализам и правни позитивизам: америчка јуриспруденција / 212
- морална (неимовинска) штета / 362
- моралност: млади: васпитање: поуке – Кина, САД / 437

Мордвини, народ / 50

морталитет

- Војводина: диференцијални морталитет / 676
- Источно Сарајево: промене природног кретања становништва / 305
- Република Српска: Промене у природном кретању становништва / 31
- смртност становништва Централне Србије и Војводине: разлике / 32

музеј

- музеји и галерије: едукативни програми и ресурси / 463

музичка култура – музичка уметност

- класична музика у новом миленијуму: повратак филантропије / 261
- наставници музике: српске православне богословске школе / 345
- поетика литургијског певања / 432
- Сабор трубача у Гучи / 142
- црквено појање / 345

мултикултурализам

- мултикултурализам Војводине / 30
- мултикултурализам / 135
- међуетнички фестивали / 136
- војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
- идентитет и мултикултуралност: тема броја 139 (2/2012).

мултимедији

- високошколско биохемијско обрађивање: примена мултимедија / 75

Мура–Драва–Дунав, резерват биосфере / 257**награда**

- Жан Марсел Тирол / 319
- Нобелова награда / 319

наивно сликарство

- етнокултурни идентитет Словака у Србији: наивно сликарство: Ковачица / 139

Народна женска задруга, Дубровник / 185**Народна радикална странка / 63****Народна скупштина**

- Избори за Велику народну скупштину 1888. / 439
- однос посланика и политичких странака / 91

Народни њуј. Одабрани сјиси, Милан Гавриловић, Нови Сад 2015. (осврт) / 350**народно градитељство**

- Повлен: сеоска кућа / 198

народно представништво

- Избори за Велику народну скупштину 1888. / 439
- однос посланика и политичких странака / 91
- Устав Краљевине Србије из 1901. / 213

Наручена истина – куйљена правда – Колонијализам Европске уније, Хофбауер, Ханес, Београд 2012. (приказ) / 199**насеља**

- Београдски регион: типови популационе динамике насеља / 274
- гравитациона зона Београда: демографске карактеристике војвођанских насеља / 24
- досељавање у приградска насеља: Темерин / 10
- појава импровизованих мигрантских насеља у Србији / 143

насиље

- превенција насиља на спортским приредбама / 241

наталитет

- Војводина / 1
- Источно Сарајево: природно кретање становништва / 305
- Република Српска: демографски развој и мере популационе политике / 3
- Република Српска: природно кретање становништва / 31
- Финска: пронаталитетна политика / 5

НАТО

- Јован Пејин: *Обнављање идеје „крвавог” сулџана Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресији на Србију* (приказ) / 85
- НАТО агресија (приказ књиге Данила Зола: *Ко каже хуманоси...* / 172

наука

- генетички идеализам, однос научне теорије и инспиришуће идеје / 193
- *Геойоника*: византијска енциклопедија о пољопривреди / 454
- Лексикон словачких војвођанских универзитетских научника: анализа / 101
- Љубица Отић, *Михајло И. Пуџин / Michael I. Pupin* (приказ) / 232
- међународни научни скуп: „Стваралаштво Милутина Миланковића” (приказ зборника) / 148
- Милан Брдар, *Наука и истина – зајосијављене ѿерсијекѿиве филозофије науке*, Крагујевац 2014. (осврт) / 338
- *Образовање, наука и ѿпроизводња хране*, Васкрсија Јањић (приказ) / 249
- пољопривредна газдинства у Војводини: органска производња / 58
- Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448

Наука и истина – зајосијављене ѿерсијекѿиве филозофије науке, Милан Брдар (осврт) / 338

наукометрија

- цитирање у *Зборнику Маѿице срѿске за друшѿивене науке* / 102

научни скуп

- научни скуп „Даровитост и моралност”, Вршац 2011. (осврт) / 80
- научни скуп „Стваралаштво Милутина Миланковића” (приказ зборника) / 148
- *Три века Карловачке мѿѿройолије 1713–2013*. (зборник) / 374

научноистраживачке организације

- научноистраживачке организације у Србији: одговорно пословање / 127

нафтовод

- Паневропски нафтовод (Србија и геоекономска глобализација) / 48

нација

- Ентони Смит: о односу националног идентитета и мита о изабраности / 147
- глобализацијски изазов демократији / 365

национализам

- Ентони Смит: о односу националног идентитета и мита о изабраности / 147
- језик у служби цивилног друштва / 98

националне мањине

- Војводина: мултикултуралност: ставови наставника / 397
- војвођански Мађари: културна политика и културни идентитет / 428
- војвођански Немци / 140
- Зорка Корица Аћимовић и Даворка Б. Радаковић: *Моѿорић (Лица)* (приказ) / 322
- мађарска културна достигнућа између два светска рата: српска запажања / 310
- националне мањине: лична имена и признавање / 315
- Срби у Хрватској: нестајање / 287
- становништво Србије: просторни размештај и етничка хомогенизација / 100

национални идентитет

- друштвена криза у Русији: начин превазилажења: системска модернизација / 60
- Ентони Смит: о односу националног идентитета и мита о изабраности / 147
- Срби у Црној Гори: раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236

- Српска идеја у доба збркане историјске свести / 67
- улога Унеска / 459
- национални програми**
 - Мађарска: гинеколошки прегледи женске популације / 37
- националност**
 - бивша Југославија: етнички мешани бракови: 1970–2005 / 23
 - Војводина: демографски развитаk националних мањина / 30
 - војвођански Немци / 140
 - етнички идентитет: политички пројект: регион Поволшког федералног дистрикта / 50
 - Мађари у очима Срба између два светска рата / 47
 - међуетнички фестивали / 136
 - националне мањине: лична имена и признавање / 315
 - Пчињски округ: Демографски развитаk: контроверзе / 28
- националне мањине**
 - Војводина: мултикултурализам и демографски развитаk / 30
- Недић, Јован М.**, *Болман је био Болман*, Болман 2012. (осврт) / 352
- Независна Држава Хрватска**
 - Александар Корб, докторска дисертација / 164
 - Цавтат у НДХ / 185
- незапосленост**
 - Банат: незапосленост: проблем депопулације пограничних општина / 25
 - деиндустријализација и радничка класа / 450
 - Србија и геоекономска глобализација / 48
 - Šuković, Danilo: *Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Beograd 2013. (приказ) / 266
- Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Šuković, Danilo, Beograd 2013. (приказ) / 266
- Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, A. Zaharijević (приказ) / 229
- некролог**
 - Абалкин, Леонид Иванович / 118
 - Александар Вуксановић / 445
 - Јован С. Радојчић / 205
 - Олег Тимофејевић Богомолов / 375
 - Панајотис Г. Харитос / 354
 - Тадеуш Ковалик / 188
 - Чедомир Попов / 149
- Немачка**
 - Александар Корб, докторска дисертација, Хумболтов универзитет / 164
 - војвођански Немци / 140
 - Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München 2010. (осврт) / 320
 - Klaus Thörner, *Der ganze Südosten ist unser Hinterland* (осврт) / 405
- Немци**
 - војвођански Немци / 140
- неолиберализам**
 - *Демократија на заласку – ауторитарно-иоидалијарна иијања*, Зоран Видојевић / 80
- неомарксизам**
 - правац урбане социологије / 334
- неомедијевализам**
 - неомедијевализам у савременој друштвеној теорији / 177
- Николић, Андра**, *Економско сћање Србије у XIV веку*, Београд 2012. (приказ) / 203
- Николић, Марко**, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012. / 202
- Ниш**
 - сефардска заједница / 467
- Нобелова награда**
 - Жан Марсел Тирол / 319
 - Морис Але / 69
- Нова мейафизика инжењерсйва**, Владимир Р. Милачић, Београд 2013. (приказ) / 246

Нови европски реџионализам и реџионално управљање у Србији: Вујошевић, Миодраг; Зековић, Славка; Маричић, Тамара (приказ) / 173

Нови Сад

- Нови Сад: приватни вртићи: остваривање пронаталне функције / 44

новинарска етика

- однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система: новинарска етика / 72

новинарство

- Јован Храниловић и новосадска секција Југословенског новинарског удружења / 259

новчани систем → видети: монетарни систем

Нолте, Ернст, филозоф и историчар

- интервју / 403
- *Фашизам у својој епохи*, књига / 403

Његован, Драго; Ратковић Његован, Биљана

- *Слобода шћамље у Српској Војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. / 407, 424

Њујорк тајмс / 468

обавештајна служба

- обавештајна моћ државе / 195
- однос безбедносно-обавештајних служби и медијских система / 72

Обнављање идеје „крвавог” сулџана Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресије на Србију – аутор Јован Пејин (приказ) / 85

образовање

- високошколско биохемијско образовање – примена мултимедија / 75
- Војводина: мултикултуралност: ставови наставника / 397
- економика образовања: стара и нова питања / 416
- законска обавеза издржавања пунолетног детета на школовању: српско право / 301

- јестаственица: Србија: 1844 – крај 19. века / 435

- концепт хумане школе у контексту савременог друштва / 169

- кооперативна настава / 168

- Косово и Метохија: образовање женске деце до Првог светског рата / 336

- критички конструктивизам: образовање, настава, наставник / 167

- Марковић Новаков, Александра: *Православна српска боџословија у Призрену 1871–1890*. (приказ) / 132

- моралност: млади: поуке – Кина, САД / 437

- музеји и галерије: едукативни програми и ресурси / 463

- *Образовање, наука и производња хране*, аутор: Васкрсија Јањић (приказ) / 249

- образовање: увећање иновационог потенцијала транзиционе економије / 152

- осврт на зборник *Криза и развој*: Институт друштвених наука, Београд 2010 / 66

- оцењивање из перспективе ученика / 62

- пољопривредна газдинства у Војводини: знање као чинилац унапређења органске производње / 58

- проблематика образовања / 316

- религијско образовање и културни идентитет / 55

- Србија и геоекономска глобализација / 48

- Србија: енглески језик: језик струке у средњим стручним школама / 369

- Србија: институционално образовање женске деце (почеци) / 420

- Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448

- српска гимназија „Дом науке”, Солун / 378
- српске основне православне вероисповедне школе у Румунији: образовни кадар / 126
- *Стручне школе у Белој Цркви између два светска рата /1919–1941/*, Бела Црква 2016. (осврт) / 475
- Терексентмиклош, Мађарска / 7
- улога знања и промена савременог друштва / 227
- универзитетски каријерни центри: стратегија образовања и запошљавања / 436
- Образовање, наука и производња хране**, аутор: Јањић, Васкрсије (приказ), Бања Лука 2013. / 249
- Огледало владара: Констанијин Михаиловић и Макијавели**, аутор: Александар Гајић, Београд 2014. (осврт) / 387
- одбрана**
 - војска: условљеност технолошким захтевима / 359
- одрживи развој**
 - друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74
 - сепарирање, балирање и прерада отпада / 73
- онкологија**
 - Мађарска: гинеколошки прегледи женске популације: националног програма / 37
- онтологија**
 - Хајдегер и Хегел / 356
- оплодња**
 - српско и европско право / 300
- општина**
 - унапређење пословног окружења општина у Србији / 238
- Organized Crime – Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures and Extra-Legal Governance**, аутор: Klaus von Lampe, Los Angeles 2016. (приказ) / 471
- организовани криминал видети: криминал**
- органска пољопривредна производња**
 - пољопривредна газдинства у Војводини: унапређења органске производње / 58
- Ordo mundi: misterija novog svetskog porетка & Srbija: jedna priča**, Nenad Minić, Bačka Palanka 2009. / 470
- оригенизам**
 - Свети Максим Исповедник, критика / 176
 - теолошке основе аскетске традиције Евагрија Понтијског / 314
- осврти на књиге**
 - Александар Гајић: *Огледало владара: Констанијин Михаиловић и Макијавели*, Београд 2014. / 387
 - Благоје Симов Бабић: *Доживљаји једног Динарца*, Београд 2012. / 201
 - Бранко Вукелић: *Писма из Јајана*, Нови Сад 2014. / 373
 - Гојко Грђић: *Усјон и њад Титове Јужославије: Полијекономски биланс*, Београд 2015. / 353
 - Драго Његован, Биљана Ратковић Његован: *Слобода шћамје у Српској војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. / 424
 - Душан Берић: *Државно право краљевине Угарске: љрекиди и конитинуитет*, Косовска Митровица 2013. / 264
 - Илија Мисаиловић: *Кремна: село на љују Ужице – Вишеград*. Ужице 2015. / 351
 - Јован М. Неђић: *Болман је био Болман*, Болман 2012. / 352
 - Мари-Жанин Чалић: *Историја Јужославије у 20. веку*, Београд 2013. / 423
 - Милан Брдар: *Наука и истина – зајосјављене љерсејктивне филозофије науке*, Крагујевац 2014. / 338
 - Милан Гавриловић: *Народни љуј*. *Одабрани сјиси*, Нови Сад 2015. / 350

- Милош Ковић: *Срби 1903–1914: Историја идеја*, Београд 2015. / 422
- *Основе методологије искуственог исцртавања у друштвеним наукама*, Београд 2011. / 199
- Раде Вучићевић: *Библиотекарство западне Србије: од 1835–2000. године*, Ужице 2013. / 265
- Ребека Вест: *Значење издаје*, Београд 2013. / 243
- *Светска финансијска криза – изазови и стварност* / 117
- Тако, а не иначе: *Споменица о 150-годишњици пресељења Маџице српске из Пеције у Нови Сад*. / 441
- Ханес Хофбауер: *Наручена истина – кувана правда – Колонијализам Европске уније*, Београд 2012. / 199
- Часлав Кузмановић: *Економија за почетнике 3: Почетак постојећег света. Изабрани чланци 2013–2015*, Београд 2016. / 444
- Часлав Оцић: *Структурна анализа југословенске привреде: 1952–1962–1968*, Београд 2013. / 244
- Урош Шуваковић: *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Косовска Митровица 2014. / 372
- Dragoljub Mićunović: *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu*, Beograd 2014. / 406
- Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München 2010. / 320
- Hermann Lübbe: *Zivilisationsdynamik: Ernüchterter Fortschritt politisch und kulturell*, Basel 2014. / 442
- Hogard, Jacques: *L'Europe est morte à Pristina. Guerre au Kosovo (printemps – été 1999)* / 263

- Le Goff, Jacques, *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?*, Zagreb 2015. / 443
- Nenad Minić: *Ordo mundi: misterija novog svetskog poretka & Srbija: jedna priča*, Bačka Palanka 2009. / 470
- Péan, Piere: *Kosovo. Une guerre "juste" pour un Etat mafieux*, Paris 2013. / 200

осигурање

- начин пословања агенција за осигурање и финансирање извоза / 61

Османско царство

- трговина племенитим металима / 175
- институције апелације: правни систем: Османско царство / 392

Основе методологије искуственог исцртавања у друштвеним наукама

Владимир Милић, Београд 2011. (приказ) / 103

основна школа

- кооперативна настава / 168
- оцењивање из перспективе ученика / 62
- Србија: јестаственица / 435

острва

- хрватска острва: активно старење: животни стил / 298

Отић, Љубица, Михајло И. Пућин / Michael I. Pupin (приказ) / 232

отпад

- сепарирање, балирање и прерада отпада / 73

Оцић, Часлав

- *Ка обали љови: стварноголошка размајрања*, Београд 2015. (приказ) / 341
- *Помаци, учешћа, учинци: Привреда Југославије, република и Украјина 1952–1990*, Београд 2013. (приказ) / 324
- *Регионалистичка деконструкција Србије* (приказ) / 186
- *Структурна анализа југословенске привреде: 1952–1962–1968*, Београд 2013. (осврт) / 244

- уредник зборника *Сиваралациво Милутина Миланковића* / 148

очинство

- Србија и Европа: биомедицински потпомогнуто оплођење у праву: породичноправни аспект / 38

Паневропски нафтовод / 48

Réan, Pierre

- *Kosovo. Une guerre "juste" pour un Etat mafieux*, Fayard, Paris 2013 (приказ) / 200

педагогија

- афективно везивање делинквентних адолесцената / 222
- Војводина: мултикултуралност: ставови наставника / 397
- избор концепта усвојења: заштите права детета: сазнање о пореклу / 223
- јестаственица: Србија: 1844–крај 19. века / 435
- Косово и Метохија: образовање женске деце до Првог светског рата / 336
- Лексикон словачких војвођанских универзитетских педагога: анализа / 101
- музеји и галерије: едукативни програми и ресурси / 463
- наставници музике – српске православне богословске школе између два рата / 345
- однос особина личности и појма о себи код ученика средње школе / 216
- развој педагошке културе родитеља / 181
- родитељско улагање из перспективе детета / 215
- Румунија: српске основне православне вероисповедне школе / 126
- Србија: енглески језик: језик струке у средњим стручним школама / 369
- Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448

- српска гимназија „Дом науке”, Солун / 378

- телевизија; утицај на децу и адолесценте / 462

- универзитетски каријерни центри / 436

Пејин, Јован

- *Обнављање идеје „крвавог” султана Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресије на Србију* (приказ) / 85

пензијски систем (пензија)

- социјална пензија/повећана социјална помоћ / 71
- старост и сиромаштво: Србија / 15

пензионисање

- активно старење: животни стил на хрватским острвима / 298

периодика

- Драго Његован и Биљана Ратковић Његован, *Слобода штиамје у Српској Војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. (приказ, осврт) / 407, 424
- Јован Храниловић и новосадска секција Југословенског новинарског удружења / 259
- лист *Дубровник* / 185
- лист *Застава*: писање о атентату на Франца Фердинанда / 398
- *Њујорк тајмс* / 468
- рангирање часописа: научна истраживања / 400
- Србија: људска права у дневним новинама / 114
- српска писана реч у Првом светском рату / 399
- *Српски архив за целокупно лекарство*: медицинска терминологија / 179
- Стеван Бугарски, *Српска периодица на јилу данашње Румуније: Преглед и библиографија* (приказ) / 321
- цитирање: ЗМСДН (2010. г.): прилог заснивању наукометрије у Србији / 102

- *h*-индекс / 400
- *International Journal of Advanced Computer Technology* / 402
- Петар II Карађорђевић**, краљ / 185
- Пештер** / 137
- писаћа машина**
 - српска ћирилична тастатура / 390
- Писма из Јајана**, Бранко Вукелић, Нови Сад 2014. (осврт) / 373
- планине**
 - Вршачке планине: становништво / 34
 - Повлен: вајати / 465
 - Повлен: летњи станови сточара / 333
 - Повлен: сеоска кућа / 198
- планирање породице**
 - Република Српска: демографски развој и мере популационе политике / 3
- племенити метали**
 - трговина племенитим металима / 175
- плес – игра**
 - Банат: плес у свадбеном ритуалу Срба / 141
 - плес: уметнички, психолошки и психотерапијски аспекти / 419
- повеље**
 - деспот Стефан Лазаревић и Манастир Велика Лавра Светог Атанасија / 382
- Повлен**, планина
 - Повлен: вајати / 465
 - Повлен: летњи станови сточара / 333
 - Повлен: сеоска кућа / 198
- Поволжје**
 - етнички идентитет: региони Поволшког федералног дистрикта / 50
- пограничне општине**
 - Банат: незапосленост: проблем депопулације пограничних општина / 25
 - Банат: промене броја становника: пограничне општине 27

покрет

- Југословенски народни покрет „Збор” и српско православље / 56

Poletan Goran, Urszula Kotnowska: *Polska masakra / Poljski masakr / The Polish Masacre*, Novi Sad 2012. (приказ) / 248

политика

- вода у политици Србије и ЕУ / 192
- Хобс: наука о политици / 447
- Dragoljub Mićunović, *Život u nevremenu II – U političkom vrtlogu*, Beograd 2014. (осврт) / 406

политичка екологија

- друштвеногеографска перспектива проучавања животне средине / 74

политичка економија

- Тадеуш Ковалик, некролог / 188

политичке реформе

- Нацрт Устава Радивоја Милојковића из 1867. / 120

политичке странке

- однос посланика и политичких странака / 91

политички пројекти

- етнички идентитет: региони Поволшког федералног дистрикта / 50
- Нацрт Устава Радивоја Милојковића из 1867. / 120
- правно-политичка теорија Слободана Јовановића – држава, власт, право / 99

политички систем

- Војводина и Устав из 1974. / 381
- Избори за Велику народну скупштину 1888. / 439

полиција

- спортске приредбе: превенција насиља / 241

полна питања

- Dušana Mitrović, Aleksandra Trogrlić: *Psihologija polnih razlika i sličnosti*, Beograd 2014. (приказ) / 340

Polska masakra / Poljski masakr / The Polish Masacre, Poletan Goran, Urszula

Kotnowska, Novi Sad 2012. (приказ)
/ 248

пољопривреда

- агроиндустријски комплекси: инвестиције / 184
- Војводина: пољопривредна газдинства: унапређења органске производње / 58
- *Геойоника*: византијска енциклопедија о пољопривреди / 454
- промене у друштвеној структури и улога сељаштва / 237
- руска аграрна политика / 154
- Србија: организациона култура: индустрија и пољопривреда / 449
- *Управљање аграром Србије у транзицији*, Зоран Симоновић, Београд 2014. (приказ) / 339
- ширење генетски модификоване хране: међународне организације / 122

пољопривредна газдинства

- Војводина: пољопривредна газдинства: унапређења органске производње / 58
- генетски модификована храна / 122

Пољска

- Тадеуш Ковалик, некролог / 188
- *Polska masakra*: Poletan Goran (приказ) / 248

Помаци, учешћа, учинци: Привреда Јужославије, република и покрајина 1952–1990, Часлав Оцић, Београд 2013 (приказ) / 324

попис становништва

- Војводина: популациони трендови: попис 2011. / 277
- емиграционе зоне Србије: резултати пописа: 2011. / 269
- инвалидност и пописи становништва / 275
- Србија: ванбрачне заједнице: попис 2011. / 272
- Србија: етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу / 271

поплава

- страх и поплаве у Србији: спремност на реаговање / 417

Попов, Чедомир, некролог / 149

популациона политика

- Београд / 2
- Београдски регион: типови популационе динамике насеља / 274
- Војводина / 1
- предшколске установе у Војводини: релевантне за популациону политику / 43
- Република Српска / 3, 6, 290
- Србија: однос броја пензионера и запослених: демографско старење / 16
- Србија: популациона политика / 283
- Србија: просторна концентрација становништва 1981–2011: Хуверов индекс / 276
- Србија: старост и сиромаштво / 15
- Финска / 5
- Централна Србија / 2

порези

- Војводина и порези 1925. / 208

породица

- Војводина: друштвени и породични живот Срба: Упитни лист Матице српске / 144
- Војводина: ставови становника о начинима запошљавања и вредностима у друштву / 370
- избор концепта усвојења: заштите права детета: сазнање о пореклу / 223
- мотивација студенткиња за родитељство / 383
- Нови Сад: приватни вртићи: пронастална функција / 44
- особе с ометеношћу / 371
- правни систем Србије и Европе: биомедицински потпомогнута оплодња / 38
- право на достојанствено родитељство / 279
- предшколске установе / 43

- развој педагошке културе родитеља / 181
- Република Српска: вишечлане породице: положај и потребе деце / 9
- родитељство, број деце, транзиција / 8
- телевизија: утицај на децу и адолесценте / 462
- Терексентмиклош, Мађарска / 7
- породична газдинства**
 - социјална виталност у истраживању руралног развоја / 196
- породично право**
 - избор концепта усвојења: заштите права детета: сазнање о пореклу / 223
 - правни систем Србије и Европе: биомедицински потпомогнута оплодња / 38
 - право на достојанствено родитељство / 279
- Португалија**
 - Еврозона: монетарна и економска криза / 158
- пословна култура**
 - сличности и разлике: Кина и Србија / 309
- Пословно банкарство у Србији 1921–2011**, Иле Ковачевић (приказ) / 130
- посткомунизам**
 - Румунија: демографске промене / 306
- постмодернизам**
 - идентитет / 396
- потомство**
 - број деце / 8
 - Република Српска: положај и потребе деце у вишечланим / 9
- потрошач**
 - анализа демографских карактеристика потрошача: подаци анкете о потрошњи домаћинства 46
- права детета**
 - избор концепта усвојења: заштите права детета: сазнање о пореклу / 223

Правитељствујушчи совјет / 311, 328 правна историја

- правно-политичка теорија Слободана Јовановића / 99
- српско средњовековно право / 123

правне науке – право

- Аустријски грађански законик / 95
- Грађански законик Мађарске / 94, 262
- дипломатска заштита у међународном праву и Уједињене нације / 225
- *Државно право краљевине Угарске: њрекиди и конјинунитет*, Берић, Душан, 2013. (осврт) / 264
- законска обавеза издржавања пунолетног детета / 301
- заштита права на приватност: кривични поступак / 393
- људска права: потреба редифинисања / 211
- морална (неимовинска) штета / 362
- организација претходног кривичног поступка / 89
- Османско царство: институције апелације – правни систем / 392
- правни систем Србије и Европе: биомедицински потпомогнута оплодња / 38
- правно-политичка теорија Слободана Јовановића / 99
- право и време / 87
- признање држава у међународном праву: случај Косова и Метохије / 347
- радно законодавство: радноправна заштита / 363
- савремена америчка јуриспруденција: јуснатурализам и правни позитивизам / 212
- Србија: правна заснованост аката Владе и аката располагања у систему јавног права / 124
- Србија: реформа кривичног поступка – правноисторијски поглед / 391

- српске вероисповедне школе: правни аспекти постојања и деловања / 126
- српско и европско право: потпо-
могнута оплодна / 300
- српско право: фидуцијарно обез-
беђење потраживања / 364
- српско средњовековно право / 123,
330
- судски процес (кнез Павле Кара-
ђорђевић) / 427
- правна филозофија**
 - појам закона: дело Божидача Гру-
јовића: правна филозофија / 455
- правни позитивизам**
 - јуснатурализам и правни позити-
визам у савременој америчкој
јуриспруденцији / 212
- Правни факултет – Београд**
 - библиотека Правног факултета:
књиге: дародавци / 399
- право на приватност**
 - заштита права на приватност –
кривични поступак / 393
- православље**
 - актуелни односи Римокатоличке
и Српске православне цркве 54
 - Александар Билимовић „Бого-
тражитељи, Евроазијци и ма-
теријална култура” / 76
 - Југословенски народни покрет
„Збор” и српско православље
/ 56
 - Марковић Новаков, Александра:
*Православна српска богосло-
вија у Призрену 1871–1890.*
(приказ) / 132
 - српске основне православне веро-
исповедне школе у Румунији
(1919–1948) / 126
 - српско становништво Сјенице и Пе-
штера: улога религије у иден-
титету грађана / 137
- Православна српска богословија у При-
зрену 1871–1890**, Александра Мар-
ковић Новаков (приказ) / 132
- правосуђе** → видети: **судство**

Прва демографска транзиција / 282

Први светски рат

- аустроугарски логорима у Првом
светском рату / 254
- Велики рат / 326
- духовна ситуација пред рат, књи-
жевност, филозофија / 326
- мемоар кнеза К. М. Лихновског
– Први светски рат / 327
- Милош Ковић: *Гаврило Принцип.*
Документи и сећања, 2014. /
472
- писање листа *Застава* о атентату
на Франца Фердинанда / 398
- Први светски рат и присаједињење
војвођанских области Краље-
вини Србији / 145
- српска писана реч у Првом свет-
ском рату / 399
- Станислав Краков / 440

Први српски народни одбор 1918, Ми- лан Ђуканов (приказ) / 129

Први српски устанак

- органи државе Првог српског
устанка: улога свештенства /
311, 328
- појам закона: дело Божидача Гру-
јовића: правна филозофија / 455

Прељед шаховске литературе бивше Југославије 1886–1991, аутор: Ду- шан Драјић, I–V, Београд 2010–2013. (приказ Р. Буквић) / 245

предаторски часописи / 402

Предметни регистар Зборника Матице српске за друштвене науке

- Библиографија радова ЗМСДН:
1950–2010; Предметни реги-
стар : стр. 267–299 / 51

предузећа

- генерисање вредности за заинте-
ресоване субјекте / 210
- преданост фирми / 434
- Северно Косово: финансијски ре-
сурси: доступност предузећа-
ма / 367

предшколске установе

- Војводина: предшколске устано-
ве: популациона политика / 43

- Нови Сад: приватни вртићи: про-
натална функција / 44
- облици рада у јаслицама и врти-
ћима: потребе предшколске
деце и родитеља / 42

предшколски узраст

- Војводина: предшколске устано-
ве: популациона политика / 43
- Облици рада у јаслицама и врти-
ћима: потребе предшколске
деце и родитеља / 42
- утицај телевизије на децу и адо-
лесценте / 462

прекогранична сарадња

- резерват биосфере „Мура–Драва–
Дунав”: прекогранични резер-
ват / 257

прерада отпада

- сепарирање, балирање и прерада
отпада / 73

привреда

- деиндустријализација и радничка
класа / 450
- нови образац привредног развоја
/ 166
- стране директне инвестиције: ути-
цај на реструктурирање при-
вреде / 366
- трговина племенитим металима:
историографија / 175

привредна историја

- трговина племенитим металима
/ 175
- Часлав Оцић, *Сирруктурна ана-
лиза југословенске привреде:
1952–1962–1968*, Службени
гласник, Београд 2013. (осврт)
/ 244
- Часлав Оцић, *Помази, учешћа,
учинци: Привреда Југославије,
република и покрајина 1952–
1990*, Београд 2013. (приказ) /
324

привредно-географска целина

- Вршачке планине: становништво
привредно-географске целине
/ 34

Призрен

- Марковић Новаков, Александра:
*Православна српска богосло-
вија у Призрену 1871–1890.*
(приказ) / 132

прикази књига

- Александра Марковић Новаков:
*Православна српска богосло-
вија у Призрену 1871–1890.* / 132
- Андра Николић: *Економско ста-
ње Србије у XIV веку*, Београд
2012. / 203
- Бисерка Комненић: *Вредносћ vs
профит*, Београд, 2013. / 247
- Бранислав Крстић: *Сјоменичка
бащинина – свједочансћиво и
будућносћ прощлосћии* / 83
- Васкрсија Јањић: *Образовање, нау-
ка и производња хране*, Бања
Лука 2013. / 249
- Владимир Милачић: *Нова мейа-
физика инжењерсћива*, Бео-
град 2013. / 246
- Владимир Милић: *Основе мейо-
дологије искусћивеног исћира-
живања у друщивеним нау-
кама* / 103
- Гордана Радосављевић: *Сћиручне
щколе у Белој Цркви између
два свейска раћиа (1919–1941)*,
Бела Црква 2016. / 475
- Данило Золо: *Ко каже хуманосћ...*
раћи, йраво и глобални йоредок
/ 172
- Драго Његован и Биљана Ратковић
Његован, *Слобода щћамие у
Српској Војводици 1848–
1849*, Нови Сад 2015. / 407, 424
- Ђорђе Стратимировић: *Усћомене,
прир. Жарко Димић* / 231
- Зоран Видојевић: *Демокраћиија на
заласку – аућиорисћарно-що-
щалићарна йићиања* / 81
- Зоран Д. Симоновић: *Уйрављање
аћраром Србије у щранзицији*,
Београд 2014. / 339
- Иван Вујачић: *Кејнз йроћив кла-
сика: Формална анализа и йо-
ређење* / 131

- Иле Ковачевић: *Пословно банкарство у Србији 1921–2011.* / 130
- Јован Максимовић: *Срем у време куће*, Ириг 2015. / 476
- Јован Пејин: *Обнављање идеје „крвавог” султан Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресији на Србију* / 85
- *Креативна Аустралија: њу у креативно друштво и економију*, ур.: Г. Рикаловић, Х. Микић, Београд 2013. / 250
- Љубица Отић: *Михајло И. Пуџин* / *Michael I. Pupin* / 232
- Марко Николић: *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012. / 202
- Милан Ђуканов: *Први српски народни одбор 1918.* / 129
- Милош Ковић: *Гаврило Принцип. Документи и сећања*, Нови Сад и Београд 2014. / 472
- Мирко М. Тишма: *Свештеници у Белом Брду и прикљученија*, Београд 2016. / 473
- Миша Ђурковић: *Слика, звук и моћ: ољеди из њој-полијике* / 84
- Миша Ђурковић: *Тамни коридори моћи: њујеви савремене полијике теорије*, Београд 2013. / 323
- Небојша Мајсторовић: *Корупција: узроци, експанзија и инјервенција* / 160
- Радован Поповић: *Аристократија духа – Живојојис Милана Кашанина*, Нови Сад 2016. / 474
- Ратко Р. Божовић: *Изазови културе* / 104
- Саша Кицошев, Драго Његован: *Развој ејничке и верске стуркутуре Војводине* / 51
- Срђан Шљукић и Марица Шљукић: *Земља и људи. Сељаштво и друштвена стуркутура*, Нови Сад 2012. / 204
- *Српска демографска библиографија, 1945–2012*, саставиле С. Цвркота и С. Феризовић, ур. Ч. Оцић, Београд 2013. / 267
- *Сиваралациво Милутина Миланковића*, уредник Часлав Оцић / 148
- Стеван Бугарски: *Српска ѡериодика на ѡлу данашње Румуније: Прељед и библиографија* / 321
- *Судска стоматолозија – ѡравни и медицински асјекии*, Београд – Нови Сад 2013. / 251
- Триво Инђић: *Технологија и културни идентитети* / 82
- Часлав Оцић: *Регионалистичка деконструкција Србије* / 186
- Часлав Оцић: *Ка обали ѡлови: стиратежолошка размајрања*, Београд 2015. / 341
- *Шајкашка: ѡпростор – становништво – ѡрошлоси*, група аутора, Нови Сад 2014. / 425
- Danilo Šuković: *Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Beograd 2013. / 266
- Dušanka Mitrović, Aleksandra Trogrlić: *Psihologija polnih razlika i sličnosti*, Beograd 2014. / 340
- Gregg Barak: *Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding*. Приказ: Н. Вујичић / 230
- Klaus von Lampe: *Organized Crime – Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures and Extra-Legal Governance*, Los Angeles 2016. / 471
- *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, prir. Adriana Zaharijević / 229
- *Zapadni Balkan: regionalno umetničko tržište, a ne fikcija?*, Gojko Rikalović / ur., Beograd 2012. / 218

природа

- друштвено-географска перспектива проучавања животне средине / 74
- екофеминизам: начин решавања неких еколошких питања / 284
- јестаственица: Србија: 1844–крај 19. века / 435
- резерват биосфере „Мура–Драва–Дунав” – прекогранични резерват / 257

природне науке

- јестаственица: Србија: 1844 – крај 19. века / 435

природни прираштај

- Источна Херцеговина: демографски развој / 299
- Источно Сарајево: промене природног кретања становништва / 305
- намерни прекид трудноће – утицај на природно кретање становништва / 36
- промена броја становника Шајкашке: 1869–2002. година / 26
- Пчињски округ: Демографски развој: контроверзе / 28
- Република Српска / 6
- Тимочка крајина: демографски развој: карактеристике и проблеми / 35

природни ресурси

- вода у политици Србије и ЕУ / 192

природно право

- потреба редефинисања појма људских права / 211
- правно-политичка теорија Слободана Јовановића / 99

присилне миграције

- жена и присилне миграције у Србији / 270

пројекције становништва

- Србија: старење становништва: почетак 21. века и перспективе до 2061. / 296

пронаталитетна политика

- Војводина / 1
- Нови Сад: приватни вртићи / 44

- рад у јаслицама и вртићима: потребе предшколске деце и родитеља / 42

- Република Српска / 6

- Финска / 5

просторни размештај становништва

- просторни размештај и етничка хомогенизација становништва Србије / 100
- Република Српска: просторни размештај становништва / 307

протекционизам

- глобална трговинска неравнотежа и економска криза / 106
- Морис Але – умерени протекционизам / 69

психоанализа

- односи психоаналитичких позиција / 395

психологија

- афективно везивање делинквентних адолесцената / 222
- искуство усамљености у адолесценцији / 226
- однос особина личности и појма о себи код ученика средње школе / 216
- особе с ометеношћу: интимне везе, брак, родитељство, запошљавање / 371
- плес: психолошки аспект / 419
- Dušanka Mitrović, Aleksandra Trogrlić: *Psihologija polnih razlika i sličnosti*, Beograd 2014. / 340
- *Psihologija polnih razlika i sličnosti*, Dušanka Mitrović, Aleksandra Trogrlić, Beograd 2014. / 340

психотерапија

- плес: психотерапијски аспект / 419

публицистика

- Јован Храниловић и новосадска секција Југословенског новинарског удружења / 259

Пупин Михајло

- *Михајло И. Пупин / Michael I. Pupin*, аутор: Љубица Отић (приказ) / 232

Пчињски округ

- демографски развитак: контро-верзе / 28
- Пчињски округ: етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу / 271

Радек, Карл Бернгардович, биографија / 79

радна снага

- Бугарска: регионални развој и запошљавање у туризму / 302
- деиндустријализација и радничка класа / 450
- Југоисточна Европа: демографско старење – последице на радну снагу / 297
- преданост фирми / 434
- радна снага – демографско старење / 41
- Србија: унапређење људских ресурса / 293

радничка класа

- деиндустријализација и радничка класа / 450

радно законодавство

- радно законодавство – радноправна заштита / 363

радно способно становништво

- повезаност миграција и дневних миграција / 170
- преданост фирми / 434
- радно законодавство – радноправна заштита / 363

Радочић, Јован С., некролог / 205

Радосављевић, Гордана: *Ситручне школе у Белој Цркви између два светска рата / 1919–1941/*, Бела Црква 2016. / 475

ратна одговорност

- Први светски рат – мемоар кнеза К. М. Лихновског / 327

ратна одштета

- Први светски рат – мемоар кнеза К. М. Лихновског / 327

ратни заробљеници

- српски ратни и цивилни заробљеници у аустроугарским логорима у Првом светском рату / 254

Рачић, Стефи, Дубровник / 185

Рашки округ

- Рашки округ: етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу / 271

револуција

- појам револуције / 394
- слике источноевропских револуција у британским медијима / 115

Револуција 1848–1849.

- Драго Његован и Биљана Ратковић Његован, *Слобода шћамље у Српској Војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. (приказ, осврт) / 407, 424

регионализам

- Југословенска Краљевина / 163
- *Нови европски регионализам и регионално управљање у Србији:* Вујошевић, Миодраг; Зековић, Славка; Маричић, Тамара (приказ) / 173
- Часлав Оцић: *Регионалистичка деконструкција Србије* (приказ) / 186

Регионалистичка деконструкција Србије: Часлав Оцић (приказ) / 186

регионални развој

- Бугарска: регионални развој и запошљавање у туризму / 302
- интегрални рурални развој: складнији регионални развој / 49
- тема броја 148 (3/214): „Људски ресурси и регионални развој”

региономика

- Часлав Оцић: *Регионалистичка деконструкција Србије* (приказ) / 186
- Часлав Оцић, *Помази, учешћа, учинци: Привреда Југославије, република и покрајина 1952–1990*, Београд 2013. (приказ) / 324

религија

- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54

- доношење Првог устава СПЦ 1931. / 235
- *Житије Свѣтоѣ Симеона* – питање рашчитавања једног места у житију / 360
- исламски мистицизам – суфизам, ширење ислама / 109
- Југословенски народни покрет „Збор” и српско православље / 56
- камате: хришћански и економски поглед / 162
- Марко Николић, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012. (приказ) / 202
- Александра Марковић Новаков: *Православна српска богословија у Призрену 1871–1890*. (приказ) / 132
- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328
- поштовање и употреба Богородичних икона у српској традицији / 57
- права римокатоличке верске мањине у Кнежевини Србији / 178
- православна култура у секуларној држави / 380
- религија, црква, Александар Билимовић / 76
- религијско образовање и културни идентитет / 55
- Руска православна црква и Римокатоличка црква о европским интеграцијама / 413
- руска религија: Александар Леонидович Казин / 358
- Свети Максим Исповедник / 176
- средњи век – Србија / 330
- српско становништво Сјенице и Пештера: улога религије у идентитету / 137
- теолошке основе аскетске традиције Евагрија Понтијског / 314
- Хиландарски и Студенички типик Светог Саве / 344

- развој теологије првенства. Ватикански сабори / 456

религијско образовање

- религијско образовање и културни идентитет / 55

репродуктивно здравље

- Војводина / 1
- Србија: репродуктивно здравље, Каирска конференције, 1994. / 207
- српско и европско право: потпомогнута оплодња / 300
- Финска / 1

Република Српска

- демографски изазови и просторни размештај становништва / 307
- демографски развој / 290
- демографски развој и мере популационе политике / 3
- Источна Херцеговина: демографски развој / 299
- Источно Сарајево: промене природног кретања становништва / 305
- планирање породице / 3
- популациона политика / 3
- природни прираштај / 6
- промене у природном кретању становништва / 31
- пронаталитетна политика / 9
- систем социјалне заштите: брига о старим лицима / 22

ресурси

- вода у политици Србије и ЕУ / 192

рецензије

- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2011. години / 134
- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2012. години / 190
- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2013. години / 253
- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2014. години / 343

- рецензенти рукописа у *Зборнику МС за друштвене науке* у 2015. години / 411

рециклажа

- сепарирање, балирање и прерада отпада / 73

римокатолицизам

- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
- Кнежевина Србија: римокатоличка верска мањина: права / 178
- Цавтат: Срби католици / 185

Римокатоличка црква

- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
- НДХ: улога Католичке цркве / 164
- Кнежевина Србија: права римокатоличке верске мањине / 178
- Марко Николић, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012 (приказ) / 202
- Римокатоличка црква и европске интеграције / 413

роба

- разлози за одбијање захтева за признавање жига / 221

робни жиг

- разлози за одбијање захтева за признавање жига / 221

родитељство

- мотивација студенткиња за родитељство / 383
- особе с ометеношћу / 371
- право на достојанствено родитељство / 279
- промене у мишљењу родитеља о броју деце током транзиције (1998–2009) / 8
- развој педагошке културе родитеља / 181
- родитељско улагање из перспективе детета / 215
- утицај телевизије на децу и адолесценте / 462

родна равноправност

- Београд, Војводина, Централна Србија / 2
- Србија: економска активност средовечних жена / 280
- Србија: однос полова на микрони-воу / 281
- феминизам, постфеминизам, психоанализа / 395

рударство

- трговина племенитим металима / 175

Румунија

- демографске промене – посткомунизам / 306
- српске основне православне вероисповедне школе у Румунији (1919–1948) / 126
- Стеван Бугарски: *Српска периодика на јилу данашње Румуније: Преглед и библиографија* (приказ) / 321

рурални развој

- архитектура воденица поточара / 385
- интегрални рурални развој / 49
- локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368
- модел креативне руралне индустријализације / 166
- одрживи развој: рурални туризам у ваљевским селима / 197
- рурална подручја Србије: развојне могућности / 384
- рурални развој: социјална виталност / 196

рурални туризам

- задружни домови: постсоцијализам / 464
- интегрални рурални развој: складнији регионални развој / 49
- рурални туризам у ваљевским селима у функцији одрживог развоја / 197
- рурални туризам: интегрални и одрживи развој села у Војводини / 182
- туризам – Драгачевска села / 348

Руси – руски народ

- религија, црква, Александар Билимовић / 76
- Руска религија: Александар Леонидович Казин / 358
- Руска академија наука и Варјашко питање / 361

Русија / Руска Федерација

- Абалкин, Леонид Иванович / 118
- Билимовић, Александар / 77
- двоструки стандард: Запад и Русија / 415
- друштвена криза у Русији: системска модернизација – алтернатива даљег развоја / 60
- Зверев, Арсеније Григорјевич: живот и дело / 155
- инвестициона привлачност руске економије: квалитет робе, климатске прилике / 153
- Ко је ко у расправи о (нео)евроазијству – биографије / 79
- новчана реформа 1922–1924. / 156
- региони Поволшког федералног дистрикта: етнички идентитет / 50
- религија, црква, Александар Билимовић / 76
- Руска академија наука и Варјашко питање / 361
- руска економија 151
- руска привреда у 20. веку, аграрна политика, петогодишњи планови / 154
- руска филозофија: Александар Леонидович Казин / 358
- Сава Владиславић / 121

Руска академија наука

- Руска академија наука и Варјашко питање / 361

Руска православна црква

- Руска православна црква и европске интеграције / 413

руска филозофија

- Александар Леонидович Казин / 358

Русская мысль, часопис (Праг) / 76**Сабор трубача Гуча**

- Драгачевски сабор трубача / 142
- социодемографски профил и мотив доласка посетилаца / 217

Савицки, Петар Николајевич, биографија / 79**самоубиства (суицид)**

- самоубиства старих и младих – Војводина 12
- самоубиства: Јапан / 438

Сарајевски атентат

- мемоар кнеза К. М. Лихновског – Први светски рат / 327
- Милош Ковић, *Гаврило Принцип. Документи и сећања*, Нови Сад – Београд 2014. / 472
- писање новосадског листа *Засјава* о атентату на Франца Фердинанда / 398

СББ → видети: Српске кабловске мреже свадбени ритуал

- плес у свадбеном ритуалу Срба у Банату / 141

Света Гора

- деспот Стефан Лазаревић и Манастир Велика Лавра Светог Атанасија / 382

Свети Максим Исповедник / 176**Свети Сава**

- дела Светог Саве / 344
- *Житије Светиога Симеона* – питање рашчитавања / 360

светитељи

- средњи век – Србија / 330

Светска банка

- генетски модификован храна / 122

Светска трговинска организација (СТО)

- генетски модификован храна / 122

Светјска финансијска криза – изазови и стјрајтежија, редактор О. Ковач (осврт) / 117**Светијеници у Белом Брду и ијриклуче-нија, Тишма, Мирко, Београд 2016. (приказ) / 473****свештенство**

- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328

- Тишма, Мирко: *Свещеници у Белом Брду и њихово учење*, Београд 2016. (приказ) / 473
- својина**
 - стицање својине од невластника: Европски грађански законик / 93
- секуларна држава**
 - православна култура у секуларној држави / 380
- секундарне сировине**
 - Сепарирање, балирање и прерада отпада / 73
- село**
 - *Бити социолог села: Сјоменица Ђуре Сивановића*, 2014. (приказ) / 409
 - вајати: Повлен / 465
 - Драгачево: туризам / 348
 - задружни домови: постсоцијализам / 464
 - Зорка Корица Аћимовић, Даворка Б. Радаковић: *Моћорић (Лика)*. Нови Сад 2013. (приказ) / 322
 - локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368
 - Повлен: сеоска кућа / 198
 - предшколске установе: елементи релевантни за популациону политику / 43
 - промене у друштвеној структури и улога сељаштва / 237
 - развојне могућности руралних подручја Србије / 384
 - рурални туризам у ваљевским селима / 197
 - рурални туризам: компонента интегралног и одрживог развоја села у Војводини / 182
 - сеоска насеља: квалитет живота / 255
 - Срђан Шљукић, Марица Шљукић: *Земља и људи. Сељаштво и друштвена структура*, Нови Сад 2012. (приказ) / 204
- сељаштво**
 - промене у друштвеној структури и улога сељаштва / 237
- семантика**
 - солвентност: термилошко значење у економско-финансијској сфери / 210
- Сефарди**
 - Ниш: сефардска заједница / 467
- сепесија**
 - захтеви за признавање Косова / 317
- Симоновић, Зоран Д., Управљање аграром Србије у транзицији**, Београд 2014. (приказ) / 339
- сиромаштво**
 - старење и старост – Србија / 18
 - старост и сиромаштво – Србија / 15
- Сједињене Америчке Државе**
 - апресијација јуана, економија, Кина, САД / 157
 - јуснатурализам и правни позитивизам: савремена америчка јуриспруденција / 212
 - моралност младих: Србија – поуке из Кине и САД / 437
 - повезивање и сарадња са Србијом: српска дијаспора у Канади и САД / 40
- Сјеница** / 137
- склапиније**
 - склапиније: државе? / 313
- Славонија**
 - регионални економски и развојни проблеми и перспективе / 291
- Слика, звук и моћ: огледи из њој-полиџике**, Мише Ђурковића (приказ) / 84
- сликарство**
 - Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57
 - етнокултурни идентитет Словака: наивно сликарство: Ковачица / 139
- Слобода штампе у Српској војводини 1848–1849**, Драго Његован, Биљана Ратковић Његован Нови Сад 2015. / 407, 424
- Словаци**
 - етнокултурни идентитет Словака: наивно сликарство: Ковачица / 139

- Лексикон словачких војвођанских универзитетских педагога и научника / 101
- Словени – словенски народи**
 - склавиније / 313
 - животни простор / 330
- Словенија**
 - актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - Срби у Љубљани: језик и укључивање досељеника / 138
- Словенци**
 - Војводина: демографске карактеристике Словенаца / 273
- Слотердајк, Петер** / 53
- Смит, Ентони** / 147
- Соко, београдско гимнастичко друштво** / 128
- соколска организација**
 - Љуба Јовановић – државник из Боке / 63
 - соколска организација, Цавтат / 185
- Солвентност**
 - термиолошко значење у економско-финансијској сфери / 210
- Солун**
 - српска гимназија „Дом науке“, Солун / 378
- социјализација**
 - искуство усамљености у адолесценцији / 226
- социјална виталност**
 - Социјална виталност у истраживању руралног развоја / 196
- социјална заштита / социјална политика**
 - *Криза и развој*, зборник, Београд 2010. (осврт) / 66
 - Република Српска: систем социјалне заштите: брига о старим лицима / 22
 - социјална заштита старих: европске тенденције / 21
 - социјална пензија или повећана социјална помоћ / 71
 - Србија: старење и старост / 18
 - Србија: старење становништва: правци развоја социјалне заштите / 17
 - Србија: старост и сиромаштво / 15
- социјалне мреже**
 - хомофилија у социјалним мрежама / 418
- социологија**
 - допринос Дејвида Харвија урбаној социологији / 334
- социологија села**
 - *Битији социолог села: Ћиоменица Ђуре Ћијевановића*, 2014. (приказ) / 409
 - Србија: организациона култура: индустрија и пољопривреда / 449
- Спомен жртве** / 326
- споменичка баштина**
 - *Ћиоменичка баштина – свједочанство и будућности прошлости* Бранислав Крстић (приказ) / 83
- Ћиоменичка баштина – свједочанство и будућности прошлости**, Бранислав Крстић (приказ) / 83
- спорт**
 - превенција насиља на спортским приредбама / 241
 - спортски узор ученика и ученица у основној школи / 331
 - улога локалних заједница у развоју рекреативног спорта / 260
- спортске манифестације**
 - превенција насиља на спортским приредбама / 241
- Срби**
 - Александар Корб, докторска дисертација – геноцид над Србима (В. Умељић, коментар) / 164
 - аустроугарским логорима: Први светски рат / 254
 - Богородичине иконе: српска традиција / 57
 - Војводина – српски етницитет, регион, оспоравање / 145
 - Војводина: друштвени и породични живот Срба: Упитни лист Матице српске / 144

- војвођански Немци / 140
- Мађари у очима Срба између два светска рата 47
- плес у свадбеном ритуалу Срба у Банату / 141
- порекло Божићних обичаја код Срба / 256
- *Срби 1903–1914: Историја идеја*. Милош Ковић. Београд 2015. (осврт) / 422
- Срби у Аустроугарској / 388, 441
- Срби у Љубљани: језик и укључивање досељеника / 138
- Срби у Хабзбуршкој монархији / 194
- Срби у Хрватској: нестајање / 287
- Срби у Цавтату до 1945. године, Срби католици / 185
- Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236
- српска идеја у доба збркане историјске свести / 67
- српске основне православне вероисповедне школе у Румунији (1919–1948) / 126
- Срби 1903–1914: Историја идеја***. Приредио: Милош Ковић, Београд 2015. / 422
- Србија**
 - актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - Андра Николић, *Економско стање Србије у XIV веку*, Београд 2012. (приказ) / 203
 - аутономија Војводине / 111
 - Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57
 - брачно понашање старог становништва: Србија / 295
 - ванбрачне заједнице у Србији / 272
 - Војводина и порези 1925. / 208
 - демографска предвиђања: Србија / 289
 - друштвено одговорно пословање научноистраживачких организација у Србији / 127
 - емиграционе зоне Србије: резултати пописа из 2011. / 269
 - етички аспекти ловног туризма у Србији / 214
 - етнички хомогена насеља у етнички хетерогеном окружењу: Србија / 271
 - жена и присилне миграције у Србији / 270
 - захтеви за признавање Косова / 317
 - значај животне средине у систему вредности у Србији / 332
 - институционално образовање женске деце у Србији (почеци) / 420
 - интегрални рурални развој / 49
 - јестаственица: Србија: 1844 – крај 19. века / 435
 - Јован Пејин: *Обнављање идеје „крвавог” сулићана Абдула Хамида II и НАТО-ЕУ агресије на Србију* / 85
 - Југословенски народни покрет „Збор” и српско православље / 56
 - Кнежевина Србија: права римокатоличке верске мањине / 178
 - *Криза и развој*, зборник, Београд 2010 / 66
 - локална самоуправа: дејство инвестиција на буџетске приходе / 368
 - Љуба Јовановић – државник из Боке / 63
 - Милан Ђуканов *Први српски народни одбор 1918*. (приказ) / 129
 - Нацрт Устава Радивоја Милојковића, 1867. / 120
 - образовање женске деце: Косово и Метохија / 336
 - однос полова на микронивоу: Србија / 281
 - однос посланика и политичких странака / 91
 - организациона култура: индустрија и пољопривреда / 449

- поглед на савремену Турску / 164
- појава импровизованих мигрантских насеља у Србији / 143
- поплаве у Србији: спремност на реаговање / 417
- пословно окружење градова и општина у Србији / 239
- правна заснованост аката Владе и аката располагања у систему јавног права / 124
- Први светски рат – мемоар К. М. Лихновског / 327
- проблем отпада / 73
- проблеми медијског власништва: Србија / 429
- просторна концентрација становништва у Србији 1981–2011: Хуверов индекс / 276
- просторни размештај и етничка хомогенизација становништва Србије / 100
- пословна култура: сличности и разлике: Србија и Кина / 309
- развојне могућности руралних подручја Србије / 384
- раздвајања Србије и Црне Горе: Срби у Црној Гори 2006. / 236
- Сабор трубача у Гучи / 142
- социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448
- Србија и геоекономска глобализација / 48
- Србија: људска права у дневним новинама: анализа садржаја / 114
- Србија: православна култура у секуларној држави / 380
- Србија: репродуктивно здравље (након Каирске конференције, 1994) / 207
- српска писана реч у Првом светском рату: национални и државни опстанак / 399
- Српски грађански законик / 95
- српско средњовековно право / 123
- српско-бугарско економско зближење / 64
- старење становништва: Србија / 296

- трговина племенитим металима: историографија / 175
- унапређење људских ресурса: Србија / 293
- цитирање у *Зборнику* у 2010. години: наукометрија у Србији / 102

Србија и Црна Гора, државна заједница

- Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236

средњи век

- Андра Николић, *Економско стање Србије у XIV веку*, Београд 2012. (приказ) / 203
- деспот Стефан Лазаревић и Манастир Велика Лавра Светог Атанасија / 382
- средњовековно српско право / 330
- српско средњовековно друштво, закони, повеље / 330
- *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?*, Le Goff, Jacques, Zagreb 2015. (осврт) / 443

средњовековно право / 123

Срем

- куга у Срему 1795–1796. / 346
- Максимовић, Јован: *Срем у време куге*, Ириг 2015. (приказ) / 476
- Срем у време куге*, аутор Ј. Максимовић (приказ) / 476

Сремска Митровица

- условљеност фертилитета брачним оквирима / 430

Сремски округ

- утицај миграционих компоненти на демографски раст / 14

Српска демографска библиографија, 1945–2012, Београд 2013. (приказ) / 267

српска национална идеја

- српска идеја у доба збркане историјске свести / 67

Српска ђеродика на тлу данашње Румуније: Преглед и библиографија, Стеван Бугарски (приказ) / 321

Српска православна црква

- биомедицински потпомогнута оплодња: став цркве / 300

- Богородичина икона у српској традицији / 57
- *Жиџије Свейџ Симеона* – питање рашчитавања / 360
- Југословенски народни покрет „Збор” и српско православље / 56
- Марко Николић, *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве: 1962–2000. године*, Београд 2012 (приказ) / 202
- наставници музике: српске православне богословска школа / 345
- односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328
- порекло Божићних обичаја код Срба / 256
- православна култура у секуларној држави / 380
- Први устав СПЦ 1931. / 235
- Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236
- Хиландарски и Студенички типик Светог Саве / 344
- Српска радикална странка**
 - Љуба Јовановић – државник из Боке / 63
- српска филозофија**
 - почетак српске филозофије / 97
- Српске кабловске мреже (СББ)** / 101
- српске привилегије** (Хабзбуршка монархија) / 194
- Српски архив за целокупно лекарство**
 - медицинска терминологија / 179
- Српски биографски речник**
 - енциклопедистика и лексикографија: трибина / 337
 - Шести том: *Српски биографски речник* / 386
- српски идентитет**
 - Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236
- српски језик**
 - Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236
- Српски културни клуб** / 29
- Српски народни одбор**
 - М. Ђуканов, *Први српски народни одбор 1918.* (приказ) / 129
- Српско-бугарски одбор за културно и економско зближење** / 64
- стандард**
 - Социјална пензија / 71
- становање**
 - Повлен: вајати / 465
 - Повлен: летњи станови сточара / 333
 - Повлен: сеоска кућа / 198
- становништво**
 - Банат: промене броја становника: осврт на пограничне општине / 27
 - Војводина: повезаност миграција и дневних миграција / 170
 - Војводина: старосни модели фертилитета / 278
 - Вршачке планине: становништво привредно-географске целине / 34
 - намерни прекид трудноће: утицај на природно кретање становништва / 36
 - популациони трендови у Војводини: попис из 2011. / 277
 - промена броја становника Шајкаше: 1869–2002. / 26
 - промене у друштвеној структури и улога сељаштва / 237
 - просторна концентрација становништва у Србији 1981–2011: Хуверов индекс / 276
 - просторни размештај и етничка хомогенизација становништва Србије / 100
 - Република Српска: природно кретање становништва / 31
 - Румунија: демографске промене: посткомунизам / 306
 - Сјеница и Пештер: улога религије: српско становништво / 137

- Смедеревско окружје: кретање становништва 1846–1866. / 431
- Србија: промене у односима пола на микронивоу / 281
- Србија: репродуктивно здравље, након Каирске конференције 1994. / 207
- Српски културни клуб: структура становништва Војводине / 29

Стара Пазова

- демографске карактеристике војвођанских насеља – гравитациона зона Београда / 24

Стара Србија

- Марковић Новаков, Александра: *Православна српска богословија у Призрену 1871–1890.* (приказ) / 132

старење становништва

- Војводина: WHOQOL-BREF упитник: популација старих / 19
- Југоисточна Европа: демографско старење / 297
- *Криза и развој*, зборник (осврт), Београд 2010. / 66
- одрживост радне снаге – демографско старење / 41
- систем социјалне заштите Републике Српске – Брига о старим лицима / 22
- социјална заштита старих – Европске тенденције / 21
- Србија и Београд: старење становништва / 20
- Србија: однос броја пензионера и запослених / 16
- Србија: старење и старост / 18
- Србија: старење становништва / 296
- Србија: старење становништва: правци развоја социјалне заштите / 17
- Србија: старост и сиромаштво / 15
- Србија: унапређење људских ресурса / 293
- хрватска острва: активно старење: животни стил / 298

старосна структура становништва

- Војводина: WHOQOL-BREF упитник за популацију старих / 19
- Војводина: самоубиства старих и младих / 12
- Вршачке планине: становништво привредно-географске целине / 34
- Пчињски округ: демографски развој: контроверзе 28
- Република Српска: систем социјалне заштите: брига о старим лицима 22
- социјална заштита старих – европске тенденције 21
- социјална пензија или повећана социјална помоћ / 71
- Србија: брачно понашање старог становништва / 295
- Србија: старење и старост / 18
- Србија: старење становништва: почетак 21. века и перспективе до 2061. / 296
- Србија: старење становништва: правци развоја социјалне заштите / 17
- Србија: старост и сиромаштво / 15
- старење становништва Србије и Београда 20
- хрватска острва: активно старење: животни стил / 298

Стваралаштво Милутина Миланковића, зборник, / 148

Стевановић, Ђура, споменица (приказ) / 409

стејкхолдер (интересент) / 210

Стефан Лазаревић, кнез, деспот

- Манастир Велика Лавра Светог Атанасија (Света Гора) / 382

стоматологија

- *Судска стоматолозија – љавни и медицински аспекти*, 2013. (приказ) / 251

страни језик

- енглески језик : језик струке у средњим стручним школама (Србија) / 369

Стратимировић, Ђорђе, *Успомене*, прир. Жарко Димић (приказ) / 231

Струве, Петар Бернгардович, биографија / 79

Стирукијурна анализа југословенске привреде: 1952–1962–1968, аутор: Часлав Оцић (осврт) / 244

Стиручне школе у Белој Цркви између два светска рата / 1919–1941, Гордана Радосављевић, Бела Црква 2016. (осврт) / 475

Студеница
- типик / 344

студенти
- мотивација студенткиња за родитељство / 383

Суботица
- север Војводине: квалитет живота – истраживање / 45

Судска сѿомајоложија – ѿравни и медицински аспекти, Београд – Нови Сад 2013. (приказ) / 251

судство
- временска надлежност међународних судова и арбитража / 88
- Европски суд за људска права / 88
- Међународни суд правде / 88
- одговорност државе за штету / неоснована осуда или неосновано лишење слободе / 224
- одузимање добити стечене криминалом: облици / 171
- средњи век: имовинско-правни спорови / 330

суицид → видети: **самоубиства**
супсидијарност

- развој начела супсидијарности у Европској унији / 92

суфизам
- исламски мистицизам / 109

Тако, а не иначе: Сјоменица о 150-годишњици пресељења Мајице српске из Пешће у Нови Сад., Нови Сад 2016. / 441

Тамни коридори моћи: ѿшјеви савремене ѿолијичке теорије, Миша Ђурковић, Београд 2013. (приказ) / 323

Татарстан (Татарија), Руска федерација / 50

телевизија
- утицај телевизије на децу и адолесценте / 462

Темерин
- досељавање у приградска насеља / 10

теологија
- Ахен – средиште Европе у 9. веку / 433
- политичко-теолошка расправа о идентитету / 414
- развој теологије првенства. Ватикански сабори / 456
- Свети Максим Исповедник / 176
- теолошке основе аскетске традиције Евагрија Понтијског / 314

теолошки симпозијуми
- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54

теорија уметности
- политизација уметности у послератној Југославији / 113

Терексентмиклош, Мађарска / 7

тероризам
- обавештајна моћ државе / 195
- ОУН: борба против тероризма / 460

техника
- мађијски корени естетског у уметности и техници / 112

технологија
- војска: условљеност технолошким захтевима / 359
- информациона технологија / 366
- Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448
- стране директне инвестиције – утицај на реструктурирање привреде / 366
- студије технологије у праисторијској археологији / 108
- технолошки развој / 152
- Триво Инђић: *Технологија и културни идентитет* (приказ) / 82

Технологија и културни идентитет, Триво Инђића (приказ) / 82

Тимочка крајина

- Демографски развој: карактеристике и проблеми / 35

типик

- Хиландарски и Студенички типик Светог Саве / 344

Тирол, Жан Марсел, биографија, библиографија и признања / 319**Тишма, Мирко:** *Свешћеници у Белом Брду и њихово учење*, Београд 2016. (приказ) / 473**Тојнби, Арнолд (Arnold Toynbee)** / 238**традиционалне вредности – традиција**

- Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57
- религијско образовање и културни идентитет / 55
- традиционализам / 396

транзиција

- Београд: фертилитет становништва: Друга демографска транзиција / 125
- Зоран Видојевић, *Демократија на заласку – ауторитарно-ио-талијанска историја* / 80
- Зоран Д. Симоновић, *Управљање аграром Србије у транзицији*, 2014. (приказ) / 339
- *Криза и развој*, Београд 2010. (осврт) / 66
- породица: број деце / 8
- транзициона економија / 152
- Шуваковић, Урош: *Транзиција: њихово социолошко истраживање друштвених промена*. Косовска Митровица 2014. (осврт) / 372

транзиција у одраслост

- транзиција у одраслост у Европи из социо-демографске перспективе / 33

Транзиција: њихово социолошко истраживање друштвених промена. Урош Шуваковић, Косовска Митровица 2014. (осврт) / 372**трговина**

- агенција за осигурање и финансирање извоза: начин пословања / 61

- глобална трговинска неравнотежа и економска криза / 106

- разлози за одбијање захтева за признавање жига / 221

- трговина – средњи век – Србија / 330

- трговина племенитим металима / 175

Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?, Le Goff, Jacques, Zagreb 2015. (осврт) / 443**Трећи рајх**

- Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes, Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München 2010. (осврт) / 320

Три века Карловачке митрополије 1713–2013, зборник (осврт) / 374**тржиште**

- *Криза и развој*, Београд 2010 (осврт) / 66
- криза и управљање тржиштем / 107

Трубецки, Никита Сергејевич, биографија / 79**трудоња**

- намерни прекид трудоње – утицај на природно кретање становништва / 36

Тукидид, грчки историчар / 447**туризам**

- Бугарска: регионални развој и запошљавање у туризму / 302
- екотуризам / 70
- задружни домови: постсоцијализам / 464
- иновативне стратегије – побољшање туристичких услуга / 335
- рурални туризам / 49, 182
- Сабор трубача у Гучи: социодемографски профил и мотив доселаске посетилаца / 217
- Србија: ловни туризам / 214
- туризам – Драгачево / 348
- Цавтат / 185

Турска / 50

- новонастале државе бивше Југославије: поглед на Турску / 165

Турчин, Питер (Peter Turchin) / 238
Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding, Gregg

Barak (приказ) / 230

Thörner, Klaus

- *Der ganze Südosten ist unser Hinterland: Deutsche Südosteuropapläne von 1840 bis 1945*. (осврт) / 405

ћирилично писмо

- компатибилност српског ћириличног писма – компјутерска тастатура / 390

Угарска

- *Државно љаво краљевине Угарске: љрекиди и конјинуићетј*, Душан Берић, Косовска Митровица 2013. (осврт) / 264
 - Срби у Хабзбуршкој монархији / 194

уговори

- Уговор из Амстердама / 92
 - Уговор из Матрихта; Лисабонски уговор / 92

Уговор из Амстердама / 92

Уговор из Матрихта / 92

Удмурти, народ / 50

удружења – друштва

- „Душан Силни”, витешко друштво / 128
 - Јован Храниловић и новосадска секција Југословенског новинарског удружења / 259
 - Ниш: сефардска заједница / 467
 - Срби у Црној Гори после раздвајања Србије и Црне Горе 2006. / 236
 - Српски културни клуб: однос према структури становништва Војводине / 29

Уједињена омладина српска

- Василије Ђ. Крестић, *Аустроугарска грађа о Уједињеној омладини српској*, Нови Сад 2015. (приказ) / 388

Уједињене нације (УН)

- дипломатска заштита у међународном праву и Уједињене нације / 225

- Каирска конференција 1994: ста новништво и развој, репродуктивно здравље / 207

- ОУН: борба против тероризма / 460

- ширење генетски модификоване хране – улога међународних организација / 122

уметничко тржиште / 218

уметност

- Ахен – средиште Европе у 9. веку / 433

- Богородичине иконе: поштовање и употреба: српска традиција / 57

- друштвене науке у интердисциплинарном истраживању уметности / 329

- етнокултурни идентитет Словака у Србији: наивно сликарство: Ковачица / 139

- магијски корени естетског у уметности и техници / 112

- плес: уметнички аспекти / 419

- политизација уметности у послератној Југославији / 113

- уметност: фотографија, филм / 110

- *Zapadni Balkan: regionalno umetničko tržište, a ne fikcija?*, Gojko Rikalović /ur./, Beograd 2012. (приказ) / 218

УНЕСКО

- очување националног идентитета / 459

универзитет

- Лексикона словачких војвођанских универзитетских педагога / 101

- Србија: социјалне студије технологије: универзитетска настава / 448

- универзитетски каријерни центри / 436

Упитни лист Матице српске / 144

Управљање азраром Србије у транзицији, Зоран Д. Симоновић, Београд 2014. (приказ) / 339

урбана социологија / 334

урбанизам

- *Сйоменичка бацилина – свједочанство и будућности прошлости*, Бранислав Крстић / 83

урбане области

- Војводина: демографска и функционална евалуација урбаних области / 288

усвојење детета

- избор концепта усвојења/заштите права детета/сазнање о пореклу / 223

услуге

- разлози за одбијање захтева за признавање жига / 221

Усйомене, Ђорђе Стратимировић. Приредио Жарко Димић (приказ) / 231

Усйо и њад Тишове Југославије: Политикономски биланс, Гојко Грђић, Београд 2015. (осврт) / 353

устав

- Војводина и Устав из 1974. / 381
- државни облици Југославије од 1918–1991. / 234
- Избори за Велику народну скупштину 1888. / 439
- Југословенска Краљевина / 163
- Нацрт Устава Радивоја Милојковића из 1867. / 120
- однос посланика и политичких странака / 91
- правна заснованост аката Владе и аката располагања: јавно право Републике Србије / 124
- Устав Краљевине Србије из 1901. / 213

Устав Српске православне цркве

- доношење Првог устава СПЦ 1931. / 235

уставни суд

- државни облици Југославије: 1918–1991. / 234

установе социјалне заштите

- Република Српска: систем социјалне заштите: брига о старим лицима / 22

ушаштво

- Александар Корб, докторска дисертација: геноцид над Србима / 164

ученици

- основна школа: спортски узорци ученика / 331
- оцењивање из перспективе ученика / 62
- средња школа: однос особина личности и појма о себи код ученика / 216

уџбеници

- Румунија: српске основне православне вероисповедне школе / 126

Фашизам у својој епохи, Ернст Нолте / 403

феноменологија

- феноменологија идентитета / 414
- Хајдегерово и Хегелово схватање феноменологије / 356

Ферфилд, Сесилија Исабел → видети: **Вест, Ребека**

Факир, часопис / 69

фауна

- етички аспекти ловног туризма Србије / 214

фашизам

- интервју с Ернстом Нолтеом / 403

феминизам

- екофеминизам: начин решавања неких еколошких питања / 588
- феминизам, постфеминизам / 395
- *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Adriana Zaharijević (приказ) / 229

фертилитет

- Београд: фертилитет становништва Београда: Друге демографска транзиција / 125
- Војводина: старосни модели фертилитета / 278
- намерни прекид трудноће – утицај на природно кретање становништва / 36
- Република Српска: фертилитет / 290
- Србија: популациона политика / 283
- Сремска Митровица и Шабац: условљеност фертилитета брачним оквирима / 430

фидуцијарно обезбеђење / 364 **физичко васпитање**

- социоекономска обележја физичке активности деце раношколског узраста / 240

Фијат, Крагујевац

- аутоиндустрија, добављачи, резервни делови / 452

филозофија

- почетак српске филозофије / 97
- кинеска филозофија: анализа дела *Промена Цоуа* / 357
- Михаило Ђурић / 457
- појам закона: дело Божидара Грујовића: правна филозофија / 455
- политичко-теолошка расправа о идентитету / 414
- руска филозофија / 358
- Свети Максим Исповедник / 176
- Тукидид, Хобс: наука о политици / 447
- Хајдегер и Хегел: феноменолошка метода као топос конфронтације / 356
- Хајдегерове метаполитике / 412

филозофија медија

- Петер Слотердајк и филозофија медија / 53

филозофија науке

- Милан Брдар: *Наука и исјина – зајосијављене йерсијективне филозофије науке*, Крагујевац 2014. (осврт) / 338

филологија

- *Polska masakra / Poljski masakr / The Polish Masacre*, Poletan Goran (приказ књиге: Р. Буквић) / 248

финансије

- апресијација јуана, економија, Кина / 157
- Војводина и порези 1925. / 208
- *Вредносй vs йрофий*, Комненић, Бисерка, Београд, 2013. (приказ) / 247
- Еврозона – криза / 159
- Еврозона, САД: дивергентна монетарна политика / 451
- Еврозона: монетарна криза, економска криза / 158

- 3. Шолак *Финансирање здравствене зашйишйе и йраво на здравље* (приказ) / 187
- Зверев, Арсеније Григорјевич – министар финансија / 155
- Иле Ковачевић: *Пословно банкарство у Србији 1921–2011.* / 130
- Морис Але (1911–2010) – неопходност реформе финансијског система / 69
- новчана реформа: Совјетска Русија, 1922–1924. / 156
- Северно Косово: финансијски ресурси – доступност предузећима / 367
- солвентност: терминолошко значење у економско-финансијској сфери / 210
- *Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding*, аутор: Barak, Gregg, (приказ) / 230

фискална политика

- фискална недисциплина / 228

фискални савет / 228

Флоровски, Георгиј Васиљевич, биографија / 79

фондови

- ИПАРД фондови / 384

Франц Фердинанд

- писање листа *Засйава* о атентату на Франца Фердинанда / 398

Француска револуција

- појам закона: дело Божидара Грујовића: правна филозофија / 455

фрушкогорска регија

- Бешеново: демографске карактеристике: студија случаја / 285

Хабзбуршка монархија

- Велики рат / 326
- Војводина / Хабзбуршка монархија / 145
- Срби у Хабзбуршкој монархији / 194

Хајдегер, Мартин

- схватање феноменолошке методе / 356
- Хајдегерове метаполитике / 412

Харви, Дејвид

- допринос урбаној социологији / 334

Харитос, Панајотис Г., некролог, члан
Уредништва ЗМСДН / 354**Хегел, Георг Вилхелм Фридрих**

- феноменологија / 356

Херцеговина

- Источна Херцеговина: демограф-
ски развој / 299

Херцен, Александар Иванович, биогра-
фија / 79**Хиландар**

- типик / 344

Хладни рат

- двоструки стандард: Запад и Ру-
сија / 415

Хобс, Томас (Thomas Hobbes) / 447**Hogard, Jacques**, *L'Europe est morte à Pri-
stina. Guerre au Kosovo (printemps
– été 1999)*, (приказ) / 263**хомофилија**

- хомофилија у социјалним мрежа-
ма / 418

Хофбауер, Ханес: *Наручена истина –
куљена правда – Колонијализам
Европске уније*, Београд 2012. / 199**храна**

- *Образовање, наука и производња
хране*, аутор: В. Јањић (приказ)
/ 249

- ширење генетски модификоване
хране – улога међународних
организација / 122

Храниловић, Јован / 259**Хрватска**

- актуелни односи Римокатоличке
и Српске православне цркве
/ 54

- Зорка Корица Аћимовић, Даворка
Радаковић: *Моџорић (Лица)*.
Нови Сад 2013. (приказ) / 322

- локална самоуправа: дејство инве-
стиција на буџетске приходе
/ 368

- поглед на савремену Турску / 164

- Славонија и Барања: економски и
развојни проблеми и перспек-
тиве / 291

- Срби у Хрватској: нестајање / 287

- Срби у Цавтату до 1945. године /
185

- хрватска острва: активно старе-
ње: животни стил / 298

христологија

- теолошке основе аскетске тради-
ције Евагрија Понтијског / 314

хришћанство

- камате: хришћански и економски
поглед / 162

- Свети Максим Исповедник / 176

Хуверов индекс концентрације / 276**хуманизам**

- Михаило Ђурић, филозоф / 457

Хумболтов универзитет, Берлин / 164**Цавтат**

- Срби у Цавтату / 185

Централна Србија

- родна перспектива / 2

- смртност становништва Централ-
не Србије и Војводине: разлике
/ 32

цивилизација

- проблеми динамике савремене ци-
вилизације / 442

- цикличне теорије цивилизације /
238

Conze, Eckart; Norbert Frei; Peter Hayes,
Moshe Zimmermann: *Das Amt und
die Vergangenheit: Deutsche Diplo-
maten im Dritten Reich und in der
Bundesrepublik* / Немачко Министар-
ство иностраних дела и прошлост
– немачке дипломате у време Хи-
тлера и Западне Немачке/, München
2010. (осврт) / 320

црква

- актуелни односи Римокатоличке
и Српске православне цркве
/ 54

- биомедицински потпомогнута
оплодња: став цркве / 300

- доношење Првог устава СПЦ 1931.
/ 235

- Марко Николић, *Екуменски односи
Српске православне и Римо-
католичке цркве: 1962–2000*.

- Ѕодине*, Београд 2012 (приказ) / 202
- органи државе Првог српског устанка: улога свештенства / 311, 328
 - порекло Божићних обичаја код Срба / 256
 - развој теологије првенства: ватикански сабори / 456
 - религија, црква, Александар Билимовић / 76
 - Руска православна црква и Римокатоличка црква о европским интеграцијама / 413
- црквена књижевност**
- *Житије Светог Симеона* – питање рашчитвања једног места у житију / 360
- црквени обичаји**
- порекло Божићних обичаја код Срба / 256
- црквено певање**
- поетика литургијског певања / 432
- Црна Гора**
- актуелни односи Римокатоличке и Српске православне цркве / 54
 - Љуба Јовановић – државник из Боке / 63
 - осврт на зборник *Криза и развој*: Институт друштвених наука, Београд 2010 / 66
 - поглед на савремену Турску / 164
 - Срби у Црној Гори: раздвајање Србије и Црне Горе 2006. / 236
- Црњански, Милош** / 326
- Чалић, Мари-Жанин**, *Историја Јужо-славије у 20. веку*, Београд 2013. (осврт) / 423
- часописи (научни)**
- рангирање часописа: научни радови / 400
 - *International Journal of Advanced Computer Technology* / 402
- Шабач**
- Шабач и Сремска Митровица: условљеност фертилитета брачним оквирима / 430
- Шајкашка**
- промена броја становника Шајкашке: 1869–2002. година / 26
 - *Шајкашка: њросћор – сћановнищиво – њрошлосћ*, Нови Сад 2014. (приказ) / 425
- Шајкашка: њросћор – сћановнищиво – њрошлосћ**, Нови Сад 2014. (приказ) / 425
- Шатохин, Сергеј Антонович**, интервју / 78
- шах**
- Душан Драјић, *Прељед шаховске лићерайуре бивше Јужо-славије 1886–1991*, I–V, Београд 2010–2013. (приказ) / 245
- Шахматов, Мстислав Вјачеславович**, биографија / 79
- школе мишљења**
- јуснатурализам и правни позитивизам: америчка јуриспруденција / 212
- школство**
- високошколско биохемијско образовање – примена мултимедија / 75
 - Војводина: мултикултуралност: ставови наставника / 397
 - економика образовања: стара и нова питања / 416
 - законска обавеза издржавања пунолетног детета на редовном школовању: српско право / 301
 - институционално образовање женске деце у Србији (почеци) / 420
 - јестаственица: Србија / 435
 - концепт хумане школе у контексту савременог друштвеног знања / 169
 - моралност: млади: поуке – Кина, САД / 437
 - музеји и галерије: едукативни програми и ресурси / 463
 - наставници музике: српске православне богословске школе / 345
 - образовање женске деце до Првог светског рата: Косово и Метохија / 336

- однос особина личности и појма о себи: ученици средње школе / 216
- оцењивање из перспективе ученика / 62
- проблематика образовања / 316
- промена савременог друштва: улога знања / 227
- Румунија: српске основне православне вероисповедне школе / 126
- социоекономска обележја физичке активности: деца раношколског узраста / 240
- спортски узор ученика и ученица у основној школи / 331
- Србија: енглески језик: језик струке у средњим стручним школама / 369
- српска гимназија „Дом науке”, Солун / 378
- *Ситручне школе у Белој Цркви између два светска рата / 1919–1941*, Бела Црква 2016. (осврт) / 475
- функције културе школе и религиозно образовање / 55

Шљукић, Срђан и Марица Шљукић, *Земља и људи. Сељачиство и друштво на ситрукија*, Meditteran Publishing, Нови Сад 2012. (приказ) / 204

Шпанија

- Еврозона: монетарна криза: економска криза / 158
- Ниш: сефардска заједница / 467

штампани медији

- Драго Његован и Биљана Ратковић Његован, *Слобода штампе у Српској Војводици 1848–1849*, Нови Сад 2015. (приказ, осврт) / 407, 424
- Србија: људска права у дневним новинама: анализа садржаја / 114

штета

- морална (неимовинска) штета, душевни бол, телесни бол / 362

Шуваковић, Урош

- *Транзиција: прилози социолошком истраживању друштвених промена*. Косовска Митровица 2014. (осврт) / 372

Шуковић, Данило

- *Nejednakosti, nezaposlenost i kriza*, Beograd 2013. (приказ) / 266

АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ AUTHORS IN THIS ISSUE

ВЛАДИМИР БАРОВИЋ (Нови Сад, 1978). Ванредни професор на Одсеку за медијске Студије на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

На Одсеку за историју ФФ УНС дипломирао 2004. („Србија као војни фактор у стварању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца”) и магистрирао 2007. („Утицај националсоцијалистичке идеологије и значај медија на политичка збивања међу војвођанским Немцима између два светска рата”). Докторирао 2010. на ФПН УБг („Извештавање у кризним ситуацијама и етика новинарства”). На ФФ УНС изабран 2016. у звање ванредног професора (Одсек за медијске студије). Добитник је више признања и награда локалне самоуправе и хуманитарних организација.

Важнија дела: *Великани српске шћамље*, Београд 2011 (коаутор); *Медији и грађанска окуљања*, Нови Сад 2009; *Медији у ловству и ловном туризму*, Нови Сад 2011; *Медијско извештавање у кризним ситуацијама*, Нови Сад 2012.

СТЕФАН ВУКОЈЕВИЋ (Бањалука, 1989) Докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Дипломирао политикологију на ФПН УБл (2012). Диплому мастера политикологије („Значај политичке партиципације за консолидацију демократије”) стекао на ФПН УБг (2013). На поменутом факултету је од 2014. године на докторским студијама политикологије. Области истраживачког интересовања: политички системи, политичка социологија, политичка теорија.

Важније књиге: *Нејосредна демократија – допринос демократској консолидацији*, Бањалука 2015; *Како грађани Босне и Херцеговине ојачају невладин сектор?*, Сарајево 2015 (коаутор).

МИША ЂУРКОВИЋ (Београд, 1971). Научни саветник и директор Института за европске студије.

Дипломирао на Одељењу за социологију на ФФ УБг (1996), где је и магистрирао 2001. („Проблем заснивања и оправдавања људских права у делу Роналда Дворкина”). На истом факултету докторирао 2005. („Либерализам и држава: политичка филозофија Џона Стјуарта Мила”). Тренутно запослен као научни саветник и директор ИЕС-а у Београду у којем је запослен од 1999. У ИЕС-у обављао и функцију председника Научног већа (2007–2010). Поља истраживања: филозофија, политичка и правна филозофија, генерална политичка теорија; нације, национализми, питања националног идентитета у склопу међународних односа; анализа популарне културе (популарне музике, телевизијских серија, цртаних филмова) пропаганде и употребе масовних медија у идеолошке сврхе; праћење процеса трансформације српског друштва и посебно политичког система; европске интеграције; проблеми биоетике и биомедицине.

Важније књиге: *Поредак, морал и људска права: проблем заснивања и оправдавања људских права у делу Роналда Дворкина*, Београд 2001; *Диктатура, нација*,

Дипломирао (журналистика) на ФФ УБл. Магистрирао 2006. („Комуникација с медијима и промоција економске политике владе Републике Српске“). Одбранио докторску дисертацију на ФПН УБг 2010. („*Стирањеџије ујрављања односио с јавношћу њолицичких њарџија у Рејублици Срјској*“). Изабран 2016. у звање ванредног професора за ужу научну област Новинарство на ФФ УИС.

Дипломирала (2012) и мастерирала (2013) на ПољФ УНС. На ПољФ УНС је асистент на ужој научној области Менаџмент и организација у пољопривреди. Тренутно на докторским студијама на ПољФ УНС. Област интересовања: агроэкономија.

Дипломирао 2007. („Идеолошке основе аграрне реформе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца“), мастерирао 2007. и докторирао 2016. („Аграрна политика у Југославији 1945–1953“) на ФФ УБг. Од 2009. је запослен у ИНИС-у. Области истраживања: историјски ревизионизам, аграрна историја, историјска антропологија, правна историја.

Дипломирала (1989), магистрирала 1995. („Модел за оптимално регионално планирање пољопривредне производње”), и докторирала 2001. („Модел за оптимирање развоја пољопривреде и прехрамбене индустрије”) на ПољФ УНС. У звање редовног професора изабрана 2011. Изводи наставу из предмета: Управљање животном средином и природним ресурсима на основним академским студијама, Одрживо управљање животном средином на мастер студијама и Методе управљања животном средином на докторским студијама. Била је предстваник Србије у Програмском комитету VII оквирног програма (FP7) за област Ихрана, пољопривреда и биотехнологија. У више наврата ангажована је као независни експерт за оцену пројеката финансираних од стране ЕУ (FP6, Tempus, Erasmus+).

Важније књиге: *Model za optimalno regionalno planiranje poljoprivredne proizvodnje*, Novi Sad 1996; *Model za optimiziranje razvoja poljoprivrede i prehrambene industrije*, Нови Сад 2002; *Oranice u Srbiji: kapaciteti, razmeštaj, način korišćenja*, Novi Sad 2010 (коаутор).

ЈОВАНА ЧИКИЋ (Осијек, 1978). Доцент на Департману за географију, туризам и хотелијерство Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду.

Дипломирала 2003. на Одсеку за социологију ФФ УНС, магистрала 2008. на студијској групи за Социологију села на ПољФ УНС („Социјалноеколошки проблеми и заштита животне средине локалне друштвене заједнице”). Докторску дисертацију одбранила 2012. на Одсеку за социологију ФФ УНС („Породична газдинства и развој сеоских заједница”). Запослена је као доцент на ПМФ УНС. Област истраживања: социологија туризма, рурална социологија, социјална екологија.

Важнија дела: *Орџанска производња и пољопривредна газдинства Србије – руралносоциолошка анализа*. Нови Сад 2010 (коаутор); *Difuzija znanja i razvoj ruralnog turizma u Vojvodini*, Novi Sad 2015 (коаутор).

СКРАЋЕНИЦЕ

ЕУ	Европска унија
ЕФ	Економски факултет
ИЕС	Институт за европске студије
ИНИС	Институт за новију историју Србије
ПМФ	Природно-математички факултет
ПољФ	Пољопривредни факултет
УБг	Универзитет у Београду
УБл	Универзитет у Бањалуци
УИС	Универзитет Источно Сарајево
УНС	Универзитет у Новом Саду
ФПН	Факултет политичких наука
ФФ	Филозофски факултет

Биобиблиографске белешке сачинио
Владимир М. Николић

РЕЦЕНЗЕНТИ ЗМСДН У 2016. ГОДИНИ

Проф. др Даниела Арсеновић, Природно-математички факултет, УНС
Др Милан Брдар, Институт друштвених наука, Београд
Др Рајко Буквић, Географски институт „Јован Цвијић”, Београд
Проф. др Бранислав Ђурђевић, Природно-математички факултет, УНС
Др Миша Ђурковић, Институт за европске студије, Београд
Проф. др Ђорђе Игњатовић, Правни факултет, УБг
Др Горан П. Илић, Уставни суд Републике Србије, Београд
Проф. др Александар Костић, Филозофски факултет, УБг
Проф. др Биљана Мандић, Филолошко-уметнички факултет, УКг
Др Весна Марјановић, Етнографски музеј, Београд
Проф. др Милош Марјановић, Правни факултет, УНС
Др Миљан Милкић, Институт за стратешка истраживања, Београд
Проф. др Јована Милутиновић, Филозофски факултет, УНС
Проф. др Милован Митровић, Правни факултет, УБг
Др Драго Његован, Музеј Војводине, Нови Сад
Академик Часлав Оцић, САНУ, Београд
Др Александра Павићевић, Етнографски институт САНУ, Београд
Проф. др Ивана Перковић, Факултет музичке уметности, УБг
Др Небојша Поповић, Институт за савремену историју, Београд
Проф. др Радомир Поповић, Православни богословски факултет, УБг
Проф. др Предраг Пузовић, Православни богословски факултет, УБг
Проф. др Биљана Ратковић Његован, Факултет техничких наука, Нови Сад
Др Мирјана Рашевић, Институт друштвених наука, Београд
Проф. др Срђан Шљукић, Филозофски факултет, УНС

УБг (Универзитет у Београду)

УКг (Универзитет у Крагујевцу)

УНС (Универзитет у Новом Саду)

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Рукопис који се нуди за објављивање у *Зборнику Мајице српске за друшћивене науке* (ЗМСДН) шаље се електронским путем на адресу: **vnikolic@maticasrpska.org.rs** или **zmsdn@maticasrpska.org.rs**. Формулар *Изјаве* да рад није (нити ће бити) објављиван или понуђен неком другом часопису или издавачу за објављивање електронски ће Вам доставити стручни сарадник Одељења. Рукопис можете доставити и поштом на адресу: **Владимир Николић, Зборник МС за друшћивене науке, Мајице српске 1, 21000 Нови Сад**. Стручног сарадника можете контактирати и усмено на тел. 062–8563915, односно 021–6615798.

Уз рукопис рада, прилаже се кратка биобиблиографска белешка о аутору, као и број телефона, електронска адреса, име и адреса установе где је аутор за послен.

Рукописи на српском језику треба да буду на ћириличном писму, у MicrosoftWord-у, величине (укључујући **сажетак** на српском и **резиме** на енглеском језику, слике, табеле и друге прилоге) до 30.000 словних знакова (укупно с размацима).

Основни текст треба да буде написан уз поштовање следећих захтева – Врста слова: **Times New Roman**; проред: **1,5**; величина слова: **12**. Одступ првог реда у пасусу: **1,25** см. Наслове одељака првог нивоа писати великим словима (верзалом), центрирано, одвојено од основног текста једним редом пре и после њега. Наслове одељака другог нивоа наводити малим словима, центрирано, такође одвојено од основног текста једним редом.

Раду приложити и сажетак (од 10 до 15 редака) на српском и енглеском (или једном од распрострањених страних језика) с четири до шест кључних речи, у прореду 1, величине слова 11. Сажетак и кључне речи на српском језику дају се непосредно испод наслова рада и имена и афилијације аутора. Резиме и кључне речи на енглеском језику (или неком од распрострањених језика) дају се на крају рада, након списка цитиране литературе, такође испод наслова рада и имена и афилијације аутора, на српском и енглеском језику.

Фусноте (напомене уз текст, спуштенице): проред 1, величине слова 10. Напомене (фусноте) користити само за пропратна објашњења, а не за цитирање или навођење референци. За цитирање или само позивање на нечије дело користити библиографску парентезу.

Страна имена у раду писати онако како се изговарају (транскрипција на српски језик према Правопису српскога језика), с тим што се при првом навођењу у загради име даје изворно.

Илустративни прилози уз радове (фотографије, графикони, географске карте...) треба да буду искључиво црно-бели и с називом прилога (навести аутора фотографије, односно извор фотографије, географске карте и графикона). Аутор треба да означи место прилога у тексту.

САЖЕТАК и РЕЗИМЕ (SUMMARY)

Сажетак се даје на почетку рада (на српском језику, односно језику рада). Сажетак у кратком приказује суштину рада, конкретно треба да да основне информације о циљу и предмету рада, те методологији и приступу истраживању.

Обим Сажетка треба да буде између 10 и 15 редова (700–1100 словних места укупно). Сажетак је праћен списком кључних речи (4–6). На крају рада даје се Резиме на страном језику (SUMMARY), који представља проширени Сажетак, те поред циља и предмета рада, методологије и приступа истраживању треба да садржи и резултате, као и оригиналности/вредности рада. Резиме, такође, садржи кључне речи из Сажетка. Обим Резимеа треба да износи између 15 и 25 редова (1100–1800 словних места укупно). Уз Резиме који се подноси на енглеском језику приложити и српски превод.

БИБЛИОГРАФСКА ПАРЕНТЕЗА

Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене угласте заграде, презимена аутора (обично, године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене угласте заграде. Презиме аутора наводи се у изворном облику и писму. Пример:

[Ивић • 1986: 128] за библиографску јединицу: Ивић, Павле (1986). *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих се ставља црта, на пример:

[Ивић • 1986: 128–130] за библиографску јединицу: Ивић, Павле (1986). *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга.

Ако се цитира више страница истог рада а које нису у низу, цифре које се односе на странице у цитираном раду, одвајају се запетом, на пример:

[Ивић • 1986: 128, 130, 145] за библиографску јединицу: Ивић, Павле (1986). *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга.

Уколико је реч о страном аутору, презиме изван парентезе транскрибовати на језик на коме је написан основни текст рада, на пример, Џ. Шорт за John Rennie Short, али у парентези презиме треба давати према изворном облику и писму, на пример:

[Short • 1996: 106] за библиографску јединицу: Short, John Rennie (1996). *The Urban Order: An Introduction to Cities, Culture, and Power*. Oxford: Blackwell Publishing.

Када се у раду помиње више радова које је један аутор публиковао исте године, у текстуалној библиографској напомени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој је библиографској одредници из коначног списка литературе реч. На исти начин потребно је, наравно, обележити библиографску јединицу и у списку цитиране литературе. Пример:

[Murphy • 1974a: 12].

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској намени наводе се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом **и др.** (односно **et al.**, ако је библиографски извор на страним језицима који користе латинично писмо):

[Ивић и др. • 2007] за библиографску јединицу: Ивић, Павле; Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић (2007). *Српски језички приручник*. 4. изд. Београд: Београдска књига.

[Poss et al. • 2000] за библиографску јединицу: Poss, Christopher; Bryan Lowes and Leslie Chadwick (2000). *Dictionary of Economics*. 3rd ed. Glasgow: Harper Collins.

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у текстуалној библиографској намени није потребно наводити презиме аутора. Пример:

Према Марфијевом истраживању [1974: 207], први сачувани трактат из те области сачио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини 11. века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити знаком тачка-запета (;). Пример:

[Белић • 1958; Стевановић • 1968].

Ако је у рукопису, услед немогућности да се користи примарни извор, презет навод из секундарног извора, у парентези је неопходно уз податак о аутору секундарног извора навести и реч „према”:

„Усменост” и „народност” бугарштина Ненад Љубинковић доводи у везу с прилагођеношћу средини [према Килибарда • 1979: 7].

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Цитирана литература даје се при крају рада у засебном одељку насловљеном ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА. У овом Одељку разрешавају се библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по **азбучном** или **abecednom** реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Прво се азбучним редом наводе презимена првог или јединог аутора чији су радови објављени ћирилицом, а затим се абecedним редом наводе презимена првог или јединог аутора чији су радови објављени латиницом. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места (висећи параграф).

Пошто се цитирана литература користи за библиометријску и наукометријску анализу аутора, часописа и самих радова, молимо ауторе да пре достављања рукописа пажљиво провере списак литературе, као и само цитирање у тексту.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА наводи се према стандарду за цитирање Ма-
тице српске (МСЦ):

Монографска публикација

Презиме, име аутора и (евентуално) средње слово (односно, код аутора с руског говорног подручја – очество). Наслов књиге. Уколико је превод, податак о преводиоцу. Приређивач или нека друга врста ауторства. Податак о издању или броју томова. Место издавања: издавач, година издања. Пример:

Милетић, Светозар (2001). *О српском јицијању*. Избор и предговор Чедо-
мир Попов. Нови Сад: Градска библиотека.

У случају ауторства двају или више аутора, након података за првог дају се (после знака ;) одговарајући подаци за остале ауторе: име, (средње слово – очество) и презиме другог и осталих аутора, међусобно одвојених запетом.

Ако није дат податак о издању подразумева се да је реч о првом издању. У случају 2, 3, 4. итд. издања редни број издања може се навести као у првом параграфу Упутства за монографске публикације (Податак о издању или броју томова). Пример:

Белић, Александар (1958). *О језичкој природи и језичком развијку: лин-
гвистичка истраживања. Књ. 1. – 2. изд.* Београд: Нолит.

Монографска публикација с корпоративним аутором

Комисија, асоцијација, организација, уз коју на насловној страни није наве-
дено име индивидуалног аутора, преузима улогу корпоративног аутора. Пример:

Београдска филхармонија (2005). *Сезона 2005–2006. Циклус Ханс Сваров-
ски*. Београд: Београдска филхармонија.

Република Србија. Републички завод за статистику (2008). *Два века раз-
воја Србије: Статистички преглед*. Београд: РЗС.

Анонимна дела

Дела за која се не може установити аутор препознају се по своме наслову.
Пример:

Српске народне зајонейке (1877). Уредио и издао Стојан Новаковић. Бео-
град: Задужбина Чупићева.

Зборник радова с конференције

Пантић, Мирослав /ур./ (2004). *Ресава (Горња и Доња) у историји, науци,
књижевности и уметности*. Научни скуп, Деспотовац, 20–21. август 2003. Де-
спотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”.

Монографске публикације с више издавача

Палибрк Сукић, Несиба (2005). *Руске избежлице у Панчеву: 1919–1941*. Предговор: Алексеј Арсењев. Панчево: Градска библиотека и Историјски архив.

Ђорђевић, Љубица (2001) *Библиографија дела Десанке Максимовић: 1920–1971*. Београд: Филолошки факултет, Народна библиотека Србије и Задужбина Десанке Максимовић.

Монографске публикације с више издавача и више места издања

Јеринг, Рудолф фон (1998). *Циљ у љраву*. Београд: Службени лист СРЈ, Подгорица: ЦИД и Сремски Карловци и Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Монографске публикације с једним издавачем лоцираним у више места издања

а) У два места издања – наводе се оба места.

Black, John (2002). *A Dictionary of Economics*. Oxford and New York: Oxford University Press.

б) У више од два места издања наводе се само једно место (седиште издавача) и додаје **итд.** (односно **etc.**, ако је публикација објављена на језику који користи латинично писмо).

Bannock, Graham et al. (2003). *Dictionary of Economics*. London etc.: Penguin Books.

Фототипско издање

Презиме, име аутора. *Наслов књиџе*. Место првог издања, година првог издања. Место поновљеног, фототипског издања: издавач, година репринт издања.

Соларић, Павле (2003). *Поминак књиџески*. Венеција, 1810. Инђија. Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”.

Секундарно ауторство

Зборници научних радова описују се према имену уредника или приређивача.

Презиме, име уредника (или приређивача). *Наслов дела*. Место издања: издавач, година издања.

Радовановић, Милорад /ур./ (1996). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ и Службени гласник.

Његован, Драго /прир./ (2009). *Злочини окупајџора и њихових ѿмажача у Војводини. V Група масовних злочина у Срему. Акција Викијора Томића и ѿокрејџни ѿреки суд у Срему 1942*. Нови Сад: Прометеј и Мало исто-ријско друштво.

Рукопис

Презиме, име. *Наслов рукојиса* (ако постоји или ако је у науци добио опште-прихваћено име). Место настанка. Институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Николић, Јован. *Песмарица*. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији (на пример, 2а–3б), а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Прилог у серијској/периодичној публикацији

Презиме, име аутора и (евентуално) средње слово – очество. Наслов текста у публикацији. *Наслов часојиса*, годиште или том публикације, година (или потпун датум) издања, број свеске: стране на којима се текст налази.

Рибњикар, Јара (2004). Нова стара прича. *Лейојис Майице срјске*, књ. 473, св. 3 (март 2004): 265–269.

Чланак или поглавље у књизи

Спиридоновић, Срђан (1998). Како је метар настао и како је доспео у Србију, у: Тодор И. Подгорац (ур.) *Наука и ѿехника у Србији друђе ѿловине века 1854–1904*. Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, 868–884.

Прилог у новинама

Презиме, име аутора. Наслов текста. *Наслов новина*, датум, странице. Пример:

Кљакић, Слободан (2004). Черчилов рат звезда против Хитлера. *Полиѿика*, 1. 7. 2004, 5.

Рад у Зборнику радова

Презиме, име аутора и (евентуално) средње слово – очество. Наслов текста у публикацији: стране на којима се текст налази. У Зборнику: Име (евентуално средње слово – очество) и презиме уредника (или приређивача). *Наслов дела*. Место издања: издавач, година издања.

Архивски извори (необјављени)

По правилу податке о архивским изворима требало би наводити следећим редоследом:

1. Име архива (пуно и/или скраћено); пример: Архив Србије (АС)
2. Назив фонда или збирке (пуно и/или скраћено); пример: Министарство финансија (МФ)
3. Година
4. Одељци и серије у оквиру фондова и збирки
5. Подаци о количини грађе.

Количина је изражена бројем књига, кутија, фасцикли, свежњева, регистратора и сл. За техничке инвентарске јединице, које су најчешће употребљаване као јединице мере, користе се скраћенице:

д.	досије	п.	повез
књ.	књига	рег.	регистратор
ком.	комад	св.	свежањ
кут.	кутија	свес.	свеска
о.	омот	ф.	фасцикла
пак.	пакет		

Ако се име архивске установе, назив фонда/збирке и одељка/серије у оквиру фонда/збирке наводи само скраћено, потребно је одмах после наслова *Архивска грађа* навести списак свих скраћеница које се под тим насловом користе. То се односи и на податке о архивској грађи у страним архивима, односно на архивске податке који се наводе на страним језицима.

Објављена архивска грађа

Као монографске и/или друге сличне публикације.

Правни прописи и судска решења

Пуни назив прописа (скраћени назив прописа – акроним). *Гласило у коме је њропис објављен*, број (бр.) гласила и година објављивања (обично скраћено –задње две цифре). Примери:

Закон о облигационим односима (ЗОО). *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78.

Закон о извршном поступку (ЗИП). *Службени гласник РС*, бр. 124/04.

Ако је пропис мењан и допуњаван, наводе се сукцесивно бројеви и године објављивања измена и допуна. Пример:

Закон о основама система васпитања и образовања (ЗОСВО). *Службени гласник РС*, бр. 62/03, 64/03, 58/04 и 62/04.

Члан, став и тачка прописа (у библиографској парентези, а и другде) означава се скраћеницама чл., ст. и тач. Иза последњег броја се не ставља тачка.

Чл. 5, ст. 2, тач. 3 или чл. 5, 6, 9 и 10 или чл. 4–12

Навођење судских одлука треба да садржи што потпуније податке (име суда, врста и број одлуке, датум када је донесена ...), ако су оне архивиране, онда их наводити као (необјављене) архивске изворе, ако су објављене, онда их наводити као монографске и/или друге публикације.

Монографска публикација доступна on-line

Презиме, име аутора. *Наслов књиџе*. <адреса с Интернета> Датум преузимања.
Пример:

Veltman, K. H. *Augmented Books, knowledge and culture*.
<<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 2. 2. 2002.

Прилогу серијској/периодичној публикацији доступан on-line

Презиме, име аутора. Наслов текста. *Наслов њериодичне њубликације*. Датум периодичне публикације. Име базе података. Датум преузимања. Пример:

Toit, A. Teaching Infopreneurship: students' perspective. *ASLIB Proceedings*.
February 2000. Proquest. 21. 2. 2000.

Прилог у енциклопедији доступан on-line:

Назив одреднице. *Наслов енциклоџедије*. <адреса с Интернета> Датум преузимања. Пример:

Wilde, Oscar. *Encyclopedia Americana*. <<http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-92614715.html>> 15. 12. 2008.

Дигитални идентификатор објекта (DOI = Digital Object Identifier)

Монографске публикације и прилози у серијској/периодичној публикацији доступни on-line (уопште: е-текст, слика, аудио/видео запис, софтвер, итд.) могу током времена да промене адресу на Интернету (или се промени име веб странице), тако да се јавила потреба да им се додели трајан идентификатор помоћу кога је тражени објект могуће пронаћи. У те сврхе најчешће се користи DOI систем (вид. wikipedia.org/wiki/Digital_object_identifier).

Презиме, име аутора. Наслов текста. *Наслов њериодичне њубликације*. Датум периодичне публикације. DOI. Пример:

Nikolic, Ivana. Publishing in Serbia. *Slavic and East European Information Resources*, Volume 1, Issue 2 and 3, February 2001: 85–126. DOI: 10.1300/J167v01n02_03
<www.inlbrmaworld.com/smpp/.../content~db=all~content=a904437540>
30. 1. 2010.

У том случају не треба наводити <Име базе података> и Датум преузимања (у горњем примеру – 4–5. ред).

Прилог у енциклопедији и његов DOI

Презиме, име аутора. Назив одреднице. *Наслов енциклопедије*. Податак о издању или броју томова. DOI. Пример:

Paskin, Norman. Digital Object Identifier (DOI®) System. Encyclopedia of Library and Information Sciences. Third Edition. DOI: 10.1081/E/ELIS3-120044418

ТАБЕЛАРНИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин, у складу с одабраним дисциплинарним стандардом опремања чланака. Наслове свих приказа, а по могућству и њихов текстуални садржај дати двојезично, на српском језику (односно, језику рада) и на енглеском језику. Табеларни и графички прикази морају бити нумерисани, а обавезно позивање на њих у тексту даје се у обичним заградама (табела 1), или (слика 1) итд., с позивом: видети.

МАТЕМАТИЧКИ ИЗРАЗИ

Пожељно је избегавати компликоване знаке ако се могу заменити простијим. Математичке изразе (једначине, симболе, операторе) треба давати у Equation Editor-у текст процесора Microsoft Word, или коришћењем посебног пакета (LaTeX), који ће редакција достављати ауторима на њихов захтев. Следећи начин исписивања математичких симбола може у значајној мери допринети уштеди простора у часопису.

1. Дијакритички знаци иза симбола се много лакше репродукују од оних изнад или испод симбола; треба писати на пример A^* а не $\hat{A}$. Грчка слова могу се употребљавати за параметре популација а латинска слова за оцене.

2. Треба избегавати ситне знакове. Израз који садржи и супскрипт и суперскрипт на пример x_i^t могао би се написати као $x_i(t)$, а $e^{f(x)}$ као $\exp [f(x)]$.

3. Кад год је могуће, треба избегавати компликоване изразе. На пример, извод се уместо изразом

$$\frac{d^2 f(x, y)}{dx dy}$$

може означити са

$$f''_{xy}$$

4. Разломак $\frac{a}{b}$ може се означити разломком a/b.

5. Висина израза може се редуковати ако се границе знакова као што су $\int$, $\sum$, Π ставе поред, а не изнад и испод оператора. На пример

$$\int_{t=0}^{t=T}$$

може се написати као

$$\int_{t=0}^{t=T}$$

Молимо ауторе да пажљиво провере математичке изразе пре него што предају рукопис.

ЗАХВАЛНИЦА

Захвалница се исписује као посебан одељак, пре одељка Цитирана литература. У захвалници се дају подаци о истраживању из ког је проистекао рад понуђен за објављивање, о финансијеру тог истраживања, као и захвалност лицима која су на различите начине допринела настанку рада.

JEL КЛАСИФИКАЦИЈА

За текстове из области економских (и сродних) наука обавезна је JEL класификација, стандардни метод класификације научне литературе из ове области, према класификацији коју је увео и користи Journal of Economic Literature, а прихватила ју је огромна већина економских и сродних часописа у свету. Кодови из ове класификације могу се пронаћи на: <https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>

Матица српска

**ВАС ПОЗИВА ДА СЕ
ПРЕТПЛАТИТЕ НА**

**ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ**

Научни часопис из области друштвених и хуманистичких
наука с непрекидним излажењем од **1950.** године.

Зборник Матице српске за друштвене науке излази квартално, 4 пута годишње.

Годишња претплата (4 свеске) износи **900,00** динара (за иностранство **30,00** €)

за чланове Матице српске **450,00** динара (из иностранства **20,00** €)

Цена појединачног примерка *Зборника* износи **250,00** динара (за иностранство **10,00** €)

Наручујем примерака *Зборника МС за друштвене науке*.

Име и презиме, назив установе или предузећа

Адреса: _____

Телефон: _____ Е-адреса: _____

Уплата се може извршити у свакој банци или пошти на рачун
Матице српске, број **205-204373-09** (Комерцијална банка), са назнаком
„за Зборник МСДН”. Доставом ове наруџбенице и потврдом о уплати
омогућићете да *Зборник МС за друштвене науке* редовно стиже на Вашу адресу.

Информације можете добити позивом на бројеве телефона:

(021) 6615-798; 420-199/лок. 117; 062-8563915

или на адресу:

МАТИЦА СРПСКА

Зборник МС за друштвене науке

21000 Нови Сад, Матице српске 1

e-mail: **vnikolic@maticasrpska.org.rs** односно **zmsdn@maticasrpska.org.rs**

МАТИЦА СРПСКА

MATICA SRPSKA

Улица Матице српске, број 1 • 21000 Нови Сад, Србија
Телефон: 021 527 622 • Телефакс 021 528 901

HQ: 1 Maticae Srpske street • 21 000 Novi Sad, Serbia
Phone: + 381 21 527 622 • Telefax: + 381 21 528 901

Зборник Матице српске за друштвене науке издаје Матица српска
Издази четири пута годишње

Уредништво и администрација:
Нови Сад, Улица Матице српске 1
Телефон: 021/6615–798; 021/420–199

Social Sciences Quarterly published by Matica Srpska
Editorial and publishing office: Novi Sad, 1 Matica Srpska Street
Phone: (00381) 21 6615–798; (00381) 21 420–199

E-mail:
vnikolic@maticasrpska.org.rs
zmsdn@maticasrpska.org.rs

Редакција *Зборника Матице српске за друштвене науке*
закључила је 161. (1/2017) свеску 3. марта 2017.

За издавача: проф. др Ђорђе Ђурић
Стручни сарадник Одељења и секретар Редакције: Владимир М. Николић
Лектор: Владимир М. Николић
Лектор и преводилац резимеа на енглески језик: Оливера Кривошић
Коректор: Владимир М. Николић
Технички уредник: Вукица Туцаков
Штампање завршено 2017. године

Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин
Штампа: САЈНОС, Нови Сад
Тираж: 400

eISSN 2406-0836

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
3(082)

Зборник Матице српске за друштвене науке / главни
и одговорни уредник Рајко Буквић ; 1984, св. 76–. – Нови
Сад: Одељење за друштвене науке, 1984–. – 24 cm
Четири пута годишње. – Резиме на енг. језику. – Наставак
публикације: Зборник за друштвене науке
ISSN 0352-5732
COBISS.SR-ID 3360258

Штампање овог *Зборника* омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије